

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

1938

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1939

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

1938

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1939

99 615 53130 1777

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
1. Εὐεργέται	δ΄
2. Διοικητικὸν Συμβούλιον	ε΄
3. Ἐπίτιμοι σύμβουλοι	ς΄
4. Ἐπίτιμοι ἑταῖροι	ζ΄— θ΄
5. Ἀντεπιστέλλοντες ἑταῖροι	ι΄
6. Τακτικοὶ ἑταῖροι	ια΄— ιδ΄
7. Γενικὴ ἔκθεσις τοῦ Γραμματέως περὶ τῶν πεπραγμένων	1— 27
8. Ἀνασκαφαὶ Ἱερᾶς Ὀδοῦ ὑπὸ Κ. Κουρουνιώτου καὶ Ι. Τραυλοῦ	28— 34
9. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐλευσίνι ὑπὸ Κ. Κουρουνιώτου καὶ Ι. Τραυλοῦ	35— 40
10. Ἀνασκαφὴ ἐν Ἐλευθεραῖς Βοιωτίας (Πανάκτου) ὑπὸ Εὐσταθίου Γ. Στίκα	41— 49
11. Ἀνασκαφαὶ ἐν Νεῇ Ἀγχιάλῳ ὑπὸ Γ. Α. Σωτηρίου	50— 52
12. Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν τῇ Δυτικῇ Μικεδονίᾳ ὑπὸ Ἀντ. Δ. Κεραμοπούλλου	53— 66
13. Ἀνασκαφαὶ ἐν τῷ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναῶ τῆς ἁγίας Σοφίας ὑπὸ Μ. Γ. Καλλιγᾶ	67— 75
14. Ἀνασκαφὴ ἐν Καβάλα καὶ τοῖς πέριξ ὑπὸ Γ. Μπακαλάκη	75—102
15. Ἀνασκαφὴ Νεολιθικῶν συνοικισμῶν Ἀχροποτάμου καὶ Πολυστύλου ὑπὸ Γ. Ε. Μυλωνᾶ καὶ Γ. Μπακαλάκη	103—111
16. Ἀνασκαφαὶ ἐν Νικολόλει ὑπὸ Γ. Α. Σωτηρίου	112—117
17. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἀρχαίᾳ Ἀχαΐᾳ ὑπὸ Ν. Κυπαρίσση	118—119
18. Ἀνασκαφαὶ ἐν Σικυῶνι ὑπὸ Ἀναστ. Κ. Ὀρλάνδου	120—123
19. Ἐρευναι ἐν Σπέτσαις ὑπὸ Γ. Α. Σωτηρίου	124—129
20. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἀμνισῶ (Κρήτης) ὑπὸ Σπ. Μαρινάτου	130—138
21. Βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1938	139—143
22. Συνέλευσις τῶν Ἑταίρων	144
23. Ἐκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς	145—149
24. Ἀπολογισμὸς ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἔτους 1938	150—151
25. Κίνησις τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας	152—154
26. Κίνησις φωτογραφιῶν καὶ φωτογρ. δελταρίων τῆς Ἑταιρείας	155—158
27. Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	159—162

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ

Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩΙ ΕΛΛ. ΚΟΙΝΟΤΗΣ

Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ

Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ

DUC DE LUYNES

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ

ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ

ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

HILARION ROUX

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ

HEINRICH SCHLIEMANN

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ

ΟΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

BENIAMIN ARCHIMANDRITIS

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ

GEORGES CLEMENCEAU

A. E. H. GOEKOOP

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑΝ 1936-1938

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η Α. Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β΄.

Α΄ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η Α. Β. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΙΨ ΝΙΚΟΛΑΟΣ († 8-2-1938)

Β΄ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

Σ Υ Μ Β Ο Υ Λ Ο Ι

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΒΕΛΤΣΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΥΠΑΡΙΣΣΗΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΛΟΝΑΚΗΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΟΡΕΑΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΦΙΛΩΤΑΣ ΠΑΠΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΥΓΕΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Χ. ΧΑΤΖΗΣ

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ
ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

Ἡ Α. Β. Υ. ὁ πρῶτος Διάδοχος τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος.

Edward Capps.— University, Princeton N. J., U.S.A.

Alessandro Della Seta.— Viale glorioso 16, Roma, Italia.

Waldemar Deonna.— Chemin des Fourches, par Chêne, Genève,
(Suisse).

Charles Diehl.— 72 Avenue de Wagram, Paris XVIIe, France.

Wilhelm Dörpfeld.— Hortensienstr. 49, Berlin - Lichterfelde I.
Deutschland.

Charles Dugas.— 13 Quai Saint - Clair, Lyon I, France.

Sam Eitrem.— Gimle Terrasse 3, Oslo, Norvège.

Sir Arthur Evans.— Youlbury Berks, near Oxford, England.

Sir James Frazer.— Albemarle Club, 37, Dover Street, London, W. 1.
England.

Fr. Hiller von Gärtringen.— Ebereschentallee 11, Berlin - Westend,
Deutschland.

Georg Karo.— University Cincinnati, U.S.A.

Sir Frederic Kenyon.— Kirkstead, Goldstone, Surrey, England.

William Miller.— Ὀδὸς Βησσαρίωνος 10, Ἀθήναι.

Gabriel Millet.— 6, Av. Paul Appell, Paris XIVe, France.

Biagio Pace.— Camera dei Deputati, Roma, Italia.

Roberto Paribeni.— Via dei Prefetti 22, Roma, Italia.

Axel Persson.— Sturegatan 13, Uppsala, Suède.

Ernst Pfuhl.— Schönbeinstrasse 42, Basel, Schweiz.

Charles Picard.— 16 Av. de l'Observatoire, Paris VIe, France.

Frederik Poulsen.— Hambroes Allé 12, Hellerup, Dänemark.

Camillo Praschniker.— Universität, Wien I, Deutschland.

Sir W. M. Ramsay.— 32 Wentworth Ave. Bournemouth, England.

Gerhart Rodenwaldt.— Holbeinstr. 53, Berlin. Lichterfelde - West,
Deutschland.

Gaetano de Sanctis.— Via Santa Chiara 61, Roma, Italia.

Pierre Roussel.— Rue du Val de Grâce 8, Paris V^e, France.

Hermann Thiersch.— Merckelstr. 9/0, Göttingen, Deutschland.

Otto Walter.— Λεωφόρος Ἀλεξάνδρου 18, Ἀθήναι.

Adolph Wilhelm.— Wasagasse 8, Wien IX, Deutschland.

Ulrich Wilcken.— Nussbaumallee 24, Berlin - Charlottenburg 9,
Deutschland.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

- Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Ρουμανίας Κάρολος.
Carlo Anti.— R. Università, Padova, Italia.
Παναγιώτης Ἀριστόφρων.— Κηφισιά.
John Davidson Beazley.— Holywell 100, Oxford, England.
James Gordon Bennett.— New York, U.S.A.
Helmuth Berve.— Universität, Leipzig, Deutschland.
Erich Bethe.— Gletscherstr. 33, Leipzig O 24, Deutschland.
Robert de Billy.— France.
Friedrich Wilhelm Frhr. von Bissing.— Oberaudorf a. Inn (Bayern),
Deutschland.
Carl William Blegen.— University Cincinnati, Ohio, U.S.A.— Πλου-
τόρχου 9, Ἀθῆναι.
Max. Bonnet.— Villa aux Roses (Pierre Rouge), Montpellier, France.
Eberhard Bruck.— Niedenau 49 II, Frankfurt a. M. Deutschland.
Heinrich Bulle.— Konradstr. I, Würzburg, Deutschland.
Ernst Buschor.— Archäol. Seminar d. Universität, München,
Deutschland.
Veselin Caikanovic.— Gledstonova 22, Belgrade, Yougoslavie.
Rhys Carpenter.— Bryn Mawr College, Bryn Mawr Penna U.S.A
Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρῦσανθος.
H. Lamar Crosby.—
Ludwig Curtius.— Via Flaminia 318, Roma 25, Italia.
R. M. Dawkins.— Plas Dulas, Llandulas N. Wales.
Robert Demangel.— École française d'Archéologie, Διδότου 6, Ἀθῆναι.
Prince Demidoff.— Λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας 55, Ἀθῆναι.
Léopold Dor.— 39 rue Scheffer, Paris XVIe, France.
Βίκτωρ Δούσμανης.— ὁδὸς Μενάνδρου 35, Ἀθῆναι.
Hans Dragendorff.— Freiburg i. Br. Lugostr. 17, Deutschland.
Engelbert Drerup.— St. Annastraat 149, Nijmegen, Holland.
George W. Elderkin.— II Haslet Ave. Princeton N. J., U. S. A.
Adolf Erman.— Peter - Lenné - Strasse 22, Berlin - Dahlem,
Deutschland.
Ernst Fabricius.— Goethestrasse 44, Freiburg i. Br., Deutschland.
Giannino Ferrari.— R. Università, Padova, Italia.
Ernst Fiechter.— Freiestr. 20 II, Zürich VII, Schweiz.
Bogdan D. Filow.— Krakra 26, Sofia, Bulgarie.

- Roy Flickinger.**— University Iowa City. - U. S. A.
Sir Edgar John Forsdyke.— British Museum, London, W.C.1. England.
Ernst Arthur Gardner.— Recess, Boyne Hill, Maidenhead, England.
Stanislaw J. de Gasiorowski.— Ul. Jozefa Pilsudskiego 6, Cracovie,
Pologne.
Ὁ Παναγ. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος.
Jeanne Goekoop de Jongh.— Willelminapark 15, Breda, Holland.
Earl Granville.— England.
Henri Grégoire.— 45 rue des Bollandistes, Bruxelles, Belgique.
Le R. P. Guillaume de Jerphanion.— 7 Piazza S. Maria Maggiore,
Roma, Italia.
Anton Hekler.— Palfy ter 5, Budapest II, Hongrie.
Edouard Herriot.— Mairie de Lyon, Lyon (Rhône), France.
Bert Hodge Hill.— ὁδὸς Πλουτάρχου 9, Ἀθήνα.
André Joubin.— 3 rue Michelet, Paris VIe, France.
Walther Judeich.— Beethovenstr. 30, Jena, Deutschland.
Walther Kolbe.— Silberbachstr. 21, Freiburg i Br., Deutschland.
Hâmit Zübeyr Kosay.— T. C. Kültür Bakanliğı, Ankara, Turquie.
Paul Koschaker.— Winklerstr. 13, Berlin-Grünwald, Deutschland.
Otto Kern.— Friedenstr. 23, Halle a. d. Saale, Deutschland.
Johannes Kirchner.— Sponholzstr. 24, Berlin-Friedenau, Deutschland.
Hubert Knackfuss.— Franz Josef-Str. 28 III 1, München, Deutschland.
Pierre de La Coste Messelière.— 2 rue Lamennais, Paris VIIIe,
France.
Scarlat Lambrino.— 36e Strada Londra, Bucarest, Roumanie.
Philippe Ernest Legrand.— 15 r. de la Chappe, Bourges (Cher), Lyon,
France.
Louis E. Lord.— Oberlin College - Ohio U. S. A.
Lucien Magne.— Rue de l'Oratoire du Louvre 6, Paris, France.
Gustave Mendel.— Rue de l'Observatoire, Paris VIII, France.
Benjamin Dean Meritt.— Alexander Street 69. Princeton, New Jer-
sey, U. S. A.
Ernst Meyer.— Universität, Zürich, Schweiz.
Kazimierz Michalowski.— Brzozowa 12, Varsovie, Pologne.
Mrs William Moore.— 4 East 54th St., New York City, U. S. A.
Kurt Müller.— Dahlmannstr. 10 I, Göttingen, Deutschland.
John Myres.— 13 Canterbury Road, Oxford, England.
Martin Paul Nilsson.— Bredgatan 25, Lund, Suède.
Charles Nizet.— 7 Avenue de Bréteuil, Paris, France.

- Ettore Pais.**— Via Nicola Fabrizi 8, Roma 5, Italia.
- Alfred Philippson.**— Königstrasse 1, Bonn, Deutschland.
- Princesse Edmond de Polignac.**— 43 Avenue Henri Martin, Paris XVIe, France.
- Νικόλαος Πολίτης.**— 17 rue Auguste Vacquerie, Paris XVIe, France.
- Georges Radet.**— 9bis Rue de Cheverus, Bordeaux (Gironde), France.
- La Comtesse de Riencourt.**— Λεωφόρος Ἀμαλίας 34, Ἀθήναι.
- Giulio Rizzo.**— Via Palestro 75, Roma 6, Italia.
- David Moore Robinson.**— Club Road 300, Baltimore Md., U.S.A.
- John Rockefeller Jr.**— Rockefeller Center, New York City N.Y. U.S.A.
- Otto Rubensohn.**— Dufourstrasse 42. Dufourhaus Basel, Schweiz.
- Martin Schede.**— Alte Schildowerstr. 77-78, Glienicke - Nordbahn, über Berlin - Hermsdorf, Deutschland.
- Hans Schrader.**— Taunusplatz 18 I, Frankfurt a. M. Deutschland.
- Henri - Arnold Seyrig.**— Grand Sérail, Beyrouth (Syrie).
- Theod. Leslie Shear.**— 2 Battle Road, Princeton, New Jersey U.S.A.
- Sir Cecil Smith.**— London, England.
- Antonio Sogliano.**— Via Carlo Altobelli 25, Napoli, Italia.
- Vittorio Spinazzola.**— Museo San Martino, Napoli, Italia.
- Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἰωαννίνων Σπυρίδων.**
- Mrs Eugénie Sellers-Strong.**— Via Balbo 35, Roma 22, Italia.
- Josef Strzygowski.**— Würzburggasse 29, Wien. XIII/10, Deutschland.
- Hidenaka Tanaka.**— Imperial University, Kyoto, Japan.
- Albert Trapman.**— England.
- Percy Neville Ure.**— University, Reading, England.
- René Vallois.**— 43 rue Ausone, Bordeaux (Gironde), France.
- Lincoln Mac Veagh.**— Ἀμερικανικὴ Πρεσβεία, Ἀθήναι.
- Alan John Bayard Wace.**— Little St Mary's Lane, Cambridge, England.
- Carl Watzinger.**— Staufenstr. 7, Tübingen, Deutschland.
- Carl Weickert.**— Altes Museum, Am Lustgarten. Berlin C 2, Deutschland.
- Wilhelm Wilberg.**— Mozartgasse 4, Wien. IV, Deutschland.
- A. Willems.**— Université, Bruxelles, Belgique.
- Arthur Maurice Woodward.**— 395 Fulwood Road, Sheffield, England.
- Walter Wrede.**— Deutsches Archäologisches Institut, Φειδίου 1, Ἀθήναι.
- Gerard Mackworth Young.**— British School Σπυρίδων 50, Ἀθήναι.
3 Lymington Road, London N.W. 6.

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΕΣ ΕΤΑΙΡΟΙ

Richard David Barnett.— 41, Ossington Street, London W. 2,
England.

Oscar Broneer.— American School of Classical Studies,
Σπενσίππου 52, Ἀθήναι.

Henri Ducoux.— École française d'Archéologie, Ἀθήναι Διδότου 6.

Tomar J. Dunbabin.— 78, Holland Park London W. 11 England.—
British School ὁδὸς Σπενσίππου 50, Ἀθήναι.

Karl Kübler.— Deutsches Archäologisches Institut, Φειδίου 1, Ἀθήναι.

Paul Lemerle.— École française d'Archéologie, Ἀθήναι, Διδότου 6.

Kyрил Nedeff.— Βουλγαρικὴ Πρεσβεία, Κάιρον.

Ibraim Noshy.— Egyptian University of Cairo, Egypt.

Iwan Velkoff.— Musée National, Sofia, Bulgarie.

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Σημ.—Οί δι' ἄστερίσκου σημειούμενοι ἑταῖροι εἶναι ἰσόβιοι.

1. Ἀβραμέας Ἐδστράτιος.	30. Γουδῆς Δημήτριος.
2. * Ἀγγελόπουλος Θεόδωρος.	31. Γροῦνδμαν Ἀχιλλεύς.
3. * Ἀθανασάκης Ἰωάννης.	32. Δέγλερης Ἀλέξανδρος.
4. * Αἰγινήτης Βασίλειος.	33. * Δεμερτζῆς Ἀλέξανδρος. († 19-5-38)
5. Ἀλεξάκης Χαρίλαος.	34. * Δηλιγιάννης Ἐπαμεινώνδας.
6. Ἀλεξόπουλος Νικόλαος.	35. Δημητριάδης Δημήτριος.
7. Ἀλιβιζᾶτος Ἀμίλλας.	36. * Δημητριάδης Χρῖστος.
8. Ἀναγνωστόπουλος Ἰωάννης.	37. Διαμαντοπούλου Ἄγνη.
9. Ἀναστασιάδης Ἀναστάσιος.	38. Διαμαντόπουλος Ἀνδρέας.
10. Ἀξελὸς Ἰωάννης.	39. Διαμαντόπουλος Διονύσιος.
11. * Ἀποστολάκη Ἄννα.	40. Διαμαντόπουλος Ἡρακλῆς.
12. Ἀποστολάκης Δημήτριος.	41. Δόσιος Κωνσταντῖνος.
13. Ἀποστολίδης Χρῆστος.	42. * Dörpfeld Wilhelm.
14. * Ἀρβανιτόπουλος Ἀπόστολος.	43. Δουκάκη Ἐδανθία.
15. Βαλάσης Θωμᾶς.	44. Δραγάτης Ἀθανάσιος Ἰακ.
16. Βάιληνδας Πέτρος Γ.	45. Δραγούμης Φίλιππος Στ.
17. Βαρούχα Χριστοδουλοπούλου Εἰρ.	46. Δρόσος Ἰωάννης Ἀντ.
18. * Βέλτσος Γεώργιος Νικολ.	47. * Δυοβουνιώτης Γεώργιος.
19. * Βερναρδάκης Κωνσταντῖνος.	48. * Δυοβουνιώτης Κωνσταντῖνος.
20. * Βιζουκίδης Περικλῆς.	49. Ἐμπεδοκλῆς Γρηγόριος.
21. * Βολονάκης Μιχαήλ.	50. * Ἐμπειρῆς Μιχαήλ.
22. * Βορέας Θεόφιλος.	51. * Ἐξαρχόπουλος Νικόλαος.
23. Βουγιούκας Γεώργιος.	52. Ἐξαρχος Νικόλαος.
24. Γαλανὸς Σπυριδῶν.	53. Ἐθαγγελίδης Δημήτριος.
25. Γεδεῶν Μανουήλ.	54. Ἐθαγγελίδης Τρύφων.
26. * Γερογιάννης Κωνσταντῖνος.	55. Ζαρίφης Γεώργιος.
27. Γεωργόπουλος Μελέτιος.	56. * Ζέγγελης Κωνσταντῖνος.
28. Γιαννόπουλος Δημήτριος.	57. * Ζηλήμων Ἀντώνιος.
29. Γκίζης Βαρθολομαῖος.	58. Ζωγράφος Γεώργιος.

59. Ζωγράφος Κωνσταντῖνος.	98. Κούζης Ἀριστοτέλης.
60. Ἡλιόπουλος Βασίλειος.	99. Κουκουλῆς Φαίδων.
61. Ἡλιόπουλος Παναγιώτης.	100. * Κοιμανούδης Πέτρος.
62. * Θεοδωράκης Γεώργιος.	101. * Κοιρουσιώτης Κωνσταντῖνος.
63. † Θεόκλητος Καλαβρ.-Αἰγιαλείας.	102. Κρασιώτης Ἰωάννης.
64. Θεοφανείδης Βασίλειος.	103. Κρητικός Εὐάγγελος.
65. Θεοφιάδης Ἰωάννης.	104. Κριεζῆς Ἀλέξανδρος.
66. Ἰγγλέσης Σωτήριος.	105. * Κριεζῆς Ἀνδρέας.
67. Ἰωαννίδης Ἰωάννης Γ.	106. * Κριεζῆς Ἐμμανουήλ.
68. * Καβαλλιεράτος Ἄννινος Μιλτ.	107. Κριμπᾶς Ἀθανάσιος.
69. Καλαποθάκης Δημήτριος.	108. Κριμπᾶς Βασίλειος.
70. Καλιτσουνάκης Δημήτριος.	109. Κριμπᾶς Ἡλίας.
71. Καλιτσουνάκης Ἰωάννης.	110. * Κυπαρίσσης Νικόλαος.
72. Καλογερίκου Μαρία.	111. * Κύρης Μιχαήλ.
73. Καλογερόπουλος Διονύσιος.	112. Κυριαζῆς Ἀθανάσιος.
74. Κανελλόπουλος Παναγιώτης.	113. * Κυριαζῆς Σπυρίδων.
75. Καντᾶς Ἡλίας.	114. Κυριακός Ἰωάννης Π.
76. Καντιάνης Νικόλαος.	115. Κωνσταντῖνου Ἰωάννα.
77. Καπερώνης Νικόλαος.	116. Κώττα Βενετία.
78. Καπρουλᾶς Γεώργιος.	117. Κωττάκης Λεωνίδα.
79. Καραγιαννόπουλος Γεώργιος.	118. Λαμπίκης Βασίλειος.
80. Καραθανάσης Δημήτριος.	119. Λάμπας Γεώργιος.
81. * Καραθεοδωρῆ Κωνσταντῖνος.	120. Λιβιεράτος Σπυρίδων.
82. Καράκαλος Νικόλαος.	121. Λιμπερόπουλος Παναγιώτης.
83. Καρανδρέας Ἀπόστολος.	122. Λογοθέτης Κωνσταντῖνος.
84. Καραχάλιος Θεμιστοκλῆς.	123. Λῶ Πειρουνάκη Αἰκατερίνη.
85. * Καρκυλίας Ἡρακλῆς.	124. Μαγιάσης Σωτήριος.
86. Καρούζου Παπασπυρίδου Σέμνη	125. Μακαρόνας Χαράλαμπος.
87. Καροῦζος Χρῖστος.	126. Μακκᾶ Ξανθίππη Π.
88. * Καστόρης Δημήτριος.	127. * Μακκᾶς Δημήτριος.
89. Κάτσανος Νικόλαος.	128. * Μακρῆς Γεράσιμος.
90. Καψιλῆς Ἰωάννης.	129. * Μακρόπουλος Ἰωάννης.
91. * Κεραμόπουλλος Ἀντώνιος.	130. * Μαλτέζος Κωνσταντῖνος.
92. Κολλιναίτης Ἡλίας.	131. * Μανέτας Ἰωάννης.
93. Κολλιναίτης Σπυρίδων.	132. * Μαντζούφας Ἀνδρέας.
94. Κολοκοτσᾶς Εὐάγγελος.	133. Μαντζούφας Γεώργιος.
95. Κοσμόπουλλος Δημήτριος.	134. Μαντούδης Μιχαήλ.
96. Κοτζιᾶς Νικόλαος.	135. Μαργαρίτης Σπυρίδων.
97. * Κουγέας Σωκράτης.	136. Μυριδάκης Γεώργιος.

137. Μαρινᾶτος Σπυρίδων.
 138. * Μαρκόπουλος Βασίλειος.
 139. Μαυρούλιας Ἰωάννης.
 140. Μέγας Γεώργιος.
 141. * Μερκούρης Σπυρίδων.
 142. Μέρμηγκας Κωνσταντῖνος.
 143. * Μεσολωρᾶς Ἰωάννης.
 144. Μεσολωρᾶς Παναγιώτης.
 145. Μηλιάδης Ἰωάννης.
 146. * Μητσόπουλος Χρῖστος.
 147. Μιχαηλίδης Μιχαήλ.
 148. Μπαβαβέας Ἄδαμάντιος.
 149. Μπαλᾶνος Νικόλαος.
 150. * Μπάρτι Γουλιέλμος.
 151. Μπαχαρίας Στυλιανός.
 152. * Μπενάκης Ἀντώνιος.
 153. * Μπένσης Βλαδίμηρος.
 154. * Μπέρτος Νικόλαος.
 155. Μπουρνιάς Ἀντώνιος.
 156. Μυλωνᾶς Γεώργιος.
 157. * Νεγροπόντης Μιλτιάδης.
 158. * Νικολαΐδης Λουδοβίκος.
 159. Νομικὸς Δημήτριος.
 160. Νομικὸς Μᾶρκος.
 161. Ξυγγόπουλος Ἀνδρέας.
 162. Οἰκονόμος Ἀλέξανδρος.
 163. * Οἰκονόμος Γεώργιος Π.
 164. Οἰκονόμου Ἄγγελος.
 165. Οἰκονόμου Ἰωάννης.
 166. Οἰκονόμου Μιχαήλ.
 167. * Ὀρλάνδος Ἀναστάσιος Κ.
 168. * Παλαμᾶς Κωστής.
 169. Πάλλας Δημήτριος.
 170. Παμπούκας Ἀπόστολος.
 171. Παναγιωτόπουλος Μιχαήλ.
 172. Πανταζῆς Παναγιώτης.
 173. * Παντελίδης Ἐμμανουήλ.
 174. Παπαγεωργίου Φιλώτας.
 175. Παπαδάκης Κωνσταντῖνος.
 176. * Παπαδάκης Νικόλαος.
 177. Παπαδημητρίου Ἰωάννης.
 178. Παπαδόπουλος Θωμᾶς.
 179. Παπαηλιού Χαράλαμπος.
 180. Παπαθανασίου Πάνος.
 181. Παπαϊωάννου Γεώργιος.
 182. Παπαϊωάννου Ἰωάννης.
 183. Παπαϊωάννου Κωνσταντῖνος.
 184. Παπαϊωάννου Πάνος.
 185. Παπακωνσταντῖνου Κωνστ. Δ.
 186. Παπαμιχαήλ Γρηγόριος.
 187. Παπαναστασίου Σπυρίδων.
 188. * Παπανδρέου Γεώργιος.
 189. Παπανδρέου Πάνος.
 190. Παπαντωνίου Ἀπόστολος.
 191. Παπαντωνόπουλος Νικόλαος.
 192. * Παπαστράτος Ἐπαμεινώνδας.
 193. * Παπαστράτος Ἰωάννης.
 194. * Παπαστράτος Σωτήριος.
 195. Παπαφλέσσας Γρηγόριος.
 196. Παπαφλέσσας Ἰωάννης.
 197. Παπαφλέσσας Κωνσταντῖνος.
 198. * Παπαφράγκος Στάμος.
 199. Παχνὸς Ἀλέξανδρος.
 200. Πεζόπουλος Ἐμμανουήλ.
 201. * Πελεκίδης Ἐδυστράτιος.
 202. Πεσματζόγλου Γεώργιος.
 203. * Πετιμεζᾶς Θρασύβουλος.
 204. Πετρακόπουλος Θεόδωρος.
 205. * Πετροκόκκινος Δημήτριος.
 206. Πετρόπουλος Γεώργιος.
 207. Πίστης Νικόλαος.
 208. * Πιτιδῆς Μιχαήλ.
 209. Πλυτᾶς Ἀμβρόσιος.
 210. * Πολίτης Νικόλαος.
 211. Πολυχρονιάδης Κωνσταντῖνος.
 212. Πορτοκάλης Ἀλέξανδρος.
 213. Πουλίσσας Παναγιώτης.
 214. Πουλόπουλος Ἀπόστολος.

215. * Πουρῆς Μιλτιάδης.	251. Σταυρόπουλος Σπυρίδων.
216. Πουρναρᾶς Κωνσταντῖνος.	252. Σταυρόπουλλος Φοῖβος.
217. Πρινάρης Κίμων.	253. * Στεργιόπουλος Δημήτριος.
218. * Πῶπ Γεώργιος.	254. * Στεφανόπουλος Ἄνδρ. († 7-2-38)
219. * Ράλλης Γεώργιος.	255. * Στρέϊτ Γεώργιος.
220. * Ράλλης Κωνσταντῖνος.	256. Σφήκας Δημήτριος.
221. * Ρεδιάδης Περικλῆς. († 8-2-38).	257. * Σωτηριάδης Γεώργιος.
222. Ρινόπουλος Μιχαήλ.	258. * Σωτηρίου Γεώργιος Α.
223. Ροζάκης Σταμάτιος.	259. Τεγοπούλου Ἡλιοῦ Ἀλεξάνδρα
224. Ρουμπάνης Γεώργιος.	260. Τεγόπουλος Στυλιανός.
225. Ρούνιος Κωνσταντῖνος.	261. Τραυλός Ἰωάννης.
226. * Ροῦφος Κανακάρης Λουκάς.	262. * Τριανταφυλλᾶκος Νικόλαος.
227. Ρωμαΐδης Ἰωάννης.	263. Τριανταφυλλίδης Περικλῆς.
228. * Ρωμαῖος Κωνσταντῖνος.	264. * Τρικούπης Σπυρίδων Κ.
229. * Ρωμᾶνος Ἄθως.	265. Τσακαλῶτος Ἀθανάσιος.
230. Σαδούκας Χρῖστος.	266. Τσακαλῶτος Πολύβιος.
231. Σακελλαρίου Γεώργιος.	267. * Τσιπούρας Δημήτριος.
232. Σαρσέντης Λυκοῦργος.	268. * Fabricius Ernst.
233. Σάρρος Δημήτριος. († 5-11-38).	269. * Φιλαδελφεὺς Ἀλέξανδρος.
234. Σάρρου Αἰμιλία.	270. Φιλίππιδης Λεωνίδας.
235. Σεργόπουλος Ἰωάννης.	271. * Φίλων Ἀλέξανδρος.
236. * Σκάσσης Ἐρρίκος.	272. Φίξ Ἰωάννης Καρόλου.
237. Σκάσσης Θωμᾶς.	273. Φουντούλης Δημήτριος.
238. * Σκλαβοῦνος Γεώργιος.	274. Φωτόπουλος Δημήτριος.
239. Σκοτίδας Εὐάγγελος.	275. * Χαβιαρᾶς Νικήτας.
240. * Σκοῦφος Θεόδωρος. († 9-10-38).	276. Χαριτάκης Γεώργιος.
241. Σούλης Γεώργιος.	277. Χαρίτος Ἰωάννης.
242. * Σοφούλης Θεμιστοκλῆς.	278. * Χατζάκος Ματθαῖος.
243. Σπυρόπουλος Παναγιώτης.	279. * Χατζῆς Ἀντώνιος Χ.
244. Σταθακόπουλος Παναγιώτης.	280. * Χατζιδάκις Γεώργιος.
245. * Σταθαῖτος Ἀντώνιος.	281. Χόνδρος Δημήτριος.
246. * Σταμελλᾶτος Γεώργιος.	282. Χοστέβας Δημόφιλος. († 23-8-38).
247. Στάμος Ἰωάννης.	283. Χουδαβερδόγλους Σοφοκλῆς.
248. * Σταμούλης Μιλτιάδης.	284. Χριστίδης Δημήτριος.
249. * Σταυρόπουλος Ἄγγελος.	285. Χριστόπουλος Μιχαήλ.
250. Σταυρόπουλος Κωνσταντῖνος	286. Χρυσούλης Γκίκας.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1938

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ ΕΝ Τῃ ΓΕΝΙΚῃ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

Τῃ 26^ῃ ΜΑΡΤΙΟΥ 1939

ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,

Τὸ ἐτήσιον μνημόσυνον τῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀποθανόντων συνεργατῶν καὶ φίλων τοῦ ἡμετέρου ἰδρύματος περιλαμβάνει πλείονας διακεκριμένους ἄνδρας ἔν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οἵτινες εἴτε ὡς ἐπίτιμοι εἴτε ὡς ἰσόβιοι εἴτε ὡς τακτικοὶ ἑταῖροι ἐνίσχυσαν τὸν εὐγενῆ ἀγῶνα ἡμῶν, καταλείπουσι δὲ διὰ τῆς τιμίας αὐτῶν μνήμης ἱερὸν κεφάλαιον αὐξάνον τὴν ἠθικὴν δύναμιν τῆς ἐν τῷ καθιδρύματι τούτῳ συντελουμένης ἐθνικῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Ἐπιτίμους ἑταίρους ἀπώλεσεν ἡ Ἐταιρεία τὸν Ἐμμανουὴλ Læwy, τὸν Παῦλον Perdritzet, τὸν Παῦλον Collinet καὶ τὸν Περικλέα Ῥεδιάδην.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Læwy, καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης καὶ μέλος τῆς Βιενναίας Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἄλλοτε δὲ καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ῥώμης, συνέδεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς

ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἰδίᾳ τῆς πλαστικῆς. Ἡ συναγωγή τῶν ἐπιγραφῶν τῶν Ἑλλήνων ἀγαματοποιῶν εἶναι θεμελιῶδες βοήθημα τῶν ἀρχαιολόγων, ἡ δὲ «ἀπόδοσις τῆς φύσεως ἐν τοῖς ἔργοις τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν» ὑπῆρξεν ἔρευνα πλήρης λεπτοτάτων καὶ γονιμωτάτων παρατηρήσεων διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Ὁσαύτως φωτεινότητι ὑπῆρξεν ἡ μονογραφία περὶ τοῦ Πολυγνώτου ὡς καὶ πλείσται ἄλλαι πραγματεῖαι ἀπαρτίζουσαι ὀγκώδη τὴν ἐπιστημονικὴν συμβολὴν τοῦ Ἐμμανουὴλ Loewy.

Ὁ Παῦλος Perdrizet, ἄλλοτε καθηγητῆς τῆς Ἀρχαιολογίας ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις τοῦ Nancy καὶ τοῦ Στρασβούργου καὶ μέλος τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῆς Φιλολογίας, ὑπῆρξεν εἰς τῶν πολυμερεστέρων ἀρχαιολόγων καὶ ἱστορικῶν τῆς τέχνης καθ' ὅλου, ἀσχοληθεὶς μετ' ἴσης εὐστοχίας καὶ πρωτοτυπίας περὶ τε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν μεσαιωνικὴν τέχνην καὶ τὴν τέχνην τῆς ἀναγεννήσεως, περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς θρησκείας καὶ τὴν λαογραφίαν, τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν καὶ ἱστορίαν καὶ ἐπιγραφικὴν, τῆς δὲ ἀσχολίας αὐτοῦ ταύτης ἔχομεν πρὸ ἡμῶν σημαντικὰς πραγματείας καὶ συγγράμματα, τὰ ὅποια πρόκεινται μνημεῖα πολυμαθείας καὶ διαυγείας κρίσεως. Μετὰ τῆς Ἑλλάδος συνέδεσαν τὸν ἄνδρα ἡ συνεργασία αὐτοῦ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς καὶ ἐν τοῖς δημοσιεύμασι τῶν Δελφῶν καὶ ἡ περιήγησις καὶ μελέτη τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ἐξ ὧν ἐξεπήγασαν λαμπραὶ τοπογραφικαί, μυθολογικαί, θρησκευτικαὶ καὶ ἱστορικαὶ μελέται οἷα ἡ περὶ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, τῶν μύθων τοῦ Παγγαίου καὶ περὶ τῆς Σκαπτῆς Ὑλης.

Ἐν βαθεῖ γήρατι καὶ πλήρης ἐπιστημονικῆς εὐδοξίας ἀπέθανεν ὁ ἐπιφανέστατος Ἄγγλος ἀρχαιολόγος καὶ νομισματικὸς Percy Gardner, εἰς τὸν ὁποῖον πλείστα ὀφείλει ἡ ἀρχαιολογία. Νεώτατος ἀκόμη συνέγραψε μετὰ τοῦ πολλοῦ Imhoof Blumer τὸ Νομισματικὸν ὑπόμνημα εἰς τὸν Πausanίαν, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐδημιούργησεν

ἀξιολογώτατον καὶ μόνιμον βοήθημα τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν. Πολύτιμον εἶναι ὡσαύτως τὸ περὶ τῶν Τύπων τῶν Ἑλληνικῶν νομισμάτων ἔργον αὐτοῦ ὡς καὶ τὸ πρό τινων ἐτῶν ἐκδοθὲν σύγγραμμα περὶ τῶν Ἑλληνικῶν νομισμάτων τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, ὅπου συνεκέντρωσε τὰς πολυετεῖς αὐτοῦ ἐρεῦνας. Ταῦτα καὶ ἄλλαι πολυάριθμοι πραγματεῖαι τοῦ Gardner τάσσουσι τὸν ἐκλιπόντα ἄνδρα εἰς τοὺς ἀριστεῖς τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης.

Ἐξέλιπεν ὡσαύτως ὁ κορυφαῖος νομοδιδάσκαλος καὶ ἱστορικὸς τοῦ ἀρχαίου, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Βυζαντινοῦ δικαίου Παῦλος Collinet καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας, ἡμέτερος δὲ ἐπίτιμος ἐταῖρος.

Ὁ ναύαρχος Περικλῆς Ῥεδιάδης ἀπέθανεν ὡς Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν πιστὸς καὶ εὐσυνείδητος ἐκτελεστῆς τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος. Διακεκριμένος ναυτικός, οἰκονομολόγος καὶ ἐρευνητῆς τῆς ἀρχαίας ναυτικῆς ἱστορίας εἶχε συνδεθῆ διὰ τῶν μελετῶν αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἣ δὲ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς ἐφιλοξένησε πλείονας αὐτοῦ ἐργασίας, αἱ ὅποιαι καὶ ἐκτὸς τῆς χώρας ταύτης ἔτυχον προσοχῆς. Ἡ στοργὴ καὶ τὸ διαφέρον, τὸ ὅποῖον ὁ ἀείμνηστος Ῥεδιάδης κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν ἐξεδήλου ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἔργου τῆς Ἐταιρείας καὶ ὑπὲρ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν πόρων αὐτῆς, ἐπιβάλλουσιν εἰς πάντα συνδεόμενον μετὰ τοῦ ἔργου ἡμῶν εὐγνώμονα τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἀρίστου φίλου καὶ συναγωνιστοῦ.

Ἐκ τῶν ἰσοβίων ἐταίρων ἐξέλιπον οἱ ἐπὶ μακρὸν ὑπηρετήσαντες τὴν πατρίδα ὡς πολιτικοὶ καὶ ὡς Ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τῆς Παιδείας Ἀλέξανδρος Σκουζῆς καὶ Ἀνδρέας Στεφανόπουλος, ὁ Ἀλέξανδρος Δεμερτζῆς καὶ ὁ ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη ἀφωσιωμένος συνεργάτης ἐν τῷ Συμβουλίῳ Δημήτριος Μακκᾶς καὶ ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διακεκριμένος καθηγητῆς Θεόδωρος Σκοῦφος.

Ἐκ τῶν τακτικῶν ἐταίρων ἀπωλέσαμεν τὸν Δημήτριον Χοστέβαν, ὅστις ἦτο σημαντικὸς συντελεστὴς τῆς παυρολογικῆς συλλογῆς τῆς Ἐταιρείας, καὶ τὸν Δημήτριον Σάρορον, ἄλλοτε Ἐκπαιδευτικὸν σύμβουλον, ὅστις μετὰ πολλῆς στοργῆς παρηκολούθει τὸ ἔργον τῆς Ἐταιρείας.

Κατὰ τὸ ἔτος 1938 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία παρὰ τὰς λαμπρὰς ἐφορτῆς, διὰ τῶν ὁποίων ἐπανηγύρισε τὴν ἑκατονταετηρίδα αὐτῆς, διεξήγαγε καὶ τὰς ἐξῆς ἀνασκαφικὰς ἐργασίας.

1. Ἡ κατὰ τὴν Ἱερῶν ὁδὸν ἔρρενα ἐξηκολούθησε διὰ τοῦ κ. Ἰω. Τραυλοῦ, ἐργασίαι δὲ ἐγένοντο ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ πέραν τούτου πρὸς Δ εἰς μῆκος 1500 μέτρων πρὸς ἐξακριβώσιν τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ καὶ συμπλήρωσιν τῶν προτέρων κατὰ τὰ ἔτη 1936 καὶ 1937 γενομένων ἐργασιῶν.

Τὸ ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς Δαφνίου ἀρχόμενον ρεῦμα ἐξηκριβώθη ὅτι εἶναι γνώμων τῆς κατευθύνσεως τῆς ὁδοῦ, διότι παρακολουθεῖ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ὄχθην μέχρι τῆς θαλάσσης.

Ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ παρὰ τὴν σημερινὴν ὁδὸν Ἐλευσίνος ἡ Ἱερὰ ὁδὸς εὐρέθη εἰς βάθος 0^μ,80, ἔπειτα αὕτη καλύπτεται ὑπὸ τὴν σημερινὴν ὁδόν, μόνον δὲ εἰς ἀπόστασιν 100 μέτρων ἀνεφάνη μικρὸν τμήμα ταύτης. Περαιτέρω δὲν εὐρέθησαν ἴχνη, διότι φαίνεται ὅτι τὸ ρεῦμα κατέστρεψεν αὐτὴν μέχρι τοῦ λοφίσκου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ πάλιν ἀνευρέθησαν τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἄριστα διατηρουμένης. Τὸ κατάστρομα τῆς ὁδοῦ εἶναι κατεσκευασμένον ἐκ μικρῶν λίθων καὶ ἔχει πᾶχος 0,18, κατὰ δὲ τὸν ἄξονα αὐτῆς εὐρέθησαν τοποθετημένοι κατὰ σειρὰν μεγάλοι πλακοειδεῖς λίθοι, χρησιμεύοντες ὡς ὁδηγοὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ στρώματος.

Πρὸς νότον τῆς ὁδοῦ ὑπάρχουσι χθαμαλὰ ἀργόλιθα κρᾶ-

σπεδα, πρὸς βορρᾶν δὲ τριπλοῦς τοῖχος (ὑψους 0,60) ἀναλημματικὸς σκοπὸν ἔχων, ὅπως συγκρατῆ τὰ ὑψηλότερα ἐκεῖ χώματα.

Τὸ πλάτος τῆς ὁδοῦ εἶναι 4,80 μ., κατὰ δὲ τὸ βόρειον αὐτῆς ἡμισυ ἀνευρέθησαν αἱ ἀυλακώσεις τῶν τροχῶν τῶν ὀχημάτων (πλ. 0,09, βάρθ. 0,08 - ἀπόστασις τροχιῶν ἀπ' ἄξονος εἰς ἄξονα 1,39).

Στρώσεις τῆς ὁδοῦ διεκρίθησαν τρεῖς.

Εἰς ἀπόστασιν 1200 μ. ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης εὐρέθησαν τὰ λείψανα περιβόλου κατεσκευασμένου ἐκ κροκαλοπαγῶν λίθων μεγάλων (1 × 0,70 × 0,45) καὶ περικλειόντός ποτε τάφους, ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν τεμαχίων πωρίνων σαρκοφάγων καὶ λειψάνων καύσεως καὶ πλειόνων ἀγγείων τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος. Ἡ ἐν μέρει καὶ ὑπὸ τὸ στρώμα τῆς ὁδοῦ θέσις τῆς πυρᾶς παρέχει πολῦτιμον χρονολογικὸν πόρισμα.

2. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἐλευσῖνος ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διὰ τοῦ κ. Κ. Κουρουνιώτου καὶ τοῦ κ. Ἰ. Τραυλοῦ.

Ἡ συνέχεια τῆς ἐρεῦνης τῶν ἀρχαιοτέρων στρωμάτων τῆς ἱερᾶς οἰκίας ἀπεκάλυψε κάτωθεν τοῦ δωματίου Α (τοῦ 7^{ου} π. Χ. αἰῶνος) ἐρείπια κτισμάτων ἀνηκόντων εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους, κατὰ τὸ τέλος τῶν ὁποίων ἀνηγέρθη καὶ ἡ ἱερὰ οἰκία.

Κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς ἱερᾶς οἰκίας εὐρέθη τάφος νεανίου τῶν γεωμετρικῶν χρόνων, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν πέριξ καὶ ὑπεράνω αὐτοῦ ἐντὸς πυρῶν εὐρεθέντων γεωμετρικῶν ἀγγείων. Τὸ ὄλον ἐκαλύπτετο ὑπὸ μικροῦ τύμβου, ὅστις μετὰ τῶν ἄλλων ἐνδείξεων μαρτυρεῖ περὶ τῆς τελουμένης ἐκεῖ νεκρικῆς λατρείας.

Ἄλλη ἔρευνα γενομένη ἔξωθεν τοῦ φερομένου ὡς Λυκουργείου περιβόλου τοῦ ἱεροῦ, διδάσκει, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἀνασκάπτοντος, ὅτι ὁ περίβολος οὗτος εἶναι παλαιότερος τοῦ Λυκούργου.

Σπουδαιότερα ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφὴ ἡ ἀποκαλύψασα ἐν μέρει σημαντικὸν οἰκοδόμημα τοῦ 4^{ου} πιθανῶς π. Χ. αἰῶνος ἀπέναντι τῶν Μεγάλων προπυλαίων τοῦ Ἱεροῦ. Τὸ οἰκοδόμημα ἔχει διεύθυνσιν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς καὶ διάγραμμα ὀρθογώνιον,

μήκους μὲν 62 μ. πλάτους δὲ 42 (41) μ. Οἱ τοῖχοι καὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν σφύζονται εἰς ὕψος 1 μ., ἀποτελοῦνται δὲ ἐκ μεγάλων πωρίνων πλινθίδων Αἰγινητικῶν, ἐδραζομένων ἐπὶ στερεοῦ βαθέος θεμελίου ἐπίσης πωρίνου. Ἡ λαμπρὰ ἀπεργασία καὶ ἡ σύνθεσις τῶν λίθων τάσσουσι τὸ οἰκοδόμημα εἰς τὸν 4^{ον} π. Χ. αἰῶνα. Ὡς πρὸς τὸν προορισμὸν τοῦ περιβόλου τούτου δύνανται νὰ λεχθῶσι πλείονες εἰκασίαι ἢ ὅτι δηλαδὴ πρόκειται περὶ τοῦ τεμένους τοῦ Τριπολέμου (Παυσαν. I, 38, 6) ἢ ὅτι τοῦτο ἦτο ὁ ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν ἀναφερόμενος δόλιχος (IG II² 1672) ἦτοι πιθανῶς τύπος ἀθλητικῶν ἀσκήσεων, ἢ, τρίτον, πομπεῖον ἦτοι οἰκοδόμημα πρὸς παρασκευὴν τῶν πομπῶν οἷον μνημονεύεται ἐν ἐπιγραφῇ (IG II² 1673). Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα τὸ οἰκοδόμημα εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων τῆς Ἐλευσίως, ἐπειδὴ δὲ μέγα αὐτοῦ μέρος εὐρίσκεται ἐντὸς ἰδιωτικοῦ χώρου, εἶναι εὐκαταίᾳ ἡ ἀπαλλοτριώσις πρὸς ὀλοσχερῆ ἀνασκαφὴν.

Παρὰ τὰς ἀνακαλύψεις ταύτας ἀξία λόγου εἶναι καὶ ἡ εὕρεσις Μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου παρὰ τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ λόφου τοῦ φέροντος τὸν φραγκικὸν πύργον. Οἱ τάφοι εἶναι θῆκαι κατεσκευασμένοι δι' ὀρθῶν πλακῶν καὶ ἔχουσαι διαστάσεις ἐνίοτε πολὺ μεγάλας (3,55×1,12). Τὰ κτερίσματα δὲν ἦσαν πλούσια. Τὰ ὀλίγα γραπτὰ ἀγγεῖα ἀνάγονται εἰς τὴν δευτέραν περίοδον.

Τὸ νεκροταφεῖον ἐχρησιμοποιήθη καὶ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίοδον, ἐξ ἧς προέρχονται ὠραῖαι λευκαὶ λήκυθοι καὶ πῆλινα εἰδώλια.

3. Ἐν τῷ πρὸς Βοιωτίαν συνοριακῷ Ἀττικῷ φρουρίῳ τῶν Ἐλευθερῶν - Πανάκτου εἰργάσθη ὁ ἀρχιτέκτων κ. Στίκας πρὸς ἐξακριβώσιν τοῦ τε ἀρχαίου περιβόλου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ὀρθογωνίου οἰκοδομήματος, ἔχων δὲ τὴν πεπειραμένην ἀρωγὴν τοῦ κ. Ὁρλάνδου, ἠδυνήθη νὰ καταρτίσῃ πληρέστερον τῶν ἡδη γνωστῶν διάγραμμα καὶ νὰ μελετήσῃ πολλὰς ἀρχιτεκτονικὰς λεπτομερείας τῶν τε πυλώνων καὶ τῶν πύργων ὡς καὶ τοῦ περιπάτου ἢ περιδρομοῦ, τοῦ ὑπάρχοντος καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν τοῦ τείχους

καὶ ἐπικοινωνοῦντος μετὰ τε τῶν πύργων ἀπ' εὐθείας καὶ μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ φρουρίου διὰ λιθίνων κλιμάκων.

Ἡ ἐν τῷ ὀρθογωνίῳ οἰκοδομήματι, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκτισμένον κατὰ τὸν πολυγωνικὸν τρόπον, γενομένη ἔρευνα ἀπέδωκε μεταξὺ ἄλλων ὀλίγων κινητῶν εὐρημάτων καὶ λύχνους σφαιροειδεῖς μελαμβραφεῖς τῶν κλασσικῶν ἀκόμη χρόνων. Παρὰ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο εὐρέθησαν τὰ λείψανα ἄλλων εὐτελεστέρων οἰκημάτων.

Κατὰ ταῦτα ἡ ὄλη ἔρευνα ἀπέβη λίαν ὠφέλιμος, συνεχιζομένη δὲ θὰ συντελέσῃ, ὥστε ἀκριβέστερον νὰ γνωρίσωμεν τὰ κατὰ τὸ φρούριον τοῦτο.

4. Ἐν Νέα Ἀγχιάλῳ ἐξηκολούθησε τὰς ἐργασίας τῆς Ἑταιρείας καὶ πάλιν ὁ κ. Γ. Σωτηρίου, ἡσχολήθη δὲ περὶ τὴν ἐξακριβῶσιν τῶν προσκτισμάτων τῶν ἀνευρεθειῶν βασιλικῶν.

Ἡρευνήθη ὁ ἀνατολικῶς τῆς ἀψίδος τῆς βασιλικῆς Α χῶρος, εὐρέθη δὲ εἰς ἀπόστασιν 6 μέτρων ἰσχυρὸς περιβόλος περιβάλλων τὸν ναὸν καὶ διατηρούμενος εἰς μῆκος μ. 33,50. Ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ ὑπάρχουσι δύο πύλαι ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰς πυλίδας τὰς ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος.

Εἰς ἀπόστασιν 4 μ. ἀπὸ τοῦ περιβόλου εὐρέθη ὁδὸς τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἐπεστρωμένη διὰ μεγάλων πραιοφαιῶν τραχυτῶν λίθων.

Ὡσαύτως ἀνευρέθησαν μέρη τοῦ περιβόλου τῶν ἄλλων πλευρῶν τοῦ ναοῦ, ὡς καὶ ὀλόκληρον τὸ πρόπυλον τῆς βασιλικῆς, τὸ ὁποῖον συνδέεται μετὰ τοῦ ἄλλοτε εὐρεθέντος λουτρῶνος διὰ στενῆς διόδου. Δεξιὰ αὐτοῦ ἀνεφάνησαν τὰ θεμέλια μεγάλου οἰκοδομήματος. Οὕτω συμπληρωθείσης τῆς ἐρέυνης τῆς βασιλικῆς Α δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πλέον ἄριστον τό τε διάγραμμα αὐτῆς καὶ τὸ ἄμεσον αὐτῆς περιβάλλον, διαπιστοῦται δὲ ἤδη πλήρης ἀντιστοιχία πρὸς τὰς ἐκκλησιαστικὰς πηγὰς καὶ δὴ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου παρεχομένην περιγραφὴν τῆς βασιλικῆς τῆς Τύρου τῆς ἀνεγερθείσης ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Παυλίνου. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην ἐγένοντο καὶ πολλὰ κινητὰ εὐρήματα περιλαμβάνοντα κυρίως

ἀρχιτεκτονικά μέλη, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἄμβωνος, ὥστε οὗτος νὰ ἀποκατασταθῆ ἀσφαλέστερον, οὕτω δὲ ἐπλουτίσθη σημαντικῶς ἢ ὑπὸ τοῦ κ. Σωτηρίου ἰδρυθεῖσα ἄλλοτε τοπικὴ Βυζαντινὴ Συλλογὴ.

5. Ἐν Λυτικῇ Μακεδονίᾳ ἐξηκολούθησε τὰς ἀρχαιολογικὰς καὶ τοπογραφικὰς ἐρεῦνας τῆς Ἑταιρείας ὁ κ. Κεραμόπουλλος.

Ἡ ἔρευνα περιεστράφη περὶ πλείονας τόπους, ἐβεβαιώθη δὲ ἢ ὑπαρξίς ἀρχαίων συνοικισμῶν καὶ νεκροταφείων εἰς Σαράντα Γκορισὲς (παρὰ τὸ Τσοτύλιον), εἰς Περιστέραν, εἰς θέσιν Καρακάση παρὰ τὸ Ἀηδονοχώριον, εἰς θέσιν Σπαχταλὸν αὐτόθι, παρὰ τὴν Νεάπολιν, παρὰ τὸ χωρίον Πλατανιά καὶ δὴ ὑπὸ τὸν λόφον Προφήτην Ἥλιαν, παρὰ τὸ Ὀρεστικὸν Ἄργος (τὴν ἄλλοτε Χρούπισταν) εἰς θέσιν Ἀρμενοχώρι ἢ Ἐρημοχώρι.

Ἐκ τῶν σπουδαιότερων πορισμάτων τῆς περυσινῆς ἐρεῦνης εἶναι ἡ διαπίστωσις παναρχαίων λιμναίων οἰκήσεων παρὰ τὴν λίμνην τῆς Καστορίας. Ἡ παρατήρησις διευκολύνθη διὰ τῆς ἀποχετεύσεως μεγάλου μέρους τοῦ ὕδατος τῆς λίμνης καὶ καταβιβάσεως τῆς στάθμης αὐτῆς δι' ἐκβαθύνσεως τοῦ βραχίονος τοῦ Ἀλιάκμονος τοῦ ἐκδεχομένου τὰ πλεονάζοντα ὕδατα τῆς λίμνης.

Αἱ ἐργασίαι αὗται, αἱ ὁποῖαι ἀπέδωκαν εἰς τοὺς παροχθίους κατοίκους τῆς λίμνης εὐρύτεραν τινὰ ζώνην γῆς πρὸς καλλιέργειαν καὶ δημιουργίαν παροχθίου ὁδοῦ, ἀπεκάλυψαν εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν ὀφθαλμὸν τὴν κατὰ διάφορα σημεῖα ὑπαρξίν λιμναίων κατοικιῶν στηριζομένων ἐπὶ πασσάλων. Μεγάλῃ συστάς τοιούτων λιμναίων κατοικιῶν ἀπεκαλύφθη πρὸς Α τῆς Καστορίας παρὰ τὸ χωρίον Δισπηλειὸν (τοὺς ἄλλοτε Δουπιάκους) καὶ μεταξὺ τῆς νησίδος τῆς φερούσης τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀναλήψεως καὶ τῶν σημερινῶν ὑδάτων τῆς λίμνης. Ἡ νησίς φέρει πόλισμα τετειχισμένον πιθανῶς τῶν χρόνων τοῦ Ἀρχελάου, ἀλλ' ἢ μεταξὺ τῆς πρώην νησίδος καὶ τῶν ὄχθων τῆς λίμνης ἀποξηρανθεῖσα γῆ εἶναι κατάσπαρτος ὑπὸ πασσάλων, τῶν ὁποίων ἐμετρήθησαν περὶ τοὺς πεντακοσίους. Τινὲς ἐξετασθέντες εὐρέθησαν κέδρινοι, κέδροι δὲ φύονται ἀκόμη καὶ σήμερον κατὰ τὸν λόφον τῶν Λουπιάκων. Μικρὰ μὲν σκαφὴ ἔδειξεν

ὅτι εἰς τὸ βάθος παρὰ τοὺς καλῶς διατηρουμένους πασσάλους εὐρίσκοντο ἄλλοι ἀπανθρακωθέντες ὑπὸ πυρκαϊᾶς. Περὶ πυρκαϊᾶς ἔμαρτύρουν καὶ σποράδην εὐρεθέντες ἄνθρακες καὶ τιτανόλιθοι ἀσβεστοποιηθέντες κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν ὑπὸ τοῦ πυρός. Περὶ τῆς περιόδου δὲ μαρτυροῦσι καὶ τεμάχια ὀψιανοῦ, ὄστρακα χειροποιήτων ἀγγείων, λίθινα ἐργαλεῖα λελεασμένα, διάτρητος πέλεκυς, κἄ. Ὅπως δὴποτε ἡ ἔρευνα ὀφείλει νὰ συνεχισθῆ.

Τὰ χωρία Νεστορίου καὶ Τσούκα ἔχουσιν ἀκροπόλεις ἀτειχίστους, ἀλλὰ φύσει ὄχυράς. Ἡ τοῦ Νεστορίου παρέχει ἐρείπια ὑστέρων χρόνων πιθανῶς Ῥωμαϊκῶν.

Ἐκ Τσούκας δὲ καὶ Νεστορίου περισυλλέγησαν πλείονα ἀρχαῖα καὶ κατετέθησαν ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖῳ Νεστορίου ὑπὸ τῶν ἀξιεπαίνων δημοδιδασκάλων αὐτοῦ κ.κ. Λιούπα, Καλαπούτη καὶ Χατζῆ. Μεταξὺ τῶν ἀρχαίων τούτων εἶναι χαλκοῦς Ἐρμῆς καθήμενος καὶ προτομὴ χαλκοῦ σατυρίσκου φέροντος κράνος ἀναπίπτον καὶ περὶ τὴν κόμην σταφυλᾶς καὶ φύλλα κλήματος. Ἡ προτομὴ φαίνεται ὅτι προέρχεται ἐξ ἀρχαίας κλίνης.

6. Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐξηκολούθησαν αἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι διὰ τοῦ κ. Μαρίνου Καλλιγᾶ.

Κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἀνατολικώτερον τοῦ προηγουμένως ἀνασκαφέντος χώρου καὶ εἰς βάθος 2^μ,86 ἀπὸ τοῦ κρασπέδου τοῦ παραθύρου ἀνευρέθη τοῖχος, πλάτους 1,25, καταστραφείς ὑπὸ τῶν οἰκοδομησάντων τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, διὰ τοῦτο δὲ ἀνήκων εἰς προγενέστερον τοῦ ναοῦ κτίσμα ἤτοι πρὸ τοῦ 8^{ου} αἰῶνος. Ἐκ τῆς κατασκευῆς συνάγεται ὅτι ὁ τοῖχος ἀνήκει εἰς τὴν περὶ τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον περίοδον, ἐνισχύεται δὲ τοῦτο καὶ ἐξ ἄλλων ἐνδείξεων.

Κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν εὐρέθη ἄλλο λείψανον τοίχου τοῦ αὐτοῦ πλάτους καὶ τῆς αὐτῆς λιθοδομίας, ἔχοντος δὲ παράλληλον τὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὸν τοῖχον τῆς βορείας πλευρᾶς, ἐκ τούτου δὲ δύναται μετ' ἀσφαλείας νὰ συναχθῆ ὅτι ἀμφότεροι οἱ τοῖχοι

ἀνήκουσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα, πλατύτερον τοῦ σημερινοῦ ναοῦ καὶ ἐστεγασμένον πιθανῶς διὰ ξυλίνης στέγης, ὅπως εἰκάζεται ἐκ τινος λεπτοῦ στρώματος ἀπηνθρακωμένων ξύλων. Καὶ ἀφθονα τεμάχια τοιχογραφιῶν εὐρέθησαν, ἀλλὰ τὸ ἐλάχιστον αὐτῶν μέγεθος δὲν ἐπιτρέπει οἰονδήποτε συμπέρασμα περὶ τοῦ εἴδους τῶν παραστάσεων πλὴν μικρῶν τινων κλάδων. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τοίχου διατηρεῖ ἀκόμη κονίαμα ἔγχρωμον μετ' ἀπομιμήσεως πλακῶν ἐπενδύσεως πλάτους 0,67. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καὶ μάλιστα τὸ ἀνώτερον ταύτης τμήμα δεικνύουσι τρόπον ἀργολιθοδομίας καὶ ἀφθόνου χρήσεως κονιάματος, οἷος ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἀρχικά τμήματα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος εἶναι πιθανώτατα κτίσμα σύγχρονον πρὸς τὴν ἀψίδα τοῦ Γαλερίου. Κατὰ ταῦτα διὰ τῶν ἀνασκαφικῶν τούτων ἐρευνῶν διαπιστοῦται ὑπὸ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μεγάλων διαστάσεων κτίσμα τῶν ἀρχῶν περίπου τοῦ 4^{ου} μ. Χ. αἰῶνος. Σημειωτέον ὅτι καὶ τὰ εὐρεθέντα εἰς ἱκανὸν βάθος νομίσματα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου δὲν ἀντίκεινται πρὸς τοῦτο.

Κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν τοῦ σημερινοῦ ναοῦ καὶ εἰς μικρὸν βάθος εὐρέθη τοίχος (ὑψ. 0,75) ἀψίδος παρεκκλησίου προσηρτημένου εἰς τὸν ναόν, ἐντὸς τῆς ὁποίας διακρίνονται σαφῆ λείψανα ἡμικυκλικοῦ συνθρόνου ἐκ λεπτῶν μαρμαρίνων πλακῶν, ἔχοντος ἐν τῷ μέσῳ ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον καὶ καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν μικρὸν ὑποπόδιον, τοῦ ὁποίου ἐσώθησαν τμήματα. Τὰ διασωθέντα τμήματα τοῦ συνθρόνου ἐπιτρέπουσιν, ὅπως καθορισθῆ μετὰ τινος ἀσφαλείας τὸ μέγεθος τοῦ παρεκκλησίου. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ λεπτῶν ὀρθογωνίων πλακῶν, τῶν ὁποίων ἡ προσαρμογὴ μαρτυρεῖ περὶ ἐπιμεμελημένης ἐργασίας. Κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀψίδος εὐρέθη τὸ ἐγκαίνιον τοῦ παρεκκλησίου, ἀποτελούμενον ἐκ πλακῶν, ἀλλὰ κενόν. Λείψανα τοιχογραφιῶν εὐρέθησαν ἱκανά, ἀλλὰ μόνον δύο ὅπωςδήποτε μεγαλήτερα μετὰ προσώπων ἐπιτρέπουσι τὴν χρονολόγησιν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 14^{ου} αἰῶνος, ἔνεκα τῆς ὁμοιότητος αὐτῶν πρὸς τὰ ψηφιδωτὰ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Θεσσαλονίκης, τὰ ὁποῖα τίθενται εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι καὶ τὸ ὅλον παρεκκλήσιον εἶναι τῶν αὐτῶν χρόνων, διότι καὶ ἡ καινὴ αὐτοῦ τοιχοδομία καὶ ἡ ἐν αὐτῇ χρῆσις παντοίου ὑλικοῦ μαρτυρεῖ περὶ ὑστέρων χρόνων.

Παρὰ ταῦτα ἡ ἔρευνα τοῦ κ. Καλλιγᾶ ἐστράφη πρὸς τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἡ δὲ σκαφή ἀπέδειξεν ὅτι τὸ τεράστιον ὄντως θεμέλιον τοῦ ναοῦ φθάνει μέχρι βάρθους ἕξ μέτρων καὶ ἐξήκοντα ἑκατοστῶν, τὸ δὲ πλάτος διὰ τὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον μόνον εἶναι ἕξ μέτρων καὶ ἐξήκοντα ἑκατοστῶν. Ὡσαύτως παρατηρήθη ὅτι τὸ πλάτος τῶν θεμελίων κυμαίνεται κατ' ἀναλογίαν τοῦ βασταζομένου βάρους, ἡ δὲ μεγίστη αὕτη ἐπιμέλεια καὶ προσοχὴ δεικνύει ὅτι τὸ σχέδιον καὶ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ὅλου ἔργου ἦσαν ἐνιαῖα μετὰ τῶν θεμελίων, τῶν ὁποίων ἐμελετήθησαν πλείονες τεχνικαὶ λεπτομέρειαι. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ αἱ ἔρευναι ἀπέδειξαν ὅτι τὸ σταυροθόλιον τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ νάρθηκος εἶναι μεταγενέστερον τοῦ τῆς βορείας. Ὡσαύτως φαίνεται ἐπιβεβαιουμένη ἡ προγενεστέρα εἰκασία τοῦ ἐρευνῶντος ὅτι κατὰ τὴν ΝΔ γωνίαν τοῦ νάρθηκος ὑπῆρχεν ἄλλοτε κλίμαξ πρὸς τὸν γυναικωνίτην, ὁποῖαν ἔχουσι καὶ ἄλλα Βυζαντινὰ μνημεῖα.

Καὶ ἐν τῷ γυναικωνίτῃ παρατηρήθησαν νεώτεραι, πιθανῶς Τουρκικαὶ διασκευαὶ καὶ ἄλλαι ἀξιόλογοι παρατηρήσεις ἐγένοντο περὶ τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ ναοῦ ἐνταῦθα καὶ ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὴν πρόσοψιν αὐτοῦ.

Οὕτω ἡ ἔρευνα τοῦ σημαντικωτάτου τούτου Βυζαντινοῦ μνημείου τῆς Θεσσαλονίκης προσλαμβάνει ὅλως ἰδιάζον ἐνδιαφέρον.

7. Ἐν Καβάλα ἐξήκολούθησε τὰς ἐργασίας τῆς Ἐταιρείας ὁ κ. Γ. Μπακαλάκης.

Α. Ἐν τῷ Ἱερῷ τῆς Παρθένου, ὅπου καὶ προηγουμένως εἶχε γίνει σκαφή, ἀνευρέθησαν καὶ πάλιν ἱκανὰ μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ μεγάλου Ἰωνικοῦ περιπτέρου ναοῦ τῆς Θεᾶς εἴτε ἐν τῇ ἐπιχώσει εἴτε ἐντετειχισμένα. Ὡσαύτως εὐρέθησαν ἄφθονα τεμάχια ἀγγείων, ἄνω μὲν διαφόρων χρόνων, ἐντὸς δὲ τοῦ κατωτέρου στρώματος καθαρῶς ἀρχαϊκά, ἤτοι Λακωνικά, Κοριν-

θιακά, Ναυκρατιτικά, Βορειοϊωνικά καὶ κατ' ἐπικράτησιν Ἀττικά μελανόμορφα. Ἐρυθρόμορφα Ἀττικά ἐλλείπουσιν ἐντελῶς. Ἐπί τινος τεμαχίου μελανομόρφου διεσώθη μέρος τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ τεχνίτου, ἡ ὁποία συμπληροῦται [Τλέσον ἠο Νεάο]χο ἐποίησε[ν καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸν γνωστὸν καὶ ἄλλοθεν Ἀθηναῖον ἀγγειογράφον Τλήσωνα. Παρὰ τὰ ἀγγεῖα εὐρέθησαν καὶ ἀρχαῖα πήλινα εἰδῶλια.

Μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἀγγείων εἶναι πολλὰ μεγαρικῶν σκύφων κατεσκευασμένων ἐπὶ τόπου.

Β. Ἄλλη ἔρευνα ἐγένετο ἐν τῷ Ἄντροφ τῶν Νυμφῶν παρὰ τὴν Νεάν Ἡρακλείτσαν, ἀπέχουσαν 6 περίπου μίλια ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Καβάλας καὶ κειμένην κατὰ τὰ παράλια κράσπεδα τοῦ Συμβόλου ὄρους, οὐχὶ μακρὰν τοῦ λιμένος τῶν Ἐλευθερῶν, ὅπου σήμερον ἡ Νέα Πέραμος.

Τὸ δυσπρόσιτον ἀπὸ τε θαλάσσης καὶ ἀπὸ ξηρᾶς σπήλαιον ἀπέχει 1 περίπου ὥραν ἀπὸ τῆς Νέας Ἡρακλείτσας, ἔχει δὲ τὴν εἴσοδον ἀπὸ τῶν ΒΑ. Ὀλικὸν μῆκος αὐτοῦ εἶναι 45 μ., μέγιστον πλάτος 24 μ., τὸ δὲ ὕψος τῆς ὀροφῆς κυμαίνεται φθάνον ἐνιαχοῦ τὰ 25 μ. Τὸ σπήλαιον ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς προθαλάμου, ἐξ ἑνὸς τριγωνικοῦ θαλάμου καὶ ἐξ ἑνὸς τρίτου θαλάμου, ὁλόκληρον δὲ εἶναι πλήρες σταλακτιτῶν καὶ σταλαγματῶν, τῶν ὁποίων εἰς ὀγκώδης δίκην κίονος στηρίζει τὴν στέγην τοῦ δευτέρου θαλάμου ὁ δεύτερος οὗτος θάλαμος ὁ τριγωνικὸς ἀφθονεῖ εἰς σταλακτίτας καὶ σταλαγματίτας, ἦτο δὲ προωρισμένος νὰ στεγάσῃ λατρείαν ὡς ἐφάνη ἀμέσως κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν ἐκ τοῦ στρώματος τέφρας, ὀστῶν ζῶων καὶ παντοδαπῶν ὀστρέων θαλασσίων καὶ τεμαχίων ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπτον τὸ δάπεδον αὐτοῦ. Ἡ ἐξερεύνησις ἦτο δύσκολος καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς φωτὸς καὶ διὰ τὴν ὑπαρξίν σκληροῦ ἐπιπάγου κατὰ τὸ δάπεδον. Τὰ ἀρχαιότερα ἐν τῷ σπηλαίῳ ὄστρακα ἦσαν ἐξ ἀγγείων χονδροειδῶν χειροποιήτων τῆς νεολιθικῆς περιόδου.

Ἐκ τῶν ἱστορικῶν χρόνων προέρχονται τεμάχια ἀγγείων τοῦ 6^{ου} π. Χ. αἰῶνος καὶ ἄλλα, τὰ νεώτατα, τῶν Ἑλληνιστικῶν λεγο-

μένων χρόνων. Μεταξὺ τῶν τεμαχίων ἀγγείων ὑπάρχουσι καὶ Κορινθιακὰ καὶ Πρωτοαττικὰ καὶ μελανόμορφα Ἀττικὰ καὶ ἐρυθρόμορφα καὶ μελαμβαφῆ, τῶν ὁποίων ἓν φέρει ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν συμπληρουμένην πιθανῶς:... ἀ[νέθηκεν] Δ]ήμητρι ἢ Δ]ημήτρι[ος. Ὡσαύτως εὐρέθησαν πλήθια εἰδώλια γυναικὸς καθημένης ἀρχαϊκοῦ τύπου.

Ἐπὶ τεμαχίου τινὸς σκύφου ὑπάρχει ἐγγάρακτος ἐπιγραφὴ συμπληρουμένη εἰς: ΝΥΜΦΑΙ[ε καὶ ὑποδηλοῦσα λατρείαν τῶν Νυμφῶν. Τὴν λατρείαν ταύτην τῶν Νυμφῶν ἀποδεικνύει καὶ ἐπιγραφὴ ἐπὶ λιθίνου ιετραπλεύρου βάνθρου λέγουσα τὰ ἑξῆς: Νύμφαις ἀνέθηκέ με [ὁ δεῖνα] | [καὶ οἱ] ἑταῖροι: Διοσκουρίδης Στράτων: Σωσιμένης, Φάνις | Σῶσις: Θαλίαρχος: Ἀλκίμαχος | Ἡρογείτων.

Πρόκειται προφανῶς περὶ ἀναθήματος θρησκευτικοῦ τινος θιάσου λατρείας Νυμφῶν. Ἐξ ἄλλης δὲ εὐρεθείσης ἐπιγραφῆς μανθάνομεν ὅτι... Ἄπαυλος, συμπόται εὐξάμενοι πελανῶ μνημεῖον ἔθηκεν, δυνάμεθα δὲ νὰ συναγάγωμεν ὅτι καὶ λατρευτικὰ συμπόσια ἐγίνοντο ἐν τῷ σπηλαίῳ, ὅπως ἄλλωστε ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἀφθόνων ὀσίων ζῶων καὶ ὀστρέων.

Τὰ ἀξιόλογα ταῦτα ἄλλα εὐρήματα τοῦ Ἄντρου τῶν Νυμφῶν, ἐνθαρρύνουσι καὶ νέαν ἀνασκαφὴν, ἣ ὁποία εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ διαφωτίσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν σημασίαν τοῦ σπηλαίου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ παναρχαίας λατρείας.

Γ. Τρίτην ἔρευναν ἐξετέλεσεν ὁ κ. Μπακαλάκης κατὰ τὴν ἀρχαίαν χώραν Βιβλίαν ἢ Βιβλίην, ἣτις ἐξετείνετο ἀπὸ Καλαμίτσας μέχρις Ἐλευθερῶν καὶ κατελάμβανε τοὺς πρόποδας τοῦ Συμβόλου ὄρους, ἐπέτυχε δὲ νὰ ταυτίσῃ διὰ μικρᾶς σκαφῆς καὶ σχετικοῦ ἐνεπιγράφου εὐρήματος τὴν πόλιν Οἰσύμην, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰκάσει πρότερον ὁ Collart.

8. Ὅγδὴν ἀνασκαφὴν ἐξετέλεσεν ἡ Ἐταιρεία κατὰ τὴν Νέαν Πιερρίαν διὰ τοῦ κ. Γεωργίου Μυλωνᾶ, καθηγητοῦ

ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου, συνεργασθέντος μετὰ τοῦ κ. Γ. Μπακαλάκη καὶ ἔχοντος γενναίαν χορηγίαν καὶ παρὰ τοῦ εἰρημένου Ἀμερικανικοῦ Πανεπιστημίου.

Σκοπὸς τῆς νέας ταύτης ἀνασκαφῆς ἦτο ἡ ἐξερεύνησις νεολιθικῶν συνοικισμῶν παρατηρηθέντων ὑπὸ τῶν ἀνασκαφάντων κατὰ τὴν κοιλάδα τῆς Νέας Πιερίας.

Οἱ σημειωθέντες συνοικισμοὶ εἶναι ὁ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ἀκροποτάμου, ὁ τοῦ Ὀρφανίου καὶ ὁ τῶν Λακκοβικίων οὐχὶ μακρὰν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἐξερευνήθη δὲ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1938 ὁ συνοικισμὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ἀκροποτάμου ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν τύμβον τοῦ Πολυστύλου ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων.

Ὁ Ἅγιος Γεώργιος εἶναι λόφος πλησίον τοῦ χωρίου Ἀκροποτάμου (τῆς ἄλλοτε Μπόμπλιανης). Ἡ σκαφὴ ἔφερεν εἰς φῶς λείψανα τῆς νεολιθικῆς περιόδου καὶ τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος.

Ἰχνη οἰκημάτων νεολιθικῶν ἐλάχιστα εὐρέθησαν, πλουσία ὅμως ἦτο ἡ συγκομιδὴ τεμαχίων ἀγγείων. Τὰ σπουδαιότερα τούτων εἶναι τὰ ἔχοντα γραπτὴν διακόσμησιν καμπυλόγραμμον καὶ σπειροειδῆ διὰ χρώματος μέλανος στιλπνοῦ ἐπὶ πεδίου ἐρυθροῦ, ἀνήκουσι δὲ ἰδίως εἰς καλυκοσχήμεους φιάλας. Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἀγγείων καὶ ὁ ῥυθμὸς τῆς διακοσμήσεως συνδέονται πρὸς ὁμοίαν τάξιν νεολιθικῶν ἀγγείων τῆς Θεσσαλίας, ἀνασκαφέντων ὑπὸ τοῦ Τσουντια.

Ἄλλη ὁμὰς ὀστράκων τοῦ Ἀκροποτάμου, εὐρεθέντων εἰς βαθύτερον στρώμα, ἔχουσι τὴν ἐπιφάνειαν στιλπνὴν ὑποκίτρινον, τὰ δὲ γραμμικὰ κοσμήματα διὰ στιλπνοῦ καστανοφαίου χρώματος. Καὶ ταῦτα ἔχουσι τὰ ἀντίστοιχα αὐτῶν ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἄλλὰ καὶ ἄλλων Θεσσαλικῶν νεολιθικῶν ἀγγείων εὐρέθησαν τὰ ἀντίστοιχα εἰς πάντα τὰ στρώματα. Ἄλλὰ καὶ ὅλως ἀκόσμητα μελαμβραφῆ καὶ ἄλλα μετ' ἐγχαράκτου διακοσμήσεως ἀνευρέθησαν ὅμοια πρὸς τὰ τῆς Ὀλύνθου, τοῦ Δικελί-Τάς, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Φωκίδος καὶ ἄλλων τόπων.

Ὡσαύτως ἀνευρέθησαν λίθινοι πελέκεις ὅμοιοι πρὸς τοὺς Θεσσαλικούς καὶ τοὺς τῆς Ὀλύνθου, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τινα

πήλινα ειδώλια γυναικεία, γνωστοῦ Θεσσαλικοῦ τύπου, ὡς καὶ δύο πήλινα ὁμοιώματα ποδῶν, τῶν ὁποίων ἐν ἡδύνατο νὰ ἀναρτηθῆ διὰ διατροῆτου θηλῆς. Ὅσα ζῶων εὐρέθησαν πολλά, τινὰ τῶν ὁποίων εἶχον χρησιμοποιηθῆ ὡς καρφίδες, ὡς στιλβωτῆρες καὶ ὡς περιάλπα.

Μετὰ τὴν νεολιθικὴν περίοδον ὁ τόπος ἐγκαταλειφθεὶς κατήκηθη ἐκ νέου μόνον κατὰ τὸν 4^{ον} ἴσως π. Χ. αἰῶνα, τὸ δὲ ἱστορικὸν τοῦτο στρώμα εἶχεν ἐλάχιστον πάχος, 0,20 μόνον. Μεταξὺ τῶν τεμαχίων μελαμβαφῶν ἀγγείων εὐρέθη καὶ μία λαβὴ ἀμφορέως ἔχουσα τὴν ἐπιγραφὴν ΜΙΚΙ/ΩΝΟΣ. Εἰς τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον ἀνήκει καὶ νεκροταφεῖον γειτονικοῦ λόφου, τοῦ ὁποίου πολλοὶ τάφοι εἶχον συληθῆ, τινὲς δὲ εὐρέθησαν ἄθικτοι.

Ἡ τούμπα τοῦ Πολυστύλου παρέσχεν ἄγραφα μονόχρωμα τεμάχια ἀγγείων. Αὐτὴ δὲ ἡ τούμπα, ὕψους 4 μέτρων, ἔχει σχηματισθῆ ἐξ ἐπαλλήλων λειψάνων ἀρχαιοτάτων συνοικισμῶν. Τὰ δύο ἀνώτερα μέτρα ἔχουσι τετραγμένα τὰ χώματα, περιέχουσι δὲ τεμάχια προϊστορικῶν, ἀλλὰ καὶ Ῥωμαϊκῶν καὶ Βυζαντινῶν ἀγγείων, ἐν ᾧ τὰ δύο κατώτερα μέτρα ἀποτελοῦνται ἐκ καθαρῶς νεολιθικῆς ἐπιχώσεως. Ἐν τῇ ἐπιχώσει ταύτῃ εὐρέθησαν μελαμβαφῆ νεολιθικὰ ὄστρακα, ὅμοια πρὸς εὐρεθέντα ἐν τῇ Βορείᾳ Στερεᾷ Ἑλλάδι, ὡς καὶ πολύχρωμα κατὰ τὰ ἀνώτερα στρώματα, πρὸς δὲ τούτοις συνήθη εἶναι καὶ τὰ μονόχρωμα ἰριδίζοντα. Σπανιώτερα εἶναι μικρὰ τριποδικὰ τριγωνικὰ μετ' ἐγκαράκτου διακοσμῆσεως. Τὰ γραπτὰ εἶναι πολὺ ὀλίγα, φέρουσι δὲ ἀμελῆ καὶ πρωτόγονον γραμμικὴν διακόσμησιν διὰ χρώματος καστανοφαίου ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐπιφανείας τοῦ πηλοῦ. Ὅσαύτως εὐρέθησαν δύο πήλινα νεολιθικὰ ειδώλια, πελέκεις λίθινοι, ὀστεῖνα ἐργαλεῖα, πεσοὶ σφενδονῶν καὶ σφονδύλια.

Μέλλουσα ἐργασία θὰ αὐξήσῃ τὰ σημαντικὰ ταῦτα τεκμήρια τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Μακεδονίας, ὁ ὁποῖος εἶναι μέχρι τοῦδε ἀτελέστατα γνωστός, ἔχει δὲ μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν μελέτην τῆς ἐθνογραφικῆς καταστάσεως τῆς χώρας κατὰ τὰς ἀπωτάτας ἐκείνας περιόδους.

9. Αἱ ἐν Νικοπόλει ἐργασίαι ἐξηκολούθησαν διὰ τοῦ κ. Γ. Σωτηρίου, ἐνισχύθησαν δὲ αὐταὶ καὶ ὑπὸ τοῦ Δήμου Πρεβέξης διὰ 30.000 δραχμῶν.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφικὴν ταύτην περίοδον ἀπεκαλύφθη ὁ νάρθηξ, τὸ αἶθριον καὶ μέρος τῆς πρὸ τοῦ αἵθριου στοᾶς, ἡ ὁποία περιέβαλλε τὸ ὄλον συγκρότημα τῆς μεγάλης βασιλικῆς τῆς Νικοπόλεως μετὰ τῶν προσκτισμάτων αὐτῆς.

Ὁ ναὸς εἶναι ἐκ τοῦ νάρθηκος προσιτὸς διὰ πέντε πυλῶν, τῶν ὁποίων ἡ μέση μεγαλητέρα καὶ μεγαλοπρεπεστέρα ἐξαιρομένη διὰ τετρακονίου. Ὁ νάρθηξ, κατὰ παρέκκλισιν ἀπὸ τοῦ συνήθους, ἐκτείνεται ἑκατέρωθεν τοῦ σώματος τοῦ ναοῦ καὶ ἔχει πρὸς Β καὶ πρὸς Ν τριβήλους διόδους. Ἀριστερὰ ὑπάρχει προσέτι μικρὸν διαμέρισμα, ὑπόλειμμα πιθανῶς τοῦ κλιμακοστασίου τῶν ὑπερώων.

Τὸ δάπεδον τοῦ νάρθηκος εἶναι ψηφιδωτόν, ἀποτελεῖται δὲ ἢ διακόσμησις αὐτοῦ ἐκ δύο ἐξωτερικῶν ζωνῶν διαφόρου πλάτους, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη περιλαμβάνει τόξα βαίνοντα ἐπὶ κιονίσκων καὶ φέροντα ἐν τῷ μέσῳ φύλλον κισσοῦ, ἡ δὲ δευτέρα περιλαμβάνει ἐναλλάξ τετράγωνα καὶ στρογγύλα σχήματα μετὰ μικρῶν σταυρῶν. Ἡ διπλῆ αὕτη ζώνη περικλείει κεντρικὸν διακοσμητικὸν πεδίον, ἀποτελούμενον ἐκ τετραγώνων ἑνὸς μέτρου, πλαισιουμένων διὰ πλοχμῶν καὶ ἐγκλειόντων διαγωνίους ἢ ἰσοσκελεῖς σταυροὺς σχηματιζομένους διὰ μεγάλων λογχοειδῶν φύλλων καὶ μικρῶν κισσοφύλλων καὶ ἄλλων κοσμημάτων.

Κατὰ τὰς ἐργασίας ἐντὸς τοῦ νάρθηκος εὐρέθησαν καὶ πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, τῶν ὁποίων ἱκανὰ εἶναι εἰλημμένα ἐκ παλαιότερων Ῥωμαϊκῶν οἰκοδομημάτων.

Τὸ ἀποκαλυφθὲν αἶθριον εἶναι ἀξιολογώτατον, διότι καὶ τοῦτο ἔχει ἀσυνήθη σχηματισμόν. Ἐκατέρωθεν δηλ. τοῦ ὑπαίθρου χώρου ὑπάρχουσι δύο στοαί, ἑκάτερα τῶν ὁποίων ἔχει ὀκτῶ μὲν ἐλευθέρους κίονας, δύο δὲ προσκεκολλημένους εἰς τὰς παραστάδας — πρὸς δυσμὰς ὑπάρχει κιονοστοιχία ἐπτὰ κίωνων, ἡ ὁποία ὅλως ἀσυνήθως συνενούται μετὰ τῆς πρὸ τοῦ αἵθριου στοᾶς, τῆς περιβαλλούσης, ὡς εἶδομεν, ἐξωτερικῶς τὸ ὄλον ἱερὸν συγκρότημα.

Ἡ ἑξωτερικὴ αὐτὴ στοὰ εἶναι εὐρὺς διάδρομος σχηματιζόμενος διὰ τόξων καὶ σταυροθολίων, στηριζομένων ἐπὶ τῶν ἀνευρεθεισῶν παραστάδων, κατὰ τόπους δὲ διὰ κιονοστοιχιῶν πλησίον τῶν τοίχων. Δεξιὰ ὑπάρχει εὐρεῖα πύλη, ἔχουσα ἑκατέρωθεν ἀνὰ ἓνα κίονα καὶ εὐρισκομένη ἀπέναντι τῆς εἰσόδου τῆς δεξιᾶς πλαγίας στοᾶς τοῦ αἰθρίου, διὰ τῆς ὁποίας ἐτελεῖτο ἡ συγκοινωνία μετὰ τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ κυρίως ναοῦ.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ αἰθρίου εἶναι κλειστὴ καὶ ἔχει προσκεκολλημένην μακρὰν κτιστὴν δεξαμενὴν ἐπέχουσαν τὴν θέσιν τῆς ἄλλως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αἰθρίου εὐρισκομένης φιάλης. Τὸ μῆκος τῆς δεξαμενῆς ταύτης εἶναι 12 μέτρων, τὸ πλάτος 1^μ,50, τὸ δὲ σφζόμενον ὕψος 1^μ,10. Πρὸ τῆς δεξαμενῆς καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου ὑπῆρχον κατ' ἀποστάσεις μεγάλαι λεκάνας μαρμαρίναι δμ. 1^μ, τῶν ὁποίων ἐσώθη μία ἀκέραιος καὶ ἄλλων τεμάχια. Εἰς τὰς λεκάνας ταύτας ἔρρεε προφανῶς τὸ ὕδωρ δι' ἀντιστοιχῶν κρουσῶν, ἵνα οἱ πιστοὶ ἀπονίπτωσι χεῖρας καὶ πόδας πρὶν εἰσελθῶσιν εἰς τὸν ναόν, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ 10: εἴσω δὲ παρελθόντι πυλῶν οὐκ εὐθύς ἐφῆκεν ἀνάγνοις καὶ ἀνίπτοις ποσὶ τῶν ἔνδον ἐπιβαίνειν ἁγίων καὶ κατωτέρω: ἱερῶν δὲ ἐνταῦθα (δηλ. ἐν τῷ αἰθρίῳ) καθαρσίων ἐτίθει σύμβολα, κρήνας ἀντικρυς εἰς πρόσωπον ἐπισκευάζων τοῦ νεῶ πολλῶ τῷ χεύματι τοῦ νάματος τοῖς περιβόλων ἱερῶν ἐπὶ τὰ ἔσω προῖοῦσι τὴν ἀπόρρουσιν παρεχομένας.

Τὴν ἀρχαϊκωτέραν καὶ ἀσυνήθη ταύτην διάταξιν τῆς φιάλης συμπληροῖ ἡ ἑκατέρωθεν ταύτης ἐπίσης ἀσυνήθης καί, μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον, μοναδικὴ ὑπαρξίς δύο μεγάλων μαρμαρίνων λουτήρων (μῆκος 2^μ,80 καὶ πλάτους 1^μ,10) δι' ἱαματικὰς ἴσως λούσεις. Ὁ ὑπαιθρος χῶρος τοῦ αἰθρίου ἔχει τὸ δάπεδον μαρμαρόστρωτον, αἱ δὲ στοαὶ ψηφιδωτόν.

Ὑπολείπεται ἀκόμη ἡ ἔρευνα τῶν προσκτισμάτων τῆς μεγάλης ταύτης βασιλικῆς, ἵνα συμπληρωθῇ ἡ ἀνάκτησις τοῦ σπουδαιοτάτου μνημείου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἤδη γενομένων ἐργασιῶν

ἐφάνη ἡ μεγίστη διὰ τὴν ἐπιστήμην σημασία τῆς ἀποκαλυφθείσης βασιλικῆς, μήκους συνολικοῦ 80 περίπου μέτρων, καὶ προφανῶς μητροπόλεως τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης τῆς Ἡπείρου Νικοπόλεως.

Ἡ Νικόπολις ἀποκαλύπτεται ὁσημέραι ὡς τόπος οὐχὶ μόνον ἐξαιρέτου ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ Ἑλληνικῆς χριστιανικῆς σημασίας.

10. Ἐν τῷ παρὰ τὰς Πάτρας Μυκηναϊκῷ νεκροταφείῳ, τὸ ὁποῖον εἰκάζεται ὡς ἀνήκον εἰς τὴν προϊστορικὴν Ἄνθειαν, ἐξηκολούθησαν αἱ ἐργασίαι διὰ τοῦ κ. Ν. Κυπαρίσση.

Ἐν τῷ κτήματι τοῦ Ἀντωνίου Σκόντρα ἀνεσκάφησαν τέσσαρες ἀκόμη τάφοι καὶ εὐρέθησαν ἐντὸς αὐτῶν πάμπολλα ἀγγεῖα ὑστερομυκηναϊκὰ παντοῦ σχήματος καὶ μεγέθους, ὅμοια πρὸς τὰ ἄλλοτε εὐρεθέντα πρὸς δὲ τούτοις καὶ ξίφος χαλκοῦν (μήκους 0,4^μ 65), λόγχη χαλκῆ καὶ λεπίδες μαχαιριῶν.

11. Ἐν Σικυῶνι ἐξηκολούθησαν αἱ ἀνασκαφαὶ διὰ τοῦ κ. Ὁρλάνδου.

Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ γυμνασίου προέβη ἐν τῷ σκάμματι περαιτέρω καὶ ἐφάνησαν πλέον εὐκρινῶς καὶ ἡ βορεία κρήνη καὶ ἡ μέση κλιμαξ καὶ τὸ ἀνάλημμα τὸ μεταξὺ τοῦ κάτω καὶ ἄνω ἀνδῆρου.

Ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ἀπεκαλύφθη ἡ νοτία πλευρὰ καὶ ἐξηκριβώθη ὅτι ἡ εὐθυνηρία καὶ ἡ πρώτη στρῶσις εὐρίσκονται ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῶν θέσει, αἱ δὲ δύο ἀνώτεροι ἔχουσι διαταραχθῆ κατὰ τὴν μετατροπὴν τοῦ οἰκοδομήματος εἰς λουτρόν ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. Ἡ σχεδιαζομένη ἀναστήλωσις τῶν λίθων θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν πλευρὰν ταύτην ὕψος 1,84. Κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ βουλευτηρίου εὐρέθησαν μεγάλα τεμάχια σίμης τομῆς μεγάλου λεσβίου κυματίου φέροντος ἐξωτερικῶς ἔγχρωμα ἀνθέμια.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος εὐρέθησαν τὰ θεμέλια στωικοῦ οἰκοδομήματος, ἔχοντος μῆκος 25 μέτρων, κατὰ δὲ τὸ νότιον πέρας ἐξέχουσαν πτέρυγα, ὅπισθεν δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἡμικυκλικὴν ἐξέδραν καὶ ἑκατέρωθεν ταύτης διπλὴν σειρὰν δωματίων.

Πρὸς νότον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος εὐρέθη μαρμάρινον βάθρον χαλκοῦ ἀνδριάντος φέρον τὴν Λατινικὴν ἐπιγραφὴν:

L(ncius) Cornelius L(uci) f(ilius) Sulla imper(ator)
Martei

Ἐξ ἧς ἐμφαίνεται ὅτι ὁ Σύλλας ἀνέθηκεν ἀνδριάντα τοῦ Ἄρεως μετὰ τὸ 82 π. Χ., ὅτε ἐγένετο στρατηγὸς αὐτοκράτωρ.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Βασιλικοῦ καὶ παρὰ τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἀρχαίας Σικυῶνος ἐντὸς στοφιδάμπελου εὐρέθη ψηφιδωτὸν δάπεδον εἰκονίζον ἐντὸς κυκλικῆς ζώνης κενταύρους καλπάζοντας, φέροντας ἐν τῇ ἀριστερᾷ κλάδους δένδρων, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς χειρονομοῦντας. Ἡ ζώνη τῶν κενταύρων περιβάλλει ἐσωτερικὸν κύκλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τρέχουσι κύκλω αἰγᾶγρος, γρῦψ καὶ ἄλλο νῦν κατεστραμμένον ζῶον. Τὰ γωνίας πληροῦσι καλλιγράμμα ἀνθέμια. Αἱ ψηφίδες εἶναι θαλάσσιαι λευκαὶ καὶ τεφρόχροοι, τὸ δὲ ὅλον σχέδιον καὶ ἡ ἀκρίβεια τῆς ἐκτελέσεως ἀνάγουσι τὸ ἔργον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4^{ου}, ἂν μὴ καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος. Εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι καὶ προηγουμένως εἶχον ἀνευρεθῆ κατὰ τὸν χώρον τοῦτον παρόμοια ψηφιδωτὰ δάπεδα, ἐκ τούτου δὲ συμπεραίνει ὁ κ. Ὀρλάνδος ὅτι πρὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ ἡ ἀρχαιότερα πόλις ἔκειτο ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν προβούνων τοῦ ὄροπεδίου τῆς Νέας Σικυῶνος. Καὶ τὰ εὐρήματα τοῦ παρελθόντος ἔτους δεικνύουσι, καίπερ εὐάριθμα, τὴν ἐξαίρετον σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ Σικυὼν ἀπὸ τε ἱστορικῆς καὶ ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως.

12. Ἐν Σπέτσαις ἐξακολουθῶν τὰς ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας τῆς Ἐταιρείας ὁ κ. Γ. Σωτηρίου συνεπλήρωσε τὴν ἀποκάλυψιν τῆς παρὰ τὸν Μύλον τοῦ Βρούστη βασιλικῆς καὶ ἔφερεν εἰς φῶς ὀλόκληρον τὸν νάρθηκα αὐτῆς, ἔχοντα πρὸς δυσμὰς κεντρικὴν πύλην καὶ ἀνὰ μίαν πυλίδα κατὰ τὰς στενὰς πλευράς. Ἀντὶ αἰθρίου ἔχομεν πρὸς δυσμὰς τοῦ νάρθηκος πλακόστρωτον αὐλήν, οὕτω δὲ ἐν τῷ συνόλῳ ἀποτελεῖται παλαιοχριστιανικὴ βασιλική, ἐπαρχιακοῦ τύπου, ἀνήκουσα εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5^{ου} μ. Χ. αἰῶνος διὰ τε

τὸν ἀρχιτεκτονικὸν αὐτῆς τύπον καὶ διὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀψίδος ὡς καὶ διὰ τὰ ἀνευρεθέντα τεμάχια ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τῶν ὁποίων ἔν προέρχεται καὶ ἐξ ἀρχαιοτέρων ἐκεῖ Ῥωμαϊκῶν κτισμάτων. Προσέτι δὲ καὶ νομίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνευρέθησαν ἐκεῖ. Ἐν δὲ χρυσοῦν νόμισμα τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (518-527) εὑρέθη ἐν τῇ κάτωθεν τῆς βασιλικῆς παραλίᾳ. Κατὰ τὴν συνοικίαν τῆς Ἀναλήψεως εὑρέθη παλαιοχριστιανικὸν νεκροταφεῖον.

Ἀναζητῶν ὁ κ. Σωτηρίου ἔχνη τῶν κυρίως βυζαντινῶν χρόνων ἦτοι μεταξὺ 9^{ου} αἰῶνος καὶ τῆς ἀλώσεως, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρη τοιοῦτον συνοικισμόν, ἐκ δὲ τούτου συνάγει ὅτι ἡ νῆσος ἦτο ἐγκαταλελειμμένη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Μόνον δὲ κατὰ τὸν 16^{ον} αἰῶνα ἀναφαίνονται ἔχνη μεταβυζαντινοῦ συνοικισμοῦ κατὰ τὴν θέσιν Καστέλλι, ὅπου οὗτος ἐκτείνεται ἐπὶ βουνοσειρᾶς βορειοδυτικῶς τῆς νήσου παρὰ τὴν συνοικίαν τῆς Κουνουπίτσας.

Εἰς τὸν συνοικισμόν τοῦτον ἀνήκουσι τρεῖς ναοί, εἰς μὲν ὁ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τοῦ τέλους τοῦ 16^{ου} αἰῶνος, ἄλλοι δὲ ὁ τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ὁ τῆς Ἀγίας Τριάδος τοῦ 18^{ου} αἰῶνος. Ὁ συνοικισμὸς οὗτος κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1769 ἕνεκα τῆς συμμετοχῆς τῶν Σπεισιωτῶν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὁρλώφ, τότε δὲ ἡ πόλις ἐτράπη πρὸς τὴν παραλίαν, ἐπανελθούσα εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς θέσιν.

Οὕτως ἀνασυγκροτεῖται ἡ ἱστορία τῶν Σπεισιωτῶν ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον.

13. Τελευταία κατὰ τοπογραφικὴν σειρὰν ἀνασκαφὴ τῆς Ἐταιρείας εἶναι ἡ ἀπὸ ἐτῶν ἐκτελουμένη ἐν Ἀμνισῶ τῆς Κρήτης διὰ τοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου, βοηθούτων τοῦ τε ἐπιμελητοῦ κ. Πέτρου καὶ τοῦ ἐκτάκτου ὑπαλλήλου κ. Ἰω. Ρίζου. Τὰ σχέδια ἐξετέλεσεν ὁ ἀρχιτέκτων κ. Στίκας. Κατὰ τὸ 1938 ἐκαθαρίσθη σχεδὸν ὅλη ἡ ἀνασκαπτέα περιοχὴ μέχρι βάθους ἑνὸς μέτρου, ὥστε νὰ δύναται ἀκωλύτως νὰ προχωρήσῃ βαθύτερον ἢ πραγμα-

τική έρευνα. "Όπου έγένετο ή έρευνα αύτη διεπιστώθη και πάλιν ή αύτή διαδοχή τών στρωμάτων ήτοι α) μέχρι βάρους 1 μέτρου στρώμα ρωμαϊκής και χριστιανικής προίμου εποχής, β) βαθύτερον στρώμα καθαράς άμμου και γ) βαθύτερον άκόμη μελανόν στρώμα περιέχον άφθονα κεκαυμένα και άκαυστα όστια. "Επειτα άπεκαλύφθη περαιτέρω ό μέγας Μινωικός τοίχος μέχρι 44 μέτρων έν συνόλω. "Ο τοίχος είναι έκ πωρίνων λίθων ούχι τής αύτης κατασκευής έφ' όσον προχωρεί προς νότον, έχει δέ κατά διαστήματα κλίμακας. Πιθανώτατον πόρισμα τής άνασκαφής είναι ότι δλόκληρος ό τοίχος είναι τής Μινωικής περιόδου, παρ' όλον ότι δέν είναι άκόμη σαφής ό προορισμός του οικοδομήματος. "Ο κ. Μαρινάτος εικάζει ότι τó βορειότατον τμήμα του τοίχου τούτου, συγκείμενον έκ μεγάλων πωρολίθων, τών όποίων τó μήκος φθάνει ένίοτε μέχρι 2^μ,80, άνήκει εις τήν Μεσομινωικήν περίοδον, ή δέ επέκτασις αύτου κατέρχεται μέχρι και τής ύστάτης ίσως "Υστερομινωικής περιόδου.

"Επί του Μινωικού τούτου κτίσματος έχει κατασκευασθίη κατά τήν πρώιμον "Ελληνιστικήν περίοδον, ίσως δέ ήδη κατά τόν 4^{ον} π. Χ. αιώνα, τοίχος έλαφρότατα άποκλίνων του Μινωικού, συγκείμενος δέ όμοίως έκ πωρολίθων καλώς κατειργασμένων, διατηρούντων δέ άκόμη τó έξεργον τής μετακινήσεως. Μία σειρά μόνον τών λίθων τούτων σφύζεται, ύπ' αύτήν δέ ύπάρχει κατά τόπους ύποδομή σχηματίζουσα μετά τών Μινωικών λίθων τήν ευθυνηριάν του "Ελληνιστικού τοίχου. "Αλλά και ό τοίχος ούτος προφανώς όμοειδής προς τόν Μινωικόν βαινει κατ' ευθειαν άνευ τινός γωνίας ή άλλης ένδειξεως, ως προς τόν άγνωστον άκόμη προορισμόν του οικοδομήματος, και χαρακτηριστικός δια τήν συνέχειαν τής παραδόσεως και τής λατρείας. Τής λατρείας ταύτης τεκμήριον είναι ότι πρò του τοίχου τούτου και καθ' όλην σχεδόν τήν έκτασιν αύτου εύρέθησαν τά ίχνη μεγάλου ύπαιθριού βωμού, του όποιου τó κέντρον αντιστοιχεί προς τήν βορειότεραν κλίμακα. Τοιχαρία τина έντός τής έκτάσεως ταύτης φαίνεται ότι ήσαν αναλημματικά τών στρωμάτων τών θυσιών του βωμού, τά όποια

καλύπτουσι στρώματα τέφρας πλήρη ὀστέων καὶ ἄλλων ἀναθημάτων χαρακτηριστικῶν ἦτοι τεμάχια χαλκῶν τριπόδων, ἀκέφαλον εἰδώλιον γυναικὸς γυμνῆς, πήλινον πτηνόν, ἡμισυ διπλοῦ πελέκεως, μικρὸν ἀσπίδιον ἔχον ἐπίσημον προτομὴν λέοντος, κατὰ τόπους δὲ γεωμετρικὰ ὄστρακα καὶ ἀκέραια μικρὰ ἀγγεῖα μικρὸς χρυσοῦς ῥόδαξ, πράγματα ἐκ χαλκοῦ, φαγεντιανῆς καὶ ὑαλομάξης, κατὰ δὲ τὰ δυτικὰ κράσπεδα τοῦ βωμοῦ πλῆθος Ἑλληνιστικῶν ἀρυβαλλοειδῶν ληκυθίων.

Κατὰ τὸν χῶρον τοῦ βωμοῦ, ἀλλ' ὑπεράνω τοῦ μεσολαβοῦντος στρώματος τῆς ἄμμου ἀνευρέθησαν λείψανα κατοικιῶν εὐτελεστάτης κατασκευῆς, ἀνηκουσῶν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν περίοδον. Κινητὰ εὐρήματα εἶναι λύχνοι, ἀγγεῖα ἄχρωμα ἢ μετ' ἀραιοῦ γανώματος, τεμάχια τῆς Ἀρρετινῆς ἐρυθρᾶς ἀγγειοτεχνίας μετ' ἀναγλύφου διακοσμῆσεως, χαλκῶματα κ.ἄ. Μεταξὺ τούτων εὐρέθη καὶ ἐλεφάντινος Ἑλληνιστικὸς «σουγιᾶς» ἐν εἴδει ἀνθρωπίνης κνήμης φερούσης εἶδος ἐνδρομίδος. Πρὸς τούτοις εὐρέθη πώρινος ἀετὸς ἐπὶ βάρθρου καταλήγοντος εἰς ἔλικα, ἔχων περίπου φυσικὸν μέγεθος.

Παρὰ τὸν Ἑλληνιστικὸν τοῖχον εὐρέθη ὡσαύτως μικρὸς λάκκος θυσιῶν, πλήρης τεμαχιῶν μικρῶν ὀστέων κεκαυμένων ἐξ ἐριφίων ἢ ἀμνῶν γαλαθηνῶν, μικρῶν μονώτων κοτυλίσκων καὶ τεμαχιῶν ἀγγείων.

Βαθὺ δοκιμαστικὸν φρέαρ σκαφὲν μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου εἰς βάθος 4^μ, 40 ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγροῦ, ἀπεκάλυψε τὸν βράχον ἰσοπεδωμένον καὶ διατεμνόμενον ὑπὸ τεχνητῶν ἀυλακώσεων (0,15×0,15). Ἐντὸς τούτων εὐρέθησαν ὄστρακα ἀγγείου Μεσομινωικοῦ ἔχοντος μελαμβαφῆ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ γραμμικὴν ἐρυθρὰν διακόσμησιν.

Μεταξὺ τῶν ἐκ τῶν ἱστορικῶν στρωμάτων προερχομένων ἐπιγραφῶν, μία ἔχει ἐξαίρετον σημασίαν, διότι λύει ὀριστικῶς τὸ πρόβλημα τῆς ἐκεῖ λατρευομένης θεότητος.

Ἡ ἐπιγραφή λέγει: Οἱ κόσμοι οἱ σὺν Ὑπε|ργένει τῷ Κ|οίχιος Τηνὶ Θε|νάτα, διδάσκει δὲ σαφῶς ὅτι ὁ λατρευόμενος ἐκεῖ θεὸς εἶναι ὁ Ζεὺς Θε|νάτας, ἔχων τὸ ἐπίθετον ἀπὸ τῆς

πόλεως Θεωνῶν τῆς Κρήτης. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης συμπληροῦνται ἀσφαλῶς καὶ ἡ ἄλλοτε, τῷ 1934, εὑρεθεῖσα ἐκεῖ ἐπιγραφὴ: Τηνὶ Θενάτα | Παιδ]έρως, οὕτω δὲ ἡ λατρεία τοῦ Διὸς Θενάτα πιστοῦται διὰ διπλοῦ ἐπιγραφικοῦ μαρτυρίου.

Περὶ τῆς σχέσεως τῶν Θεωνῶν καὶ τοῦ Ὀμφαλίου πεδίου πρὸς τὸν Δία παρέχουσι πληροφορίας καὶ ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος καὶ ἰδίᾳ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης V, 70, 4 καὶ ὁ ὕμνος εἰς Δία τοῦ Καλλιμάχου στ. 42 ἐ., ἐξ ὧν ἐμφαίνεται ὅτι μεταφερομένου τοῦ νηπίου Διὸς ὑπὸ τῶν Κουρήτων παρὰ τὰς Θενάς ἀπέπεσεν αὐτοῦ ὁ ὀμφάλιος λῶρος, τὸ δὲ πεδῖον ἐπεκλήθη Ὀμφάλιον. Πρόκειται ἄρα περὶ τοῦ Κρηταγενοῦς Διὸς, οὕτω δ' ἐρμηνεύεται ἡ μακροτάτη ἐν Ἀμνισῷ λατρεία διατηρηθεῖσα ἀδιάσπαστος ἀπὸ τῆς Μινωικῆς μέχρι τῆς Ῥωμαϊκῆς περιόδου, προσδίδουσα δὲ ἰδίαν σημασίαν ἱστορικὴν εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Ἀμνισοῦ.

Ὁ κ. Μαρινᾶτος ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν τούτων εὐρημάτων ἐξετάζει λεπτομερέστερον ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ καὶ τὸ τοπογραφικὸν ζήτημα περὶ τῆς θέσεως τῶν Θεωνῶν καὶ τοῦ Ὀμφαλίου πεδίου, ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἀμνισόν, τὸν ποταμὸν Τρίτωνα καὶ τὰ ἄλλα συναφεῖ καὶ ἐξαιρέτου σημασίας ζητήματα.

Γοιὰυτῆ ὑπῆρξεν ἡ πλουσία συγκομιδὴ τῆς ἀνασκαφικῆς ἐργασίας τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1938, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε διὰ τὸ Ἴδρυμα ἡμῶν καὶ ἔτος χαρᾶς καὶ πανηγύρεως.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀπὸ τῆς 23^{ης} μέχρι τῆς 27^{ης} Ὀκτωβρίου 1938 ἐώρτασε τὴν συμπλήρωσιν τῆς πρώτης αὐτῆς ἑκατονταετίας μετὰ λαμπρότητος καὶ πανελληνίου τε καὶ διεθνοῦς ἀναγνωρίσεως, ἡ ὁποία κεντρίζει βαθύτατα τὴν φιλοτιμίαν αὐτῆς καὶ ὑπεκκαίει ζωηρότατα τὸν ζῆλόν της πρὸς μέλλουσαν συνέχειαν ἀνταξίαν καὶ ὑπερτέραν τῆς προηγηθείσης δράσεως.

Προεξάρχοντος τοῦ Σεπτοῦ ἡμῶν Προέδρου καὶ Βασιλέως, συμπαραστατοῦντος δὲ καὶ συνεπικουροῦντος προθυμότατα τοῦ Ἐξοχωτάτου Πρωθυπουργοῦ τῆς χώρας συνεκεντρώθησαν τῇ 23^ῃ Ὀκτωβρίου ἐπὶ τῆς αἰωνίας Ἀκροπόλεως πατοῦντιες μετ' εὐλαβείας

τὸ ἱερὸν δάπεδον μνημείου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἀκατάλυτον σύμβολον τοῦ Ἑλληνικοῦ δαιμονίου, διὰ δὲ τὴν ἡμετέραν Ἑταιρείαν τὴν κολυμβήθραν τοῦ Ἐθνικοῦ αὐτῆς βαπτίσματος — πενήκοντα ἄλλοδαποὶ ἀντιπρόσωποι ἐκπροσωποῦντες δέκα τέσσαρας ξένας χώρας καὶ πενήκοντα ὀκτὼ ἔνδοξα ξένα ἐπιστημονικὰ καθιδρύματα, συνεώρτασαν δὲ μετὰ τῶν 26 Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων καὶ ἀπειροπληθῶν θαυμαστῶν καὶ πάντων σχεδὸν τῶν ἐν Ἀθήναις διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων τὴν λαμπρὰν δρᾶσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας ἐπευφημοῦντες ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ συντελείᾳ ἑκατονταετῶν ἀγῶνων καὶ μόχθων ὑπὲρ τῆς κατ' ἔξοχὴν Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης.

Ὅτε δὲ κατὰ τὴν ἐπομένην ἡμέραν συνεκεντρώθη καὶ πάλιν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἱερὰ θεωρία, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία βαθύτατα συγκεκινημένη καὶ εὐγνώμων ἐδέχθη τοὺς πλήρεις εὐμενεστάτης διαθέσεως πανηγυρικοὺς χαιρετισμοὺς τῶν ἐν τῇ διεθνεῖ ἐπιστήμῃ συναθλητῶν καὶ ἐγένετο ὁ στόχος τιμῶν, διὰ τὰς ὁποίας ἡ μετριοφροσύνη ἡμῶν ἐμποδίζει πᾶσαν ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν, ἡ δὲ κεντρισθεῖσα φιλοτιμία ὠθεῖ πρὸς ἐργασίαν εἰς δικαίωσιν τῆς ἀγαθῆς γνώμης.

Καὶ τὸ χρυσοῦν μετάλλιον τῆς Ἀκαδημίας ἡμῶν καὶ τὸ περίπυστον μετάλλιον τοῦ Winckelmann τοῦ ἐν Βερολίνῳ Ἀρχαιολογικοῦ Καθιδρύματος τοῦ Γερμανικοῦ Κράτους, τὸ τρίτον μόλις ἀπονεμόμενον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ, καὶ τὰ ψηφίσματα καὶ πολυτελῆ συγχαρητήρια γράμματα καὶ αἱ ἀναμνηστικαὶ δωρεαὶ ὑπερενεήκοντα ἄλλων ξένων ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων, Ἀκαδημιῶν, Πανεπιστημίων, Ἐπιστημονικῶν Ἑταιρειῶν καὶ διαπρεπεστάτων ἀνδρῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἐξαιρομεν τὰ συγχαρητήρια γράμματα τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Πρίγκιπος Διαδόχου τῆς Σουηδίας Γουσταύου Ἀδόλφου, τῶν Ὑπουργῶν τῆς Παιδείας τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, τῶν ἡμετέρων Πατριαρχείων, τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Πανεπιστημίων καὶ τοῦ Πολυτεχνείου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων καὶ Ἑταιρειῶν — πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσι δι' ἡμᾶς πολὺ-

τιμον θησαυρὸν καὶ ἀνεξάντλητον πηγὴν ἐπιρρώσεως τῆς ψυχῆς.

Ἄλλὰ μήπως ὁ πανηγυρικὸς τόμος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, τοῦ ὁποίου μόνον τὸ ἥμισυ ἐξεδόθη, δὲν ἀποτελεῖ μνημεῖον τῆς διεθνοῦς ἐν τῇ Ἐταιρείᾳ συνεργασίας καὶ τῆς παγκοσμίου πρὸς τὸ ἔργον αὐτῆς στοργῆς;

Ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ ἐδημοσιεύθησαν πενήκοντα ἀρχαιολογικαὶ πραγματεῖαι ἀνήκουσαι ἑνδεκα μὲν εἰς Ἑλληνας, πέντε δὲ εἰς Ἄγγλους, ἕξ εἰς Ἀμερικανούς, μία εἰς Βέλγον, πέντε εἰς Γάλλους δέκα πέντε εἰς Γερμανούς, μία εἰς Δανόν, δύο εἰς Ἑλβετούς, μία εἰς Ἴταλόν, μία εἰς Νορβηγόν καὶ δύο εἰς Ρουμάνους ἀρχαιολόγους, πραγματευομένους πάντας ἀξιολογώτατα θέματα.

Ἄλλὰ καὶ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ πανηγυρικοῦ τόμου, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ὑπὸ ἐκτύπωσιν, ἰσαριθμούς μέλλει νὰ περιλάβῃ πραγματείας καὶ τὴν αὐτὴν θὰ δεικνύῃ διεθνῇ σύνθεσιν.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι ἐξέδωκεν ἀντὶ πάσης Ἱστορίας τῆς δράσεως αὐτῆς ἀναμνηστικὸν τόμον ἐξ 104 σελίδων, περιέχοντα τὸ ἔργον τῆς Ἐταιρείας ἐν ἀλφαβητικῇ διατάξει εἰς δύο εὔρετῆρια (τοπογραφικόν τε καὶ ὀνομαστικόν), ὥστε οὐχὶ μόνον ἡ πολυσχιδῆς τοῦ Ἰδρύματος δράσις νὰ εἶναι εὐσύνοπτος, ἀλλὰ καὶ αἱ μελέται τῶν ἀρχαιολόγων νὰ διευκολυνθῶσιν, ἰδίᾳ δὲ ὡς πρὸς τὰς παλαιότερας περιόδους τῆς Ἐταιρείας.

Παρὰ ταῦτα ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἐξέδωκε τῶν Πρακτικῶν τὸν τόμον τοῦ 1937 καὶ ἤρχισε τὴν ἐκτύπωσιν καὶ τοῦ τόμου τοῦ ἔτους 1938 τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, ἑδαπάνησε δὲ 84000 περίπου δραχμῶν πρὸς πλουτισμὸν τῆς Βιβλιοθήκης αὐτῆς, ἡ ὁποία συνυπολογιζομένων καὶ τῶν δωρεῶν καὶ τῶν ἀνταλλαγῶν ἠϋξήθη κατὰ 391 τόμους.

Ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τῆς ἑκατονταετηρίδος εὐρίσκεται περὶ τὸ πέρας τῆς ἐκτύπωσης τὸ Λεύκωμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Ἐταιρεία ἐνόμισε καθῆκον, ὅπως ἐκδηλώσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς δημοσιεύουσα τὰς εἰκόνας πάντων ἐκείνων, οἵτινες ἰδιαίτερον διεδήλωσαν στοργὴν πρὸς τὸ ἔργον τῆς Ἐταιρείας, εὐηργέτησαν

αὐτὴν εἴτε χρηματικῶς εἴτε ἐπιστημονικῶς καὶ ἐστήριξαν τὴν πολύμοχθον αὐτῆς σταδιοδρομίαν.

Ἄλλ' ἐπιθυμοῦσα ἡ Ἐταιρεία, ὅπως αἱ διεξαχθεῖσαι ἐορταὶ τῆς ἑκατονταετηρίδος καὶ αἱ γενόμεναι κατ' αὐτὰς ὁμιλίαι παραδοθῶσιν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τῶν ἐταίρων καὶ εὐρύτερον τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδος πρὸς διδασκαλίαν καὶ τροφήν τῆς φιλοτιμίας καὶ συνέχειαν ἔργων ἀγαθῶν, θὰ ἐκδώσῃ προσεχῶς ἴδιον τεῦχος.

Πάντα ὁμως ταῦτα δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀγάγῃ εἰς αἴσιον πέρας ἡ Ἐταιρεία, ἐὰν δὲν ἐτύγχανε τῆς ἐκτάκτου χρηματικῆς χορηγίας ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως τῇ εὐμενεῖ συγκαταθέσει τοῦ Ἀρχηγοῦ αὐτῆς, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ πάλιν ἐκφράζει τὸ Συμβούλιον τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ καὶ πλήρη σεβασμοῦ εὐγνωμοσύνην. Ὡσαύτως τὸ Συμβούλιον ἀπευθύνει θερμὰς καὶ εἰλικρινεῖς εὐχαριστίας πρὸς τὸν Ὑπουργὸν Διοικητὴν τῆς Πρωτευούσης κ. Κ. Κοτζιᾶν, διότι καὶ δι' ἰδίας συμβολῆς εὐηρεστήθη νὰ λαμπρύνῃ τὰς ἐορτὰς ἡμῶν, ἐκδηλῶν οὕτω τὴν ἐκτίμησιν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἔργον τῆς Ἐταιρείας.

Ὅμοίως ἐκφράζει τὸ Συμβούλιον θερμοτάτας εὐχαριστίας πρὸς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν καὶ τὸ Δ. Συμβούλιον τοῦ Β. Θεάτρου διὰ τὴν ἐνεργὸν αὐτοῦ καὶ πρόθυμον συμμετοχὴν εἰς τὰς ἐορτὰς τῆς ἑκατονταετηρίδος. Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὸ Λύκειον τῶν Ἑλληνίδων καὶ τὸ Ὠδεῖον Ἀθηνῶν ἐκφράζει τὸ Συμβούλιον τὴν εἰλικρινῆ αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην, διότι διὰ τῆς πολυτίμου αὐτῶν συμμετοχῆς κατὰ τὴν πρώτην πανηγυρικὴν συνεδρίαν σημαντικῶς συνετέλεσαν εἰς τὴν ὄλην ἀγαθωτάτην ἐντύπωσιν τῆς ἐορτῆς.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἐπιθυμοῦσα νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν διεθνή ἐπιστήμην τὰς πρὸς τὸ ἴδρυμα ἀπευθυνθείσας πολλαπλᾶς φιλοφρονησεις ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τῆς ἑκατονταετίας, ἐθέσπισε μὲν δι' ἀποφάσεως τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἐταίρων τὸν τίτλον τοῦ ἐπιτίμου συμβούλου, προωρισμένον εἰς παλαιμάχους ἀρχαιολόγους καὶ προϋπάρξαντας ἤδη ἐπιτίμους ἐταίρους, ὠνόμασε δὲ ἐπιτίμους συμβούλους τριάκοντα, ἐπιτίμους ἐταίρους

τριάκοντα ἑπτὰ καὶ ἀντεπιστέλλοντας ἑταίρους ὀκτώ. Τὰ οἰκεία διπλώματα ἐπεδόθησαν εἰς τοὺς ἕκ τῶν τιμωμένων παρόντας κατὰ τὴν δευτέραν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς ἑκατονταετηρίδος.

Εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα, ὅστις ἠϋδόκησε νὰ προεδρεύσῃ τῶν συνεδριῶν τούτων περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν ΑΑ. ΒΒ. ΥΥ. τῶν Πριγκίπων καὶ Πριγκιπισσῶν τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καὶ σήμερον εὐδοκεῖ καθ' ὅμοιον τρόπον νὰ τιμήσῃ τὴν Γενικὴν ταύτην Συνέλευσιν¹ συνεχίζων τὴν ὑψηλὴν Αὐτοῦ οἰκογενειακὴν καὶ προσωπικὴν παράδοσιν τὸ Συμβούλιον ἐκφράζει τὴν βαθυτάτην αὐτοῦ εὐλάβειαν καὶ εὐγνωμοσύνην.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, τῆς ὁποίας ἡ ἀποστολὴ ἐφάνη λαμπρότερον κατὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς ἑκατονταετηρίδος, ὑπῆρξεν ὁ κυριώτατος πρόδρομος, νῦν δὲ συνεργάτης τῆς Ἀκαδημίας, ἀκαδημαϊκὸν καὶ αὐτὴ ἐπιτελοῦσα ἔργον, ἀνήκουσα δὲ εἰδικώτερον εἰς τὸ ἔθνος συσσωρεύει ὁσημέραι ἀφθονώτερον ἱστορικὸν θησαυρὸν καὶ ἀνυποῖ τὴν ἠθικὴν πυραμίδα τοῦ Ἔθνους, ἡ ὁποία εἶναι ὁ μέγας δείκτης τῆς προόδου τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ «διὰ τὸ μηδεμίαν ἐτοιμοτέρα εἶναι τοῖς ἀνθρώποις διόρθωσιν τῆς τῶν προγεγενημένων πράξεων ἐπιστήμης».

¹ Κατὰ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῆς 26ης Μαρτίου 1939 πλὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως παρέστησαν καὶ ἡ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος τοῦ Θρόνου Παῦλος μετὰ τῆς Α. Β. Υ. τῆς Πριγκιπίσσης Φρειδερίκης καὶ ἡ Α. Β. Υ. ὁ Πριγκιπ Χριστόφορος.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1938

1. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΙΕΡΑΣ ΟΔΟΥ

Καὶ κατὰ τὸ 1938 ἐσυνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ πέραν τούτου πρὸς δυσμὰς μέχρι ἀποστάσεως 1900 περίπου μέτρων πρὸς ἀποκάλυψιν καὶ μελέτην τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρελθόντος ἡρευνήθη τὸ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἱεροῦ τμήμα τῆς ὁδοῦ (ΠΑΕ 1937 σελ. 36). Τὸ ὑπόλοιπον τμήμα ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης μέχρι τῆς θαλάσσης, ὅπου ἡ ὁδὸς κάμπτεται καὶ ἡ συνέχειά της παρὰ τὴν λίμνην Κουμουνδούρου ἀσφαλῶς ἀνευρέθη (ΠΑΕ 1936 καὶ 1937), ἐσχεδιάσθη ἐπὶ τοῦ πίνακος I τῶν Πρακτικῶν τοῦ 1937 ἐπὶ τῇ βάσει ὀλίγων λειψάνων, τὰ ὅποια ἐφαίνοντο καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἤρχισεν ἡ νέα ἀνασκαφὴ.

Ἐπὶ τοῦ παρατιθεμένου σχεδίου (εἰκ. 2) φαίνεται ὅλον τὸ ἀποκαλυφθὲν τὸ 1938 τμήμα τῆς ὁδοῦ καὶ ἡ ἀκριβὴς της θέσις, ὀριζομένη συμφώνως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς σημερινῆς ὁδοῦ. Διὰ διακεκομμένης γραμμῆς σημειοῦται ἡ ὁδὸς ὅπου αὕτη ἔχει ἐξαφανισθῆ. Ἐπίσης ἀπαραίτητον ἐκρίθη ἐπὶ τοῦ νέου σχεδίου νὰ σημειωθῇ ἡ κοίτη τοῦ ρεύματος διότι, ὡς ἐδείχθη, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς του, κατὰ τὴν νοτιὰν πλευρὰν τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς Δαφνίου, ἡ ἀρχαία ὁδὸς παρακολουθεῖ τὴν γραμμὴν τούτου βαίνουσα δεξιὰ καὶ παραλλήλως τῆς κοίτης του μέχρι τῆς θαλάσσης.

Ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ πλησίον τῆς σημερινῆς ὁδοῦ ἡ ἀρχαία ὁδὸς εὔρεθη εἰς βάθος 0,80 μ. (εἰκ. 1), κατόπιν ὅμως ἡ ὁδὸς χάνεται κάτωθεν τῆς σημερινῆς ὁδοῦ καὶ μόνον εἰς ἀπόστασιν 200 περίπου μέτρων ἐφάνη μικρὸν τμήμα ταύτης ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ρεύματος (β ἐπὶ τοῦ σχεδίου). Ἡ συνέχεια τῆς ὁδοῦ μέχρι τοῦ λοφίσκου, ὅπου τὸ κτῆμα Μπαζιώτη δὲν ἀνευρέθη, διότι, ὡς φαίνεται, τὸ ρεῦμα, τοῦ ὁποίου ἡ κοίτη συνεχῶς μετατοπίζεται πρὸς βορρᾶν, παρέσυρε τὴν ὁδὸν καθ' ὅλον τὸ διάστημα.

Ἀπὸ τοῦ σημείου ὅμως τούτου (ἐντὸς τοῦ κτήματος Μπαζιώτη) μέχρι τῆς θαλάσσης ἡ ὁδὸς παντοῦ ἀνευρέθη, διατηρουμένη μάλιστα εἰς θαναμασίαν

κατάστασιν εἰς βάθος 0,20-0,80 μ. ὑπὸ τὴν καλλιεργουμένην ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους.

Μικρὸν μάλιστα τμήμα ταύτης δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς τὸ καλλίτερον διατηρηθὲν μέρος τῆς ὁδοῦ (σχεδ. εἰκ. 2, δ καὶ εἰκ. 3 καὶ 4) ὑπερτεροῦν ἄκόμη καὶ τὸ ἐπίσης καλῶς διατηρούμενον τμήμα τῆς ὁδοῦ πρὸ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης (ΠΑΕ 1937 σελ. 34 εἰκ. 13).

Εἰκ. 1. Ἡ ἀρχαία ὁδὸς ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης. Διὰ τοῦ γράμματος (α) σημειοῦνται τὰ κράσπεδα τῆς ἀνευρεθείσης συνεχείας τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ.

Ἡ ὁδὸς κατεσκευάσθη ἐπὶ σκληρᾶς στρώσεως χώματος καὶ μικρῶν λίθων σχηματισθείσης διὰ προσχώσεως ὑπὸ τῶν ὑδάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὁδός, τῆς ὁποίας ἡ κατεύθυνσις εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνατολικοδυτικὴ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ κατεσκευάσθη ἐπὶ ἐδάφους ἔχοντος καταφέρειαν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, κάθετον δηλ. πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὁδοῦ πρὸς σχηματισμὸν ἐπιπέδου ἐπιφανείας ἀνεσκάφη ἢ γῆ κατὰ τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς ὁδοῦ εἰς βάθος 0,70. μ.

Ὅλον τὸ ἔδαφος τῆς ὁδοῦ ἐστρώθη διὰ λίθων μετρίου μεγέθους εἰς ὕψος 0,18 μ. ἐνῶ προηγουμένως κατὰ τὸν ἄξονα τῆς ὁδοῦ ἐτέθησαν κατὰ σειρὰν μεγάλοι πλακοειδεῖς λίθοι διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὁδηγὸς διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ στρώματος τῆς ὁδοῦ.

Εἰκ. 3. Τὸ καλλιερωμένον διατηρηθὲν τμήμα τῆς ἀρχαίας Ἰερᾶς ὁδοῦ, τὸ ἀνευρεθὲν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης (ὄψις ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς).

Εἰκ. 4. Τὸ αὐτὸ τμήμα τῆς ὁδοῦ (ὄψις ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς).

Εικ. 5. Τμήμα τοϋ άνευρεθέντος τοίχου, έντός τοϋ κτήματος Μπαζιώτη (σχεδ. εικ. 2, γ).

Εικ. 6. Ό άνευρεθείς περίβολος τών τάφων (;). Κάτω δεξιά επί τής εικόνας ή θέσις, όπου άνευρέθη ή πυρά.

Αἱ ἔξωτερικαὶ διαστάσεις τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, ὡς δύνανται νὰ συμπληρωθῆ, εἶναι $9,50 \times 4$ μ. καὶ πιστεύομεν ὅτι περιέλειε τάφους, τῶν ὁποίων πολλὰ πώρινα τεμάχια τῶν σαρκοφάγων ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν. Κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν τούτου ἀνευρέθη εἰς βάθος 0,15 μ. ἀπὸ τῆς ὁδοῦ μεγάλη πυρὰ, περιέχουσα πολλὰ ἀγγεῖα τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} αἰῶνος καὶ προερχομένη πιθανῶς ἐκ προσφορῶν εἰς τοὺς νεκρούς.

Τὰ ἀγγεῖα, σφζόμενα τὰ περισσότερα εἰς τεμάχια, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πυξίδια καὶ μόνωτοι ἄποδες φιαλίσκας μὲ μέλαν γάνωμα· μετὰ τούτων ὑπῆρχον καὶ δύο τεμάχια ὁμοίων ἀγγείων μὲ ὑπόλοιπα ἐρυθρῶν μορφῶν δυνάμενα νὰ χρονολογηθῶσιν εἰς τὸ τέλος τοῦ 4^{ου} αἰῶνος. Ἀξιοσημείωτον εἶναι καὶ πολὺ μέγα τρυβλίον ἐκ πηλοῦ, ἔχοντος λαμπρὰν κιτρίνην ἐπιφάνειαν, κεκοσμημένην μὲ καστανοχρώμους ῥόδακας.

Ἡ πυρὰ αὕτη προχωρεῖ ὀλίγον καὶ κάτωθεν τῶν λίθων τῆς στρώσεως τῆς ὁδοῦ ἢ χρονολογία ἐπομένως ταύτης μᾶς δίδει ἐν νέον χρονολογικὸν ὄριον ἀργότερον τοῦ ὁποίου ἀσφαλῶς θὰ κατεσκευάσθη ἡ ὁδός.

Καὶ πρὸ τῆς κατασκευῆς τῆς ὁδοῦ ὅμως ἐβεβαιώθη διὰ τῆς ἀνευρέσεως μιᾶς πολὺ σκληρᾶς στρώσεως κάτωθεν τῆς ὁδοῦ, ὅτι καὶ ἡ παλαιότερα ὁδὸς θὰ διήρχετο κατὰ τοῦτο τὸ μέρος.

Τὰ ἀποτελέσματα καὶ τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς μας, τὰ ὁποῖα ἐπετίχομεν μὲ ἐλαχίστην δαπάνην, ἐνισχύουν τὴν ἐλπίδα μας, ὅτι θὰ κατορθώσωμεν νὰ εὔρωμεν καὶ νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν συνέχειαν τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ καὶ πέραν τῶν Ρειτῶν πρὸς τὴν Ἐλευσίνα. Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος φρονοῦμεν, ὅτι θὰ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ συμπληρωθῆ ἐν πρώτοις ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης, ἢ ὁποῖα εἶναι ἀκόμη ἡμιτελής, καὶ νὰ ζητηθῆ ἡ ἱερὰ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ τέρατος αὐτῆς, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς Ἐλευσίνος πρὸς τὰς Ἀθήνας. Τὸ τέραμα τοῦτο παρὰ τὸ ἱερὸν καὶ εἰς μικρὰν ἀπὸ τούτου ἀπόστασιν γνωρίζομεν ἤδη.

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ, Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ

2. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΕΛΕΥΣΙΝΙ

Ἡ σπουδαιότερα ἐργασία ἐγίνε καὶ ἐφέτος πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐρεῦνης τῶν ἀρχαιότερων στρωμάτων τοῦ τεμένου τῆς «ιεῤῥᾶς οἰκίας», καὶ τὴν ἀποκάλυψιν καὶ ἐξέτασιν τῶν ἐρειπίων, τὰ ὅποια σώζονται ἐκεῖ. Ἡ ἐργασία μας ἐκεῖ ἦτο καὶ ἐφέτος ἀρκετὰ καρποφόρος. Πλησίον τῆς νοτιανατολικῆς γωνίας τοῦ τεμένου, κάτωθεν τοῦ δαπέδου τοῦ τετραγώνου δωματίου Α, τὸ ὅποιον ἐχαρκτηρίσαμεν ἤδη ὡς τὸ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἱεῤῥᾶς οἰκίας ἀκολουθῆσαν ἐπὶ τοῦ χώρου ἱερὸν οἶκημα (ΠΑΕ 1937) καὶ ἐχρονολογήσαμεν ἐντὸς τοῦ 7^{ου} αἰῶνος, εὐρέθησαν ἐρείπια κτισμάτων ἀνηκόντων καὶ τούτων εἰς γεωμετρικοὺς χρόνους. Καὶ ἡ «ιεῤῥᾶ οἰκία», ἡ ὅποια εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ στρώματος ὑπερκειμένου τῶν κτισμάτων τούτων, ὑπῆρχεν εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους, ἀλλ' ἐκτίσθη πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου, ὅτε μετὰ τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων ἐχρησιμοποιοῦντο κάπως ἀφθόνως καὶ πρωτοκορινθιακά.

Πλησίον τῶν κτισμάτων τούτων παρὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς «ιεῤῥᾶς οἰκίας» ἀνεκαλύφθη τάφος νεανίου, ὁ ὅποιος ἀνήκει καὶ αὐτός, ὡς ἐφάνη ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς, εἰς γεωμετρικοὺς χρόνους. Εἶναι ἔσκαμμένος ἐντὸς ἐδάφους περιέχοντος μόνον γεωμετρικὰ ὄστρακα, καὶ μέχρις ὀλίγον ὑπεράνω αὐτοῦ φθάνει μικρὸς τύμβος, εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου περιελήφθησαν καὶ ἀλλεπάλληλοι πυραὶ, δείγματα νεκρικῆς λατρείας ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρίσκονται σχετικῶς πολλὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα. Πιστεύομεν, ὅτι καὶ ὁ τύμβος καὶ αἱ πυραὶ ἔγιναν ὡς προσφοραὶ εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ εὐρεθέντος γεωμετρικοῦ τάφου. Ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ τάφου οὐδὲν κτερίσμα ὑπῆρχε.

Μικραὶ σκαφαὶ ἔγιναν καὶ πρὸς καθορισμὸν τῆς χρονολογίας καὶ ἄλλων λεπτομερειῶν τοῦ φερομένου ὡς Λυκούργειου περιβόλου τοῦ Ἐλευσινιακοῦ ἱεροῦ, δηλαδὴ τοῦ τείχους, τὸ ὅποιον ἀπέκλεισε πρὸς νότον τὸ ἱερὸν τὸν 4^{ον} αἰῶνα, ἀφοῦ ἀυξηθέντος τοῦ χώρου του πρὸς νότον κατερρίφθη τὸ ὑπὸ Περικλέους κτισθὲν νότιον τεῖχος. Ἐχομεν λόγους νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι τὸ τεῖχος εἶναι παλαιότερον τοῦ Λυκούργου, καὶ ὅτι καὶ ἡ μεταβολὴ εἰς τὸν χώρον τοῦ ἱεροῦ δὲν ἔγινεν, ὅτε ὁ Λυκούργος ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς διοικήσεως τῶν Ἀθηνῶν, ἐπομένως εἶναι σφάλμα νὰ ἀποδίδωνται ταῦτα εἰς τὸν Λυκούργον. Ἐρευνήσαμεν πρὸς τούτοις διὰ σκαφῆς μέχρι τοῦ στερεοῦ τὸ ἔδαφος πρὸ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ τείχους τούτου, ἡ ὅποια μὲ τὰς ἀλλεπαλλήλους τροποποιήσεις της παρέχει πολλὰ τεκμήρια πρὸς διευκρίνισιν τῆς ἱστορίας τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τῶν παλαιότατων χρόνων μέχρι τῆς καταλύσεως τούτου, διότι διὰ τοῦ χώρου αὐτῆς διήρχετο ἀνεκάθεν καὶ ἡ φέρουσα εἰς τὴν νοτίαν εἴσοδον τοῦ ἱεροῦ ὁδὸς, τῆς ὁποίας αἱ ἀνασκαφαὶ μᾶς ἐφανερώσαν τὰ ἔχνη.

Ἐγινε πρὸς τούτοις ἀνασκαφὴ πρὸς μερικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ εὐφρεθέντος νεοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος τοῦ 4^{ου} πιθανώτατα π. Χ. αἰῶνος.

Κεῖται τοῦτο ἔξω καὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ ἱεροῦ ἀπέναντι τῶν μεγάλων Προπυλαίων καὶ εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μόνον μέτρων ἀπὸ τῆς πλακοστρώσεως τῆς μεγάλης Ρωμαϊκῆς αὐλῆς. Ἔχει διεύθυνσιν ἀνατολικοδυτικὴν καὶ κάτωσιν ὀρθογωνικὴν μὲ μικρὰν βράχυνσιν τῆς ἀνατολικῆς στενῆς πλευρᾶς (μῆκ. 62 πλάτ. 42 καὶ 41 μέτρων, σχέδ. 1). Ἡ νοτία μακρὰ πλευρά του φαίνεται, ὅτι ἐξετείνετο παραπλεύρως τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, παρὰ τὸ τέρμα ταύτης πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν περιβόλον τοῦ ἱεροῦ.

Τοῦ οἰκοδομήματος τούτου μόνον ὀλίγα μέρη ἠδυνήθημεν νὰ ἀνασκάψωμεν (εἰκ. 1), ὅσα ἦσαν ἀναγκαῖα διὰ νὰ βεβαιωθῇ ἡ ἔκτασις, ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομῆς καὶ ἡ μορφή του. Ὀλόκληρος ἡ ἀποκάλυψις τούτου, καὶ ἂν ἀκόμη εἴχομεν τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἀνασκαφὴν χρήματα, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ, διότι δυστυχῶς ὁ χώρος του ἀνήκει κατὰ μέγα μέρος εἰς ἰδιώτας καὶ καλύπτεται ὑπὸ οἰκιῶν. Ἐπὶ ἐτέρου μεγάλου ἐπίσης μέρους τοῦ χώρου ὑπάρχουν τμήματα τῶν δημοτικῶν ὁδῶν Δήμητρος καὶ τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ Ἐλευσίνος.

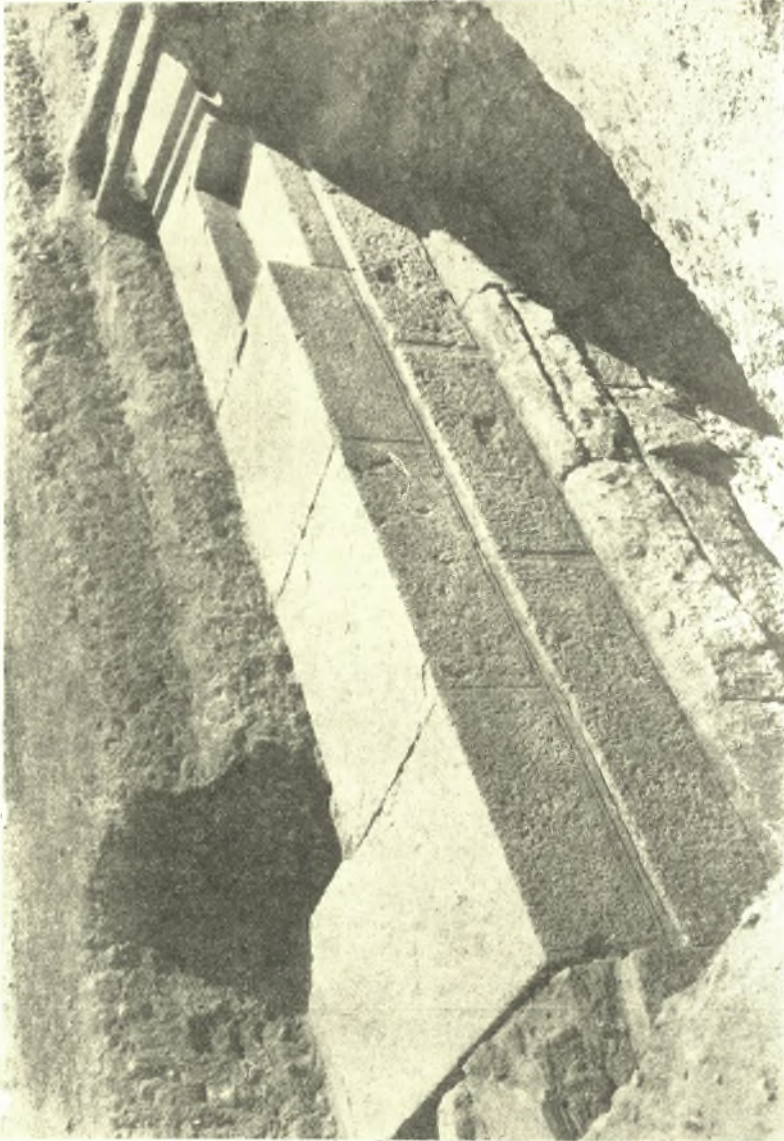
Ἐκ τῆς γενομένης ἀποκαλύψεως διαφόρων μερῶν τοῦ οἰκοδομήματος ἐξηκριβωθῆ, ὅτι οἱ τοῖχοι καὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν σφίζονται εἰς ὕψος 1 μ. περίπου, σφίζονται δηλαδὴ καὶ εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς δύο συνεχεῖς δόμοι ἐκ μεγάλων παρῶνων πλινθίδων (μῆκ. 1,30 πλάτ. 0,98 ὕψ. 0,50 μ. ἐκάστης, πώρου Αἰγίνης), αἱ ὁποῖαι στηρίζονται ἐπὶ στερεωτάτου βαθέος θεμελίου ἕξ ὁμοίως μεγάλων παρῶνων πλινθίδων ὅχι ὅμως ἐπίσης καλῶς κατεργασμένων. Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς βορείας πλευρᾶς εἶναι ἐπὶ τῶν πλινθίδων τεχνικώτατα κατασκευασμένον τὸ ἄνοιγμα τοῦ κατωφλίου θύρας (εἰκ. 2), ἐπὶ δὲ τοῦ μέσου περιήτου τῆς ἀνατολικονοτίας πλευρᾶς ἀπεκαλύφθη ἄλλη θύρα μὲ μαρμαρίνον κατώφλιον εἰς ὑστερωτέρους, ρωμαϊκοὺς πιθανώτατα, χρόνους προστεθὲν εἰς τὴν θέσιν αὐτήν.

Ὁ τρόπος τῆς ἐξαιρέτου κατεργασίας καὶ συνθέσεως τῶν λίθων τῆς οἰκοδομῆς γίνεται φανερός εἰς τὴν συναπτομένην εἰς τὴν παροῦσαν ἔκθεσίν μας φωτογραφίαν τοῦ βορείου ἄκρου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς ἄλλους γνωστοὺς ἀρχαίους τοίχους τοῦ 4^{ου} αἰῶνος, ὡς π.χ. τοὺς τοίχους τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου.

Ἐκ τῆς γενομένης ἀνασκαφῆς δὲν μᾶς ἐδόθησαν σημεῖα δυνάμενα νὰ μαρτυρήσωσι τὸν προορισμὸν τοῦ κτιρίου. Ἐξ ἀρχαίων μαρτυριῶν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ σχετίσωμεν πρὸς τοῦτο τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πανσανίου I, 38, 6 (Ἐλευσινίοις δὲ ἔστι μὲν Τριπτολέμου ναός, ἔστι δὲ Προπυλαίας Ἀρτέμιδος καὶ Ποσειδῶνος πατρός, φρέαρ τε καλούμενον Καλλίχορον), ἐκ τῆς ὁποίας δύναται νὰ στηριχθῇ ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Τριπτολέμου εὐρίσκειτο πλησίον εἰς τὸν ναὸν τῆς Προπυλαίας Ἀρτέμιδος καὶ τὸ Καλλίχορον φρέαρ,

καὶ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα εἶναι ὁ περίβολος τοῦ τεμένου τοῦ Τριτολέμου καὶ ὅτι ἐντὸς τῆς περιοχῆς τούτου θὰ εὗρισκεται καὶ ὁ ναός,

Εἰκ. 1. Βορειοδυτικὴ γωνία οἰκοδομήματος 4ου αἰῶνος Δολίχου ;.

ἀλλὰ πρὸς τοιαύτην ὑπόθεσιν δὲν εἶναι διόλου εὐνοϊκὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς μικρᾶς μας ἀνασκαφῆς. Δὲν παρουσιάσθη κατ' αὐτὴν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον

σημεῖον τῆς ὑπάρξεως ναοῦ εἰς τὸν χῶρον τοῦ κτιρίου. Ἄλλη ὑπόθεσις περὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ κτιρίου δύναται νὰ στηριχθῇ μὲν περισσοτέραν πιθανότητα εἰς τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφικὴν μαρτυρίαν. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν Inscr. Gr. II² 1672 (λογοδοσία τῶν ἐπιστατῶν τοῦ Ἐλευσινιακοῦ ἱεροῦ τοῦ 329 π. Χ.) προκειμένοι λόγου περὶ δαπανῶν γενομένων εἰς τὴν ἐπισκευὴν διαφόρων

Εἰκ. 2. Κατώφλιον θύρας οἰκοδομήματος (Δολίχου).

μερῶν τοῦ παλαιοῦ τείχους, τοῦ πλησίον καὶ ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν βραδύτερον κτισθέντων Μικρῶν Προπυλαίων, ἀναφέρεται καὶ δαπάνη εἰς τὴν ἐπισκευὴν μέρους τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει παρὰ τὸν Κηρύκων οἶκον, καὶ φθάνει ἄχρι τῆς πυλίδος τῆς ἀπαντροκῆ τοῦ δολίχου. Ὁ Κηρύκων οἶκος κεῖται ὀπίσθεν τοῦ Πλουτωνίου, ἀπὸ τῆς θέσεως δὲ αὐτοῦ ἀρχίζει

μικρὸν σκέλος τοῦ παλαιοῦ τείχους τῆς Ἐλευσίνος, τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐπιγραφῆς ἐχρησίμευεν ὡς διατείχισμα μεταξύ τῆς πόλεως Ἐλευσίνος καὶ τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἔφθανε διευθυνόμενον πρὸς βορειοανατολικά μέχρι τῆς θέσεως τῶν βραδύτερον κτισθέντων Μεγάλων Προπυλαίων, ἐκεῖθεν δὲ ἐστρέφετο πρὸς βορρᾶν. Ἐκεῖ παρὰ τὴν γωνίαν ὑπῆρχε πυλῖς. Τὸ μέρος τοῦ τείχους, περὶ τοῦ ὁποίου ὀμιλεῖ ἡ ἐπιγραφή, εἶναι ἐπομένως πιθανώτατον, ὅτι εἶναι τὸ τεῖχος τοῦτο, καὶ ἡ πυλῖς εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν Μεγάλων Προπυλαίων ἀπέναντι τοῦ ἀναλυφθέντος κτιρίου, τὸ ὁποῖον διὰ τὴν μορφήν καὶ τὸ μέγεθός του ἠδύνατο κάλλιστα νὰ προορίζηται εἰς ἀθλητικὰς ἀσκήσεις καὶ νὰ ἔχη ὡς ἐκ τούτου τὴν ὀνομασίαν δόλιχος.

Τρίτη ὑπόθεσις, στηριζομένη ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ κτιρίου παρὰ τὴν ἐξ Ἐλευσίνος ἀρχὴν τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ, εἶναι ὅτι τοῦτο ἦτο Πομπεῖον καὶ ἐχρησίμευεν εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ τὴν ἐκκίνησιν τῆς πομπῆς κατὰ τὴν μεταφορὰν τῶν ἱερῶν ἐξ Ἐλευσίνος εἰς Ἀθήνας, μνημονεύεται δὲ πιθανῶς Πομπεῖον καὶ ἐν Ἐλευσίνι καὶ ἐν τῇ Ἐλευσινιακῇ ἐπιγραφῇ IG II² 1673. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀθλητικὸς σκοποὺς ἂν ἦτο προωρισμένον τὸ κτίριον, θὰ ἔδύνατο νὰ χρησιμεύη συγχρόνως καὶ ὡς Πομπεῖον. Ὅπως δὲ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, εἶναι φανερόν ὅτι τὸ εὐρεθὲν οἰκοδόμημα εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων κτιρίων τῆς Ἐλευσίνος καὶ ἡ ἀνασκαφή του θὰ συμβάλῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἐνδιαφέροντος εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἐλευσίνος καὶ θὰ προσθέσῃ νέον πολύτιμον κόσμημα εἰς τὸν λαμπρὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον τῆς Ἱερᾶς πόλεως. Ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀνασκαφή του πρέπει νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ παντὸς τρόπου καὶ πρὸς τοῦτο εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα ἡ ἀπαλοτριώσις τοῦ ὑπὸ ἰδιωτῶν κατεχομένου χώρου του.

Καὶ ἄλλην πολύτιμον ἀνακάλυψιν εἴχομεν ἐφέτος εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Πρὸς βορρᾶν τοῦ ἱεροῦ, παρὰ τὸν βόρειον πόδα τοῦ λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑψοῦται ὁ φραγκικὸς πύργος, ἀνεκαλύφθη μέρος τοῦ Μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου τῆς πόλεως. Ἀποτελεῖται ἐκ θηκῶν κτισμένων διὰ μεγάλων ὀρθίων πλακῶν ἐντὸς τοῦ ἐδάφους. Εὗρομεν μέχρι τοῦδε τέσσαρας τοιούτους τάφους, τοῦ μεγαλειτέρου τῶν ὁποίων αἱ διαστάσεις εἶναι 3,55×1,12 μ. Οἱ τάφοι παρουσιάζουν πολλὰς ἰδιορρυθμίας, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ἀναφέρωμεν, ἀφοῦ ἐξακριβωθῶσι καλύτερον διὰ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἄλλων τάφων. Τὰ κτερίσματά των ἦσαν πενιχρά, ὀλίγα γραπτὰ ἀγγεῖα τῆς δευτέρας ἐποχῆς τῆς Ὑστερομινωϊκῆς περιόδου. Εἰς ἓνα ἐκ τῶν τάφων εὐρέθη καὶ ἐν ὥραϊον χαλκοῦν μαχαίριον μετὰ τὴν λαβὴν ἐπενδεδυμένην δι' ὀστοῦ.

Τὸ νεκροταφεῖον ἐχρησιμοποιήθη καὶ εἰς τοὺς κλασσικοὺς καὶ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους καὶ εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν, ὅπου ἦσαν οἱ Μυκηναϊκοὶ τάφοι, εὐρέθησαν καὶ τάφοι τοῦ 5^{ου} αἰῶνος π. Χ. καὶ ἄλλοι Ρωμαϊκοί. Ἐντὸς τῶν τάφων τῶν κλασσικῶν χρόνων εὐρέθησαν ὥραϊαι λευκαὶ λήκυθοι καὶ πῆλινα εἰδῶλια.

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ, Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ

3. ΑΝΑΣΚΑΦΗ 'ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ' (ΠΑΝΑΚΤΟΥ)

Τὸ κατὰ τὰ ὄρια Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἐπὶ τῶν στενῶν τοῦ Κιθαιρῶνος κείμενον ἀρχαῖον φρούριον τῶν Ἐλευθερῶν¹, κοινῶς Γυφτόκαστρο, εἶναι ἐν ἐκ τῶν καλύτερον σφζομένων φρουρίων τῆς Ἑλλάδος. Εὕρισκόμενον ὀλίγον ὑπερθεν τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν - Θηβῶν (εἰκ. 2), παρουσιάζει ἴδια κατὰ

Εἰκ. 1. Πύργοι καὶ μεταπύργια τῆς βορείου πλευρᾶς, ὁρώμενα ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ φρουρίου.

τὴν βόρειον αὐτοῦ πλευρὰν μακρὰν σειρὰν πύργων καὶ μεταπυργίων (εἰκ. 1), σφζομένων ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψους 8,50 μ. (εἰκ. 3). Λόγῳ τῆς καλῆς αὐτοῦ διατηρήσεως παρέχει τὸ φρούριον τοῦτο πολλὰ στοιχεῖα ἀποκαταστάσεως τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ ὄψεως, ἅτινα δυσκόλως εὕρισκομεν εἰς ἄλλα τείχη. Ἐπειδὴ δὲ τὰς λεπτομερείας ταύτας δὲν εἶδόν που δημοσιευομένας ἀνέλαβον νὰ κάμω τὴν μελέτην των, ἦν θέλω λεπτομερῶς δημοσιεύσει εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα.

¹ Ὡς γνωστὸν ἡ ταῦτις τοῦ φρουρίου τῶν Ἐλευθερῶν πρὸς τὸ ὑπὲρ τὴν Κάζαν τοῦ Κιθαιρῶνος Γυφτόκαστρον ἠμφισβητήθη ἐσχάτως διὰ σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων. Οἱ νεώτεροι ἐρευνῆται δέχονται, ὅτι ἐνταῦθα πρέπει νὰ τοποθετηθῇ τὸ Πανάκτον καὶ τοῦτο διότι αἱ Ἐλευθεραὶ οὐδέποτε ἀναφέρονται ὡς φρούριον ἀλλὰ μόνον ὡς πόλις, ἧτις θὰ ἔκειτο ἐπὶ τῶν γειτονικῶν κλιτύων ἢ τῆς πεδιάδος. Ὅρα σχετικῶς Kahrstedt Athen. Mitt. 57, 1932, Beloch, Klio 11, 1911, 436. Chandler J.H.S 46 (1926) 8, Wrede Attische Mauern σ. 9 καὶ 33,

Εἰκ. 2. Ἄποψις τοῦ φρουρίου τῶν Ἑλευθερῶν (Πανάκτου) ἀπὸ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Ἀθηνῶν - Θηβῶν.

Κύριος σκοπὸς τῆς ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν «'Ελευθερῶν» (Πανάκτου) ἐργασίας μου ὑπῆρξεν ἄφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἔλεγχος τῶν μέχρι τοῦδε ὑπὸ Stanhope¹ καὶ Le Bas² δημοσιευθέντων διαγραμμάτων του, ἄφ' ἑτέρου δὲ ἡ διευκρίνησις ἀρχιτεκτονικῶν λεπτομερειῶν τῶν πύργων καὶ τῶν πυλώνων ὡς καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ὀρθογωνίου οἰκοδομήματος.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου παρέστη ἀνάγκη μικρῶν σκαφικῶν ἐρευνῶν, καθ' ὅσον πολλὰ τμήματα τοῦ φρουρίου ἐκαλίπτοντο δι' ἐπιχώσεως

Εἰκ. 3. Πύργοι καὶ μεταπύργια τῆς βορείου πλευρᾶς, ὁρώμενα ἐξωτερικῶς.

καὶ θάμνων, δι' ὧν ἀπεκρύπτοντο ἐνδιαφέρουσαι ἀρχιτεκτονικαὶ λεπτομέρειαι. Τὴν σκαφικὴν ἔρευναν παρηκολούθησε καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Ὁρλάνδος, ὅστις προθύμως μοὶ παρέσχε τὰ φῶτά του εἰς τὴν πρώτην μου ταύτην ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν. Δραϊττόμενος δὲ τῆς εὐκαιρίας ἐκφράζω καὶ δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τὸν διδάσκαλόν μου κ. Ἄ. Ὁρλάνδον, διότι οὐ μόνον ἐν Ἐλευθεραῖς με ἐβοήθησεν, ἀλλὰ καὶ διότι γενικῶς διὰ τῆς ἠθικῆς παροτρύνσεώς του, διὰ τῆς σοφῆς καὶ ἐμπνευσμένης διδασκαλίας του καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ ὀκταετοῦς περιηγήσεως, χάριν ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν, μεγάλου μέρους τῆς Ἑλλάδος, ἐξῆψεν ἐν ἐμοὶ τὴν μεγάλην ἀγάπην πρὸς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην.

¹ Τὸ σχέδιόν του παρὰ Chandler J.H. S 1926 σ. 10.

² Voyage archéologique τ. I πίν. 11. Ὁ Wrede Att. Mauern 32, ἀναφέρει καὶ τρίτον σχέδιον δημοσιευθὲν ἐν Erbkamps Zeitschrift für Bauwesen, ὅπερ ὁμοίως δὲν ἠδυνήθην δυστυχῶς νὰ ἀνεύρω ἐν Ἀθήναις.

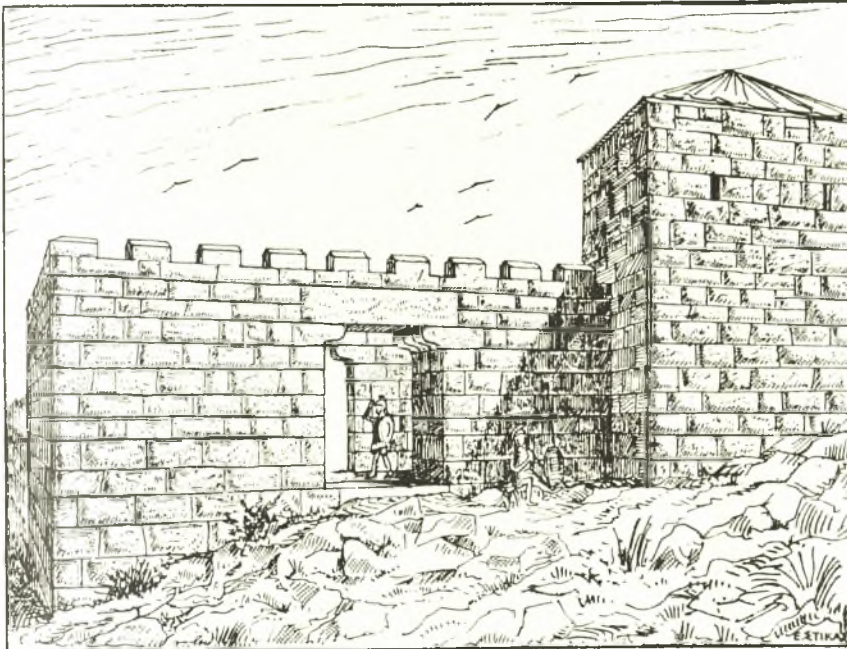

Εἰκ. 4. Ὅψις τοῦ ἀνατολικοῦ πυλῶνος.

Εἰκ. 5. Λείψανα τοῦ δυτικοῦ πυλῶνος.

Ἡ ἐκ νέου καταμέτρησις τοῦ φρουρίου, οὗτινος ἐπισυνάπτω νέον λεπτομερὲς διάγραμμα (πίν. 1), ἀπέδειξεν, ὅτι τὰ σχέδια τῶν Stanhope καὶ Le Bas ἔχρηζον διορθώσεων εἰς τινὰ σημεῖα. Οὕτω π.χ. ὁ ἀριθμὸς τῶν πυλῶν ἀντὶ τεσσάρων, ἅς σημειώνει ὁ Stanhope, καὶ πέντε, ἅς ἀναγράφει ὁ Le Bas, εἶναι πράγματι ἕξ. Ἐκ τούτων αἱ μὲν τέσσαρες εἶναι πυλίδες στεναὶ (πλάτ. 1,30), αἱ δὲ ὑπόλοιποι δύο μεγάλοι πυλώνες, οὓς ἰδιαιτέρως ἐμελέτησα.

Εἰκ. 6. Ἀναπαράστασις τοῦ ἀνατολικοῦ πυλῶνος.

Οἱ δύο πυλώνες οὗτοι κεῖνται εἰς τὸ νότιον τμήμα τοῦ περιβόλου καὶ δὴ ὁ μὲν εἰς κατὰ τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ ἄκρον, ὁ δ' ἕτερος κατὰ τὸ δυτικὸν (ἄρα γενικὸν διάγραμμα, πίν. 1). Ἡ διάταξις τῶν εἶναι περίπου ὁμοία. Πρὸς τὸ παρὸν ἐμελέτησα λεπτομερῶς μόνον τὸν ἀνατολικόν. Οὗτος φέρει δεξιὰ τῆς πύλης τῆς εἰσόδου τριγωνικὸν πύργον τοποθετημένον ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, ἵνα προσβάληται ἢ ἀκάλυπτος πλευρὰ τοῦ ἐπιτιθεμένου. Ἡ πύλη ἔχει ἄνοιγμα 2,45 μ., ὅπισθεν δ' αὐτῆς ὑπάρχει ὀρθογώνιος ὑπαιθρος ἀδλῆ (5 μ. × 8 μ.) οἷαν βλέπομεν καὶ εἰς ἄλλους πυλῶνας ὡς π.χ. τοῦ τείχους τῆς Μαντινείας¹. Δευτέρα πύλη ἀνοίγεται εἰς τὴν ὅπισθεν πλευρὰν τῆς ἀδλῆς φέρουσα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ φρουρίου.

¹ G. Fougères Mantinée et l'Arcadie orientale Paris 1898 σ. 156.

Ἄμφοτέρων τῶν πυλῶν σφύζονται μόνον αἱ πρὸς βορρᾶν παραστάδες (εἰκ. 4 καὶ 5), ἀλλ' ἐνῶ τῆς ἑξωτερικῆς ἔχει ἡ παραστάς πᾶχος 2 μ. τῆς ἑσωτερικῆς ἔχει μόνον 0,63. Ἐνδιαφέρων εἶναι ὁ τρόπος ὑποστηρίξεως τῶν μὴ σφζομένων ὑπερθύρων τῶν πυλῶν διὰ κιλλιβάντων ἐν σχήματι μεγάλου λεσβίου κυματίου, τεθέντων προφανῶς χάριν ἐλαττώσεως τοῦ ἀνοίγματος καὶ ἐπομένως πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀντοχῆς τοῦ μονολίθου ὑπερθύρου¹.

Εἰκ. 7. Ἀποκαλυφθεῖσα λιθίνη κλιμαξ ἀνόδου εἰς τὸν περιδρομον καὶ τὸν πύργον (B πλευρά).

Ἡ συναπτομένη εἰκὼν 6 παρέχει πρόχειρον προοπτικὴν ἀναπαράστασιν τοῦ ἀνατολικοῦ πυλῶνος.

Ἡ μελέτη τῶν πύργων καὶ τῶν μεταπυργίων ἀπέδειξεν ὅτι ὑπῆρχεν ὀπισθεν τῶν ἐπάλξεων περιδρομος ἢ περίτατος πλάτους 1,40, ἐφ' οὗ ἴσταντο ἢ ἐκινούνητο οἱ μαχόμενοι πολεμισταί. Εἰς τὸν περιδρομον τοῦτον ἀνήρχοντο δι' ἑσωτερικῶν κλιμάκων λιθίνων, τοποθετουμένων παρὰ τοὺς πύργους. Ἐκ τῶν κλιμάκων τούτων ἀπεκάλυψα δι' ἑκκαφῆς δύο (εἰκ. 7), ἔχούσας πέντε βαθμίδας πλάτους 1,15. Λόγω δὲ τῆς παρὰ τοὺς πύργους τοποθετήσεως τῶν

¹ Τοιοῦτοι ἐν σχήματι μεγάλου λεσβίου κυματίου κιλλίβαντες ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πρὸς παρεμφερεῖς σκοποὺς α) εἰς τὸν ὄροφον τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Ἄρωαυ (πρβ. E. Fiechter, *das Theater in Oropos* πίν. 5, 8) καὶ β) εἰς τὸ ἄβατον τῆς Ἐπιδαύρου (Lechat - Defrasse, *Epidaure*, σ. 135).

κλιμάκων συνάγεται, ὅτι αὐταὶ ἐξυπηρετοῦν ταυτοχρόνως καὶ τὸν ἄνω ὄροφον τῶν πύργων, οἵτινες διὰ τοῦτο φέρουσιν ἀνά μίαν πύλην κατὰ τὰς πρὸς τὸν περιδρόμον συνεχόμενας πλευράς των.

Σήμερον τὸ πάτωμα τοῦ ὀρόφου δὲν ὑπάρχει, διότι ἦτο ξύλινον, ἐδραζόμενον ἐπὶ ἐσωτερικῆς ἐξοχῆς τοῦ τοίχου τῶν πύργων, ξυλίνη δ' ἐπίσης ἦτο καὶ ἡ στέγη του. Σημειωτέον δ' ὅτι διὰ τῶν ἐπὶ τῶν πύργων δύο θυρῶν

Εἰκ. 8. Δείγμα τῆς πολυγωνικῆς δομῆς τοῦ ὀρθογωνίου κτίσματος.

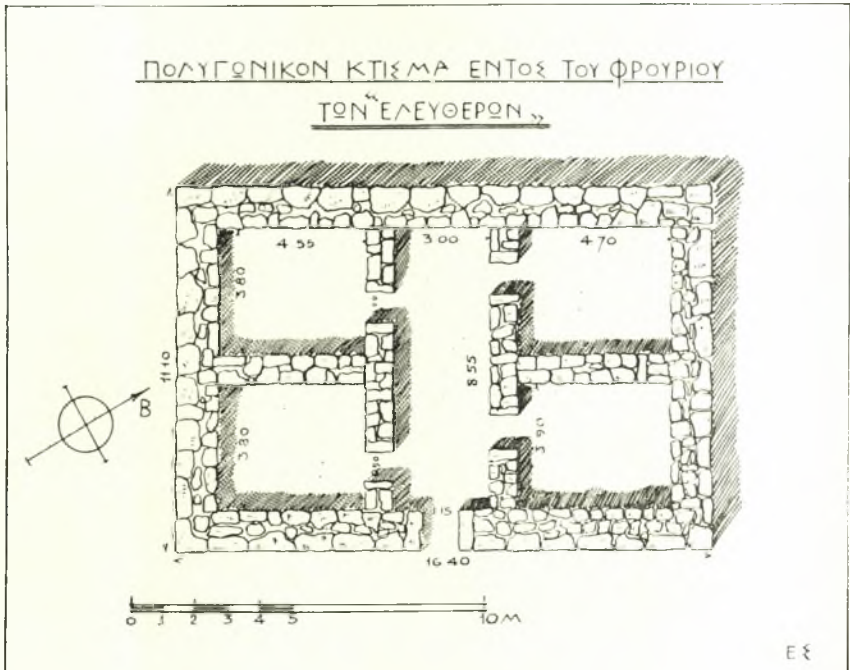
ἠδύνατό τις βαδίζων ἐπὶ τοῦ περιδρόμου νὰ μεταβῆ ἀκωλύτως ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τοῦ φρουρίου εἰς τὸ ἄλλο.

Τελευταῖον ἠρεύνησα τὸ ἐντὸς τοῦ φρουρίου πολυγωνικὸν κτίσμα, ὕπερ θεωρεῖται ὡς παλαιότερον, Βοιωτικὸν πιθανῶς, οἰκοδόμημα προγενέστερον τοῦ φρουρίου¹.

Τὸ κτίσμα τοῦτο ἔχει σχῆμα ὀρθογώνιον (μήκους 16,40 καὶ πλάτους 11,10) σφίζεται δὲ εἰς ὕψος 1,70 μ. Ἡ τοιχοποιία του εἶναι πολυγωνικὴ (εἰκ. 8), ἔχουσα περιέργως κατὰ τὰς γωνίας τὴν χαρακτηριστικὴν ἐκείνην ὀρθογώνιον λιξέυσιν, ἣν συναντῶμεν εἰς τὰ ἰσόδομα μόνον τείχη τοῦ 4^{ου} αἰῶνος.

¹ Chaudler ἔ. ἀ. σ. 12, Wrede Attische Mauern σ. 9.

Πρὸς διευκρίνησιν τοῦ προσορισμοῦ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἀνέσκαψα ἀπὸ ἐσωτερικῶς, εὐρέθη δ' ὅτι τὸ ὅλον κτίσμα ὑποδιαιρεῖται διὰ παχέων (0,90) πολυγωνικῶν τοίχων εἰς τέσσαρα τετράγωνα δωμάτια (4,80 × 3,80), κείμενα ἀνά δύο ἑκατέρωθεν διαδρόμου πλάτους 3 μ (εἰκ. 9). Ἐκαστον δωματίον συγκοινωνεῖ πρὸς τὸν διάδρομον διὰ θύρας, δὲν ἐπικοινωνοῦσιν ὅμως μεταξύ των.

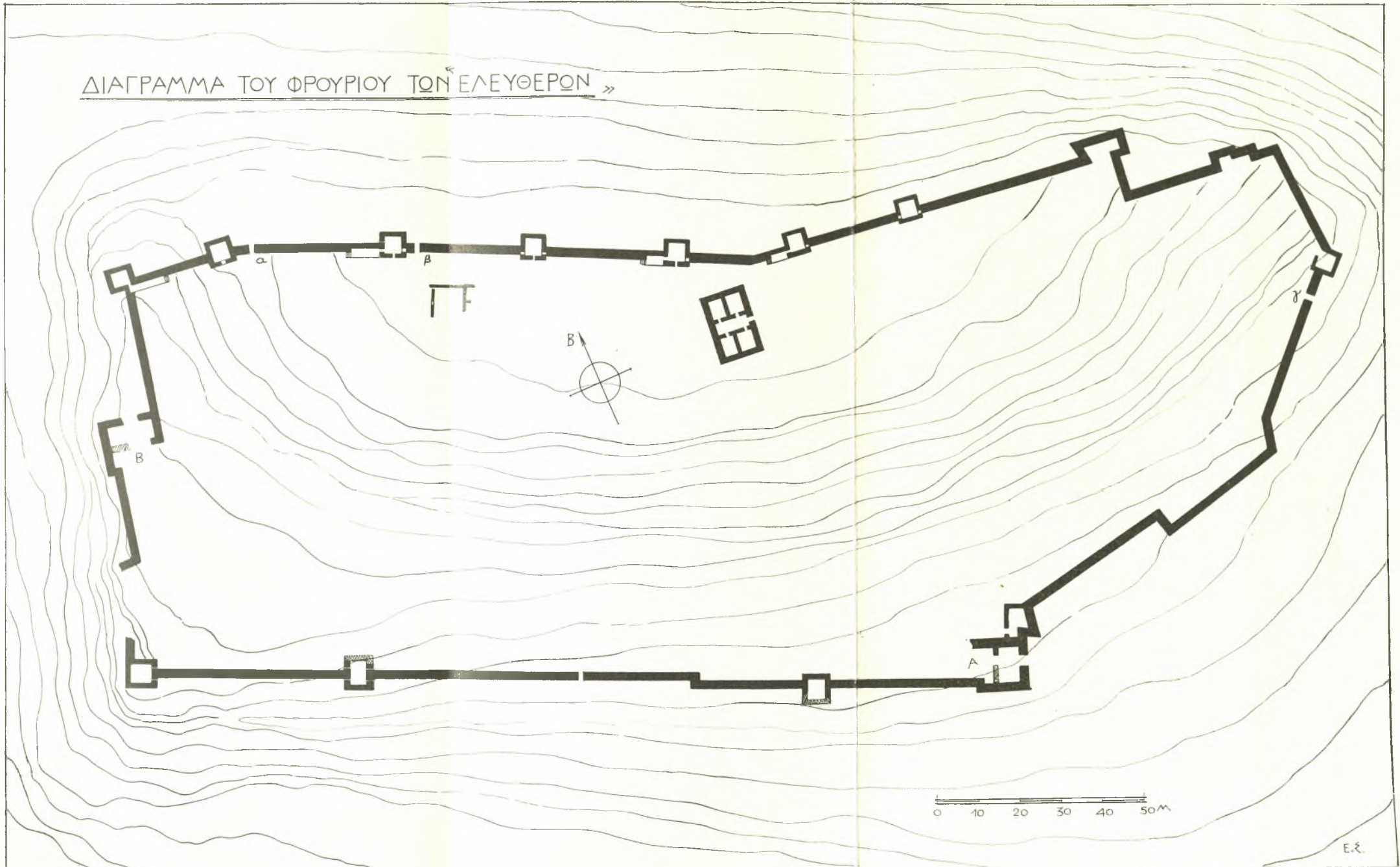

Εἰκ. 9. Κάτοψις τοῦ μετὰ πολυγωνικῆς τοιχοδομίας ἐσωτερικοῦ ὀρθογωνίου κτίσματος.

Μία μόνη θύρα εἰσόδου ὑπάρχει εἰς τὸ οἰκοδόμημα, εὐρίσκεται δ' αὕτη εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς, ἔνθα ἐκβάλλει ὁ διάδρομος (εἰκ. 9).

Κατὰ τὴν σκαφὴν τῶν δωματίων ἐγένοντο καὶ τὰ ἑξῆς εὐρήματα: 1) μεγάλα τεμάχια ἑλαφρῶς κοίλων κεράμων, προφανῶς τῆς στέγης τοῦ κτηρίου. 2) ἀγνύθες δύο, πῆλιναι μετὰ σφραγίδος τοῦ ἐργοστασίου εἰκονιζούσης ἀνδρικήν κεφαλὴν καὶ 3) λύχνοι σφαιρόμορφοι μετὰ μέλανος γανώματος. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἀρχικῶς μὲν τὸ κτήριο δυνατόν νὰ ἐξυπηρετεῖ πολεμικοὺς σκοποὺς ἀργότερον ὅμως ἐχρησίμευσεν ὡς κατοικία, πιθανῶς τοῦ φρουράρχου.

Μικρότερα δοκιμαστικὰ σκαφαὶ ἐνεργηθεῖσαι πρὸς δυσμὰς τοῦ μεγάλου κτίσματος ἀπεκάλυψαν τὰ λείψανα μικροτέρων εὐτελεστέρων οἰκημάτων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΤΩΝ «ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ» (ΠΑΝΑΚΤΟΥ).

Μικρά εὑρήματα ἐγένοντο ἐκεῖ τὰ ἑξῆς: α) κιονόκρανον ἕξ ἐρυθρωποῦ ἀμυγδαλίτου λίθου, ἔχον ἀρκετὰ ὑψηλὸν ἐξωγκωμένον ἀρχαῖκὸν ἔχινον β) τρία νομίσματα, ὧν ἓν 'Ελευσῖνος, ἓν Λοκρῶν καὶ τρίτον Κορίνθου τοῦ 4^{ου} καὶ 3^{ου} π. Χ. αἰῶνος. Εὐρέθη τέλος γ) χαλύβδινον στρογγύλον ἀντικείμενον, φέρον ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως κύκλον μετὰ καμπύλων χαραγῶν, ὅμοιον πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν 'Αγγλων ἐν τῷ ἐν Σπάρτῃ ἱερῷ τῆς 'Ορθίας 'Αρτέμιδος εὐρεθέντα. Τὴν ἔρευναν πρὸς ὀλοσχερῇ ἐξακρίβωσιν τῶν λεπτομερειῶν εὐελπιστῶ ὅτι θέλω συνεχίσει κατὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος, ἐὰν τὸ Σὸν Συμβούλιον τῆς 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας εὐαρεστηθῇ νὰ μοὶ παράσχη καὶ πάλιν τὴν ὑποστήριξίν του.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ Γ. ΣΤΙΚΑΣ

4. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΝΕΑΙ ΑΓΧΙΑΛΩΙ

Σκοπὸς τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς ὑπῆρξεν ὁ προσδιορισμὸς τῶν προσκτισμάτων τῶν ἐν Νεᾷ 'Αγχιάλῳ ἀνευρεθεισῶν βασιλικῶν. Τὴν ἔρευναν τούτων εἶχον πάντοτε κατὰ νοῦν νὰ πραγματοποιήσω, καθ' ὅσον παρετήρουν κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ κυρίου σώματος τῶν ναῶν ὅτι εἰς τὰς ἑξωτερικὰς πλευρὰς συνείχοντο προβληματικοὶ τοῖχοι, ἀνέβαλον ὅμως τοῦτο μέχρι τοῦδε καὶ ἔνεκα τῶν περὶ τοὺς ναοὺς μεγάλων ἐπιχώσεων καὶ ἔνεκα ἐπειγούσης ἐρεύνης ἐτέρων σημείων τῆς μεγάλης Θεσσαλικῆς χριστιανικῆς πόλεως.

'Εφέτος ἐν ἀναμονῇ τῆς ἐπὶ τοσοῦτο χρονιζούσης ἀπαλοτριώσεως τῶν οἰκοπέδων Ζώτου καὶ Βαϊνόγλου, ἔνθα ἐκτείνονται μεγάλα τμήματα τῆς βασιλικῆς Γ, ἧς ἔχω μέχρι τοῦδε ἀνεύρει τοὺς νάρθηκας καὶ μέρος τοῦ δεξιοῦ κλίτους, ἐπεχείρησα τὴν ἔρευναν τῶν προσκτισμάτων τῆς βασιλικῆς Α, ἧρχισα δὲ τὴν ἔρευναν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ ναοῦ.

'Ανέσκαψα πρῶτον τὸν ἀνατολικῶς τῆς ἀψίδος χώρον, καὶ ἀνεῦρον εἰς ἀπόστασιν 6 μέτρων ἀπὸ τῶν ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος τοίχων ἰσχυρὸν περίβολον (πᾶχ. 0,95 μ.), περιβάλλοντα τὸν ναὸν καὶ ἐκτεινόμενον εἰς μῆκος 35,50 μέτρων, ἐπιμελῶς διὰ τραχυτῶν λίθων καὶ πλίνθων ἐκτισμένον. Εἰς τὸν δυσκόλως ἀποκαλυφθέντα, ἔνεκα τῶν μεγάλων ἐπιχωματώσεων, περίβολον τοῦτον ἀνοίγονται δύο πύλαι, ὧν διατηροῦνται καλῶς τὰ μαρμάρινα κατώφλια, ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰς ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος πυλίδας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, ἃς κατὰ κανόνα συναντῶμεν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν βασιλικῶν χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν μέχρι τοῦδε τὸν σκοπὸν των (βλ. γενικὴν κάτοψιν εἰς τὸν προσηρητὸν ἐνταῦθα πίνακα).

Ἄφ' ἑτέρου εἰς ἀπόστασιν μόλις 4 μέτρων ἀπὸ τοῦ περιβόλου ἀνεῦρον ὁδὸν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἧς μεγάλα τμήματα ἀπεκάλυψα. Ἡ ὁδὸς αὕτη, ποικίλου πλάτους (3,80 μέχρι 5 μέτρων), εἶναι ἐπεστρωμένη διὰ μεγάλων προσινοφαίων τραχυτῶν λίθων (1,20×0,80 μ. καὶ 0,80×0,65 μ.), ἑκατέρωθεν δὲ αὐτῆς εὐρίσκονται κτίσματα, ἔχοντα ἐνίοτε πρὸ αὐτῶν στοάς. Ἀπεκάλυψα 20 μέτρα τῆς ὁδοῦ ταύτης χωρὶς νὰ προφθάσω νὰ ἐρευνήσω καὶ τὰ ἑκατέρωθεν αὐτῆς οἰκήματα.

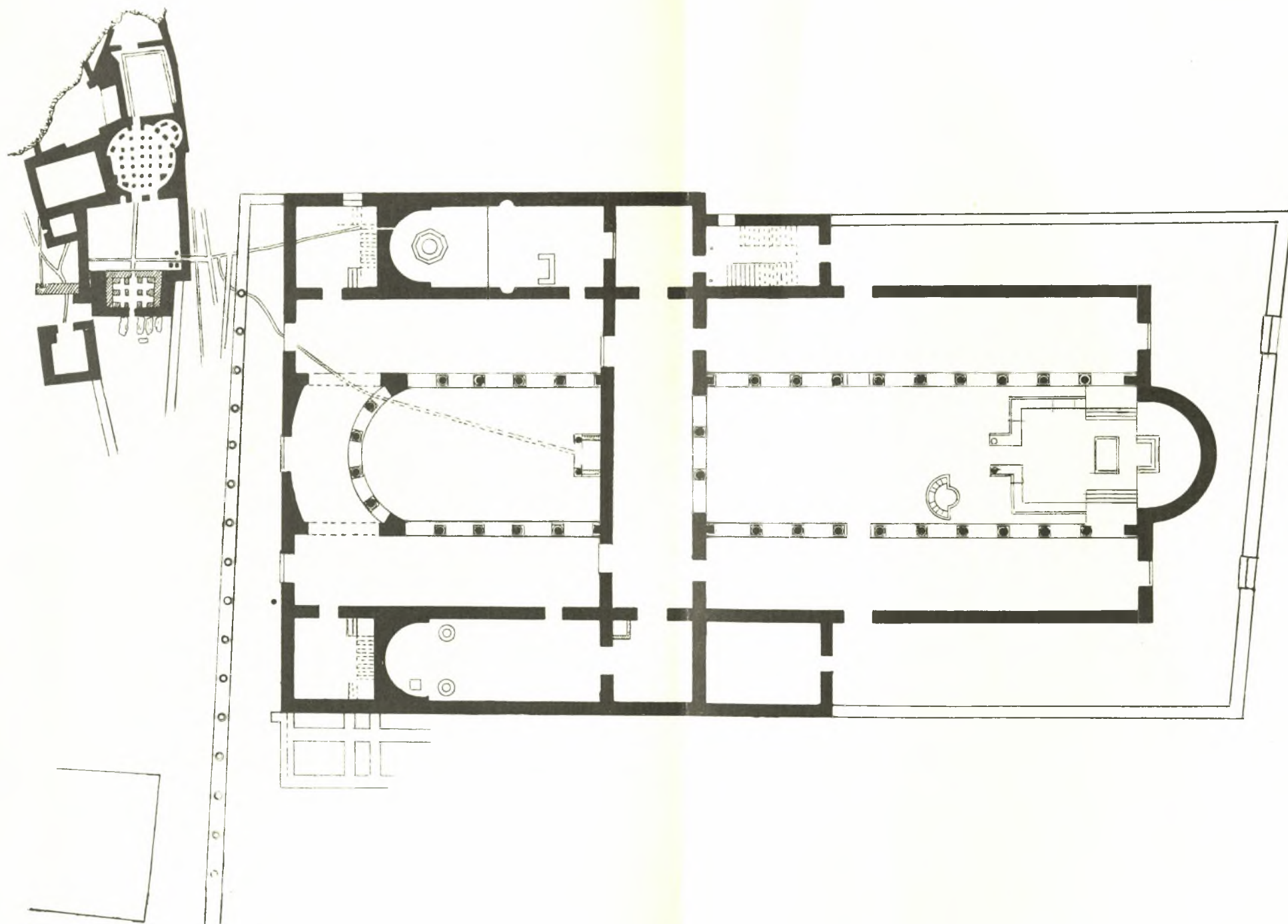
Πλὴν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τῆς βασιλικῆς Α, ἦν ἀπεκάλυψα ὁλόκληρον, προσδιώρισα καὶ μέρη τῶν πλαγίων πλευρῶν τοῦ περιβόλου καὶ τὰ πρὸ τῶν προσκτισμάτων τοῦ αἵθριου καὶ τοῦ νάρθηκος διαμερίσματα οὕτως, ὥστε νὰ δυνηθῶ νὰ ἀποκαταστήσω τὸ ὅλον συγκρότημα τῆς βασιλικῆς Α, ὡς δεικνύει τὸ συνημμένον σχέδιον (βλ. πίνακα). Τὰ διαμερίσματα παρὰ τοὺς πύργους τῆς βασιλικῆς ἀφήκα νὰ ἐρευνήσω εἰς δοθησομένην εὐκαιρίαν, ἀπεκάλυψα μόνον ἐφέτος ὁλόκληρον τὸ πρόπυλον τῆς βασιλικῆς, ἐκτεινόμενον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ αἵθριου καὶ δεξιὰ αὐτῆς. Μεταξὺ τοῦ προπύλου καὶ τοῦ ἀνευρεθέντος εἰς προηγούμενα ἔτη λουτρῶνος σχηματίζεται δίοδος, ἀνεφάνησαν δὲ δεξιὰ καὶ θεμέλια μεγάλου οἰκήματος καὶ μέγας ὄχητος τῆς πόλεως (πλάτους 0,65 μ. καὶ ὕψους 1,68 μ.) ἐπεστρωμένος καὶ κεκαλυμμένος διὰ μεγάλων τραχυτῶν λίθων.

Συντελεσθείσης οὕτω τῆς ἐρεύνης τῆς βασιλικῆς Α δύνανται νὰ ἐξαχθῶσι νῦν γενικὰ τινὰ συμπεράσματα. Ἡ βασιλικὴ περιβάλλεται κατὰ τὰς τρεῖς αὐτῆς πλευρᾶς ὑπὸ ἰσχυροῦ περιβόλου, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ὁποίου ἀνοίγονται δύο πύλαι βλέπουσαι πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς πόλεως. Αἱ πλάγαι πλευραὶ δὲν φαίνονται νὰ ἔχωσιν εἰσόδους, καταλήγουσι δὲ εἰς τὰ ἑκατέρωθεν τῆς βασιλικῆς προσκτίσματα οὕτως, ὥστε νὰ ἀφίνωσιν ἐλεύθερον χῶρον περὶ τὸ κύριον σῶμα τῆς βασιλικῆς. Δυτικῶς ἐκτείνεται μέγα πρόπυλον, ὅπερ ὁδηγεῖ εἰς τὸ αἶθριον τῆς βασιλικῆς, ἀνοιγομένων εἰς τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν τριῶν μεγαλοπρεπῶν εἰσόδων, ἃς περιγράψω εἰς τὸ περὶ Χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας ἔργον μου (ΑΕ 1929 σελ. 83 κέ.).

Τὸ σχῆμα τοῦτο χριστιανικῆς βασιλικῆς βλέπομεν περιγραφόμενον εἰς τὰς ἔκκλησιαστικὰς πηγὰς. Ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος λ. χ. ὁμιλῶν ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τῆς βασιλικῆς τῆς Τύρου λέγει ὅτι ὁ ἀνεγείρας αὐτὴν Ἐπίσκοπος Παυλῖνος πρῶτον «τὸν ἐξῶθεν (τῆς βασιλικῆς) ὀχυροῦτο περίβολον τῶ τοῦ παντὸς περιτειχίσματι, ὡς ἂν ἀσφαλέστερον εἴη τοῦ παντὸς ἔρκος» εἶτα «πρόπυλον μέγα καὶ εἰς ὕψος ἐπηρμένον ἀναπετάσας ἤδη καὶ τοῖς μακρὰν περιβόλων ἔξω ἱερῶν ἐστῶσι τῆς τῶν ἔνδον παρέσχεν ἀφθονίαν θεάς» (Εὐσεβίου Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, βιβλ. 10,37, ἐκδ. Schwartz, Leipzig, σελ. 380).

Ἡ περιγραφὴ τοῦ Εὐσεβίου ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὴν ἀνευρεθεῖσαν ἐν Νέᾳ Ἀγχιάλῳ χριστιανικὴν βασιλικήν, ἣτις εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιο-

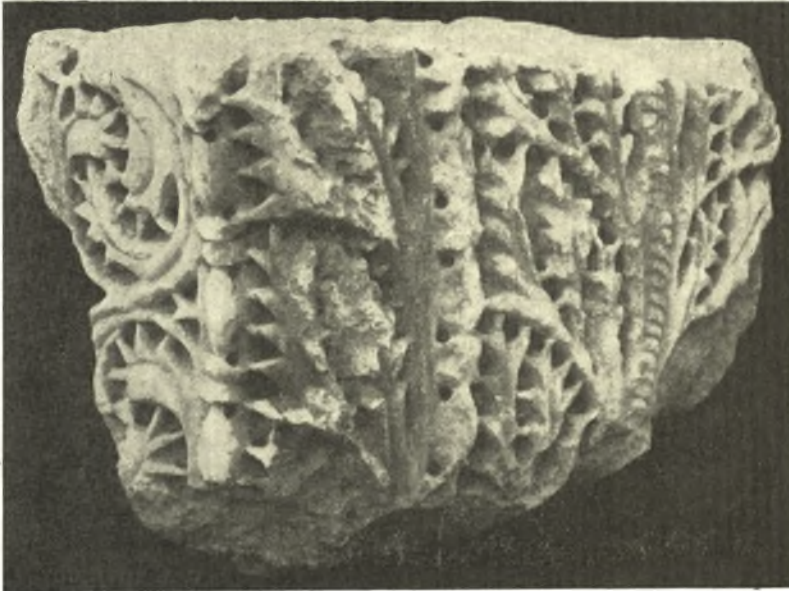

ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΟΨΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΝΕΑ, ΑΓΧΙΑΛΩ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ Α.

τέρων γνωστῶν παραδειγμάτων μέχρι τοῦδε, ὅπερ παρουσιάζει πάντα τὰ παραδιδόμενα ὑπὸ τῶν πηγῶν γνωρίσματα.

Εὐρήματα: Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐπιχωματώσεων τοῦ περὶ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς βασιλικῆς χώρου πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ ἦλθον εἰς φῶς πάμπολλα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ διακοσμητικὰ μαρμάρινα γλυπτὰ μέλη τῆς βασιλικῆς.

1. Ἄνευρέθησαν δύο κιονίσκοι τοῦ τέμπλου τοῦ ναοῦ (ἴψ. 1,10×0,20 μ.)

Εἰκ. 1. Γλυπτόν μαρμάρινον τμήμα τόξου τοῦ ἄμβωνος, ἀνευρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς.

μὲ ἐγκοπὰς ἑκατέρωθεν καὶ μέγαν ἀνάγλυφον λατινικὸν σταυρόν. Τὸ σχῆμα τῶν κιονίσκων τούτων, διάφορον τῶν λοιπῶν ἀνευρεθέντων κατὰ τὰ προηγουμένα ἔτη κιονίσκων τέμπλων, εἶναι προφανῶς μεταγενεστέρων χρόνων τῆς βασιλικῆς (πιθ. τοῦ 7^{ου} αἰῶνος) καὶ προδίδει γενομένης ἐπισκευᾶς εἰς τὸν ναόν.

2. Ἄνευρέθη σειρὰ τεμαχίων ἐκ θωρακίων καὶ τόξων τοῦ ἄμβωνος (βλ. εἰκ. 1) ὁμοίων πρὸς τὰ ἀνευρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφάς τῆς βασιλικῆς Α, δι' ὧν ὅμως δύναται νῦν ἀσφαλέστερον ν' ἀποκατασταθῇ ὁ ἄμβων τοῦ ναοῦ (βλέπε ἀνευρεθέντα εἰς προηγουμένας ἀνασκαφάς τεμάχια ἐν ΑΕ 1929 σ. 90 κέ.).

3. Τέλος ἀνευρέθησαν καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ περιβόλου καὶ κατὰ ἀνασκαφὴν τῆς ὁδοῦ πρὸ τοῦ προπύλου καὶ τοῦ ὀχετοῦ 20 χαλκᾶ νομίσματα τῶν περὶ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνων, ὅμοια πρὸς τὰ δημοσιευθέντα ἐν τῷ περὶ Χριστιανικῶν Θηβῶν ἔργῳ μου (σελ. 107 κέ.).

Πάντα ταῦτα ἐταξινομήθησαν εἰς τὴν καταρτισθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ συλλογὴν τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν παρὰ τὴν βασιλικὴν Α.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀναφέρω ὅτι ἡ Συλλογὴ αὕτη ἡ ἔχουσα πλουσιώτατον ὕλικόν, εἶναι καιρὸς πλέον νὰ ἐφελκυσθῇ τὴν προσοχὴν τοῦ Κράτους καὶ νὰ μετατραπῇ εἰς πραγματικὸν Μουσεῖον, παρεχομένων ὑπὸ τοῦ Σοῦ Ὑπουργείου πιστώσεων διὰ τὴν κατασκευὴν εὐπροσώπου οἰκήματος. Διὰ μικρῶν χορηγημάτων τῆς Κοινότητος Νέας Ἀγχιάλου καὶ διὰ προσωπικῆς ἐργασίας τοῦ ἀρίστου φύλακος Νέας Ἀγχιάλου Σταύρου Εὐαγγελοπούλου, κατορθώθη, ὡς γνωστόν, ἡ μετατροπὴ ἀποθήκης τῆς Κοινότητος εἰς Συλλογὴν, εἰς ἣν προσέθεσα αὐτὴν περιπεφραγμένην διὰ περιβόλου καὶ δύο θυρῶν. Τὸ οἶκισμα τοῦτο περιβάλλει ὠραῖος κήπος καὶ οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὸ τιλοφορούμενον «Μουσεῖον Νέας Ἀγχιάλου» ἐκφράζουν τὴν ἱκανοποίησίν των διὰ τὴν παρατηρουμένην τάξιν καὶ εὐκοσμίαν. Πλὴν τούτου ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταβῇ καὶ εἰδικὸς συγκολλητὴς διατασσόμενος ὑπὸ τοῦ Σοῦ Ὑπουργείου διὰ τὴν συγκόλλησιν καὶ ἀποκατάστασιν πολυτίμων παλαιοχριστιανικῶν γλυπτῶν, ἅτινα δύνανται νὰ ἀπαρτίσωσιν ἀξιόλογον σειρὰν θωρακίων, ἐπιστυλίων, περιθυρωμάτων κλπ. μὴ ὑπάρχουσαν εἰς ἕτερα Μουσεῖα καὶ Συλλογὰς.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

5. ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΔΥΤΙΚΗΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΙ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1938 ἠρεύνησα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας μεταξὺ Τσοτυλίου καὶ Καστορίας.

Σαράντα Γκορτσές (Προβ. ΠΑΕ 1935, 47). Παρὰ τὴν παλαιὰν ἀνασκαφὴν τῆς προϊστορικῆς κώμης ἐν τῷ αὐτῷ ἀγρῷ ἀνεῦρον μόνον συντηρημένους ὑπὸ τοῦ ἀρότρου πίθους καὶ τινὰ ἀρχαῖα συντρίμματα ὡς καὶ ἐσκληρωμένην ὑπὸ πυρὸς γῆν ἐκ ξυλοπλέκτων καλυβῶν.

Περαιτέρω παρὰ τὴν ἀμαξιτὸν ἐν τῇ γειτονίᾳ εὔρον δύο τάφους ἄνευ ἀγγείων. Ὁ εἷς, ἔχων τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον, περιεῖχε πολλὰς χαλκᾶς διπλᾶς περόνας (ΑΕ 1927-8, 64, 108 ἔξ. Payne *Necrocorinthia* 1931, σ. 217 εἰκ. 98 bis ἔξ Αἰγίου *Jahreshefte* 1902, 212. Waldstein, *Argina Heraeum* II, pl. XLII ἔξ. LXXX. Thiersch παρὰ Furtwängler *Aegina* 404 πίν. 115. *The Sanctuary of Artemis Orthia* 257. πίν. 180 ἀριθ. 23, 24. 186 ἀριθ. 2, 3. πίν. 194 ἀριθ. 28-32. *Olympia* IV, pl. XXV), κρίκους σιδηροῦς, σιδηροῦν μαχαίριον τεθραυσμένον. Τὰ κτερίσματα πάντα σποράδην κατὰ τὸ στήθος.

Ὁ ἕτερος τάφος (ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ εἰς τὸ ΝΑ ἄκρον) περιεῖχεν ἔξ χαλκᾶς διπλᾶς περόνας, ὧν μίαν ἐξηρητημένην ἔξ ἀλύσεως κρικωτῆς χαλκῆς, τέσσαρας ψηφίδας μελαίνας ὡς ἔξ ὑάλου, δύο «τορευτάς» χαλκᾶς, μίαν ἔξ ὀστρέου θαλασσίου, μίαν ἐπιμήκη ἐσχισμένην (ὡς ἔξ ἔλεφαντοστοῦ), μίαν ὡς ἔξ ἠλέκτρον, βῶλον σιδηροῦν μεγαλύτερον τῶν ψηφίδων, δύο σιδηρεᾶς περόνας τεθραυσμένας, πολλὰ πλακίδια ἔλεφάντινα κυκλικά ἔχοντα ὀπὴν πρὸς τὸ κέντρον, ἓνα δακτύλιον χαλκοῦν ἔλασματώδη ἢ συρματερόν καὶ ἐν περιβραχιόνιον χαλκοῦν. Ὁ δακτύλιος παρὰ τὴν κεφαλὴν, τᾶλλα κατὰ τὴν ἀγκάλην καὶ τοὺς πόδας.

Περαιτέρω πρὸς τὴν **Περιστέραν** (Μαρτίσσι Προβ. ΠΑΕ 1935, 50) κατὰ τὴν θέσιν Σταυρὸς εὔρομεν 4 τάφους ἄνευ κτερισμάτων.

Παρὰ τὸ ἐγγὺς χωρίον **Ἀηδονοχώρι** εἰς θέσιν Καρακάση (δεξ. πλευρὰ τῆς ἀμαξιτοῦ πρὸς Νεάπολιν) εὔρον τάφον περιέχοντα πολλὰ ὀστᾶ, σκύφον Μεγαρικὸν ἄρτιον, πινάκιον, νόμισμα Θεσσαλονίκης, μαχαίριον σιδηροῦν μετ' ὀστεινῆς λαβῆς, πόρπην χαλκὴν μετ' δύο βελόνας καὶ θραύσματα ἄλλου ἀγγείου μετ' λαβὴν.

Νεάπολις (Λιαψίστι). Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς κομποπόλεως ταύτης εὔρομεν ἓνα τάφον ἀκτέριστον. Ὁ νεκρὸς ἐκτάδην, ἡ κεφαλὴ εἰς τὸ Α ἄκρον. Ἐν ἑτέρῳ τάφῳ βεβλαμμένῳ ὑπὸ τοῦ ἀρότρου, ἡ κεφαλὴ ὡσαύτως εἰς τὸ Α ἄκρον. Κτερίσμα δ' ἦν λάγηνος στρογγύλη μόνωτος καὶ τινὰ θραύσματα ἐρυθροῦ Μεγαρικοῦ σκύφου. Ἐν τρίτῳ τάφῳ κατὰ τὴν θέσιν Σπαχταλῶν (= ἔς τοῦ Σπάχου τ' ἄλωνι) ἦσαν κτερίσματα νόμισμα χαλκοῦν (ἵππος βόσκων),

ἀγγείων δίωτον ἀβαφῆς ἐρυθρωπὸν τεθραυσμένον, σκύφος ὀλίγον ὑψηλότερος τῶν μεγαρικῶν καὶ πόρπη μὲ δύο βελόνας ὡς ἡ τοῦ Ἀηδονοχωρίου, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ θέσις Σπαχταλῶνι.

Ἐν Ἀηδονοχωρίῳ ἐδόθη ἡμῖν καὶ ῥαμφόστομον ἄρτιον ἀλλ' ἐξεσμένον πρὸς καθαρισμόν.

Πλατανιά (Μπομποῦσι). Τὸ χωρίον ἀποτελεῖται ἐκ δύο συνοικιῶν, αἵτινες εἶναι δημιουργήματα τῆς οἰκείας ἐκατέρᾳ πλουσίας κρήνης. Χωρίζονται διὰ ῥεύματος. Ὑπέρκειται ὁ λόφος Προφήτης Ἡλίας ἐνθα εὑρομεν λείψανα Μυκηναϊκοῦ τάφου σφύζοντος ὀλίγα ὄσα καὶ θραύσματα Μυκηναϊκοῦ ἐπιδασκίου ἀγγείου. Τὸ σχῆμα τοῦ τάφου ἀδιάγνωστον.

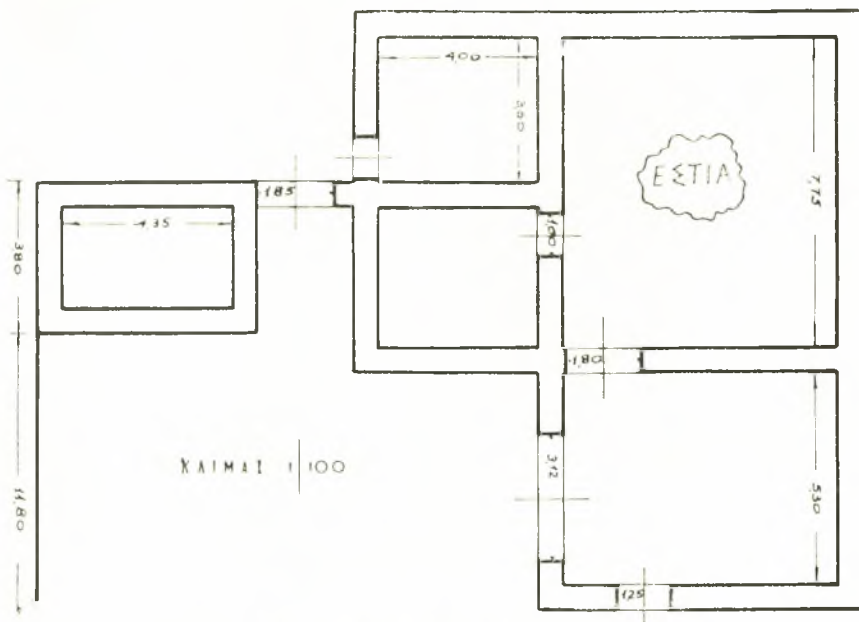
Ἄλλὰ καὶ ἄλλοι νεώτεροι τάφοι ἐνταῦθα. Εἰς κεκαυμένους ἄνευ κτερισμάτων. Ἐτερος περιεῖχεν ἐν χαλκοῦν βαθῷ ἀγγείον ἀλλ' ἔχον ὀριζοντίαν λαβὴν τηγανίου προσπεφυκυῖαν εἰς τὸ χεῖλος καὶ ἔχουσαν ἐκατέρωθεν τοῦ ἄκρου τῆς ἀνὰ μίαν κεφαλὴν νήσσης. Περὶ τὴν κοιλίαν γραμμικαὶ ζῶναι. Ὁ πυθμὴν ἀπεσπασμένος. Προσέτι εὐρέθη αὐτόθι κρατεροειδῆς ἐρυθρὸν Μεγαρικὸν μετ' ἐκτύπων εἰκόνων, κάνθαρος μέλας «τορευτός» καὶ Μεγαρικοῦ θραύσματα μετ' ἐκτύπων ὀστρέων· ὑπὸ τὸν λόφον ἐν ἀργῷ κειμένῳ μεταξὺ δύο ὁδῶν, ὧν ἡ μία ἄγει εἰς Μπομποῦσι ἡ δ' ἄλλη ἀριστερά, κεῖνται πολλοὶ εἰργασμένοι λίθοι, τινὲς φέροντες καὶ κυμάτιον· ὅμοιοι λίθοι ἔξ εὐρηναὶ εἰς τὸν κήπον τοῦ Κυριακοῦ Δικηγορίδου, εἰς δὲ καὶ ἐνεπίγραφος δηλῶν, ὅτι τὸ σύνολον οἰκοδόμημα ἦτο ἴσως μνημεῖον «ἐξόχου» τινὸς ἀνδρός.

Παρὰ τὸ Μπομποῦσι ἀνέσκαψεν ὁ Heurtley προϊστορικὴν κώμην ζήσασαν καὶ ἔπειτα (*Annual of the British School at Athens XXVIII, 1926-7, σ. 158* ἔξ. *Prehist. Macedonia 40* ἔξ. κ. ἄ.).

Ὀρεστικὸν Ἄργος¹ (Χρούπιστα). Παρὰ τὴν νῦν κωμόπολιν εἶναι τὸ Ἐρημοχώρι ἢ Ἀρμενοχώρι (τὸ ὄνομα ἐκ τῆς βοτάνης ἀρμένιον) ἦτοι ὁ πεδινὸς ἐρειπιῶν πόλεως τετειχομένης ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀλιάκμονος. Τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἦτο ἀσβεστόκτιστον, κατεστράφη δὲ ὑπὸ τῶν λιθαγωγούντων κατοίκων τοῦ Ὀρεστικοῦ Ἄργου, ὥστε τῶρα ἡ γραμμὴ αὐτοῦ διακρίνεται ἢ ἐκ τῶν βαθῶν κοιλωμάτων, ἅτινα παρήχθησαν ἐκ τῆς λιθαγωγίας ἢ ἐκ τῶν ἀσβεστωμάτων, ἅτινα περιχυθέντα κατέστησαν τὴν γῆν λευκάζουσαν. Ἡ ἔξ Ἄργου ἐρχομένη ὁδός, ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ τείχους, γίνεται βαθεῖα, ὅπερ δηλοῖ τὴν προαιώνιον χρῆσιν τῆς, χωρίζεται δὲ εἰς δύο βραχίονας, ὧν ὁ εἰς ἄγει εἰς τὸ χωρίον Μανιάκου. Ὁ βαθὺς βραχίων προφανῶς διήρχετο διὰ τῆς πύλης τοῦ τείχους.

¹ Πρακτικῶς τὸ ὄνομα Ἄργος Ὀρεστικὸν εἶναι δύσχρηστον, ἀφ' οὗ μάλιστα ὑπάρχει καὶ τὸ Ἀργολικὸν Ἄργος. Ἴσως ἡ κωμόπολις ἔδει νὰ λέγηται Ἀργέοσι ἦτοι κατὰ τὸ Μακεδονικὸν ὄνομα τοῦ λαοῦ ἢ τῶν κατοίκων. Οὕτω θὰ ἦτο μονολεκτικόν, εὐχρηστον καὶ ἀσύγχυτον.

Οἰκία. Ἀριστερὰ τῆς συμβολῆς ταύτης εἰς ἀπόστασιν 20 μ. περίπου ἀνεσκάφημεν ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος Β. Καραγεωργίου μέγα μέρος ἀσβεστοκίστου οἰκίας (εἰκ. 1), ἧς τὰ δωμάτια ἔχουσι διαστάσ. α' 3.70×4. β' 7×7, 75. γ' 3.70×4. δ' 7×5,30. Ἡ οἰκία ἦτο μονόροφος, αἱ δὲ κέραμοι τῆς στέγης ἐκάλυπτον ὡς στρώμα τὴν πεπατημένην γῆν τοῦ δαπέδου. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεγίστου δωματίου ἦτο ἐστία. Ἐν τούτῳ τῷ δωματίῳ εὔρομεν 6 νομίσματα βυζαντινά, ὧν δύο εἶναι Ἀναστασίου τοῦ Β', τέσσαρα δὲ

Εἰκ. 1. Κάτοπις οἰκίας τῆς Διοκλητιανουπόλεως.

ἐφθαρμένα τοῦ δ' αἰ. μ. Χ. Προσέτι εὔρομεν ἐν ἀνθέμιον ἐξ ἀσβεστοκονίας (εἰκ. 2) καὶ τεμάχιον κεράμου φωταγωγοῦ, ἐχούσης πρὸς τοῦτο ἔντεχνον ὀπὴν, ἧς τὰ χεῖλη εἶναι ἀνάπλαστα, ὥστε νὰ μὴ εἰσέρχεται ἡ βροχὴ. Εὔρομεν προσέτι τεμάχιον πίσης, χαλκὴν πόρπην ζώνης πενιχροῦς, ὕαλου μικρὰ λεπτὰ θραύσματα, ὁστὰ ζῶων. Τὰ βαθύτερα στρώματα τῆς γῆς εἶναι παρθένα.

Ἄλλαι τρεῖς οἰκίαι, ὧν τὰ ἐρεῖπια ἠρευνήσαμεν ἀτελῶς, ἦσαν διὰ λίθων καὶ πηλοῦ ἐκτισμένα ἀνευ ἀσβέστου. Πιστεύω ὅτι τὰ ὑψηλότερα μέρη τῶν τοίχων ἦσαν ἐξ ὤμων πλίνθων.

Ἐν ὅμῳς κτίσμα ἦτο μεγαλοπρεπές, ἂν κρίνωμεν ἐκ μεγάλου ὑπερθύρου ἢ ἐπιστυλίου, ὅπερ ἀπόκειται περαιτέρω που ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, εἶναι δὲ κεκοσμημένον διὰ πλουσίων κυματίων καὶ ἀνθεμίων καὶ πλοχοῦ ἐν

φυλλάδει ταινία. Ὅμοιως μεγάλοι λίθοι ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῇ πόλει μετακομισθέντες ἐξ Ἀρμενοχωρίου καὶ ἀπωτέρωθεν, εἰς δὲ προερχόμενος ἐκ κτιστοῦ «τάφου», ὡς λέγεται, ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν, ἣτις ἐδημοσιεύθη ἐν Ἀθηνᾶ 1913 σ. 440, καὶ ἣτις παραληφθεῖσα ὑπὸ ἀξιωματικοῦ ἀπώλετο. Αὕτη ἀναφέρει τὸ «κοινὸν τῶν Ὁρεσιῶν» καὶ ἐπειδὴ ἐκρίθη, ὅτι ἀπόφασις τοῦ Κοινοῦ καὶ ἴδρυμα ἀνεγερθὲν ὑπὸ τοῦ Κοινοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρος ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῶν Ὁρεσιῶν, τῷ Ὁρεσιτικῷ Ἄργει, διὰ τοῦτο ἡ γειτονικὴ Χρούπιστα μετωνομάσθη Ὁρεσιτικὸν Ἄργος.

Εἰκ. 2. Ἄργος Ὁρεσιτικὸν ἀνθέμιον ἀσβέστινον.

Ἄλλ' ἐγὼ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ τὰς ἐντὸς τοῦ περιβόλου ἐρεῦνας μου οὐδὲν ἀρχαῖον ὄστρακον εὔρον οὐδαμοῦ, οὐδὲν terra sigillata, οὐδὲν Μεγαρικόν, οὐδὲν προϊστορικόν, ἅτινα εἶναι τὰ συνηθέστατα ἐν Μακεδονίᾳ. Μόνον Βυζαντινά! Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ γνώμη, ὅτι ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ Ὁρεσιτικοῦ Ἄργους ἐκτίσθη ἡ Διοκλητιανούπολις (Βυζ. καὶ Νεοελλ. Χρονικά 1932, 55 ἐξ.), ἀλλ' ὅτι ὁ Διοκλητιανὸς ἔκτισεν ἐν ἐλευθέρῳ τόπῳ τὴν ἐπώνυμον πόλιν πεδινήν καὶ εὐεφοδον, ὡς λέγει ὁ Προκόπιος, τὸ δὲ Ἄργος θὰ ἔκειτο περαιτέρω πού, ἀλλ' ἀκόμη δὲν γνωρίζομεν ποῦ ἀκριβῶς.

Τάφοι. Τὸ τεῖχος περιέβαλλε τὴν πόλιν καὶ πρὸς τὸν ποταμόν. Ἐξω δὲ τοῦ τεύχους ἐπὶ τῆς πρὸς Ν ὑπολοίπου ταινίας τοῦ μαλακοῦ βράχου ἦσαν ἀνοικτοὶ 15 περίπου τάφοι λαξευτοὶ καὶ ἔχοντες ἐν μικροτέραις διαστάσεσι τὸ σχῆμα τῶν Μυκηναϊκῶν θαλαμοειδῶν, ἦτοι ἀποτελούμενοι ἐκ δρόμου, στομίου κλειομένου διὰ πλακῶς καὶ θαλάμου (εἰκ. 3), ὅστις ἐνίοτε ἔχει κόγχην τινὰ εἰς τινὰ παρεϊάν (πρὸς ἐναπόθεσιν λύχνου ἢ κανδήλας), ἢ κλίνην ἣτοι ὑψηλότερον μέρος τοῦ δαπέδου (πρὸς ἀπόθεσιν νεκρῶν), ἢ αὐλάκα ἐν τῇ προσεκβολῇ τοῦ δρόμου εἰς μικρὸν ἢ μέγα μέρος τοῦ μήκους τοῦ θαλάμου, ἔχουσαν δὲ βάθος καὶ πλάτος περίπου 0.30 μ., ἴσως πρὸς συλλογὴν τῶν διεισδυνόντων ὑδάτων.

Ἐν τῇ σειρᾷ τούτων τῶν τάφων ἔσκαψα καὶ ἐγὼ ἑτέρους τέσσαρας, θὰ ὑπάρχωσι δὲ ἐν συνεχείᾳ καὶ ἄλλοι. Ἡ ἐργασία τῆς λαξεύσεως τοῦ βράχου ἦτο ἐπιμελής, ὄχι ὅμως καὶ ἡ ἀπόκλεισις τοῦ στομίου: τοῦτο ἐκλείετο ἢ διὰ τεμαχιῶν πλακῶν ἢ διὰ πλακῶς συμπληρωθείσης κατὰ τὰ ἄκρα. Ἐντὸς τῶν τάφων ἦσαν πολλοὶ νεκροὶ (μέχρι καὶ 15) φύρδην μίγδην (εἰκ. 4). Εἰς τὸν γ

εἰς σκελετὸς ἐπὶ τῆς κλίνης. Εἰς πάντας ὑπῆρχε πυθμὴν ἐνὸς ἢ πλειόνων πηλίνων κοινῶν ἀγγείων μετ' ἀνθράκων καὶ τέφρας ἐκ θυμιάσεων πιθανῶς.

Αἱ κυρίως διαστάσεις τῶν τεσσάρων τάφων εἶναι αἱ ἑξῆς:

	α	β	γ	δ
πλάτος δρόμου	1.10	1.35	1.00	0.66 - 1.20
πλάτος στομίου	0.57	0.66	0.74-0.58	0.57 - 0.46
πάχος παραστάδος στομίου	0.57	0.62	κλιμακοῦται-0.12	0.46
μῆκος πλευρᾶς θαλάμου ἀντικρὺ τῆς εἰσόδου	1.50	2.20	1.72	2.30
μῆκος καθέτου πλευρᾶς	1.10	2.05	2.12	2.10
μέγα ὕψος τοῦ θαλάμου	0.85	1.00(+30)	1.46	1.00(+30)
πλάτος τῆς ἐν μέσῳ αὐλακος		0.30		0.30
βάθος αὐλακος		0.27		0.30
ὕψος κλίνης			0.66	
πλάτος κλίνης			1.00	

Ὁ θάλαμος δ εἶναι 0.58 βαθύτερος τοῦ δρόμου.

Ὁ θάλαμος β εἶναι 0.20 βαθύτερος τοῦ δρόμου.

Εἰς τὸν α εὐρέθη χαλκοῦν νόμισμα.

Εἰς τὸν β εὐρέθη χαλκοῦς κρίκος δακτύλιος, ὡσαύτως δὲ εἰς τὸν δ.

Εἰς τὸν γ εὐρέθη ζεῦγος ἐνωτίων χαλκῶν καὶ καρφία σιδηρᾶ.

Εἰς τινὰ ἄλλον τάφον, ὃν ἀνέσκαψεν ὁ χωρικός Β. Μ. Κατσέλλας ἰδιοκτῆτης τοῦ αὐτόθι ἀγροῦ, εὐρέθη λύχνος (εἰκ. 5) φέρων ἀνάπλαστον Ἐρωτα, ὅστις δηλοῖ, ὅτι οἱ ταφέντες δὲν ἦσαν χριστιανοί, ἅφ' οὗ μάλιστα οὔτε πρότερον οὔτε κατὰ τὴν ἰδικήν μου ἀνασκαφὴν εὐρέθη που σταυρός τις ἐνταῦθα. Ὁ Κατσέλλας ἐν ἄλλῳ ἀγρῷ του μακρὰν τοῦ ποταμοῦ ὑψηλοτέρῳ δίκην ἀκροπόλεως, ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς Διοκλητιανουπόλεως εὗρε καὶ μικρὸν χαλκοῦν ἀγαλμάτιον (εἰκ. 6) δηλοῦν ὡσαύτως, ὅτι οἱ κάτοικοι

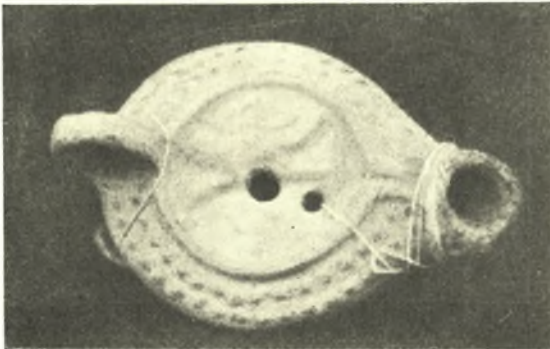
Εἰκ. 3. Στόμιον τάφου Ἐρωτος Ὁρεστικοῦ (Χρνούπιστας).

δὲν ἦσαν χριστιανοί, ἀνῆκον δὲ εἰς περίοδον χρόνου, καθ' ἣν πᾶσαι αἱ ἀρχαῖαι ἀγγειοπλαστικαὶ τεχνотροπίαι εἶχον σβεσθῆ, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον οὐδὲν ὄστρακον τῶν ἀνωτέρω καταλεχθέντων εὔρον. Ὡστε, ὡς εἶπομεν, ἡ Διοκλητιανούπολις ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐπὶ χώρον ἀκατοικήτου

Εἰκ. 4. Ἄργος Ὀρεστικόν περιεχόμενον τάφου.

Εἰκ. 5. Ἄργος Ὀρεστικόν λύχνος ἐκ τάφου.

πρότερον. Ἐκ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς μοι ἐπεδείχθησαν νομίσματα χαλκᾶ τοῦ Βαλεντινιανοῦ.

Διμναῖαι κατοικίαι παρὰ τὴν λίμνην τῆς Καστορίας. Ἡ Καστορία ἦτο ἐκτισμένη ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τῆς ἐν τῇ ὁμωνύμῳ λίμνῃ χερσονήσου οὕτως, ὥστε αἱ παραλίμνιαι οἰκίαι ἦσαν κύριαι καὶ τοῦ μέρους τῆς παραλίας, ὅπερ ἀντεστοίχει εἰς τὸ αὐτόσε πρόσωπον αὐτῶν. Οὕτω παραλιακὴ ὁδὸς δὲν ὑπῆρχε, τὸ δὲ κῦμα κατέκλυζε τὰς ἰδιοκτησίας. Ἡ λίμνη δὲ ἦτο προσιτὴ μόνον διὰ τῶν ὁδῶν, αἵτινες κατέληγον εἰς αὐτὴν καὶ ὀνομάζονται ἀκόμη *ἀβγατῆ* (= ἐκβατή;) ἦτοι ἀποβάθρα. Λιὰ νὰ ἀπομακρύνωσι τὰ ὕδατα καὶ ἀποκτήσῃ

ἡ πόλις παραλιακὸν δρόμον, συγχρόνως δὲ κερδηθῆ καὶ ταινία ἀγρῶν καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν τῆς λίμνης, κατεβίβασαν τὴν στάθμην αὐτῆς ἐκβαθύναντες τὸν βραχίονα τοῦ Ἀλιάκμονος, ὅστις παραλαμβάνει τὰ πλεονάζοντα ὕδατα τῆς λίμνης. Οὕτω ἡ πόλις ἀπέκτησε παραλιακὸν δρόμον καὶ οἱ παραλίμνιοι κάτοικοι πάντες ταινίαν τινὰ ἀγρῶν.

Ἡ ταινία αὕτη ἐδείχθη, ὅτι ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις εἶχεν εἷς τινα σημεῖα λιμναίας ἐπὶ πασσάλων στηριζόμενας κατοικίας. Μία συστάς μεγάλῃ τοιούτων κατοικιῶν ἀπεκαλύφθη ἀπέναντι πρὸς Α τῆς Καστορίας, παρὰ τὸ

χωρίον Δουπιάκοι (νῦν Δισπηλειό). Ἐνταῦθα σχηματίζεται μικρὰ ἐλαφρῶς ὑψηλότερα τῆς λίμνης ἐπίπεδος νησίς, ἐφ' ἧς εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀναλήψεως. Ἄλλοτε περιέπλεον τὴν νησίδα διὰ τῶν λέμβων, τώρα ὁμως εἶναι ξηρὰ πέριξ. Ἡ νησίς περιβάλλεται ὑπὸ τείχους (ΑΕ 1932 σ. 94) ἐκ μεγάλων λίθων καλῶς λελαξευμένων (διακρίνονται τὰ κτυπήματα τῆς σφύρας) καὶ ἡρμοσμένων. Εἶναι πρὸς τὴν λίμνην κατεστραμμένον, διότι, ὡς φαίνεται, οἱ λίθοι ἀπήγοντο διὰ λέμβων εἰς Καστορίαν. Πρὸς τὴν ξηρὰν ἔχει πύλην διπλὴν (δίπτυλον) τὸ ὄλον ἴσως εἶναι ἔργον τῶν χρόνων τοῦ Ἀρχελάου (ΑΕ 1932, 106 ἔξ.).

Ἡ μεταξὺ τῆς νησίδος καὶ τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης, ξηρανθεῖσα νῦν ταινία γῆς εἶναι πρὸς τὸ μέρος τῆς λίμνης καὶ ἐν μέρει ἐντὸς τῶν ὑδάτων αὐτῆς κατάσπαρτος ὑπὸ τῶν ἐξεχόντων ἀκόμη πεντακοσίων σχεδὸν πασσύλων τῶν λιμναίων κατοικιῶν. Δὲν εἶναι πάντες καλῶς διακριτοὶ ἀλλ' ὡς δεικνύει καὶ ἡ εἰκ. 7, ἱκανοὶ ἐξέχουσι (μέχρι 0.30 μ.) φανερώς τοῦ ἐδάφους καὶ εἶναι σκληροὶ ὡς ἀπρόσβλητοι ὑπὸ σήψεως. Τὸ ἄνω ἄκρον αὐτῶν εἶναι ἀποτεθραυσμένον ἀνωμάλως. Ἡθέλῃσα νὰ ἐξαγάγω ἓνα, ἵνα ἴδω, ἂν τὸ κάτω ἄκρον ἦτο πελεκημένον ὀξύ, ἐξέλεξα δὲ τὸν λεπτότερον, ὑποθέτων ὅτι θὰ ἦτο καὶ ἀβαθέστερον ἐμπεπηγμένος. Οὗτος ἦτο κορυμὸς κέδρου, οἷοι φύονται καὶ τώρα εἰς τὸν λόφον τῶν Δουπιάκων ἐνεπήχθη δὲ μετὰ τοῦ φλοιοῦ εἰς τὴν ὑποκύανον ἀργίλλον. Ἀπεδείχθη δὲ ὅτι εἶχεν ἐμπεπηχθῆ μετὰ τὴν κορυφὴν πρὸς τὰ κάτω καὶ μέχρι βάθους 1.50 μ. εἶχε δὲ τὸ ἄκρον πελεκημένον ὀξύ.

Πρὸς ἐξαγωγήν του ἐσκάψαμεν πέριξ ὄρυγμα διαμέτρου 1 μ. περίπου καὶ εἶδομεν, ὅτι εἰς τὸν χώρον τοῦτον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὴν χλόην τοῦ ἐδάφους ἀφανεῖς ἐτηροῦντο, ἐγγὺς ἀλλήλων πυκνοὶ δέκα τουλάχιστον ἄλλοι πάσσαλοι, τινὲς τόσον σαθροὶ, ὥστε τὸ πτύον ἔκοπτεν αὐτοὺς ὡς νωπὸν μαλακὸν τυρόν· τὸ σῶμα αὐτῶν ἦτο κατελιγμένον ἐντὸς ὑπὸ ἀπειρῶν ῥιζιδίων καλάμων. Εἶς ἦτο μέχρι βάθους 0.65 μ. ἐμπεπηγμένος μετὰ ὀξὺ πελεκημένον τὸ κάτω ἄκρον καὶ οἱ ἄλλοι δὲ δὲν ἦσαν ἐμπεπηγμένοι ὅσον ὁ κέδρινος βαθέως. Πάντες οὗτοι προήρχοντο προφανῶς ἐξ ἐπανελημμένων πυρκαϊῶν τῶν καλυβῶν ἀνενοῦντο δ' ἐκάστοτε. Πῦρ ἐμαρτύρουν ὄχι μόνον οἱ εὐρεθέντες

Εἰκ. 6. Ἄργος Ὀρεσιτικόν
χαλκοῦν ἀγαλμάτιον.

σποράδην ἀνθρακες, ἀλλὰ κυρίως τιτανόλιθοι ξένοι, εὐθρεθέντες αὐτόθι, ἔχοντες δὲ τὴν ἐπιφάνειαν ἀπασβεστωμένην ἐκ τοῦ πυρός.

Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν προχώρησεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς καὶ ἐκ τῆς ἐπιφανείας συνελέξαμεν 4 τεμάχια ὀψιανοῦ τεφροῦ, 4 ἔχοντα χρῶμα σοκολάτας ἐρυθρωπῆς πως καὶ ἐν κατάλοιπον πυκτεῖ μέλανος. Εἰς τῶν φαιῶν εἶναι πριόνιον. Προσέτι συνελέξαμεν ὄστρακα χονδρῶν χειροποιήτων ἀγγείων, τεμάχιον χειρομύλου ἐκ πορώδους σκληροῦ λίθου, τεμάχιον ἐπιμυλίου, καὶ 33 ἀκέραια ἢ

Εἰκ. 7. Οἱ πάσσαλοι τῶν λιμναίων κατοικιῶν τῆς λίμνης τῆς Καστορίας.

ἑλλιπῆ λίθινα ἐργαλεῖα λελεασμένα καὶ ἓνα λίθον βαρὺν σκληρὸν φέροντα ἀρχὴν πριονίσεως πρὸς κατασκευὴν ἴσως δύο πελέκεων. Ἄλλὰ πῶς ἢ πριόνις ἐν τῇ νεολιθικῇ ἐποχῇ; Ὅτι φαίνεται, μαρτυρεῖ περὶ μεταλλίνης λειίδος. Γίνεται λοιπὸν φανερόν, ὅτι ἡ νεολιθικὴ τέχνη τοῦ ἰθαγενοῦς λαοῦ ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἑλλήνων ἐνταῦθα εἰς τοὺς χρόνους τοὺς ἀντιστοιχοῦντας πρὸς τὴν πρωτοελλαδικὴν καὶ τὴν μεσοελλαδικὴν ἐποχὴν (πρβ. καὶ ΑΕ 1937, 369).

Τὰ ἐργαλεῖα εἶναι ἄτρητα πλὴν ἑνὸς περισυλλεγέντος παρὰ τινι χωρικῷ εἰς Δουπιάκους ὑπὸ τοῦ αὐτόθεν καταγομένου Σεβ. Μητροπολίτου Καστορίας κ. Νικηφόρου, ἀνδρὸς τὰ τε ἄλλα καὶ ἐπὶ φιλαρχαίους αἰσθήμασι διαπρέποντος. Τὸ τετριμμένον τοῦτο ἐργαλεῖον ἀπόκειται ἐν τῇ Μητροπόλει Καστορίας.

Αἱ ἐπιλίμνιαι κατοικίαι διατηρούμεναι καὶ ἐν ἱστορικοῖς χρόνοις, δὲν ἀγνοοῦνται ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως. Ὁ Ἡρόδοτος V, 16 περιγράφει

τὰς λιμναίας κατοικίας τῆς Πρασιάδος λίμνης κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Μηδικῶν πολέμων, ὁμοίας δὲ κατοικίας ἀποδίδει ὁ Αἰσχύλος Πέρσ. 865 εἰς τὴν παραστρυμόνιον χώραν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Μακεδονία εἶχε πολλὰς λίμνας εὐρισκομένας μεταξὺ Καστορίας καὶ Στρυμόνος, πιστεύω, ὅτι καὶ εἰς τὰς μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀκραιῶν σημείων λίμνας θὰ ὑπῆρχον ἄλλα. Δυστυχῶς δὲν ἐδόθη ἡ προσήκουσα προσοχὴ εἰς τοῦτο, καθ' ὃν χρόνον πολλὰ τῶν λιμνῶν τούτων ἀπεξηράνθησαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων τῆς Πρέσπας βεβαιοῦσιν ὅτι εἰς τὸν πυθμένα τῆς λίμνης φαίνονται λείψανα κτισμάτων (Kazarow, Beistr. zur Kulturgesch. der alten Thraker 26), ὡς γνωρίζω ἐγὼ τὸ αὐτὸ λεγόμενον καὶ περὶ τῆς μικρᾶς λίμνης τοῦ Ρούδνικ ἢ τῆς Ρακίτας. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι προσέτι (Kazarow ἔ. ᾧ), ὅτι εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τῆς λίμνης Πρέσπας χωρίον τι καλεῖται Νάκολετς = ἐπὶ πασσάλων (πρβ. καὶ Hörnnes, Urgesch. des Menschen 1892, 237 ἔξ.).

Νεστορίον (πρῶην Νεστράμι) καὶ *Τσοῦκα*. Τὰ χωρία ταῦτα κεῖνται δυτικώτερον τῆς Καστορίας πρὸς τὰ σύνορα τῆς Ἀλβανίας. Ἀμφότερα ἔχουσιν ἀκροπόλεις ἄνευ τειχῶν, ἀλλ' ἠὺπερισπόμενας ἄλλως, ὥστε πρὸς πολεμικὴν χρῆσιν νὰ εἶναι ἀπρόσοιτοι. Ἐπὶ τῆς τοῦ Νεστορίου ὑπάρχουσι καὶ λείψανα ἀσβεστόκτιστα, ὥστε νομίζω, ὅτι εἶναι castra ἢ castella ἢ burgi ἥτοι φρούρια τοῦ Ρωμαϊκοῦ καὶ ἔπειτα τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους (πρβ. Grosse, Römische Militärgeschichte von Gallienus bis zum Beginn der Themenverfassung σ. 66), ἅτινα ἐφρούρουσαν τὴν πλησίον ὀροθετικὴν γραμμὴν μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Ἰλλυρίας ἢ τῶν ἄλλων διοικητικῶν διαιρέσεων (Ἰλλυρικὸν κλ.), αἵτινες ἠκολούθησαν ἐν Ρωμαϊκοῖς καὶ Βυζαντινοῖς χρόνοις (πρβλ. Πρακτ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1939 Ὀκτώβριος).

Οἱ φιλότιμοι διδάσκαλοι τοῦ Νεστορίου Γ. Λιάππας, Παντ. Καλαπούτης καὶ Χαρίλ. Χατζῆς συνέλεξαν εἰς τὸ σχολεῖον ἱκανὰ ἀρχαῖα, μάλιστα ἐκ Τσοῦκας ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Ἀποκεκρουμένη ἄνω καὶ δεξιὰ καὶ κάτω ἔξ ἐγχωρίου μαρμάρου στήλη ὕψ. 0.46, πλ. 0.35, πᾶχ. 0.04, δεικνύουσα ἄνω ἀνάγλυφον, ὑφ' ὃ ἐπιγραφή. Τὸ ἀνάγλυφον δεικνύει ἱματιοφόρον (ἢ κεφαλὴ λείπει) κρατοῦντα τῇ καθημένῃ ἀριστερᾷ τετραγώνον τι, ἕτερον δὲ τῇ δεξιᾷ πρὸ τοῦ στήθους, ἂν τὸ ὑπονοούμενον δὲν εἶναι κακὴ παράστασις τῶν χειρῶν. Δεξιᾷ δένδρον περὶ ὃ ὄφισ ἀνέρπων, ἀριστερᾷ δὲ παιδὸς δούλου τὸ κάτω μέρος γυμνόποδος μεβραχὺν χιτῶνα (εἰκ. 8). Εὐρέθη εἰς τὰ χαλάσματα τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας τῶν Εἰσοδίων τῆς Παναγίας τῆς Τσοῦκας.

Εἰκ. 8. Ἡ ἐκ Τσούκας ἀνάγλυφος ἐπιτύμβιος πλάξ. Παραπλεύρως ὁ Πάν.

Τὸ ἐπίγραμμα λέγει τάδε:

ΝΙΚΑΝΩΡΝΙΚΑΝΟΡΟΞΗΡΩ

ΧΑΙΡΕ

ΝΙΚΑΝΩΡ ΕΠΙΠΑΙΔΙ ΤΑΦΟΝ ΝΙΚΑΝΟΡΙ

ΘΗΚΕΛΙΘΟΣΔΕΝΕΠΕΙΤΑΥΤΑΠΑΡΓ

5 ΜΟΥΝΟΣΕΓΩΠΑΤΡΟΣΚΑΙΜΗΤΕΡΟΣΕΝΙ

ΘΡΕΦΘΗΝΑΛΛΑΙΔΗΣΟΥΚ·ΛΕΕΙΝΕΠ·Θ

ΛΛΑΜΕΔΩΔΕΚΕΤΗΡΟΝΥΠΟΧΘΟΝΟΣΗΓΑΓΕΙ

ΕΛΠΙΔΑΣΕΚΚΟΥΑΣΗΜΕΤΕΡΩΝΤΟΚΕΩ

ΚΕΙΜΑΙΔΗΙΘΕΩΝΤΕΚΑΙΕΥΣΕΒΕΩΝΕΝΙΧΓ

10 ΠΑΤΡΙΜΕΝΟΙΚΤΡΟΣΕΜΩΠΑΣΙΔΕΚΕΙΘΙΦΙΛΟ

ΤΟΥΤΟΔΕΜΗΣΓΝΩΜΗΣΑΣΤΟΙΣΕΤΙΝΗΠΙΑΧΓ

ΕΞΕΝΕΠΩΤΕΚΝΩΝΛΕΙΥΑΝΑΠΟΛΛΑΛΙΠΕ

ΩΜΑΣΙΝΕΙΓΑΡΚΑΙΤΙΠΑΡΑΣΦΗΛΕΙΕΠΙΣΑΙΣ

-ΚΡΑΔΙΗΙΠΕΝΘΟΣΟΜΟΙΟΝΕΙ

Νικάνωρ Νικάνορος ἤρω[ς]

Χαῖρε

- Νικάνωρ ἐπὶ παιδὶ τάφον Νικάνορι [τόνδε
θῆκε λίθος δ' ἐνέπει ταῦτα παρ[ερχομένοις]
- 5 «μοῦνος ἔγὼ πατρός καὶ μητέρος ἐν [μεγάρουσι
θρέφθην· ἄλλ' Ἄιδης οὐκ [ἀ]λέεινε π[ά]θ[ος],
ἀλλὰ με δωδεκέτηρον ὑπὸ χθονὸς ἤγαγε [παιδα,
ἐλπίδας ἐκκόσφας ἡμετέρων τοκέων·
κεῖμαι δ' ἠιθέων τε καὶ εὐσεβέων ἐνὶ χ[ώρ]ωφ
- 10 πατρὶ μὲν οἰκτρὸς ἔμῳ, πᾶσι δὲ κεῖθι φίλο[ς]
τοῦτο δ' ἔμῃς γνώμῃς ἀστοῖς ἔτι νηπιαχ[ε]ύων
ἔξενέπω· τέκνων λείψανα πολλὰ λιπεῖν
δ[ι]ώμασιν· εἰ γὰρ καὶ τι παρασφήλειέ τι]ς αἴσ[η]ρι,
οὔποτ' ἂν ἐν]κραδίῃ πένθος ὅμοιον ἔ[χ]οι».

στ. 3. Ἡ ἐλλείπουσα λέξις θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναφέρηται ἢ εἰς τὸν πατέρα Νικάνωρα ἐν ὀνομαστικῇ πτώσει ἢ εἰς τὸν παῖδα Νικάνωρα ἐν δοτικῇ πτώσει ἢ εἰς τὸν τάφον ἐν αἰτιατικῇ πτώσει. Παρέχω μίαν συμπλήρωσιν τοῦ τελευταίου εἴδους, ὃ προτιμῶ.

στ. 5. Ἐντὶ τοῦ συμπληρωθέντος *μεγάρουσι* δύναται νὰ τεθῆ καὶ *θαλάμοισιν*.

στ. 6. Τὸ ἠγκυλωμένον Α τοῦ *ἀλέεινε* φαίνεται ὡς Ε ἐπὶ τοῦ λίθου· ἄλλ' ὁ στίχος οὗτος εἶναι πολὺ ἐπιπόλαιος κεκαρμυγμένος καὶ δυσανάγνωστος. Ἡ ἔννοια εἶναι ὅτι ὁ Ἄιδης δὲν ἀπέτρεψε, δὲν ἀπέφυγε νὰ πέμψῃ τὴν συμφορὰν, τὸ πάθημα.

στ. 9. *Ἡιθέων τε καὶ εὐσεβέων ἐνὶ χώρῳ*. Ἐκ τοιούτων ἐκφράσεων καταγονταὶ ἔπειτα αἱ χριστιανικαὶ εὐχαὶ πρὸς τὸν Θεὸν «καὶ ἀξίον αὐτὸν ἐν τόπῳ χλοερῷ, ἐν τόπῳ ἀναψύξεως» κλπ. «ἔνθα οἱ δίκαιοι ἀναπαύονται» κ. τ. ὄ.

στ. 11. Ἡ συμβουλή, τὴν ὁποίαν ἐμβάλλει εἰς τὸ στόμα τοῦ δωδεκαετοῦς παιδὸς ὁ συντάξας τὸ ποίημα (διδάσκαλός τις ἄρα γε τότε ;), πρέπει, ὡς φρονεῖ ὁ συνάδελφος κ. Οἰκονόμος νὰ ἐνέχη τὴν ἔννοιαν τήνδε: οἱ πολῖται πρέπει νὰ γεννῶσι πολλὰ τέκνα, ὥστε καὶ ἂν τι τούτων ἀποθάνῃ, νὰ μὴ εἶναι τὸ δυστύχημα ἐκρίζωσις τοῦ οἴκου, μηδὲ τὸ πένθος ὅμοιον πρὸς τὸ ἐπελθὼν μὲ

Εἰκ. 9. Ὁ ἀετός ἐκ Τσοῦκας.

τὸν θάνατον τοῦ μονογενοῦς Νικάνορος. Ἄλλα τότε ἡ ἔννοια τοῦ *παρασφάλλει* (στ. 13), δι' οὗ ἔννοεῖ κατὰ λιτότητα τὸν θάνατον ὁ ποιητῆς (πρβ. τῶν δελφικῶν ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν τὸ «ἦν δέ τι πάθη [ὁ κύριος]» = ἔάν ἀποθάνῃ), δὲν εἶναι παρατρέπειν τι, ἀλλὰ ἡπία ἔκφρασις μοιραίου (αἴση) δυστυχήματος.

2. Ἄετὸς ἀνάγλυτος ἐξ ἐγχωρίου πόρου τῆς Τσοῦκας λείπει τὸ ἄνω

Εἰκ. 10. Τὸ ἐκ Τσοῦκας ἀνάγλυφον, παραπλευρῶς ὁ Ἑρμῆς ἀναπαυόμενος.

μέρος. Ὑψ. 0.25, πλ. 0.18, πάχ. μέγιστον 0.10. Ὑποκάτω ὀπῆ μικρὰ πρὸς στερέωσιν εἰς ὑπόβαθρον (εἰκ. 9).

3. Ἀνάγλυφον ἐξ ὁμοίου ἐγχωρίου πόρου, ἀνωμάλου περιφερείας, μᾶλλον δὲ ῥοειδοῦς. Τὸ ἐξέχον περιθώριον ἀπεθραύσθη ἄνω καὶ ἀριστερά. Εἰκονίζεται ἐν μέσῳ γυνὴ γυμνὴ ἀντωπός, ἧς αἱ ἄκραι χεῖρες λείπουν. Ἴσως Ἀφροδίτη. Δεξιὰ ἴσταται παῖς ὄρθιος ἐπὶ βάθρου (λείπει ἡ κεφαλὴ), ἀριστερὰ δὲ ἕτερος παῖς ὄρθιος ἐπὶ βάθρου καὶ ἴσως παρὰ θρόνον διασταυρῶν τὰ σκέλη. Φαίνονται ἀμφότεροι γυμνοί. Ἐκ τῆς Ν πλευρᾶς τοῦ «Κάστρου τῆς Τσοῦκας» (εἰκ. 10).

4. Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον Ἑρμοῦ πιθανῶς, καθημένου ἐπὶ βράχου· φορεῖ πέτασον καὶ πέδιλα. Πτερὰ φαίνονται μόνον εἰς τὸν πέτασον. Ἡ κόμη μακρὰ

ᾧπισθεν. Ἡ ἀριστερὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ βράχου. Ἡ δεξιὰ ἐκράτει κηρύκειον, οὗ σφίζεται ἡ κυλινδρική ὀπή ἐν τῇ κλειστῇ παλάμῃ. Κοῖλον ὑποκάτω (εἰκ. 11).

Ἐκ τῆς θέσεως Ἁγ. Νικόλαος τῆς δημοσίας ὁδοῦ Νεστορίου-Καστορίας εἰς ἀπόστασιν 3½ χιλμ. ἀπὸ τοῦ Νεστορίου.

5. Προτομή χαλκῆ σατυρίσκου (εἰκ. 12), ᾧπισθεν κενή, προσεκολλᾶτο δέ που πάλαι. Φορεῖ κράνος, οὗ ἡ κορυφή εἶναι φλογωτὸς τροχός, τὸ δὲ λοιπὸν ὡς ἐκτενισμένη κόμη, δις ἐξωσμένη διὰ συγκεκλωσμένων «σχοινίων», πρῶτον μὲν περὶ τὴν κορυφήν καὶ δευτερον χαμηλότερον, ὅπου προβάλλεται τὸ γεῖσον. Περὶ τὴν κόμην σταφυλαὶ καὶ φύλλα ἀμπέλου. Ἡ κεφαλή στρέφεται πρὸς ἀριστερὰ τῆς, ἤτοι δεξιὰ τῶ ὄρωντι. Οἱ ὀφθαλμοὶ κοῖλοι εἶχον ἴσως ἔνθετόν ποτε βολβόν. Πλατεῖα ἡ ῥίς, παχεῖαι αἱ παρεῖαι, ἡμιάνουικτον τὸ στόμα, φανεροὶ οἱ ὀδόντες τῆς ἄνω σιαγόνος, ἀνοικτοὶ οἱ ῥώθωνες, δύο αἰγὸς ἐξαρτήματα ὑπὸ τὰς σιαγόνας, ὄξυκόρυφα τὰ περὺγία τῶν ὠτων. Φορεῖ περὶ τὸ

Εἰκ. 11. Ὁ Ἐρμῆς ἀναπαυόμενος. Ἐξ Ἀγίου Νικολάου Νεστορίου.

στήθος δορὰν ἐλάφου (νεβρίδα) δεδεμένην ὑπὲρ τὸν δεξιὸν ὤμον. Ἡ δεξιὰ χεὶρ κλειστὴ προσκολλᾶται ὑπὸ τὸν ὤμον ἐπὶ τοῦ στήθους, ὀπῆ δὲ διαπερᾶ τὴν κεκλεισμένην παλάμην κρατοῦσάν ποτε τὴν καλαῦροπα ἢ ἀγκύλην («(ἀ)γκ(υ)λίτσαν»). Ἡ ἀριστερὰ κεκαμμένη πρὸς τὰ ἔμπροσ κρατεῖ δρᾶγμα

σταφυλῶν, σύκων καὶ ἄλλων καρπῶν. Ὁ πῖλος κάτωθεν τοῦ προέχοντος γείσου εἶναι ἐπτυχωμένος ὡς οἱ ἀμανῖται.— Εὐρέθη ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Τσοῦκας.

Εἰκ. 12. Ὁ Σατυρῖσκος τῆς Τσοῦκας ἐν Νεστορίῳ.

Ἄλλα τινὰ ὄχι πολὺ παλαιὰ ἀντικείμενα καὶ τὰ νομίσματα τῆς συλλογῆς τοῦ Νεστορίου δὲν περιεγράφησαν. Ἐπίσης δὲν ἀντεγράφησαν ἐπιγραφαὶ τινες ἐν Τσοῦκα, ἐπειδὴ πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀντιγράψει αὐτὰς ὁ κ. Edson.

ΑΝΤ. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

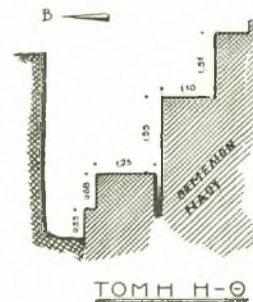
6. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΤΩ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΝΑΩ, ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Ἡ κατ' Ὀκτώβριον διενεργηθεῖσα ἀνασκαφή εἰς τὸν περίβολον τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς Θεσσαλονίκης ἔφευρον ὀλίγα μὲν κινητὰ εὐρήματα εἰς φῶς, ἀπεκαλύφθησαν ὁμως δύο κτίρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν παλαιότερον τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος ναοῦ, τὸ δὲ ἄλλο νεώτερον τούτου.

Αἱ ἀνασκαφαί περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὰς δύο πλευρὰς τοῦ ναοῦ (εἰκ. 1) καὶ εἰς μὲν τὴν βορείαν ἐξηκολούθησα ἀνασκάπτων ἀνατολικώτερον τοῦ τελευταίου ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφέντος χώρου (ΠΑΕ 1936 σελ. 111 κέ) ἀνεῦρον δὲ εἰς βάθος 2,86 ἀπὸ τοῦ κρασπέδου τοῦ παραθύρου (τὸ ἔδαφος εὐρίσκεται περὶ τὰ 0,50 χαμηλότερον) τοῖχον πλάτους 1,25 (τομὴ Η-Θ εἰκ. 2). Ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ τοίχου τούτου σχηματίζει μετὰ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ θεμελίου τοῦ ναοῦ ὀξείαν γωνίαν. Εἰς τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως τῶν δύο τοίχων ὁ παλαιότερος καταστρέφεται ὑπὸ τῶν οἰκοδομούντων τὸν ναὸν τῆς Ἁγ. Σοφίας, ἵνα ἐπιτραπῇ ἡ ἀνέγερσις στερεωτέρου καὶ μεγαλειότερου θεμελίου· τὸ ὅτι ὁ τοῖχος εἶναι παλαιότερος τοῦ ναοῦ εἶναι ἀναμφισβήτητον, καθ' ὅσον ἔχει λεπτὸν κονίαμα μέχρι τοῦ σημείου τῆς συναντήσεώς του μετὰ τὸ θεμέλιον ἢ ἐπίχρισις ἄλλως δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ, διότι ὁ ἐνδιάμεσος χώρος εἶναι ἐλάχιστος. Ἀσφαλῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι παλαιότερος τοῦ 8^{ου} αἰῶνος. Διὰ τὴν ἀκριβεστέραν χρονολόγησιν αὐτοῦ δὲν δύνανται νὰ μᾶς βοηθήσουν τὰ κινητὰ εὐρήματα, διότι εὐρέθησαν θραύσματα ἀγγείων ἀπὸ τῶν ἐλληνιστικῶν ἤδη χρόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας.

Ὁ τοῖχος ἐκτίσθη δι' ἀργολιθοδομῆς, θὰ διεχωρίζετο δὲ κατ' ἀποστάσεις διὰ 2 ἢ 3 ἐπαλλήλων στρωμάτων μεγάλων πλίνθων· ἡ τοιχοδομία αὕτη εἶναι χαρακτηριστικὴ εἰς οἰκοδομὰς τῆς περὶ τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον ἐποχῆς. Ὅτι δὲ ὁ τοῖχος αὗτος ἀνῆκεν εἰς οἰκοδόμημα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς θέλει καταδειχθῆ ἀσφαλῶς ἐκ τῶν κατωτέρω.

Ἐγκαταλείποντες πρὸς στιγμὴν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ, ἐρχόμεθα εἰς τὴν δυτικὴν καὶ εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς, τὸ ὅποιον εὐρίσκεται ἀντικρὺ τοῦ σημείου, ὅπου εἶδομεν καταστρεφόμενον τὸν παλαιότερον τοῖχον. Εἰς τὸ μέρος λοιπὸν τοῦτο ὑπάρχει τοῖχος τοῦ αὐτοῦ πάχους (1,25) πρὸς τὸν ἀνωτέρω ἀναφερόμενον, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ παράλληλος πρὸς αὐτόν· ὁ τοῖχος ἐξικνεῖται πρὸς ἀνατολὰς εἰς ἀπόστασιν 25 καὶ πλέον μέτρων, δὲν ἐγένετο δὲ δυνατόν νὰ εὕρω τὸ τέρμα του λόγῳ τεχνικῶν δυσχερειῶν· πρὸς δυσμὰς

Εἰκ. 2. Τοῦ βορ. τοίχου.

καταστρέφεται ὡς εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν. Ὁ τοῖχος ἀνῆκεν ἀσφαλῶς εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα μὲ τὸν προαναφερθέντα διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους:

α'. Τὸ αὐτὸ πάχος. — β'. Ἡ αὐτὴ τοιχοδομία - ἀργολιθοδομὴ μετὰ παρενθέτων πλινθίνων στρωμάτων — καὶ γ'. Ἡ αὐτὴ κατεύθυνσις, δηλαδὴ τὸ παράλληλον αὐτῶν.

Περὶ τοῦ μεγάλου τούτου οἰκοδομήματος ἐλάχιστά τινα δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν μετὰ βεβαιότητος. Φαίνεται ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, τὸ ὅποιον ἦτο πλατύτερον κατὰ τι τοῦ σημερινοῦ ναοῦ, ἦτο πιθανῶς ἐστεγασμένον διὰ ξυλίνης στέγης, διότι εὔρον στρῶμα λεπτὸν ἀπηνθρακωμένον ξύλου. Τὸ κτίσμα τοῦτο ἦτο διακεκοσμημένον διὰ τοιχογραφιῶν, τῶν ὁποίων πλεῖστα εὐρέθησαν ὑπολείμματα, δυστυχῶς ὅμως τόσον μικρὰ τεμάχια, ὥστε καθίσταται ἀδύνατον νὰ συμπεράνη τις μετὰ βεβαιότητος περὶ τοῦ θέματος. Ἐκ τῶν τεμαχίων, τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα ἦσαν ἐρυθρὰ καὶ μέλανα, μόνον μικροὶ κλάδοι κατέστη δυνατόν νὰ διαπιστωθῶν, δὲν δύναται ὅμως νὰ συναχθῆ ἕκ τούτου ὅτι ἡ διακόσμησις ἦτο τυχὸν ἀπρόσωπος.

Ποῖα ἡ διαίρεσις τοῦ οἰκοδομήματος καὶ ποῖον τὸ δάπεδον δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῆ διὰ τῶν ἐφετεινῶν ἀνασκαφῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τοίχου διατηρεῖ ἀκόμη κονίαμα, ἀπομιμούμενον πλάκας ἐπενδύσεως πλάτους 0,67 (βλ. βορείαν πλευρὰν τῆς εἰκόνης 3), ἡ δὲ ἐξωτερικὴ πλευρὰ (βλ. νοτίαν πλευρὰν εἰκόνης 3) μᾶς δίδει στοιχεῖα ἀκριβεστερέας χρονολογίας τοῦ οἰκοδομήματος. Τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ σφζομένου τοίχου, τὸ ὅποιον διαιρεῖται εἰς ἄνισα τμήματα διὰ πλινθῶν, εἶναι ἐκτισμένον δι' ἀργολιθοδομῆς ὡς καὶ τὸ κάτω, ἀλλὰ διὰ μικροτέρων λίθων καὶ διὰ χρήσεως μεγάλης ποσότητος κονιάματος ἢ τοιαύτη ποσότης κονιάματος ἐπέτρεπε ἰδιαιτέραν χάραξιν διὰ τοῦ μυστηρίου, οὕτως ὥστε νὰ δημιουργοῦνται γραμμιαὶ ἀκαθορίστου σχήματος. Ἀπαρallάκτως ὁμοία τοιχοδομία συναντᾶται καὶ εἰς τὰ ἀναμφισβητήτως ἀρχικὰ τμήματα τοῦ Ἀγ. Γεωργίου (Βυζαντινὸν Μουσεῖον), ὃ ὁποῖος εἶναι κτίσμα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα σύγχρονον πρὸς τὴν ἀψίδα τοῦ Γαλερίου.

Ὅθεν μετὰ βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ ἀγνώστου μέχρι σήμερον μεγάλου κτίσματος τῶν ἀρχῶν περίπου τοῦ 4^{ου} μ. Χ. αἰῶνος.

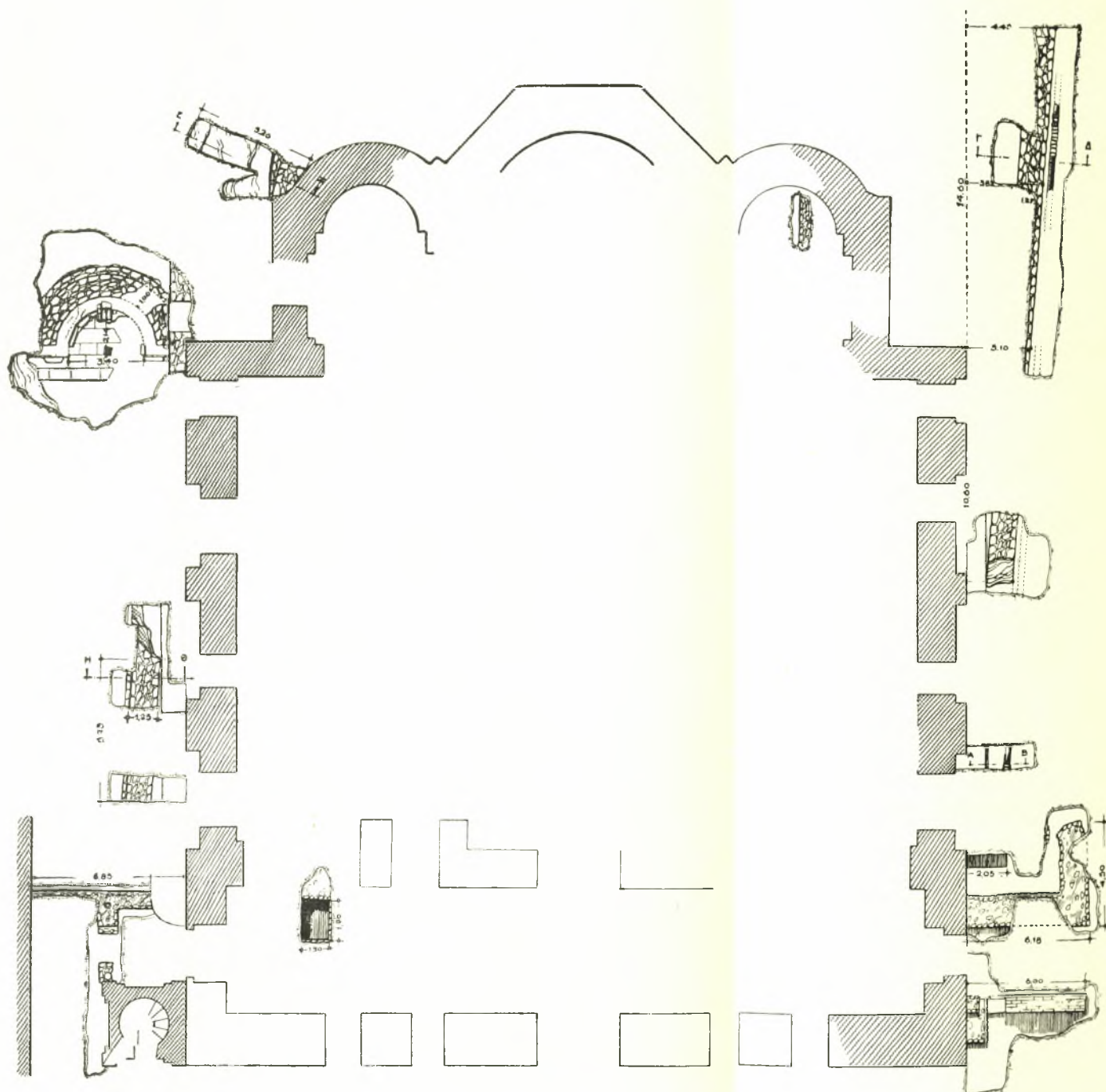
Τὸ εὐρεθὲν εἰς ἱκανὸν βάθος νόμισμα τοῦ Ἀρκαδίου δὲν ἀντίκειται πρὸς τὰ ἀνωτέρω.

Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο διὰ νὰ ἐξακριβωθῆ ἢ τε ἀρχιτεκτονικὴ του μορφῆ καὶ ἡ χρησιμότης του ἀπαιτεῖ ἀκόμη πολλὴν καὶ ἐπίπονον σκαφικὴν ἐργασίαν.

Ἐπανερχόμεθα νῦν καὶ πάλιν εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ.

Εἰς τὴν βορειανατολικὴν γωνίαν ἀκριβῶς καὶ εἰς ἐλάχιστον βάθος ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἔδαφος εὐρέθη τοῖχος (περίπου 0,75 ὕψ.) ἀψίδος παρεκκλησίου προσηρηθέντος πρὸς τὸν ναὸν (βλ. εἰκ. 1). Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἀψίδος

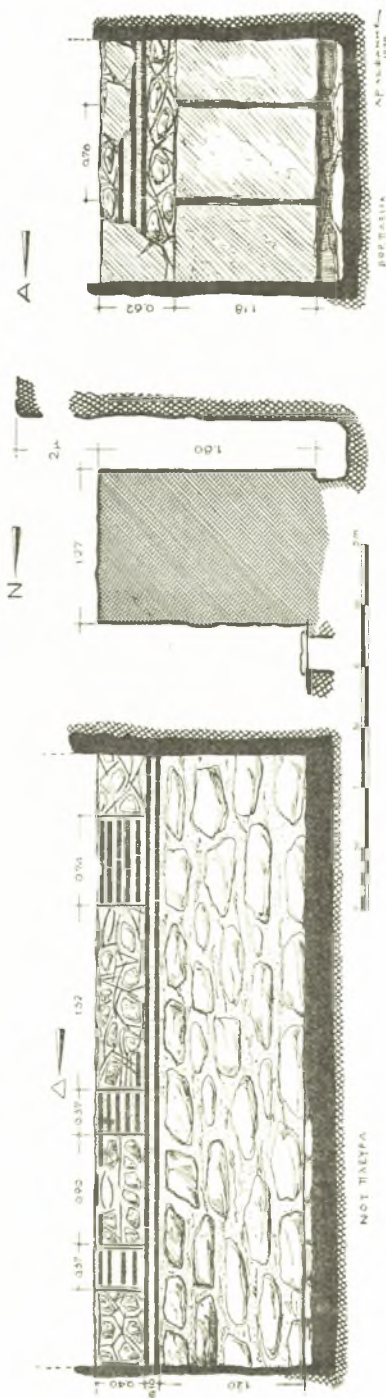
Παρένθετος Εικών

ΕΙΚ. 1. ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ (1936 - 38).

σφύζονται σαφῆ τὰ ἴχνη κυκλικοῦ συνθρόνου, ἀποτελουμένου ἐκ λεπτῶν μαρμαρίνων πλακῶν, τῶν μὲν κατακορύφων, τῶν δὲ ὀριζοντίων. Εἰς τὸ μέσον τοῦ συνθρόνου ἀρχιεπισκοπικὴ ἔδρα διακόπτει τὸν κύκλον. Διεσώθη δ' εἰσέτι μικρὸν ὑποπόδιον πρὸ τοῦ συνθρόνου. Τὸ Ν τμήμα τοῦ συνθρόνου εἶναι σχεδὸν τελείως κατεστραμμένον, τὸ δὲ Β διατηρεῖται κάκιστα, οὐχ' ἦτιον ὅμως τόσον, ὥστε νὰ καθορισθῇ τὸ μέγεθος τοῦ παρεκκλησίου μετ' ἀκριβείας, ὡς φαίνεται τοῦτο εἰς τὸ σχέδιον. Τὸ δάπεδον ἀποτελεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ λεπτῶν ὀρθογωνίων πλακῶν, προσηρμοσμένων οὕτως ὥστε νὰ διαγράφονται λεπτότατοι ἄρμοι. Ἔργασία προσεκτικὴ καὶ ἐπιμεμελημένη.

Εἰς τὸ μέσον τῆς ἀψίδος εὐρέθη τὸ ἐγκαίνιον τοῦ παρεκκλησίου, ἀποτελούμενον ἐκ μαρμαρίνων λεπτῶν πλακῶν (ἀνὰ μίαν εἰς ἐκάστην τῶν 4 πλευρῶν, μίαν διὰ τὸ δάπεδον καὶ μίαν διὰ τὸ κάλυμμα). Δυστυχῶς οὐδὲν εὐρέθη ἐντὸς αὐτοῦ καὶ οὐδεμία ἐπιγραφή ἐφανερώθη διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ πιστοποιήσωμεν εἰς μνήμην τίνος ἐτιμᾶτο τὸ παρεκκλήσιον. Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τοῦ χώρου εὐρέθησαν μικρότατα τεμάχια τοιχογραφιῶν, ἀτινα ὅμως δὲν ἐπέτρεπον χρονολόγησιν, οὐχ' ἦτιον ὅμως μικρὸν τμήμα προσώπου ἐπέτρεψε νὰ πιστοποιηθῇ ὅτι τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς τεχνοτροπίας ἦτο καὶ ἓν ἄλλο τεμάχιον μεγαλύτερον, τὸ ὁποῖον εὐρέθη δυτικώτερον εἰς τὴν αὐτὴν πλευρὰν

Εἰκ. 3. Τοιτὴ μεσημβρινοῦ τοῖου Γ-Δ τῆς Ἁγ. Σοφίας τῆς Θεσσαλονίκης.

ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός. Ἡ τοιχογραφία αὕτη ἀποτελεῖ τμήμα συνθέσεως, ἐκ τῆς ὁποίας διετηρήθησαν τρεῖς κεφαλαὶ καὶ ἐκ τούτων ἡ μία εἶναι εὐδιακριτωτέρα (εἰκ. 4). Ἡ τέχνη τῆς ὁμοιάζει πρὸς τὰ Μωσαϊκὰ τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων τῆς Θεσσαλονίκης, ἅτινα εἶναι χρονολογημένα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 14^{ου} αἰῶνος (1312-1315) (πρβ. A. Grabar L'art byzantin, Paris 1938. πίν.81 κατὰ φωτογραφίαν Ἄνδρ. Ξυγγοπούλου).

Ἐκ τῆς χρονολογήσεως τῆς τοιχογραφίας ταύτης ἄγεται τις εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι καὶ τὸ ὄλον παρεκκλησίον εἶναι τῶν

Εἰκ. 4. Τοιχογραφία τοῦ παρεκκλησίου.

χρόνων τούτων, διότι ἡ διακόσμησις μικροῦ παρεκκλησίου, ὡς τὸ ὑπὸ συζήτησιν, εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι εἶναι σύγχρονος πρὸ τὸ κτίριον, καὶ πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἔρχεται καὶ ἡ κακὴ τοιχοδομία χαρακτηριστικῆ τῶν τελευταίων βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἡ πλημμελεστάτη θεμελίωσις: θραύσματα κιόνων, τμήματα κιονοκράνων, συνονθύλευμα παντὸς εἶδους προχείρως καὶ ἀτάκτως ἐκτισμένον, μαρτυροῦν ἐποχὴν ἀπέχουσαν καλῆς ἀρχιτεκτονικῆς παραδόσεως.

Αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι ἀπέβλεψαν τέλος εἰς τὴν ἔρευναν τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ. Τεράστια ὄντως θεμέλια, ἐξικνούμενα εἰς βάθος 6,30

(τομὴ ΑΒ', ΕΖ, ΗΘ), ἐπιμελέστατα ἐκτισμένα, στηρίζουν τὸν ἔξωτερικὸν τοῖχον. Εἰς βάθος δὲ 1,31 ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ κρασπέδου τῶν παραθύρων τὸ θεμέλιον εὐρύνεται πρὸ τὰ ἔξω κατὰ 1,10 περίπου. Εἰς σημεία, ὅπου τὸ βάρος εἶναι μικρόν, ἡ προεξοχὴ αὕτη δὲν ὑπάρχει καθόλου. Ἀναλόγως δὲ τοῦ βάρους, τὸ ὅποιον ἔχουν νὰ ὑποβαστάσουν τὰ θεμέλια, ἀφάνεται ἡ προεξοχὴ κατ' ἀνάλογον σχέσιν, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὴν τομὴν ΕΖ', ὅπου ὁ μὲν βορ. τοῖχος τῆς προθέσεως στερεῖται τελείως τοιαύτης προεξοχῆς, ἡ δὲ ἀψὶς τῆς ἰδίας, λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχει νὰ ὑποβαστάσῃ τὴν πίεσιν τοῦ ἡμιθολίου, βαίνει ἀψινομένη ὅσον ὁ κύκλος προχωρεῖ πρὸς τὸ μέσον. Ἡ τοιαύτη ἐπιμέλεια καταδεικνύει ὅτι τὸ σχέδιον καὶ ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου ὑπῆρξαν ἐνιαῖα, καὶ ὅτι ὁ ναὸς οὗτος κτίζεται ἐπὶ θεμελίων νέων δι' αὐτὸν κατεσκευασμένων διὰ τῆς ἐρεῦνης τῶν θεμελίων εἰς τὸ ἔξωτερικὸν δύνανται ἐν συνδυασμῷ μετὰ τὴν προγενεστέραν μου ἀνασκαφὴν (ΠΑΕ 1936, 112) νὰ διαπιστωθῇ τὸ πλάτος τῶν θεμελίων, τὸ ὅποιον μόνον διὰ τὸν ἔξωτερικὸν τοῖχον φθάνει εἰς ἕξ μέτρα καὶ 60 ἑκατοστά!

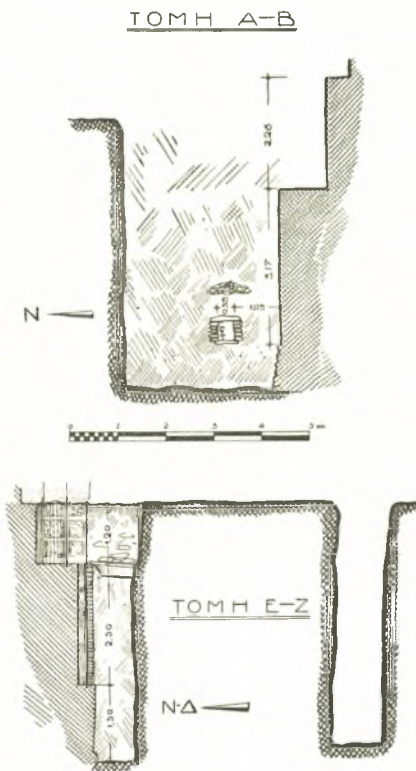
Παρατηρητέον ὅτι τὰ θεμέλια εἶναι ἐλαφρῶς ἐπικλινῆ πρὸς τὰ ἔξω (τομὴ ΑΒ' εἰκ. 5) τὸ δὲ κονιάμα τῶν εἶναι λευκόν, δὲν περιέχει δηλαδὴ ὡς ἡ τοῦ ἄνω τοῦ ἐδάφους οἰκοδομῆ μικρότατα θραύσματα κεράμου, ἅτινα προσδίδουν εἰς τὸ κονίαμα ἐρυθρὰν ἀπόχρωσιν. Εἶναι δέ, ὡς γνωστόν, στερεώτατον τὸ κονίαμα τοῦτο, ἅμα δὲ καὶ ἐλαφρόν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ εὐρέθη εἰς πλάτος 5,20 ὕδωρ, ὅπερ εὐρίσκεται καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον πρὸς τὸ ἐν τῇ χριστιανικῇ κρύπτῃ, τῇ εὐρισκομένη εἰς τὸ παραπλεύρως πρὸς τὸν ναὸν κείμενον Ῥωμαϊκὸν νυμφαῖον.

Εἰς τὴν τομὴν ΕΖ' (εἰκ. 5) ἔσκαψα εἰς ἱκανὸν βάθος πρὸς τὸ ΒΑ μέρος τῆς τάφρου, ἵνα πιστοποιήσω ἂν ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ σημείου τούτου ὁ τοῖχος τοῦ προμνημονευθέντος μεγάλου οἰκοδομήματος, ὡς ὅμως καὶ ἐκ τοῦ σχεδίου καταφαίνεται, οὐδὲν ἐφάνη ἕγχο.

Κατὰ τὴν ἐσκαφὴν τοῦ νοτίου τοῖχου τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος ἀνεῦρον εἰς βάθος 3,80 καὶ ἐφαπτόμενον τοῦ τοῖχου ὀχετόν, ὅστις ἔχει ῥύσιν πρὸς δυσμᾶς, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν τομῶν ΓΔ' (ὅπου ὁ ὀχετός εἶναι εἰς βάθος 3,80) καὶ ΑΒ' (ὅπου εὐρίσκεται εἰς τὰ 4,20) εἰς ἀπόστασιν δηλαδὴ 28 περίπου μέτρων ἔχει κλίσιν 0,40. Ἀκολουθεῖ δὲ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος καὶ πέραν τοῦ σημείου τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ.

Αἱ ἐργασίαι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ ναοῦ περιορίσθησαν καὶ ἐφέτος εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν κονιάματος α') εἰς τὴν ὀροφὴν τοῦ νάρθηκος καὶ β') εἰς τὸν γυναικωνίτην. Εἰς τὸν νάρθηκα ἐπιστοποιήθη ὅτι τὸ σταυροθόλιον τῆς νοτίας πλευρᾶς (1) εἶναι μεταγενέστερον καὶ κατεσκευασμένον κατὰ διάφορον ὅλως τρόπον τοῦ χαμηλοῦ θόλου τῆς βορείας (2). Εἰς τὴν εἰκ. 6 φαίνεται ἡ διάφορος κατασκευή.

Ἡ ὑπόνοια, τὴν ὁποίαν ἐξέφρασα (ΠΑΕ 1936, 116), ὅτι εἰς τὴν ΝΔ γωνίαν τοῦ νάρθηκος ἦτο ἄλλοτε ἡ κλίμαξ, φαίνεται ἐπικυρουμένη τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα Βυζαντινὰ μνημεῖα παρατηρεῖται

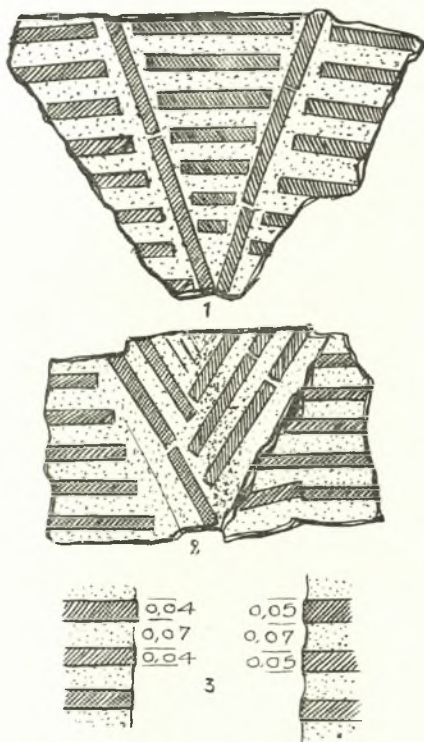

Εἰκ. 5. Τομαὶ βορ - ἀνατολ. τοῖχου.

ἡ ὁμοία ἔλλειψις κλιμακοστασίου ἀντικαθίσταται δὲ αὕτη διὰ προχείρου μᾶλλον ἢ ἦττον κλίμακος ἐντὸς τοῦ νάρθηκος (π.χ. Παρηγορήτισσα Ἄρτης, ΑΔ 5 (1919) βλ. κάτωσιν α' ὄροφου σελ. 31 (Ἄ. Ὀρλάνδος), Παναγία Χρυσοκεφάλου Τραπεζοῦντος, Ἀρχ. Πόντου 4 καὶ 5 (1933) ἐν Μητροπολίτου Χρυσάνθου

Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος σελ. 383. Ἡ Παναγία τῶν Χαλκιῶν ἐν Θεσσαλονίκη, κακῶς δημοσιεύεται παρὰ Diehl — Le Tourneau — Saladin, Les monum. chr. de Salonique Paris 1918 πίν. L μετὰ κλίμακος, διότι αὕτη δὲν ὑπάρχει! Ἐπίσης παραδείγματα ἔχομεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸν ναὸν τὸν ὀνομαζόμενον Kalendar, τὸν τοῦ Παντεπόπτου (πρβ. A. v. Millingen, Byz. churches in Constantinople London 1912, σελ. 178, 217).

Εἰς τὸν γυναικωνίτην ἐπιστοποίησα τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς παραθύρου, εἰς τὴν βορ. πλευρὰν μετὰξὺ τοῦ πρώτου (ἐκ Δ) καὶ τοῦ δευτέρου παραθύρου ἀκριβῶς εἰς ὃ σημεῖον σήμερον ὑπάρχει μικρὰ καὶ στενὴ ἐκ 4 βραθμίδων κλιμαξ' διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ κλιμαξ' αὕτη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἀρχική, πρᾶγμα ὅπερ καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς τοιχοδομίας τοῦ τοίχου τοῦ παραπλεύρως πρὸς αὐτὴν εὐρισκομένου. Περαιτέρω ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ κονιάματος εἰς τὸν γυναικωνίτην ἀπέδειξε ὅτι καὶ τὸ τμήμα τὸ περὶ τὴν σημερινὴν εἴσοδον ἔχει

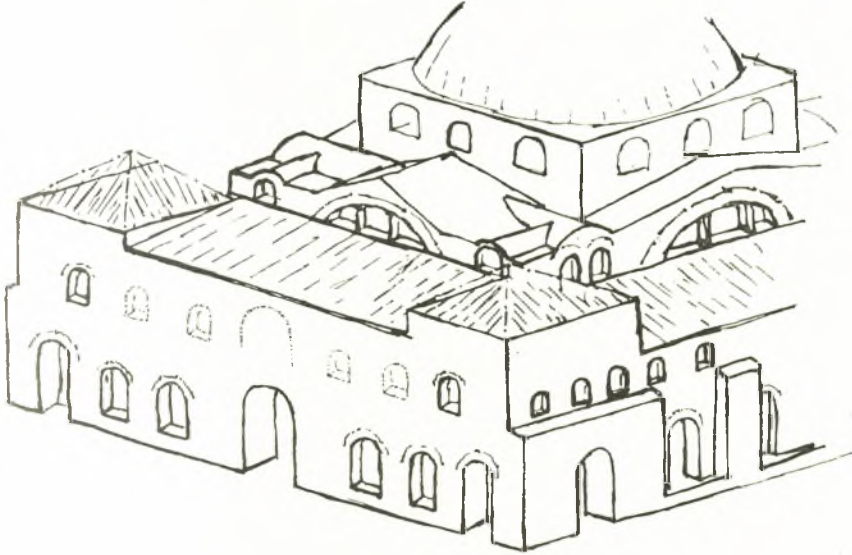

Εἰκ. 6. Τοιχοδομικαὶ λεπτομέρειαι τοῦ νάρθηκος.

μετασκευασθῆ εἰς τουρκικοὺς πιθανῶς χρόνους, οὐχ' ἦττον ὅμως παρατηρεῖ τις ὅτι ἡ δευτέρα σειρὰ τῶν παραθύρων τῆς βορείας πλευρᾶς, ἣτις εἶναι τῶν τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν χρόνων, κίττειται εἰς τοῖχον ὀλιγώτερον παχὺν τοῦ ἀρχικοῦ, ὃ δὲ ἀρχικὸς τοῖχος, ὅπου δηλαδὴ ὑπάρχει ἡ πρώτη σειρὰ τῶν παραθύρων, ἔχει τὸ αὐτὸ πάχος καὶ τὴν αὐτὴν τοιχοδομίαν πρὸς τὸ δυτικώτερον τμήμα τοῦ βορείου τοίχου, τοῦ τμήματος δηλαδὴ τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ πλάτος τοῦ νάρθηκος, τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ παχύτερον τοῖχον εἰς τὸν α' ὄροφον ἐν εἴδει πλατείας ἀντηρίδος. Τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὴν νοτιάν πλευρὰν. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὰς 2 γωνίας

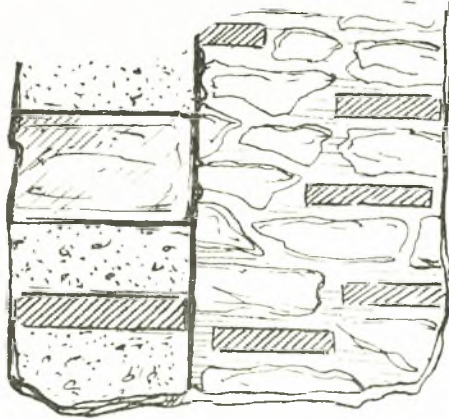
τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν δυτικὴν πρόσοψιν ἐδημιουργοῦντο μικραὶ προεξοχαὶ ἐν εἴδει χαμηλῶν πύργων (εἰκ. 7). Πάντως ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις δεῖται ἐπιμελε-

Εἰκ. 7. Σχέδιον ἀναπαραστάσεως τῆς προσόψεως.

στέρας ἔτι μελέτης καὶ ἐξετάσεως ἵνα πιστοποιηθῇ ἡ ἀκριβεστέρα μορφή τῶν πύργων αὐτῶν. Ἡ τοιαύτη ἐργασία δύναται μόνον κατόπιν τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ νεωτέρου Τουρκικοῦ κονιάματος νὰ γίνῃ, διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου θὰ φανῇ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς προσόψεως, τὸ ὁποῖον πάντως δὲν ἦτο λείον, ὡς φαίνεται σήμερον λόγῳ ἀκριβῶς τοῦ κονιάματος.

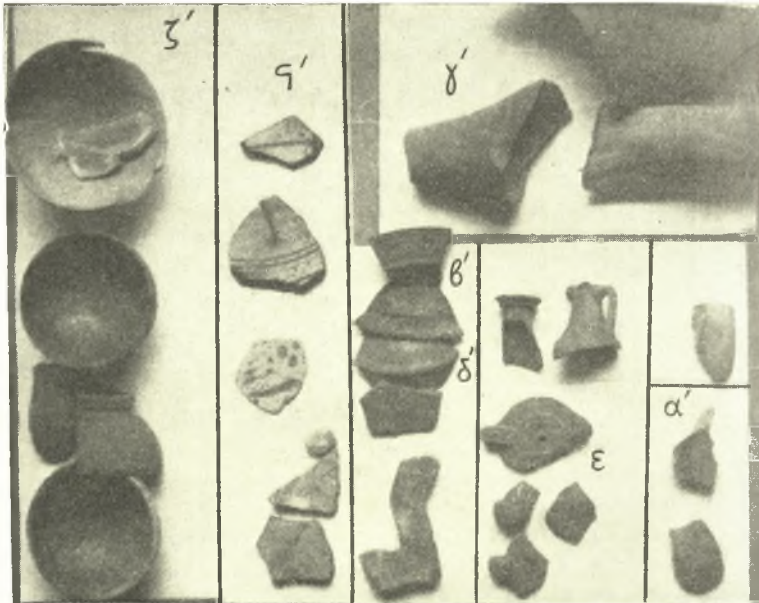
Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πρόσοψις εἶχε διάφορα ἐπίπεδα, κοσμουμένη πιθανῶς διὰ τυφλῶν τόξων. Τὸ τοιοῦτον ἐπιστοποιήθη διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως μικροῦ τμήματος κονιάματος ἄνωθεν τῆς γωνίας τοῦ β' ἀπὸ τοῦ βορείου παραθύρου τῆς προσόψεως καὶ εἰς ὕψος περίπου 2,50 ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ παραθύρου.

Εἰκ. 8. Τοιχοδομικὴ λεπτομέρεια τῆς προσόψεως.

Εἰς τὴν εἰκ. 8 φαίνεται ἡ συμπλήρωσις τοῦ τυφλοῦ τόξου διὰ κατοπέχου τουρκικῆς λιθοδομίας.

Κινητὰ εὐρήματα (εἰκ. 9), ἅτινα ἐναπέθεσα εἰς τὸ Μουσεῖον, εὔρον ὀλίγα σχετικῶς καὶ ἄνευ ἰδιαιτέρας ἀξίας. Μνημονεύω ἐνταῦθα κυρίως (α) τὰ δύο μικρὰ θραύσματα ἀγγείων Ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἴσως μάλιστα τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος (εὐχαριστῶ τὸν κ. Μακαρώναν ἐπιμελητὴν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης, ὅστις ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν μου ἐπὶ τῆς σπάνεως τοιαύτης ἐποχῆς ἀγγείων ἐν

Εἰκ. 9. Διάφορα κινητὰ εὐρήματα.

αὐτῇ ταύτῃ τῇ Θεσσαλονίκῃ). Τὰ ἄλλα δὲν παρουσιάζουν οὐδὲν τὸ ἐνδιαφέρον, τῶν πλείστων δὲ μόνον μικρὰ θραύσματα εὐρέθησαν. Μελανὰ ἀγγεῖα (β), σφραγιστὰ διὰ μικρῶν ἀνθεμίων, ὀξυπύθμενοι ἀμφορεῖς (γ), terra sigillata (δ), μικρὰ λυχνία (ε), βυζαντινὰ πινάκια (ς) καὶ ἰσλαμικὰ δοχεῖα μονόχροα (ζ), εἶναι ἀρκετὰ κοινὰ εὐρήματα, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ μεγαλύτερος περὶ αὐτῶν λόγος ἐνταῦθα.

Νομίσματα εὔρον τρία ἐν ὄλῳ τοῦ Ἀρκαδίου 395 - 408

1) Α 17 DNARCADI [ ] Προτομή τοῦ Ἀρκαδίου δεξιᾷ.
VIRTVS [EXE] RCI

Νίκη στέφουσα τὸν αὐτοκράτορα.

J. Sabatier Paris 1862 Pl. IV 17.

Λέων VI ὁ σοφὸς 886 - 912

2) X 25

LEON [BA SIL) eus ROIZ:
 Προτομή αὐτοῦ κατ' ἐνώπιον
 LEO[p]
 EBΘEOBA
 SILEVSR
 OMEOM

B. M. C. Pl. LI. 13

3) X 18 Τελευταίων βυζαντινῶν αυτοκρατόρων.

Εἰς τὴν διαπίστωσιν τῶν ἀνωτέρω νομισμάτων μετ' ἐβοήθησεν εὐγενῶς προσφερθεῖσα ἡ κ. Βαρούχα-Χριστοδουλοπούλου τοῦ Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου, ἣν καὶ εὐχαριστῶ θερμῶς.

ΜΑΡΙΝΟΣ Γ. ΚΑΛΛΙΓΑΣ

7. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΚΑΒΑΛΑΙ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΠΕΡΙΞ

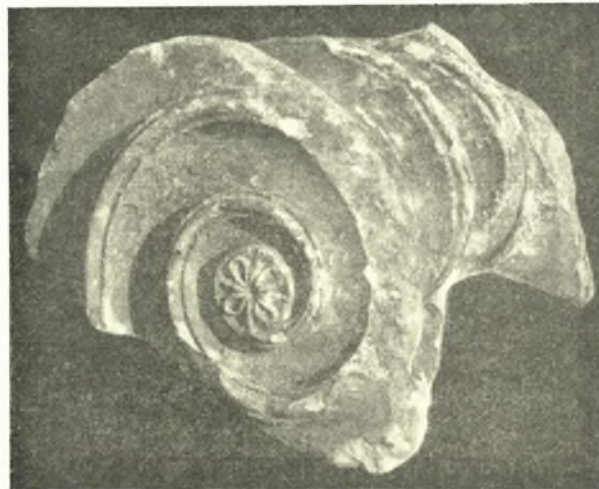
Α. Ἀνασκαφή ἐντὸς τῆς πόλεως Καβάλας καὶ τοῖς πέριξ. Ἡ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Παρθένου ἐν Καβάλα ἐφετεινὴ σκαφή ἐντοπισθεῖσα δυτικῶς τοῦ μαρμαρίνου τοίχου τ. μ. τῆς εἰκόνας 1 ΠΑΕ 1937 σ. 60 (βλπ. καὶ ΑΕ 1936 σ. 31 εἰκ. 43-45) ἔφερεν εἰς φῶς πλεῖστα ὅσα μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ διαλυθέντος μεγάλου Ἰωνικοῦ περιπτέρου ναοῦ τῆς Θεᾶς. Ἐκείντο δὲ ἄλλα μὲν ἐν τῇ ἐπιχώσει καταπεσόντα ἐκ τῆς ἀρχικῆς των θέσεως, ἄλλα δὲ καὶ τὰ περισσότερα ἦσαν ἐντετοιχισμένα ὡς οἰκοδομήσιμον ὑλικὸν εἰς τοίχους καὶ θεμελιώσεις νεωτέρων χρόνων. Ὁ τρόπος βεβαίως τῆς εὐρέσεως καὶ ἡ κατάστασις των οὐδόλως συμβάλλουν εἰς τὴν γνῶσιν ἔστω καὶ μικροῦ τινος μέρους τῆς τοπογραφίας τοῦ Ἱεροῦ. Εἶναι ὁμως ἀρκούντως ἐνδιαφέροντα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, ἐφ' ὅσον τινὰ ἐξ αὐτῶν διὰ πρώτην φορὰν ἀνευρίσκονται μεταξὺ τῶν μέχρι τοῦδε περισυλλεγέντων μελῶν τοῦ διαλυθέντος κτηρίου. Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν: δόμων, σπονδύλων κίωνων, τεμαχιῶν γείσων καὶ ἄλλων θραυσμάτων, τῶν ἀνευρεθέντων ἐκεῖ ἄξια ἰδιαίτερας μνείας εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Μαρμάρινος τροχίλος βάσεως Ἰωνικοῦ κίονος προφανῶς ἐκ τῶν πετρῶν τοῦ ναοῦ (εἰκ. 1). Μάρμαρον Θάσιον· διάμετρος 0,86 μ. ὕψος 0,24 μ. περιφέρεια ὑπόκοιλος, κοσμουμένη ὑπὸ τριῶν διπλῶν δεσμῶν ὀριζόντων δύο πλατείας ἀυλακώσεις. Εἰς τὸ κέντρον ἀμφοτέρων τῶν σφαιρικῶν ἐπιφανειῶν του ὑπάρχουν τόρμοι διαμέτρου 0,045 μ. καὶ βίθους 0,050 μ. συνδέοντες τὸν τροχίλον πρὸς τὸ στυλοβάτην καὶ τὴν ἐλλείπουσαν σπεῖραν (βλπ. ΑΕ 1936

σ. 23). Ἡ ὄλη ἐμφάνισις καὶ ἡ τεχνικὴ τοῦ τεμαχίου ὑπενθυμίζει ἀνάλογα μέλη τῶν μεγάλων Ἴωνικῶν περιπτέρων ναῶν τῆς Μικρασιατικῆς Ἑλλάδος (Ἐφέσου,

Εἰκ. 1. Μαρμάρινος τροχίλος Ἴωνικοῦ κίονος ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Καβάλας.

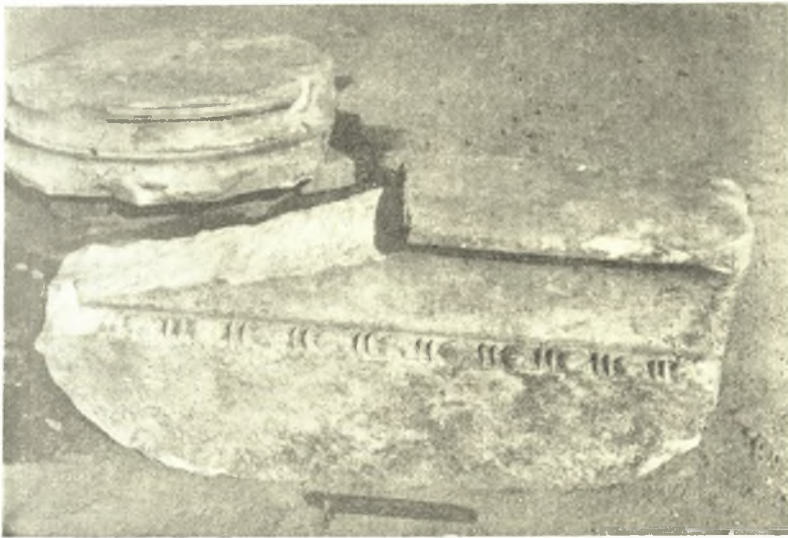

Εἰκ. 2. Ἡμίτομον Ἴωνικοῦ κιονοκράνου ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Καβάλας.

Μιλήτου, Σάμου AM 1937 σ. 13 ἐξ. πίν. 7 ἐξ.), τῶν ὁποίων τὴν σχέσιν πρὸς τὸν ἐν Καβάλα περιπτέρων ναὸν πολλάκις ὑπεδείξαμεν (AE 1936 σ. 18),

2) Ἡμίτομον Ἰωνικοῦ κιονοκράνου διατηροῦν ἀρίστως τόσον τὰς κυρτὰς τῆς ὀπισθίας καὶ κοίλας τῆς προσθίας ὄψεως ἀδλακώσεις, ὅσον καὶ τὸν θαυμασίον ῥόδακα τὸν κοσμοῦντα τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἔλικος (εἰκ. 2). Τὸ Θάσιον μάρμαρον, αἱ διαστάσεις καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ τεμαχίου τούτου λεπτομέρειαι εἶναι αἱ αὐταὶ πρὸς τῶν ἐν τῇ ΑΕ 1936 σ. 8 καὶ ἔξῃς δημοσιευμένων κιονοκράνων τοῦ ἱεροῦ, τὴν σειρὰν τῶν ὁποίων ἐπαυξάνει.

3) Γείσων εὐρέθησαν περισσότερα τεμάχια, ἀλλὰ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι 3 παρατιθέμενον εἶναι καλυτέρας διατηρήσεως. Μάρμαρον Θάσιον. Μῆκος

Εἰκ. 3. Τεμάχιον γείσου καὶ ὁ τροχίλος τῆς εἰκόνας 1 ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Καβάλας.

σφζόμενον 0,96 μ. πάχος 0,19 μ. Ἡ ἄνω κατὰ τὴν ἀρχικὴν τοῦ γείσου θέσιν ἐπιφάνεια φέρει λοξὴν ἐγκοπὴν διὰ τὴν θέσιν τῆς κεκλιμένης ξυλίνης δοκοῦ τῆς στέγης, διαστάσεων 0,16×0,11 μ. Τὴν αὐστηρῶς ἀπλὴν τοῦ γείσου πρόσοψιν κοσμεῖ κανὼν ἀστραγάλου (πρβ. ΑΕ 1936 σ. 27).

Ἐντὸς τῆς πτωχῆς εἰς πάχος ἐπιχώσεως τῆς σκαφῆς εὐρέθησαν ὄστρακα διαφόρων μὲν τῆς ἀρχαιότητος χρόνων εἰς τὸ ἄνω τεταραγμένον τμήμα της, καθαρῶς δὲ ἀρχαϊκῶν εἰς τὸ ἀδιατάρακτον συμπαγὲς κατώτερον. Ἡ ἐπίχωσις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἦτο χρώματος ἐρυθροῦ, τοῦ χρώματος δηλαδὴ τῶν «στερεῶν» χωμάτων. Ἡ ἀποκλειστικότης τῶν ἀρχαϊκῶν ὄστράκων εἶναι μοναδική. Ποικίλη εἶναι ἡ προέλευσις τῶν ἀγγείων εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκον τὰ θραύσματα ταῦτα. Καὶ ἐδῶ ὡς καὶ εἰς τὰ ἐν ΠΑΕ 1937 σ. 61 ἀντιπροσωπεύονται, πλὴν

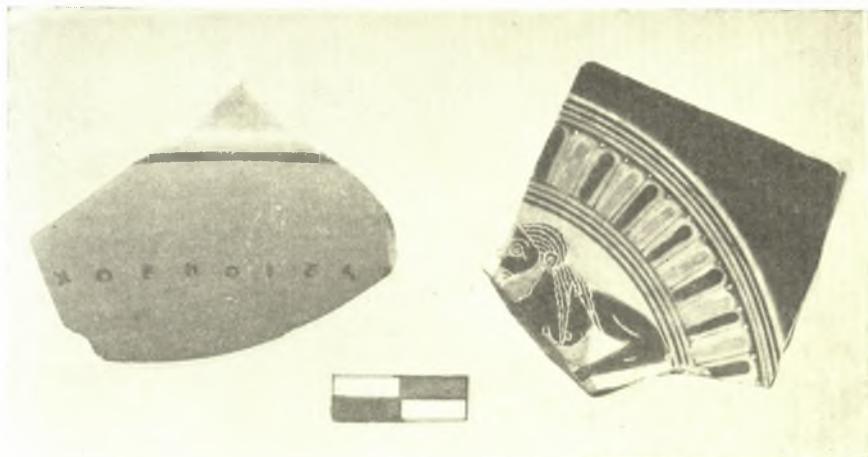
τῶν Λακωνικῶν, ὅλα τὰ εἶδη τῆς Ἑλληνικῆς κεραμεικῆς (εἰκ. 4) καὶ κατ' ἀναλογία ὑπερβάλλουσιν τὰ τῆς Ἀττικῆς μελανομόρφου. Εἶναι περίεργον ἢ παντελῆς ἔλλειψις δειγμάτων Ἀττικῆς ἐρυθρομόρφου τέχνης τῶν καλῶν χρόνων.

Εἰκ. 4. Μελανομόρφα Ἀττικά καὶ διάφορα Ἴωνικά ὄστρακα ἐκ τοῦ ἐν Καβάλα ἱεροῦ.

Οὔτε μετὰ τὸ περιεχομένον τῆς τεταραγμένης ἐπιχώσεως παρουσιάζονται ἐρυθρομόρφα ὄστρακα, ἐνῶ ὑπάρχουν συγχρόνων τῶν κοινῆς χρήσεως ἀγγείων ὄστρακα.

Μεταξὺ τῶν ἐφετεινῶν Ἀττικῶν μελανομόρφων ὄστρακων τῶν μικρογραφικῶν κυλίκων (Kleinmeisterschalen) ἀναγνωρίζομεν καὶ τὴν ὑπογραφὴν

Εἰκ. 5. Ἐνυπόγραφον ὄστρακον μελανομόρφου κύλικος τοῦ τεχνίτου Τλήσωνος καὶ ἐσωτερικοῦ διακόσμου ἄλλης ὡσαύτως μελανομόρφου κύλικος τμήμα.

[ΤΛΕΣΟΜΗΟΜΕΑΡ]ΧΟΕΡΟΙΕΞ[Μ] εἰκ. 5 (πρβ. Horpin BF σ. 379. Beazley JHS. 52, 1932 σ. 195). Δυστυχῶς ἀπὸ τὴν προφανῶς χαρίεσσαν παράστασιν τοῦ

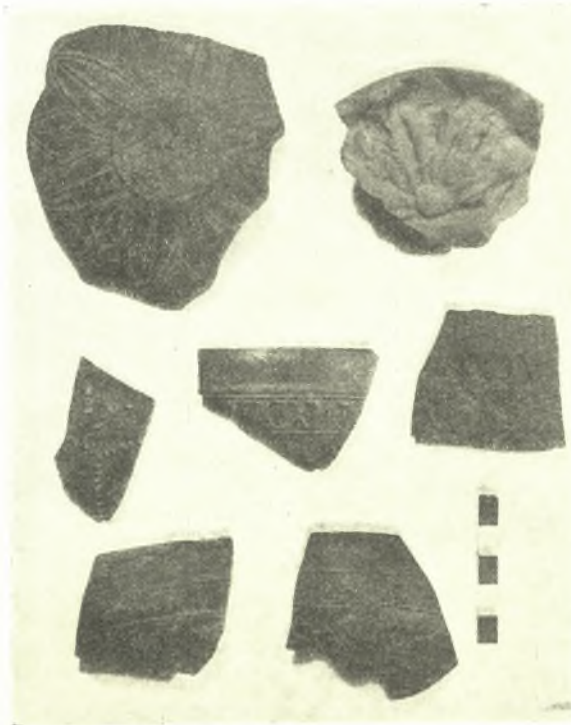
Εἰκ. 6. 2 Κορινθιακὰ ἀγγεῖα ἐκ τοῦ ἐν Καβάλα ἱεροῦ.

χείλους τῆς κύλικος οὐδὲ ἴχνος ἐσώθη, ἐπαξίως ὅμως ἀναπληρῶνει τὴν ἀπώλειαν τὸ παρ' αὐτὴν εἰκονιζόμενον ἄλλο θραῦσμα ἐσωτερικοῦ διακόσμου

Εἰκ. 7. Θραύσματα εἰδωλίων καὶ πλαστικοῦ ἀγγείου ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Καβάλας.

κύλικος, ἕως ὁμολογουμένως ἱκανότητος πρὸς τὴν τῶν ἐνυπογράφων τοῦ Τλήσωνος ἀγγείων.

Εἰκ. 8. Μήτρα καὶ ὄστρακα μεγαρικῶν σκύφων ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Καβάλας.

Ἐκ τῶν Κορινθιακῶν ἀγγείων τῶν ἐπομένων εἰς τὴν ἀναλογία τῶν Ἀττικῶν παραθέτομεν δύο ἀκέραια παραδείγματα. Ἡ παράστασις τοῦ λέοντος τοῦ βομβυλιοῦ εἶναι δεῖγμα καλὸν τοῦ εἴδους ἐκείνου (εἰκ. 6). Ἐκτὸς τῶν Νακρατικῶν καὶ ἐνὸς καλυκομόρφου μὴ εἰκονιζομένου, ἐφέτος ἔχομεν καί τινα «Βορειο - Ἰωνικὰ» «Αἰολικὰ» (J. Boehlau *Aus ionischen und italischen Nekropolen* σ. 86. Milesisches-aölisches. K. Schefold *Arch. Anz.* 1933 σ. 154 καὶ σημ. 1. 1934 σ. 402 ἐξ. *Öjh* 1932 Beiblatt. σ. 178 ἐξ. εἰκ. 90 - 92 F. u. H. Miltner).

Τὰ ἀρχαῖα ὄστρακα συνοδεύονται καὶ ὑπὸ θραυσμάτων εἰδωλίων πηλίνων συγχρόνων των. Τὸ β' τῆς εἰκόνος 7 θραῦσμα ἀνήκει εἰς λαϊμὸν πλαστικοῦ ἀγγείου πιθανὸν Σαμιακῆς μήτρας. (Maximova Les vases plastiques dans l'antiquité σ. 128 κέξ. πίν. XVI, 64-66. πρβ. Ἐθν. Μουσεῖου ἀριθ. 2090, 5397, 5669, 6012.

Τοῦ τρίτου κάτω τμήματος εἰδωλίου καθήμενης, διατηροῦντος ἀκόμη καὶ ἴχνη κυανοῦ χρώματος, ὁ πηλὸς εἶναι ἐντόπιος, χονδρὸς, ἐρυθρὸς, περιέχει μαρμαρυγίαν, ἐνῶ τῶν δύο προηγουμένων κιτρινωπὸς, καθαρὸς. Ὁ τύπος τοῦ τρίτου εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν ἐκ τοῦ σπηλαίου Ἡρακλείτσας κατωτέρω εἰκ. 7

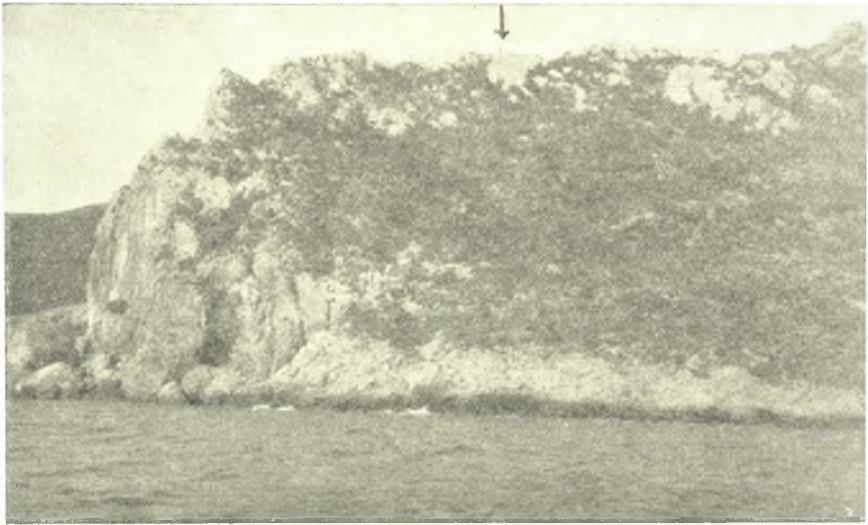
Ἐκ τῶν νεωτέρων ὄστράκων ἰδιαίτερας σημασίας εἶναι πολλὰ μεγαρικῶν σκύφων καὶ τμήμα πηλίνης μήτρας ὁμοίων ἀγγείων (εἰκ. 8), ἔξ οὗ ἀκόμη μίαν φορὰν ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ ἀγγεῖα ἐκεῖνα πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατεσκευάζοντο.

Β. Ἀνασκαφή τοῦ παρὰ τὴν Ἡρακλείτσαν (Καβάλας) ἀντροῦ τῶν Νυμφῶν. Νοτιοδυτικῶς τῆς Καβάλας καὶ εἰς ἀπόστασιν ἕξ περίπου ναυτικῶν μιλίων ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς κεῖται ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν κρασπέδων τοῦ Συμβόλου ὄρους τὸ χωρίον Ν. Ἡρακλείτσα. Μεταξὺ τοῦ χωρίου τούτου καὶ τοῦ μεγάλου λιμένος τῶν Ἐλευθερῶν (Ν. Περάμου) παρεντίθεται ὄγκος ὄρεινός καταλήγων εἰς ἀποτόμους ἀκτὰς καὶ σχηματίζων δύο ἀκρωτήρια (ΑΕ 1936 εἰκ. 53. Collart Philippes πίν. I καὶ XIV).

Ἐπὶ τοῦ πρὸς τὴν ἐκεῖ ὑπάρχουσαν ἔρημον νησιδα ἀκρωτηρίου, εἰς ὕψος 150 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης εὐρίσκεται μέγα σπήλαιον τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος εἶναι ἀπὸ τοῦ πλοίου ὄρατὴ (εἰκ. 1). Ἡ τοποθεσία καλεῖται ὑπὸ τῶν ποιμένων Ἀετοπλαγιά, ὅλος δὲ ὁ ὄρεινός ὄγκος εἶναι ἀσβεστολιθικῆς συστάσεως καὶ καλύπτεται ὑπὸ πυκνῶν πρίνων καὶ ἄλλων θαμνωδῶν. Ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὸ ἀπὸ τῆς θαλάσσης εἶναι ἡ ἐνδεχομένη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀνοδος, σήμερον ὅμως αὕτη καίτοι εἶναι ἡ συντομωτέρα εἶναι δυσκολωτάτη καὶ διότι δὲν ὑπάρχει ἀτραπός, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἀκτὴ μόνον διὰ λέμβου εἶναι προσιτή. Ἀνέρχεται τις σήμερον εἰς τὸ σπήλαιον ἀκολουθῶν μίαν ἀτραπὸν διὰ μέσου ἐλαιῶνός τινος καὶ ἐκ τῶν νοτιοδυτικῶν του. Ἡ πέραν τοῦ ἐλαιῶνος καὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ἀετοπλαγιάς διαδρομὴ εἶναι ἀρκούντως δύσκολος. Ἀπέχει ἡ εἴσοδος τοῦ σπηλαίου ἀπὸ τῆς Ν. Ἡρακλείτσας διὰ τῆς ὡς ἄνω ἀτραποῦ μίαν ὥραν σχεδὸν πεζῆ. Ἡ εἴσοδος τοῦ σπηλαίου εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὰ ΒΑ. Ὀλικὸν μῆκος τοῦ σπηλαίου κατὰ τὴν τομὴν ΤΤ' (εἰκ. 2) εἶναι 45 μέτρα, μέγιστον δὲ πλάτος 24 μ.

Ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ προθαλάμου Α, τοῦ ὁποίου τὸ ὁμαλὸν προφανῶς ἀρχικὸν δάπεδον οὐδὲ ὁλως φαίνεται καταπεσόντων μεγάλων ὀγκολίθων ἐκ τῆς ὄροφῆς τοῦ σπηλαίου καὶ ἐξακολουθούτων εἰσέτι κατὰ τὸν χειμῶνα νὰ κατα-

πίπτουν. Οὕτω εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὸ ὕψος τῆς ὄροφῆς του φθάνει τὰ 25 μ. Διὰ τοῦ μοναδικοῦ κατωφεροῦς διαδρόμου Δ 1 κατερχόμεθα ἔκ τοῦ προθάλαμου Α εἰς τὸν τριγωνικὸν θάλαμον Β τὸν περισσότερο ἐνδιαφέροντα ἀρχαιολογικῶς. Ἡ ὄροφή εἰς τὸ σημεῖον τῆς εἰσόδου εἰς τὸν θάλαμον Β κατέχεται τοσοῦτον πρὸς τὴν ἀντιθέτως ἀνιψομένην βορειοανατολικὴν πλευρὰν τοῦ σπηλαίου, ὥστε μόλις μεταξὺ αὐτῶν νὰ ἀφίνεται ἄνοιγμα ὕψους ἑνὸς μέτρου ὡς φωταγωγὸς (εἰκ. 3). Δι' αὐτοῦ φωτίζεται κάπως περισσότερο ὁ θάλαμος Β μόνον τὴν πρωΐαν, ὁπότε ὁ ἀνατέλλων ἥλιος ἀντανακλᾷ ἐπὶ τῆς

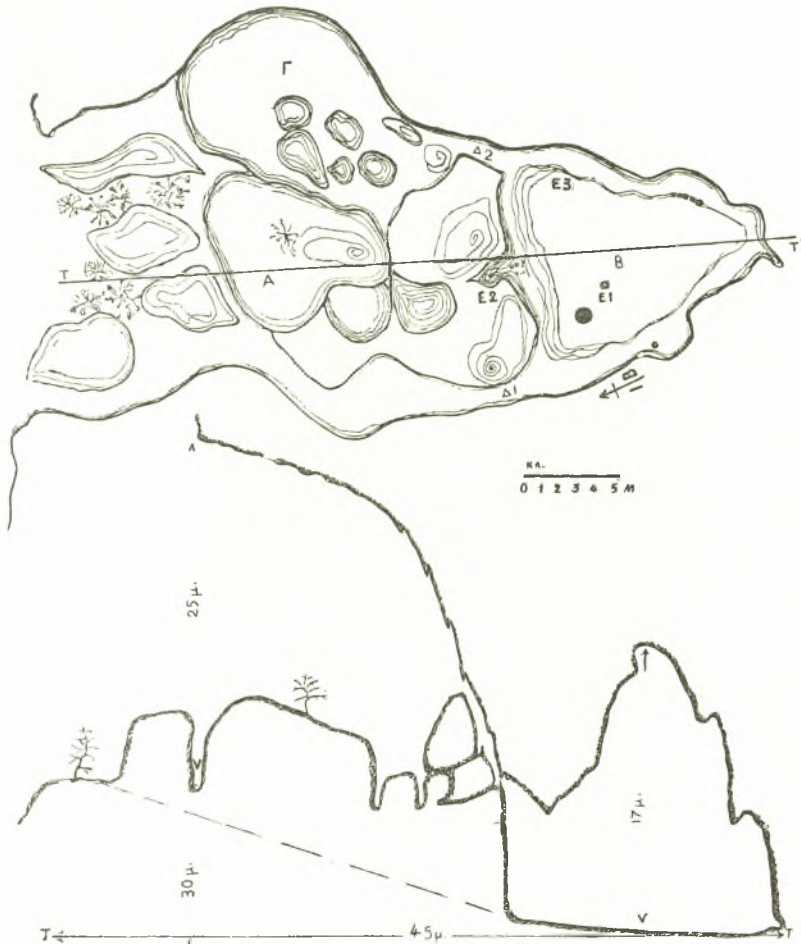
Εἰκ. 1. Ἡ Ἀετοπλαγιά ἀπὸ θαλάσσης. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦ βέλους ἢ εἰσοδος τοῦ σπηλαίου.

κυρίας εἰσόδου τοῦ σπηλαίου, ἀργότερον δυσκόλως ἄνευ φωτὸς δύναται τις νὰ βαδίσῃ ἐντὸς αὐτοῦ. Μέγας σταλακτίτης εἰς τὸ σημεῖον Δ 1 τῆς εἰκόνας 2 δίκην κίονος τεχνητοῦ συγκρατεῖ καὶ ἑλαττώνει τὴν φαινομενικῶς ἀπειλοῦσαν στέγην. Ἐκ τοῦ θαλάμου Β καὶ διὰ τοῦ διαδρόμου Δ 2 εἰσερχόμεθα εἰς τὸν τρίτον θάλαμον Γ, μερικῶς καλυπτόμενον ὑπὸ στέγης καὶ φωτιζόμενον σχεδὸν ὅσον καὶ ὁ προθάλαμος Α (εἰκ. 4). Ἐκ τοῦ θαλάμου Γ μόνον ἀναρριχώμενος δύναται τις νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸν προθάλαμον Α, ἄλλως ὀφείλει νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ τοῦ Δ 2 διαδρόμου.

Ἡ στέγη καὶ τὰ τοιχώματα τοῦ σπηλαίου καὶ δὴ τοῦ θαλάμου Β καλύπτονται ὑπὸ γραφικῶν καὶ φαντασμαγορικῶν σταλακτιτῶν¹, τὸ δὲ δάπεδον

¹ Λατρεῖαν τῶν σταλακτιτῶν ἐν Κρήτῃ ὑπεστήριξεν ὁ Ν. Πλάτων ΑΕ 1930 σ. 160.

ὑπὸ πολλῶν σταλαγμιτῶν σχηματιζομένων καὶ σήμερον ἀκόμη, διότι οἱ μαστοειδεῖς σταλακίται ἐξακολουθοῦν νὰ σιάζουν (εἰκ. 5)¹.

Εἰκ. 2. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ ἄντρου τῆς Ἡρακλείτιδας.

Ὁ θάλαμος Β μετὸ ἡμίφωσ, τὴν ἐπιβλητικὴν τρουλλωτὴν στέγην του, τοὺς σταλακίτας καὶ σταλαγμίτας, τὰ σμήνη τῶν ἐκεῖ ἐμφωλευουσῶν περιστε-

¹ . . . Περὶ Πausanias IX, 34, 4 . . . «ἢ δὲ ἐτέρᾳ Πέτρα γυναικὸς μαστοῖς εἰσὶν εἰκασμένοι, καὶ ὅμοιοι γάλακτι ὕδωρ ἀπ' αὐτῶν ἄνεισιν» X, 32, 7 «ἀπὸ τοῦ ὀρόφου σιάζει . . . σταλαγμῶν ἴχνη».

ρῶν καὶ νυκτερίδων ἦτο εὐλογον νὰ ἐξάψη τὴν φαντασίαν τῶν ἀρχαίων. Μόνον ἐξωτικά πνεύματα καὶ μυστικαὶ δυνάμεις ἦτο δυνατὸν νὰ λατρευθῶσιν ἐκεῖ.

Ἐπεσκέφθην τὸ σπήλαιον τὸ πρῶτον, ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ ποιμένος Χρυσοστόμου Φραγκοπούλου κατὰ τὸν Ἰούνιον, τὸ ὄντως δὲ ἀρχαιο-

Εἰκ. 3. Ὁ φωταγωγὸς τοῦ θαλάμου Β τοῦ ἄντρου τῆς Ἡρακλείτσας.

μετακινήσεως καὶ διαλύσεως ὄλων τῶν ἐπιπάγων ὀφείλεται τὸ γεγονὸς ὅτι ἐλάχιστα ἀκέραια εὐρήματα ἤλθον εἰς φῶς, χωρὶς τὰ τεμαχισμένα νὰ εἶναι βεβαίως ὀλιγώτερον διδακτικά.

α'. Ὅστρακα Νεολιθικά. Τὰ ἀρχαιότερα ἐν τῷ σπηλαίῳ εὐρήματα εἶναι ὄστρακα χονδροειδῶν χειροποιήτων προϊστορικῶν ἀγγείων ἀσφαλῶς νεολιθικῶν χρόνων. Ὁ πηλὸς τῶν εἶναι μελανός, πλήρης τριμμάτων μαρμάρου, ἄμμου καὶ μαρμαρυγίου. Τὰ τοιχώματά τῶν χονδρά. Ἡ ἐξωτερικὴ τῶν

λογικὸν ἐνδιαφέρον του δικαιολογεῖ τὴν μετὰ κόπου γενομένην ἀνασκαφὴν του. Τὸ δάπεδον τοῦ θαλάμου Β ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἐπιχώσεως σχεδὸν 0,50 μ., πλήρους τέφρας, ὄστῶν ζῶων καὶ παντοδαπῶν θαλασσίων ὄστρέων. Ὅστρακα διαφόρων ἐποχῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ κατὰ κανόνα πύθων ὄξυπυθμένων ἐπλήρουν τὴν ἐπίχωσιν. Ἡ ἀνασκαφὴ ἦτο δυσκολωτάτη γενομένη διὰ λαμπτήρων πετρελαίου. Τὸ ἀσβεστοῦχον ὕδωρ τῶν σταλαγμιτῶν πηγνύμενον ἐσημάτισε παχυτάτους λιθίνους ἐπιπάγους καλύπτοντας τὴν ἐπίχωσιν καὶ δυσκόλως διὰ σιδηρῶν μοχλῶν ἀκόμη ἀποσπασμένους. Εἰς τὴν ἀδυναμίαν ταύτην τῆς

ἐπιφάνεια εἶναι κάπως λελεασμένη δι' ὄστεϊνου σιλιβωτῆρος, ὥστε νὰ φαίνονται ἐν εἴδει μικρῶν ἀπλακώσεων τὰ ἐσιλιβωμένα οὐχὶ ἐνιαίως σημεῖα τῆς ἐπιφανείας των. Κατατάσσονται μεταξὺ τῶν «plain καὶ Burnished Ware» τῆς Ὀλύνθου. Τινὰ ἔξ αὐτῶν φέρουν καὶ βαθύτερα ἀπλακώματα διὰ τοῦ ἰδίου τρόπου γενόμενα (G. E. Mylonas Excav. Olynthus I σ. 22, 31)¹.

Τὰ περισσότερα τῶν ὄστράκων τούτων εὐρέθησαν ἐν τῇ ἐπιχώσει τοῦ ἐστεγασμένου μέρους τοῦ θαλάμου Γ, ὀλιγώτερα δὲ ἐν τῷ θαλάμῳ Β. Ἐὰν φαντασθῶμεν ὡς μὴ ὑπάρχοντας ἀρχικῶς τοὺς καλύπτοντας τὸν χῶρον Α ὀγκολίθους, τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ σπηλαίου εἶναι τὸ καταλληλότερον διὰ κατοικίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἴσως εἰς τὸ γεγονός, ὅτι τὰ ἔχνη τοῦ οἰκισμοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐτάφησαν ὑπὸ τοὺς καταπεσόντας ὀγκολίθους, ὀφείλεται ὁ μικρὸς σχετικῶς ἀριθμὸς τῶν νεολιθικῶν ὄστράκων. Ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ ὑγρῷ θαλάμῳ Β μόνον ἐν ὑψίστη ἀνάγκῃ ἦτο δυνατόν νὰ καταφύγουν οἱ κάτοικοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

β'. Ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα ἱστορικῶν χρόνων. Ἐλάχιστα ἀκέραια ἀγγεῖα καὶ ἀμύπολλα ὄστρακα γραπτῶν καὶ ἀγράφων ἀγγείων, εὐρεθέντα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ σπηλαίου, χρησιμεύουσιν ὡς χρονολογικὰ ὄρια τῆς ἐν αὐτῷ λατρείας τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

Πολλὰ ἔξ αὐτῶν εἶναι χονδρὰ καὶ κοινῆς χρήσεως, ἄλλα δὲ πάλιν καὶ εἰς πολὺ νεωτέρους χρόνους τῶν ἀσφαλῶς ἑλληνιστικῶν γραπτῶν δυνατόν νὰ κατέρχονται. Ἀντιθέτως τὰ ἀρχαιότερα ἀνέρχονται εἰς τὸν ἕκτον π. Χ. αἰῶνα. Κατωτέρω δίδομεν μερικὰς πληροφορίας ἐπεξηγηματικὰς περὶ τῶν ἐνταῦθα δημοσιευομένων ἐκ τῶν εὐρημάτων.

Εἰκ. 6 ἄνω. Ὅστρακα Κορινθιακῶν μικροσκοπικῶν κοτυλῶν (miniature) πλὴν τοῦ πρώτου, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς ἀρύβαλλον καὶ τοῦ τελευταίου εἰς μεγαλυτέραν κοτύλην (Payne Nekros. σ. 331, Late Corinthian II).

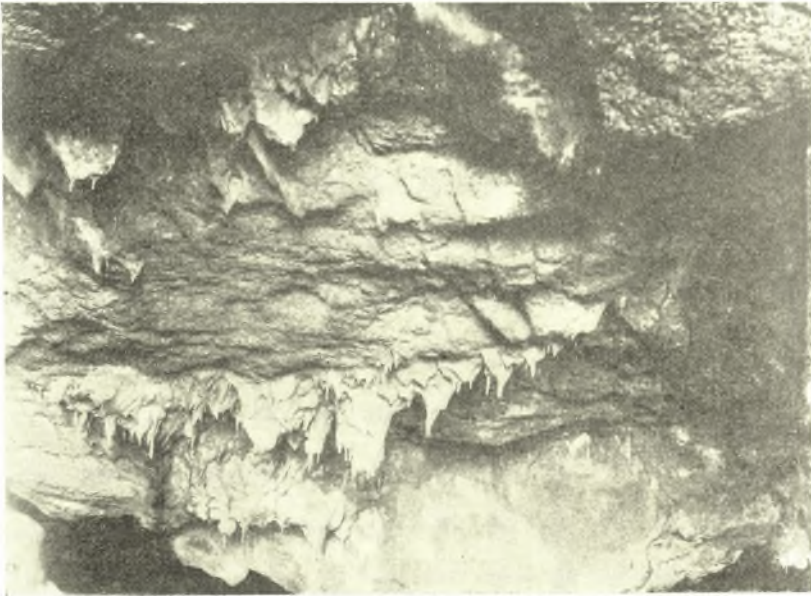
Εἰκ. 4. Ὁ σταλακτίτης εἰς τὸ σημεῖον Δ¹ τῆς εἰκόνης 2.

¹ Ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Ε. Μυλωνᾶς κατὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ συνεργασίαν ἡμῶν εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδῃ τινὰ τῶν ὄστράκων τούτων καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν χρονολόγησίν των ὡς νεολιθικῶν. Τὸν καθηγητὴν κ. Μυλωνᾶν καὶ ἐνταῦθα θερμῶς δι' ὅλας τὰς καθοδηγήσεις του εὐχαριστῶ.

α' Εἶναι ἀττικόν, διασφῶζον τὸ πρόσθιον μέρος παραστάσεως ζύφου καὶ πτεροῦ μετ' ἐγχαράκτων γραμμῶν καὶ ἐπιθέτου ἰώδους χρώματος. β' Στεφάνη ἐρυθρομόρφου κρατήρος. γ' Ὀστρακὸν μελαμβροῦς σκύφου Δ' π. Χ. αἰῶνος φέρον χαράγματα περὶ τὴν ρίζαν τῆς λαβῆς Α[ΝΕΘΗΚΕΝ] [Δ]ΗΜΗΤΡΙ[ΟΣ] ἢ [Δ]ήμητρι(;) ὁπότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν καὶ Δήμητρος ἐν τῷ σπηλαίῳ λατρείαν.

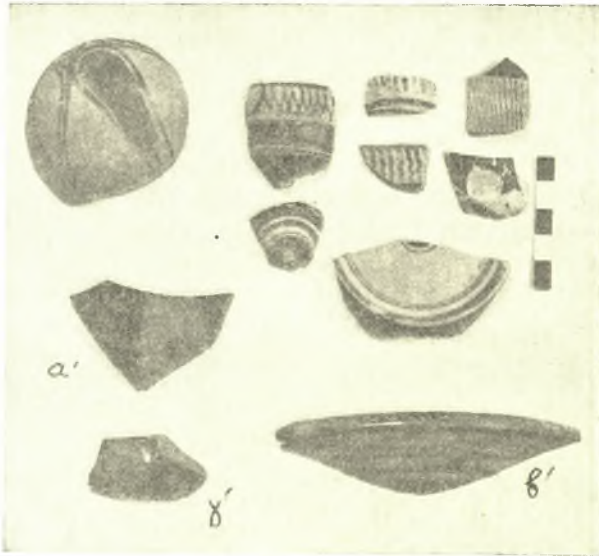
Εἰκ. 7. Ἄνω 3 Κορινθιακὰ ἀγγεῖα, τὸ τέταρτον μίμησις Ἀττικῆ Κορινθιακῆς κοτυλίσκες καὶ πέμπτον μικρὸν Ἀττικὸν δι' ἀνθεμίων κατὰ τὸν μελανόμορφον τρόπον κοσμούμενον λευκίθιον ἄνευ πυθμένος.

Κάτω. Εἰδῶλιον καθημένης ἀρχαϊκοῦ τύπου με καθειμένας τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν

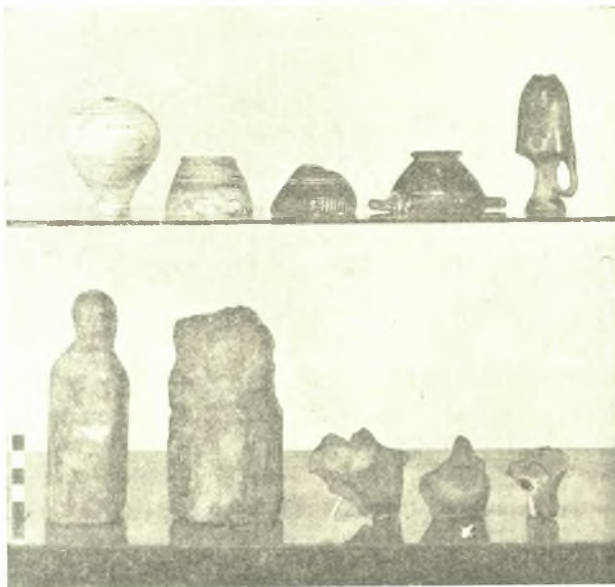

Εἰκ. 5. Σταλακτίτι τῆς ὀροφῆς τοῦ σπηλαίου τῆς Ἡρακλείτσας.

γονάτων. Πηλὸς ἐρυθρόφαιος περιέχων μαρμαρυγίαν, ἐντόπιος. Ὑψος 0,13 μ. περιγράμματα ἐσβεσμένα. Δεύτερον ἀκέφαλον περισσότερο ἐξειλιγμένον τοῦ πρώτου καὶ πλαστικώτερον. Ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς ἑλλείπουν καὶ αἱ κατ' ἀγκῶνα κεκαμμένα χεῖρες. Κάθηται ἐπὶ θρόνου, τοῦ ὁποῖου δηλοῦνται οἱ πρόσθιοι πόδες· ἐπὶ τοῦ στήθους καταπίπτει ἡ κόμη εἰς βοστρύχους. Περὶ τὴν ὄσφυν καὶ κάτωθεν τῶν ἑλλειπουσῶν χειρῶν δηλοῦνται αἱ ὀξεῖς ἀπολήξεις τοῦ πέπλου. Τὸ σύνολον ἀποδίδει ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἔργα τῆς γλυπτικῆς τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων. Ὑψος σφζ. 0,12 μ. πηλὸς ἐρυθρὸς περιέχων μαρμαρυγίαν. Τρίτον τεμάχιον στήθους κόρης καθημένης ὡσαύτως καὶ φερούσης τὴν ἀριστεράν ἐπὶ τοῦ στήθους. Τέταρτον μέρος κεφαλῆς κόρης· ἀμφοτέρων ὁ πηλὸς εἶναι ἐντόπιος. Πέμπτον μέρος προσώπου γυναικεῖου. Πηλὸς ἐρυθροκίτρινος. Ὀφθαλμός, ὀφρύνες καὶ ἔχνη κόμης γεγραμμένα διὰ μελανῶν ἐξηρημένων γραμμῶν.

Εἰκ. 6. Κορινθιακά καὶ Ἀττικά ὄστρακα ἐκ τοῦ ἄντρου τῆς Ἡρακλείτσας.

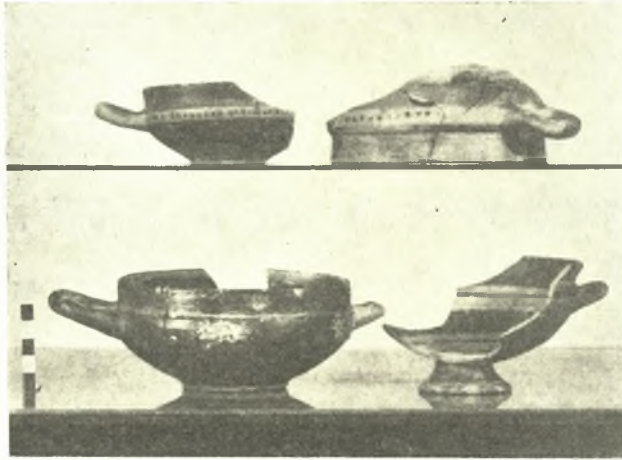

Εἰκ. 7. Κορινθιακά, Ἀττικά ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια ἐκ τοῦ ἄντρου τῆς Ἡρακλείτσας.

Εἰκ. 8. Ἄνω δύο κύλικες ἐξ ἐντοπίου πηλοῦ μετὰ βάσεως σφαιρικῆς. Ἡ πρώτη κοσμεῖται ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὑπ' ἐρυθροῦ βερνικίου. Ἐπὶ τῆς μεταξὺ τῶν λαβῶν ἀβάφου ζώνης φέρει παχείας ἐρυθρᾶς στιγμάς. Διάμετρος 0,10 μ. Ὑψ. 0,04 μ. Ὁμοιοτρόπως ἀλλὰ διὰ καστανοῦ-μέλανος βερνικίου γεγραμμένον μέγα μέρος κύλικος εἰκονιζόμενον ἀνεστραμμένον διάμετρος 0,125 μ.

Κάτω ἀριστερά. Ἀκεραία σχεδὸν μεγαλυτέρα κύλιξ μετὰ σφαιρικῆς βάσεως καὶ αὐστηρῶς καθέτων χειλέων, κοσμουμένη ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς δι' ἐνιαίου καστανοῦ πρὸς τὸ ἐρυθρὸν βερνικίου. Διάμ. 0,125 μ. ὕψ. 0,06. Πηλὸς ὁμοῖος πρὸς τῶν προηγουμένων.

Κάτω δεξιᾷ. Μέγα μέρος κύλικος ἐπὶ βάσεως κωδωνοσχήμου· ἐξωτερικῶς καλύπτεται ὑπὸ ἐνιαίου ἐρυθροῦ χρώματος πλὴν τῆς μεταξὺ τῶν λαβῶν ζώνης καὶ τῆς ἀποκλι-

Εἰκ. 8. Κύλικες τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος ἐκ τοῦ ἄνθρου τῆς Ἡρακλείτσας.

νούσης στεφάνης. Ἐσωτερικῶς ζῶναι ὁμοιόχρωμοι καὶ περὶ τὸ κέντρον ἐγγεγραμμένους κύκλος. Πηλὸς ὁ αὐτὸς διάμ. 0,12 μ. ὕψ. 0,075 μ. Ὁμοία πρὸς τὰ ἄνω ἀγγεῖα δημοσιεύομεν προσεχῶς ἐκ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Καβάλας ἐν τῇ ΑΕ 1938 πρβ. τὰ ἐκ Καλαμίτσας ΠΑΕ 1938 σ. 35 εἰκ. 8. Δυνάμεθα πιθανῶς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ὀλύμπου, τῶν εὐρημάτων τῆς Καβάλας καὶ τῶν ἐκ Θάσου ἀδημοσιεύτων εἰσεῖτι νὰ συμπεράνωμεν ὅτι εἶναι ἐντόπια Μακεδονικὰ προϊόντα κατὰ τὰ ὑποδείγματα τῶν ἀδιακοσμητῶν Ἴωνικῶν κυλικῶν. Ἡ ἡλικία τῶν ἀγγείων τούτων εἶναι τὸ πολὺ τὸ τέλος τοῦ 5' π. Χ. αἰῶνος.

Εἰκ. 9. Τρία μεγάλα μέρη σκύφων μετὰ γεωμετρικῆς διακοσμῆσεως, ἐξ ἐναλλὰξ καθέτων γραμμῶν καὶ συγκεντρικῶν κύκλων· πηλὸς σκληρὸς φέρων μαρμαρυγίαν, ἐσωτερικῶς ἐρυθρὸν ἐνιαῖον βερνίκι καὶ ἐξωτερικῶς τὸν περιγραφέντα διάκοσμον ἐπὶ τῆς ὀχι ὁμαλῆς ἐπιφανείας τῶν τοιχωμάτων του. Πρβ. Καλαμίτσας ΠΑΕ 1935, σ. 34 εἰκ. 8. 1936, σ. 75 εἰκ. 3. Ὁμοῖον ἀκέραιον ἀγγεῖον ἐξ ἀνασκαφῶν Ἀκροποτάμου ΠΑΕ 1938, σ. 104. Ὡσαύτως ἐξ Ὀλύμπου καὶ Θάσου πολλά. 5' π. Χ. αἰῶνος.

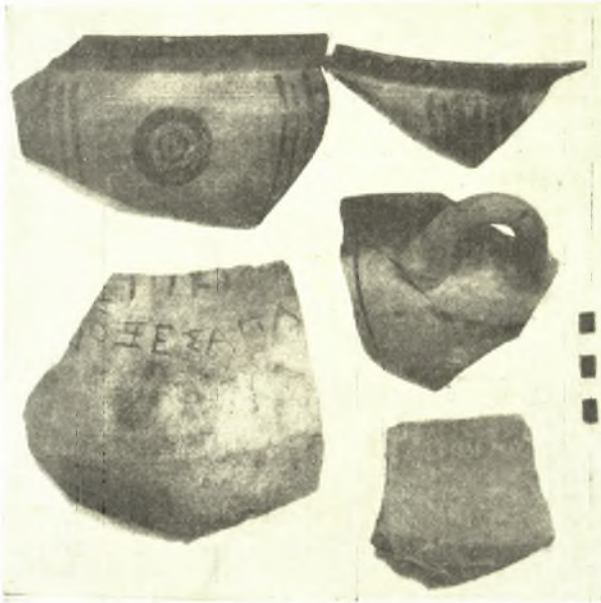

Δύο ὄστρακα ὧμων ὀξυπυθμένων ἀμφορέων φέροντα χαράγματα. Ὁ πηλὸς ἀμφοτέρων περιέχει μαρμαρυγίαν, τύπος γραμμάτων Δ' π. Χ. αἰῶνος, ὕψ. 0,010-0,015 μ. Ἐπὶ τοῦ πρώτου πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς εἰκόνος ἀναγινώσκομεν

|ΕΡΙΚΙ| |πιθανὸν ἐπὶ Κίμ[ωνος]

|ΔΟΞΕΣΑΠΑ| |ἐ]δοξε Σαπα[ίους];

Πιθανὸν νὰ ἔχωμεν τὸ ὄνομα Θρακικῆς φυλῆς τοποθετουμένης ἐντεῦθεν τοῦ Νέστου. (Collart Philippes σ. 196 κέξ. πίν. XXVIII RE τόμ. VIA σ. 407 (Lenk). Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ὄστράκου δυστυχῶς ἀκόμη ὀλιγώτερα γράμματα σφύζονται μεταξύ τῶν

Εἰκ. 9. Ὅστρακα σκύφων καὶ ὀξυπυθμένων ἀμφορέων ἐκ τοῦ ἄντρου τῆς Ἡρακλείτσας.

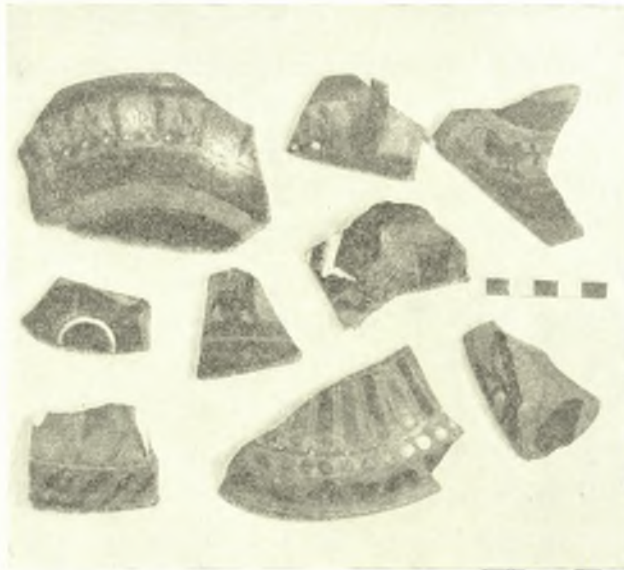
ὁποῖον μόνον ὁ σύνδεσμος καὶ ἀναγνωρίζεται. Ὑψ. τῶν γραμμάτων 0,020 μ. Χαράγματα ὑπάρχουν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ὄστρακα, κυρίως μελαμβαφεῖς ἢ ἐρυθροῦς πυθμένας ἀγγείων ἀλλ' ἄνευ νοήματος λ. χ. ἐπὶ πυθμένος κύλικος ΚΛΕ. ἐπὶ πυθμένος πελίκης (;) ΗΙΒ. ἐπὶ πυθμένος σκύφου ΑΥΤ. Ἐπὶ δύο πυθμένων κανθάρων Η καὶ ἐπὶ ἄλλου Δ'· ἐπὶ χείλους σκύφου Ω· ἐπὶ πυθμένος πινακίου ΕΙ· ἐπὶ χείλους πρὸχου ἀβάφου ΠΛ· ἐπὶ τοιχωμάτων σκύφου μελαμβοφούς]ΙΜΦΛΙ| πιθανὸν [Ν]ΥΜΦΑΙ[Σ].

Εἰκ. 10. Ἄνω. Ὅστρακα μελανομόρφων μικρογραφικῶν Ἀττικῶν κυλικῶν τοῦ τέλους τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος (Kleinmeisterschalen). JHS (52) 1932 σ. 189 «Horal bandcups». Διὰ τὸ τρίτον κατὰ σειρὰν πρβ. JHS (52) 1932 σ. 63 εἰκ. 6 ἀριθ. 79 πίν. II 21. 24. (540)-530 π. Χ. Ὑρε).¹ Τεμάχιον ὀφθαλμοφόρου κύλικος (Augenschale), καὶ

¹ Ὑπὸ τοῦ Ὑρε τὰ ἀγγεῖα ταῦτα χρονολογοῦνται κάπως ἀρχαιότερον, ἐνῶ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος κατέρχονται.

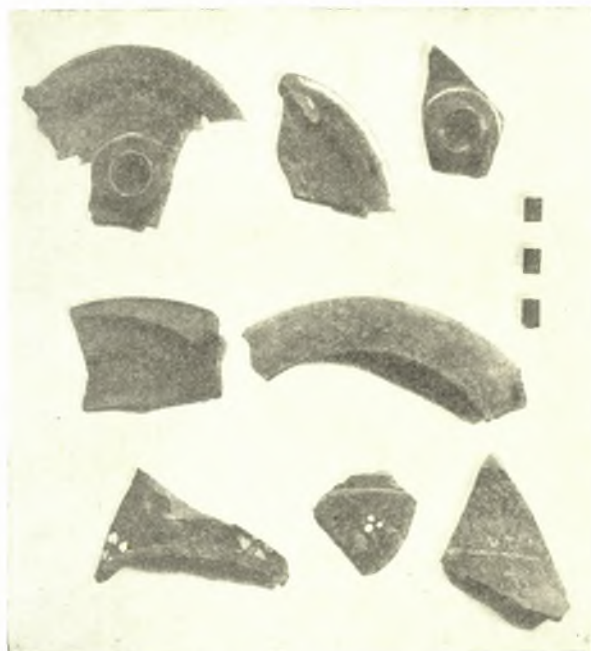
μελανομόρφου σκύφου, δύο ἐρυθρόμορφα δοστρακα ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν σφίξει παράστασιν καθήμενης γυναικὸς καὶ φερούσης ἔνδυμα πλουσίας πτυχώσεως τὸ δὲ ἄλλο τὰ κάτω ἄκρα ἐφήβου. Δύο τεμάχια ποματίων Ἰωνικῶν μετ' ἑναλλάξ ἐπιθέτων λευκῶν καὶ ἰωδῶν χρωμάτων. Πηλὸς φαίος. Μέλαν χρῶμα φθίμου ἐλαίας· Ἀρχαῖκοι χρόνοι.

Εἰκ. 11. Ἄνω καὶ μέσον. Θραύσματα λύχνων τύπου Καλαμίτσας (ΠΑΕ 1935 σ. 37 εἰκ. 8) ἔκτου π. Χ. αἰῶνος, χρησιμοποιηθέντων ἢ πρὸς φωτισμὸν τοῦ σπηλαίου κατὰ τὰς ἐκεῖσε τελουμένας ἐορτὰς ἢ ἀνατεθέντων ταῖς Νύμφαις. Λύχνοι εὐρέθησαν εἰς πολλὰ σπήλαια-Νυμφαῖα RE ἔ. ἄ. 1557 Abschn. 30. Κάτω. Τρία ἐκ τῶν ἑλληνιστικῶν δοστράκων τοῦ σπηλαίου κοσμούμενα διὰ λευκῶν ἐπιθέτων φύλλων καὶ καρπῶν κισσοῦ.

Εἰκ. 10. Διάφορα δοστρακα ἐκ τοῦ ἄντρου τῆς Ἡρακλείτσας.

γ'. Ἐπιγραφὰὶ καὶ ἄλλα ἐκ λίθου εὐρήματα. 1) Μαρμαρίνον ἐνεπίγραφον τετράπλευρον βᾶθρον εὐρεθὲν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἐπιχώσεως τοῦ θαλάμου Β εἰς τὸ σημεῖον Ε 1 τῆς εἰκόνης 2 καὶ ἀφειδὲν ἐν τῷ σπηλαίῳ διότι δυσκόλως μεταφέρεται ἐκεῖθεν (εἰκ. 12). Διαστάσεις $0,62 \times 0,45 \times 0,22 \mu$. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας του φέρει τόρμον σχήματος ἀκανόνιστου τραπεζίου διὰ τὴν ἐνσφίγησιν τῆς πλίνθου τοῦ ἐλλείποντος μαρμαρίνου ἀγάλματος. Διαστάσεις τοῦ τόρμου $0,35 \times 0,40 \mu$. βάρους $0,05 \mu$. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ βᾶθρου, ἢ πρόσοψις καὶ αἱ δύο στεναὶ πλευραὶ εἶναι ἐξεργασμέναι, ἢ ὀπισθία καὶ κάτω εἶναι ἄδρα. Ἐκεῖτο ἄρα πρὸς τινὰ ἄκραν ἢ φυσικὴν κόγχην τοῦ σπηλαίου. Αἱ διάφοροι ἔδραι τοῦ βᾶθρου καὶ κυρίως τῆς ἐνεπιγραφου προσόψεως του εἶναι ἀποκεκρουμένα. Ἐπὶ τῆς προσόψεως πεντάστιχος ἀναθη-

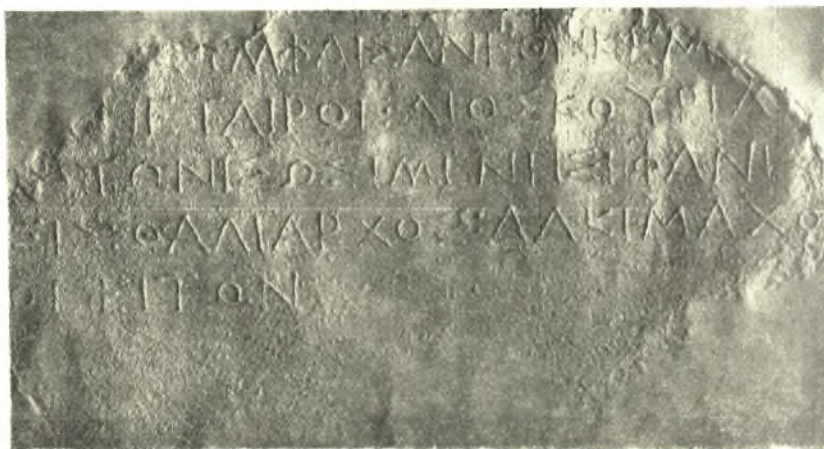

Εἰκ. 11. Θραύσματα λύχνων καὶ Ἑλληνιστικά ὄστρακα ἐκ τοῦ ἄντρου τῆς Ἡρακλείτσας.

Εἰκ. 12. Τὸ ἐνεπιγραφὸν βᾶθρον τοῦ ἄντρου τῶν Νυμφῶν τῆς Ἡρακλείτσας.

ματική ἐπιγραφή. Ὑψος γραμμῶν 0,015 μ. 0,020 μ. Διάστιχον 0,015 μ., διαγραμμάτιον 0,010 μ. Τριπλαῖ ἢ διπλαῖ καθέτως τοποθετημένοι στιγμαὶ χωρίζουν τὰ κύρια ὀνόματα τῶν ἀναθετῶν. Τύπος γραμμῶν καλῶν χρόνων Ω ἢ ⊖ ⊙ κε (εἰκ. 13), τέλος Δ' π. Χ. αἰῶνος πρβ. ἐπιγραφὴν Καβάλας ΑΕ 1936 σ. 34 εἰκ. 50.

Εἰκ. 13. Τὸ ἔκτυπον τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βάθρου εἰκ. 12.

[Ν]ΥΜΦΑΙΣ ΑΝΕΘΗΚΕΜ[Ε ὁ δεῖνα]
[καὶ οἱ] ΕΤΑΙΡΟΙ: ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔ[ΗΣ]
[ΣΤΡ]ΑΤΩΝ: ΣΩΣΙΜΕΝΗΣ: ΦΑΝΙ[Σ]
[Σ]ΩΣΙΣ: ΘΑΛΙΑΡΧΟΣ: ΑΛΚΙΜΑΧΟΣ [...]
[Η]ΡΟΓΕΙΤΩΝ

Διοσκουρίδης: IG XII 8, 263, 12. 355, 27.

Στράτων: IG XII 8, 299, 20. 314, 1.

Σωσιμένης: Fick. Die griechischeu Personennamen σ. 260.

Φάνης: IG XII 7, 422, 10. 424, 9. 451. Fick ἔ. ἀ. σ. 273.

Σώσις: IG VIII 425 β. Hoffmann, Die Makedonen ihre Sprache... σ. 203. Fick ἔ. ἀ. σ. 260.

Θαλιάρχος: IG XII 9, 787. Fick ἔ. ἀ. σ. 139.

Ἀλκίμαχος: IG XII 8, 287, 17. 291, 15. 298, 20. 354, 32. Fick ἔ. ἀ. σ. 53.

Ἡρογείτων: Fick ἔ. ἀ. σ. 84.

Πιθανὸν ἢ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπιγραφῆς φθορὰ τοῦ λίθου νὰ ἐστέρησεν ἡμᾶς τοῦ συνήθους τοπικοῦ ἐπιθέτου τῶν ἐν τῷ σπηλαίῳ λατρευομένων Νυμφῶν, δὲν ἀποκλείεται ὁμως καὶ νὰ μὴ ὑπῆρχε τοιοῦτόν τι (πρβ. Πανσανίαν V, 15, 6 «βωμὸς Νυμφῶν, ἃς Ἀκμηνάς καλοῦσιν» V, 5, 11 «ἐν τῷ Σαμιακῷ σπηλαίῳ καλούμενον Ἀνιγρίδων Νυμφῶν». IX, 3, 9 «Νυμφῶν

ἄντρον Κιθαιρωνίδων» X 32, 7, «Κωρυκίων εἶναι ἱερὸν Νυμφῶν καὶ Πανός» I, 31, 4, «βωμὸς Ἰσηνίδων Νυμφῶν» VI, 22, 7 «Ἰωνίδες Νύμφαι» IX, 34, 4 «Λειβηθρίων Νυμφῶν» I, 40, 1 «Σιθνίδων Νυμφῶν». Στράβωνα IX, 410 X, 471 «τῶν Λειβηθρίδων Νυμφῶν ἄντρον» X, 472-475 «Νύμφας Καβειρίδας τρεῖς» πρβ. Δήλου «Νύμφαι Πυρρακιδῶν» BCH 1929 σ. 173. Μινοίδες Délos V 114 ἐξ. Κασταλίδες Θεόκρ. 7, 148. Πηγασιδὲς Myth. Lex. III, 1726. Δικταῖαι. Καλλίμ. ὕμν. I, 47. Ἰδαῖαι Εὐρ. Ἐλ. 1324. Πausan. X, 127. Πηλιάδες Ἄπολλ. Ρόδ. I, 550 κλπ. PW, RE Bd. XVII σ. 1527 κέξ (Herter). Ἐν Μακεδονίᾳ αἱ Νύμφαι καλοῦνται «Θουρίδες» (Bäge de Macedonum sacris σ. 121).

Περὶ τῶν ἐπιθέτων τῶν Νυμφῶν ὡς καὶ τῆς λατρείας τῶν ἐν Θράκῃ βλπ. G. Cazarow PW RE λ. Thrake (Religion). Herter ἔ. ἄ. 1544 καὶ M. Ἀποστολίδην Θρακικά V σ. 55. Νύμφαι Ἀγχιαλεῖαι, Βουρδαπηναί, Νύμφαι Αἴμου, Νύμφαι Κυρῖαι ἢ ἔνθειαι Βιστόνιαι Νύμφαι καὶ Οἰαγρίδες Ἐπιτάφ. Βίωνος 17-18, σχετιζόμεναι μετὰ τῆς περιφερείας Καβάλας.

Ἡ δοτικὴ Νύμφαις χαρακτηρίζει τὸν προορισμὸν καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῷ σπηλαίῳ εὐρημάτων ὡς ἀναθημάτων εἰς τὰς Νύμφας προσθέτει δὲ εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι γνωστὰ μέχρι σήμερον νυμφαῖα ἄντρα καὶ τὸ παρά τὴν Ν. Ἡρακλείσαν (Κωρύκιον ἄντρον Ν. Παπαδάκης Ἀρχ. Δελτ. VI, 1920-1 σ. 149. Βάρης AJA VIII 1903 σ. 263 ἐξ. Πανός AE 1900 σ. 38, 1901 σ. 32 (Σκιάς). Ρωμαῖος AE 1905 σ. 91 ἐξ. 1906, 89. Ὁρλάνδος, Πιστὰ Κορινθίας Arch. Anzeiger 1934, 194. Ὅσσης καὶ Φαρσάλου AE 1919, 48, καὶ RE ἔ. ἄ. Abschn. 32 Kultstätten. Τὸ νέον βορειότερον τῶν ἐν Ἑλλάδι σπηλαίων ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν ὡς εὐρισκόμενον γεωγραφικῶς εἰς τὴν σημερινὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, τὴν κατ' ἀρχαίους Θράκην καὶ μάλιστα ὑπὸ τὸ πλούσιον εἰς μύθους Παγγαῖον ὄρος. εἶναι δὲ γνωστὸν ἐκ τοῦ Στράβωνος IX 410, καὶ X, 471 ὅτι καὶ τῶν Ἐλικωνιάδων Νυμφῶν καὶ τῶν Λειβηθρίδων ἡ λατρεία ἦτο Θρακικῆς καταγωγῆς («ἐνταῦθα Ἐλικῶνι ἐστὶν τότε τῶν Μουσῶν ἱερὸν καὶ ἡ Ἴππου κρήνη καὶ τὸ τῶν Λειβηθρίδων Νυμφῶν ἄντρον· ἐξ οὗ τεκμαίρουτ' ἂν τις Θρακίας εἶναι τοὺς τὸν Ἐλικῶνα ταῖς Μούσαις καθιερώσαντας, οἳ καὶ τὴν Πιερίδα καὶ τὸ Λεῖβηθρον καὶ τὴν Πίμπλειαν ταῖς αὐταῖς θεαῖς ἀνέδειξαν» «τόν τε Ἐλικῶνα καθιέρωσαν ταῖς Μούσαις Θρακίαις οἳ τὴν Βοιωτίαν ἐποικίσαντες, οἵπερ καὶ τὸ Λειβηθριάδων Νυμφῶν ἄντρον καθιέρωσαν, Πιερία γὰρ καὶ Ὀλυμπος καὶ Πίμπλα καὶ Λεῖβηθρα τὸ πᾶσαι ἦν Θράκια χωρία καὶ ὄρη, νῦν δ' ἔχουσι Μακεδόνες» πρβ. Πausan. IX - 29, 2'). Καὶ τῶν Μακεδονικῶν Θουρίδων Νυμφῶν ἡ καταγωγὴ εἶναι Θρακικὴ, ἂν ἀποβλέψη τις εἰς τὸ δεύτερον συνθετικὸν τοῦ Θρακικοῦ ἐπιθέτου τοῦ Διὸς Σβελοσύρδου, Σβεροσύρδου (Bäge ἔ. ἄ. 121. Seure Rev. ét. gr. XXVI, 248. Μπακαλάκης Θρακικά VI σ. 313. O. Hoffmann ἔ. ἄ. σ. 97 σημ. 132 ἄλλως ἄλλως ἐτυμολογεῖ, ἀλλὰ σχετίζει πάλιν τοῦτο πρὸς τὴν Θρακικὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου).

Ἡ πληθώρα τῶν ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς Θράκης εὐρημάτων καὶ ἱερῶν τῶν Νυμφῶν τῶν τελευταίων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, χρόνων τῆς ἀρχαιότητος, ἢ ἐν τῇ ἀνεξερευνητῷ Ἑλληνικῇ Θράκῃ μικρὰ ποσότης ἀναλόγων ἢ μᾶλλον πρώτων εὐρημάτων¹ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ὡς ἄνω πληροφορίας τοῦ Στράβωνος πείθουσι πραγματικῶς περὶ τῆς ἀρχικῶς καθαρᾶς Θρακικῆς πρωτογόνου λατρείας τῶν πηγῶν καὶ τῶν ὁρέων² τὴν ὁποῖαν ἢ κατόπιν Ἑλληνικῆ θρησκευτικῆ λεπτότης ἐξύψωσεν εἰς χαριέσσας γλυπτὰς κόρας τοῦ ἐν Λούβρω ἀναφλύφου τοῦ πρυτανείου τῆς Θάσου.

Ἐλατρεύοντο ἐν τῷ σπηλαίῳ Ν. Ἡρακλείτσας αἱ Νύμφαι τιμώμεναι διὰ θυσιῶν καὶ συνεστιάσεων ἴσως, ὡς κατωτέρω θὰ φανῇ. Μαρτυρεῖται τοῦτο ὑπὸ τοῦ πλήθους τῆς τέφρας τῶν κεκαυμένων ὄστων καὶ τῶν θαλασσίων ὄστρέων. Δὲν ἀποκλείεται οἱ ἐκεῖσε μεταβαίνοντες νὰ ἐπίστευον καὶ εἰς τινὰ θεραπευτικὴν τῶν σταλαγμῶν καὶ τῶν ὑδάτων δύναμιν. (Πρβ. Στράβωνα VIII 376... τῶν Ἰωνιάδων Νυμφῶν ἱερὸν τῶν πεπιστευμένων θεραπεύειν νόσους τοῖς ὕδασι». Παιουσανίαν VI, 22, 7 «λουομένοις δὲ ἐν τῇ πηγῇ τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἰωνιδῶν Νυμφῶν καμάτων τέ ἐστι καὶ ἀλγημάτων παντοίων ἰάματα» V, 5, 11 «σπήλαιον ἐν τῷ Σαμιακῷ καλούμενον τῶν Ἀνιγρίδων Νυμφῶν, ὅς δ' ἂν ἔχων ἀλφὸν ἢ λεύκην ἐς αὐτὸ ἐσέλθη, πρώτα μὲν ταῖς Νύμφαις εὔξασθαι καθέστηκεν αὐτῷ καὶ ὑποσχέσθαι θυσίαν ὀλοιανδήτινα, μετὰ δὲ ἀποσμῆχει τὰ νοσοῦντα τοῦ σώματος· διανηξάμενος δὲ τὸν ποταμὸν ὄνειδος μὲν ἐκεῖνο κατέλιπεν ἐν τῷ ὕδατι αὐτοῦ ὃ δὲ ἕγιγες τε ἄνεισι καὶ ὁμόχρως. Βλ. RE ἔ. ἀ. σ. 1551 Abschn. 25 (Herter).

[καὶ οἱ] ἑταῖροι. Ἐκ τοῦ προτασσομένου τοῦ καταλόγου τῶν κυρίων ὀνομάτων τῶν συναναθεσάντων τὸ βᾶθρον καὶ τὸ ἄγαλμα προσηγορικοῦ «οἱ ἑταῖροι» ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται περὶ συλλατρευτῶν, συντροφῶν τῶν Νυμφῶν C. Poland Geschichte des griechischen Vereinswesens σ. 7 ὑπόσημ. καὶ σ. 574, B 449 - 450 «οἱ ἑταῖροι καὶ Σαββατισταὶ θεοῦ προνοία Σαββατιστοῦ συνηγμένοι» σ. 536 Nachtr. zu S 52 «οἱ συνήθεις φίλοι καὶ ἑταῖροι» Ziebarth, Das griechische Vereinswesen σ. 172.

2) Θραῦσμα λιθίνης ἐνεπιγράφου στήλης εὐρεθὲν κατὰ τὴν σκαφὴν τῆς ἐπιχώσεως τῆς κόγχης-σχισμῆς τοῦ βράχου E2 εἰκ. 6, ἀσβεστόλιθος. Ὑψος σφζόμενον 0,17 μ. πλάτος 0,20 μ. πάχος 0,07 μ.. Ἡ ἐνεπίγραφος ἐπιφάνεια καὶ αἱ δύο πλάγια στεναὶ πλευραὶ εἶναι ἐξειργασμέναι, ἢ ὀπισθία ἀδρά.

¹ Περὶ τῆς λατρείας τῶν Νυμφῶν ὑπὸ τῶν Βιστόνων Θρακῶν βλ. Bloch Myth. Lex. III 509, καὶ Ἐπιτάφ. Βίωνος (Μόσχου;) 18 RE ἔ. ἀ. σ. 1546.

² Ἡσιόδ. Θεογν. 130 (Γαῖα) γείνατο δι' οὐρεα μακρὰ θεᾶν χαριέντας ἐναύλους Νυμφέων, αἱ ναίουσιν ἂν οὐρεα βησσηέντα. 187 Νύμφας Μελίας καλέουσ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν» καθ' ὁμωνυμίαν τῶν δένδρων, οἷς μυθικῶς ἔχαιρον ἐκεῖναι (Εὐστάθιος). Πρβ. Ἡσιόδου ἅπαντα ὑπὸ Καρόλου Σίττλ (Ζωγράφειος βιβλιοθήκη Γ') σ. 91 σημ. 187.

Σώζονται ἕξ στίχοι τῆς ἐπιγραφῆς. Τὸ ἔλλειπον μέρος δὲν πρέπει νὰ τὸ φαντασθῶμεν καὶ πολὺ μέγα. Ὑψος γραμμῶν 0,010 - 0,014 μ., διάστιχον 0,05 μ., διαγραμμῆτιον 0,010 μ.. Στοιχηδόν. Τύπος γραμμῶν Δ' π. Χ. αἰῶνος (εἰκ. 14).

Εἰκ. 14. Τὸ ἔκτυπον τῆς ἐπιγραφῆς 2.

(vacat)

ΑΡΑΥΛ[ΟΣ]

ΣΥΝΠΟΤΑΙ

ΕΥΞΑΜ[Ε]ΝΟΙ

ΠΕΛΛΑΝ[Ω]

ΜΝΗΜΕΟΝ

ΕΘΗΚΑΝ

Φαίνεται ὅτι τοῦ ἐπιθέτου συμπόται προϋτάσσετο σειρά κυρίων ὀνομάτων ἐκ τῶν ὁποίων μόνον τὸ Ἄπαυλ[ος] ἐσώθη. Παρ' Ἡσυχίῳ κεῖται τὸ ἐπίθετον ἄπαυλος = ἀπόκοιτος. Τὸ κ. ὄνομα Ἄπαυλ[ος] τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ ἐνταῦθα. πρβ. ὅμως τά: Ἀποικίας Αἰτωλῶς Fick ἔ. ἀ. σ. 63. καὶ Ἀποδήμιος. Τὸ ἐπίθετον συμπόται¹ ἐπιβεβαιώνει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἐγένοντο ἐν τῷ σπηλαίῳ

¹ Εἰς Θρακικὴν ἐπιγραφὴν (Ziebarth ἔ. ἀ. σ. 50, 143, 14) ἀναφέρονται «συμποσιασαι θεοῦ Ἀσκληπιοῦ».

κοινὰ θυσίαι καὶ συνεστιάσεις, σχηματιζομένην καὶ ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ὀστῶν, ὀστρέων καὶ ὀστράκων ὀξυπυθμένων ἀμφορέων, ἐπὶ τῶν λαβῶν, τῶν ὁποίων ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς τρία σφραγίσματα: [ΘΑΣ]ΙΩΝ ΑΡΙΣ[ΤΙΩΝΟΣ] ῥόπαλα δύο χιαστὶ εἰς τὸ μέσον, διαστάσεις σφρ. 0,032×0,025 μ.]ΣΠΥΛΛ[ΔΗΣ] ἄστακὸς ἀνάγλυφος· μῆκος σφραγίσματος 0,045 μ. Τὸ πλάτος του δὲν ἀπετυπώθη ὀλοκλήρως. ΘΑΣΙΩ || ΑΜΦΑΝΔ|Π|ΥΛΛΑΔΗΣ φαρέτρα καὶ τόξον ἀνάγλυφα· διαστάσεις σφραγίσματος 0,040 × 0,022 μ. Ἐπὶ μιᾶς ἄλλης λαβῆς ὑπάρχει μελανὴ ταινία στυλποῦ βερνικίου, πρβ. Μ. Ε. Lambrino, *Les vases archaïques d'Histria* σ. 119 εἰκ. 85, δύο δὲ ἄλλων τὰ σφραγίσματα δὲν ἀναγινώσκονται ὡς μὴ ἀποτυπωθέντα καλῶς.

Ἐκ τὴν ἀποψιν ταύτην ἴσως αἱ Νύμφαι νὰ σχετίζονται καὶ μὲ τὴν Διονυσιακὴν λατρείαν (πρβ. Ἀθήναιον Ε' 28). RE ἔ. ἀ. σ. 1556-1557-1568 διὰ τρικλείνα ἐπιγραφῆς Συρακουσῶν SGDI 3233· σ. 1573 διὰ τὴν λατρείαν τῶν Νυμφῶν καὶ Διονύσου).

Πελάνας ἐξάμενοι. Πέλανος ἦτο μῆγμα τι ἐξ ἀλεύρου, μέλιτος καὶ ἐλαίου προσφερόμενον τοῖς θεοῖς, ἀρκετὰ ὑγρὸν ὥστε νὰ δύναται νὰ χυθῆ (Τίμαιος σοφιστῆς λεξικὸν Πλατωνικὸν ἐκδ. Ruhnken λ. Αἰσχύλ. ΧΟ. 92 Εὐριπ. ἀποσπ. 904), καιόμενον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ (Εὐρ. Ἴων 707. Πausanias Η 2, 3). Σουτῖδας πέλανοι, πέμματα ἐκ παιπάλης, τοῦτέστιν ἀλεύρου λεπτοτέρου εἰς θυσίαν ἐπιτήδεια, καρποὶ μέλιτι δεδευμένοι. Διονύσιος θραξ «θεοῖς ἀπαρχαί τινες». Wilamowitz Glaube der Hellenen I σ. 287.

Πέλανος ἐλέγγο καὶ ὁ τῷ μάντει διδόμενος μισθὸς ὀβολὸς κατὰ Σουτῖδαν. Ἐὰν κεῖται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἡ λέξις ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην σημασίαν τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐμαντεύοντο εἰς τὸ σπήλαιον (πρβ. Πausanias XI 3, 9 Κιθαιρωνίδων Νυμφῶν ἐστὶν ἄντρον, σφραγίδιον μὲν ὀνομαζόμενον μαντεύσθαι δε τὰς Νύμφας τὸ ἀρχαῖον αὐτόθι ἔχει λόγος. Διὰ προσφορὰς μέλιτος, κυκεῶνος, καρπῶν, ἀνθέων κλπ. ταῖς Νύμφαις βλ. RE ἔ. ἀ. σ. 1556, διὰ μαντείας καὶ νυμφοληψίας σ. 1552 Abschn. 26 (Herter) περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως πελάου ἐξ ἐπιγραφῶν βλ. Herwerden Lex. Graecum Suppl. λ. πέλανος. Πλείονα ἐν ΑΕ 1910, 12 σημ. 2 (Γ. Οἰκονόμος)).

3) Τμήμα περιφερείας μαρμαρίνης στρογγυλῆς τραπέζης ἢ περιρραντηρίου. Διάμετρος ± 0,50 μ. Πάχος κατὰ τὴν περιφέρειαν 0,05 μ. ἐπιφάνεια λεία πανταχόθεν. Ἐξωτερικῶς ταινία ἐγχάρακτος, ἐσωτερικῶς ἐλαφρῶς κοίλη ἐπιφάνεια. Ἐπὶ τῆς στεφάνης ὑπῆρχεν ἐπιγραφὴ τῆς ὁποίας δυστυχῶς μόνον πέντε γράμματα ἐσώθησαν τύπου καλῶν χρόνων. Ὑψος γραμμάτων 0,020 μ.]ΝΤΩΣΙ[.

4) Τεμάχιον μικροῦ βάθρου ἀγαματίου ἐκ δύο συνανηκόντων θρασμάτων· τὰ τεμάχια εὐρέθησαν εἰς δύο διάφορα ἀπέχοντα ἀλλήλων σημεῖα τοῦ σπηλαίου. Ἀσβεστόλιθος. Μῆκος 0,27 μ. Ὑψος 0,7 μ. Ὑπῆρχον ἄρα ἐν

τῶ σπηλαίῳ διάφορα μικρότερα μαρμάρινα ἀγαλμάτια ἀνατεθειμένα ἕως εἰς τινες φυσικὰς κόγχας τῶν τοιχωμάτων του.

5) Μακρόστενον δίκην ὀρθοστάτου τετράπλευρον βᾶθρον (;), φέρον ὡσαύτως ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας του τόρμον. Διαστάσεις $0,050 \times 0,32 \mu. \times 0,32$ Τόρμον $0,18 \times 0,20 \mu.$ καὶ βάθος $0,08 \mu.$ Ἐγκατελείφθη ἐν τῶ σπηλαίῳ.

6) Ἐκ τῶν διαφορῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἐπιχώσεως τοῦ θαλάμου Β κατακειμένων ἐξεργασμένων λίθων, ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι καὶ τεχνητῆ, κτιστῆ, διαρρυθμισίς ἐγένετο ἐν τῶ σπηλαίῳ, ἰδιαίτερας μνείας εἶναι μαρμαρίνη πλάξ τετράπλευρος, φέρουσα εἰς τὸ κέντρον τετράπλευρον τορμίσκον. Πλήν τῆς κάτω ἐπιφανείας τῆς αἰ ἄλλαι πλευραὶ εἶναι ἐξεργασμέναι. Διαστάσεις τοῦ λίθου $0,50 \times 0,51 \times 0,17 \mu.$ Ἴσως νὰ ἔφερον ἐπ' αὐτῆς ἀνάθημά τι.

Τὴν ἀπόκρημνον καὶ ἐπιβλητικὴν ἄκρην, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνοίγεται τὸ ἄντρον τῶν Νυμφῶν, περιέπλεον οἱ ἀρχαῖοι ταξιδεύοντες, εἴτε ἐκ Θάσου πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Συμβόλου, ὅπου τόσαι ἀποικίαι τῆς νήσου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐκείντο, εἴτε ἀπὸ τὴν μίαν πρὸς τὴν ἄλλην τῶν πόλεων ἐκείνων. Καὶ πεζοποροῦντες ἀκόμη διὰ μέσου τῶν τόσον γραφικῶν ὅσον καὶ εὐφόρων αὐλώνων καὶ χαραδρῶν ἐλάμβανον ἀφορμὴν ἐξ αὐτοψίας νὰ θαυμάσουν τὴν ἐπιβλητικὴν φύσιν τὴν πρὸς τὴν ὁποίαν λατρείαν των ἐτοποθέτησαν ἐν τῶ παρὰ τὴν Ἡρακλείτσαν, ἥδη εἰς τοὺς Νεολιθικοὺς κατοίκους τῆς χώρας γνωρίμω, ἄντρον.

Γ. Ἐρευναι ἐν τῇ Βιβλίᾳ. Ἡ μελέτη τοῦ ἄντρον τῶν Νυμφῶν τῆς Ν. Ἡρακλείτσας ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ εὐρενησώμεν συστηματικώτερον τὴν ἀπὸ Καλαμίτσας μέχρι Γαληψοῦ¹ περιοχὴν τοῦ Συμβόλου, τὴν ὁποίαν καὶ προηγουμένως πολλὰκις διετρεξάμεν.

Ἐκ τῆς ἐρεῦνης ταύτης ἐξήχθη τὸ γενικὸν προτασσόμενον συμπέρασμα ὅτι ἐκτὸς τῶν μεγαλυτέρων συγκροτημάτων, τῶν πόλεων, αἵτινες ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ τὰς ὁποίας προσπαθοῦν νὰ ταυτίσουν οἱ σύγχρονοι ἐρευνηταί, ὑπῆρχον εἰς ὄλους τοὺς αὐλώνας καὶ τὰς μικρὰς καλλιεργησίμους ἐκτάσεις τῶν κρασπέδων τοῦ Συμβόλου Ὅρους ἀγροικίαι ἀκριβῶς ὅπως καὶ σήμερον. Διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἀγροικιῶν ἐκείνων καὶ τῶν ἐκ τῆς παραλίας πρὸς τὴν κοιλάδα τῆς Πιερίας διὰ φαραγγῶν καὶ χαραδρῶν ἀναγκαίων ὁδῶν ὑπῆρχον, ὅπου αἱ συγκεκολλημέναι πόλεις ἀπείχον πολὺ, μεμονωμένοι πύργοι.

Εἰς τὸν σημερινὸν συνοικισμὸν Σύμβολον (τ. Παλῆὸ Τσιφλίκι) καὶ εἰς τὸ κτῆμα Ἀποστόλου Χαραλαμπίδου εὐρέθησαν εἰς διανοιχθεῖσαν τάφρον ἐκτὸς διαφορῶν τοίχων ληνὸς ἐκ γρανίτου λίθου, διάφορα ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα,

¹ Τὰς περὶ τῆς πόλεως ταύτης παρατηρήσεις ἡμῶν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Ε. Μυλωνᾶ δημοσιεύομεν προσεχῶς εἰς τὴν ΑΕ 1938.

θραύσματα ἀμφορέων, ἐξ ὧν ἰδιαίτερας προσοχῆς εἶναι πῆλινον χωνίον καθ' ὅλα ὅμοιον πρὸς τὰ σύγχρονα μετάλλια. Ἐντὸς γραφικῆς χαράδρας τοῦ ἰδίου συνοικισμοῦ ὑπάρχει λιθόκτιστον ἀρχαῖον φρέαρ περὶ δὲ τὴν οἰκίαν τοῦ Γ. Ἀδαμοπούλου καὶ παλαιοχριστιανικὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εὐρέθησαν. Οἱ χωρικοὶ πάντοτε ἀνευρίσκουν νομίσματα διαφόρων ἐποχῶν.

Ἄγροικιῶν ἐρείπια ὑπάρχουν ὡσαύτως εἰς τὴν μικρὰν πεδιάδα τῆς Ἡρακλείτσας, ὅπου οἱ χωρικοὶ μεταξὺ ἄλλων ἀνευρίσκουν ἀγνῦθας. Εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ ἱερέως Μιχαὴλ Θεοδωρίδου φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον ἀρχαῖαι θέρμαι. Τὴν μικρὰν πεδιάδα τῆς Ἡρακλείτσας διαρρέει κατὰ ΒΔ χεῖμαρος ὀνομαζόμενος τουρκοσιτὶ *sıcak deré*. Ἡ διὰ τοῦ χεῖμαρρου τούτου πρὸς τὴν Ἐλευθερούπολιν (Πράβι) ἀτραπὸς συνανιᾷ κατὰ τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς (ὕψόμετρον 200 μ.) δύο μαρμαρίνους πύργους. Ἐκ τούτων ὁ δεξιὰ τῷ ἀνερχομένῳ εἶναι ἰσοδομικός, ἐκ δόμων Θωσίου μαρμάρου. Οἱ δόμοι εἶναι καλῶς ἐξεργασμένοι μὲ ἀναθιρώσεις, ὑποταίνιας καὶ ἀδρὰν τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιάνειαν (νυφωτήν *rusticam*). Οἱ γωνιαῖοι φέρουν συνδέσμους καὶ εἶναι ὑπερμεγέθεις 1,40×0,62×0,40 μ. Τεχνικὴ καὶ ἐμφάνις τῶν πλευρῶν τοῦ πύργου εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως Φιλίππων Δ' π. Χ. αἰῶνος. Διαστάσεις τοῦ πύργου 18×15 μ.

Ὁ ἀριστερὰ τῷ ἀνερχομένῳ πύργος κεῖται ἐπὶ ὑψηλοτέρας πωσ κορυφῆς, εἶναι περισσότερον κατεστραμμένος, αἱ ὀλίγαι δὲ θεμελιώσεις του παρουσιάζουν ὄψιν πολυγωνικὴν. Εἶναι κατεσκευασμένοι ἐκ διαφόρων ἐντοπιῶν ἀσβεστολίθων καὶ κάπου διὰ μαρμαρίων πελεκητῶν δόμων. Αἱ ὀλικαὶ διαστάσεις τοῦ δευτέρου τούτου πύργου εἶναι ἀσαφεῖς. Εἶναι ἐνδεχόμενον μεταξὺ τῶν δύο πύργων νὰ διήρχετο ἀρχαῖα τις ὁδὸς πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τοῦ Συμβόλου καὶ τὴν Πιερίαν. Ἡ θέσις δεσπάζει τῶν πέριξ.

Ἐκεῖθεν τοῦ ὄρειου ὄγκου τῆς Ἡρακλείτσας, ἐφ' οὗ τὸ ἄντρον τῶν Νυμφῶν, ἀνοίγεται ὁ μέγας φυσικὸς λιμὴν τῶν Ἐλευθερῶν εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου εὐρίσκειται ἡ Νέα Πέραμος. Τὸ ἀριστερὸν σκέλος τοῦ κυκλικοῦ λιμένος τῶν Ἐλευθερῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐναλλὰξ γραφικὸς λόφους καὶ ἀμμώδεις ἰσθμούς. Ἐκ τῶν λόφων τούτων ὁ εἰς ὀνομάζεται ὡς γνωστὸν Καλὲ-Τσιφλικ ἐκ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ὑψομένου Βυζαντινοῦ φρουρίου, τὸ ὁποῖον τελευταίως ὁ P. Collart Philippes 84 κῆξ. ταυτίζει μὲ τὴν Ἀνακτορόπολιν τῶν Βυζαντινῶν. Ὁ λόφος οὗτος εἶναι ὁ τρίτος κατὰ σειρὰν, ὁ δὲ πρὸ αὐτοῦ ἰσθμὸς φέρει εἰσέτι τὸ ὄνομα φρεγαδοπήδημα=ὄλκος. Ἐπὶ τοῦ τετάρτου λόφου καὶ ΝΔ τοῦ Βυζαντινοῦ φρουρίου διακρίνονται διὰ μέσου τῆς πλουσίας εἰς θάμνους καὶ πρίνους βλαστήσεως τὰ τείχη μιᾶς ἄλλης ἀρχαιοτέρας πόλεως, πιθανὸν τῆς Οἰσύμης (εἰκ. 1).

Τοὺς ἀλλεπαλλήλους καὶ πιθανὸν διαφόρων ἐποχῶν ἐκ γρανίτου πολυγωνικοὺς καὶ ἰσοδομικοὺς ἀναλημματικοὺς τοίχους τοὺς κειμένους ἐπὶ τοῦ

λόφου ἐκείνου ἐπεσκέφθημεν κατὰ καιροῦς, δημοσιεύομεν δὲ ἐνταῦθα δύο παλαιότερας φωτογραφίας τοῦ ἀνατολικοῦ τετραπλεύρου πύργου καὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τετραπλεύρου μεγάλου ποδίου κτηρίου τινὸς ἢ ἀναλημματικοῦ τοίχου. Ἡ θαυμασία κατεργασία τῶν δόμων τοῦ γρανίτου εἶναι μεγάλης ὁμολογουμένως ἐπιμελείας διὰ τὸ τόσον σκληρὸν ὕλικόν. Ὁ λόφος οὕτως δεσπάζει τῶν πέριξ καὶ εὐλόγως ἔπρεπε νὰ ταυτισθῇ μὲ μίαν ἀπὸ τὰς ἀρχαίας παραλιακὰς πόλεις. Ὁ μεταξὺ τῶν ΒΑ πλευρῶν τοῦ λόφου καὶ τῶν πρὸς τὸ βυζαντινὸν φρούριον λαχονοκῆπων χῶρος, ὅπου προφανῶς θὰ ἦτο ἡ κάτω πόλις καὶ ἡ ἐμπορικὴ αὐτῆς ζωὴ, εἶναι πλήρης ὀστράκων καὶ θραυσμάτων ὀξυπυθμένων ἀμφορέων. Οἱ πρό-

Εἰκ. 1. Ἀνατολικὸς τετράπλευρος πύργος τῆς Οἰσύμης.

ποδες τοῦ δυτικώτερον τῆς ἀκροπόλεως κειμένου πέμπτου λόφου εἶναι πλήρεις τάφων σεσυλημένων ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Εἶναι σχεδὸν ὅλοι κιβωτώσχημοι, ἐκ πλακῶν γρανίτου καὶ ἐνίοτε μετὰ μαρμαρίνων καλυμμάτων (εἰκ. 2). Ἐφοῦ τὸ περὶ τῆς τέως ἀτατίστου πόλεως τῆς κειμένης εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἐνδιαφέρον ἡμῶν προέλαβεν ὁ συνάδελφος κ. Collart ἔ. ἀ. σ. 68, προτείνων τὸν ταυτισμὸν τῆς μετὰ τῆς ἀρχαίας Οἰσύμης, ἐνομίσαμεν ἐφέτος καλὸν νὰ προβῶμεν τοῦλάχιστον εἰς μικρὰν σκαφικὴν ἔρευναν ἐσωτερικῶς τοῦ σημείου τοῦ περιβόλου τοῦ πίνακος XVIII, 1 Philippes.

Ἐκ τῆς τάφρου ἐκείνης μήκους 8 μέτρων καὶ πλάτους 2, βάθους δὲ μόλις 0,50 μ. διὰ τὸ πτωχὸν τῆς ἐπιχώσεως προέρχονται διάφορα μελαμβαφῆ ὄστρακα, μικροσκοπικὰ μὲν ἀλλὰ ἀσφαλῶς ἐξ ἐρυθρομόρφων ἀγγείων, στόμιον Κορινθιακοῦ ἀρυβάλλου καὶ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι 3 παρατεθειμένον θραῦσμα ἐλικοσχήμου λαβῆς κρατήρος (Voluten — Krater), κοσμουμένης δι' ἰωδῶν καὶ μελανῶν χρωμάτων (O. Broneer Excavations on the North Slope of the Acropolis 1937 Hesperia VII, 2, 1938 σ. 192 εἰκ. 28, ἀρ. 1019). Ἐκτὸς

τούτων ἐν τῇ τάφρῳ εὐρέθησαν ἕξ ὄτα ἐσφραγισμένα ἀμφορέων ὀξυπυθμένων, τοῦ εἴδους δηλαδὴ τοῦ χαρακτηρίζοντος ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν ἀπέναντι

Εἰκ. 2. Τοῖχος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως τῆς Οἰσύμης.

Εἰκ. 3. Ἑλικόσχημος λαβὴ κρατῆρος καὶ σφράγισμα λαβῆς ἀμφορέως ΟἴΣΥΜΑΙΩΝ ἐκ τάφρου τῆς Οἰσύμης.

τῆς Θάσου παραλίην, καὶ μικρὸν χάλκινον νόμισμα Θασίων, φέρον ἐφ' ἑνὸς τόξον, ἀμφορέα, ῥόπαλον ἐπιγραφὴν ΘΑΣΙΩΝ καὶ μονόγραμμά τι, ἐφ' ἑτέρου δὲ κεφαλὴν Ἡρακλέους Δ' π. Χ. αἰών.

Ἐν ἐκ τῶν ἀνωτέρω σφραγισμάτων τῶν ἀμφορέων¹ ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ἐν λόγῳ πόλιν, διότι ἐπ' αὐτοῦ σαφῶς καὶ καθαρῶς ἀναγινώσκωμεν ΟΙΣΥΜΑΙΩΝ ΠΑΝΤΙΜ[ΟΥ] ἢ [ΟΣ] ἄροτρον ἀνάγλυφον εἰς τὸ μέσον. Διαστάσεις σφραγίδος 0,038 × 0,021 μ. τύπος γραμμάτων Δ' π. X. αἰῶνος (εἶκ. 3). Ὁ πηλὸς τοῦ ἀγγείου εἶναι ἐρυθρὸς, ἀκάθαρτος, πλήρης ἄμμου καὶ μαρμαρυγίου. Ἐντόπιος. Βεβαίως τὸ σφράγισμα δὲν ἐπιβεβαιώνει ἀδιασέιπτος τὸν ταυτισμὸν τῆς πόλεως, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἀξιάει τὰς ἐξ εὐρημάτων περὶ τῆς πόλεως ἐκείνης ὀλίγας γνώσεις μας καὶ δευτέρον συμβάλλει εἰς τὴν γνώσιν τοῦ ἐξαγωγικοῦ τῆς ἐμπορίου. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ πόλις ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων² ὡς κειμένη ἐν τῇ χώρᾳ Βιβλίᾳ ἢ Βιβλίνῃ³, τῆς ὁποίας ὁ οἶνος

¹ Ἐκ τῶν ἄλλων λαβῶν αἱ μὲν δύο φέρουν ἐν συμπλέγματι τὰ γράμματα ΣΕΥΔ ἢ τρίτη τὴν γενικὴν Θεσίω, τῶν δὲ δύο ἄλλων τὰ σφραγίσματα εἶναι ὅπως ἐφθαρμένα.

² Ἡ ἀρχαιότερα μνεία τῆς πόλεως παρ' Ὀμήρῳ Θ', 304 ὡς πατριδος τῆς Κασσιανείρας εἶναι Αἰσούμη. Θουκυδ. IV 107, ... Γαληψὸς οὐ πολλῶ ὕστερον καὶ Οἰσύμη εἰσὶ δὲ αὐτὰ Θεσίω ἀποικία. Διόδ. XI 68, 4 τῶν δὲ πλησιωχῶρων πόλεων ... ἐν αἷς ἦσαν ἀξιολογώτατοι Οἰσούμη καὶ Γαληψὸς ἀμφοτέραι Θεσίω ἀποικία. Προσεγγώρησεν το 424 π. X. τῷ Βρασιίδα. Σκυλ. 67 (Müller, Geogr. Gr. Min. I, 545 εἰσὶ δὲ ἐν Θρακῇ πόλεις Ἑλληνίδες αἱ δὲ Ἀμφίπολις, Φάγρης, Γαληψὸς, Οἰσούμη, καὶ ἄλλα ἐμπόρια Θεσίω. Πτολ. γεωγρ. III, 12, 7. Ἐν τῷ Στρυμονικῷ κόλπῳ Ἡδωνίδος παραλίον Νεάπολις ... Οἰσούμη ... Στρυμόνος ἐκβολαί. Plin. N. Hist. IV, 11 § 42: ... a meridie Aegaeum mare, in ora a Strymone Apollonia, Oesyra, Neapolis, Damos, ... Mesti amnis ostium. Ἡ πόλις ἐπὶ Φιλίππου μετωνομάσθη Ἡμαθία Σκῆμος Περιογ 656 (Müller ἔ. ἀ. σ. 221) μετ' Ἀμφίπολιν δὲ ἡ πρότερον Οἰσούμη πόλις Θεσίω γενομένη, μετὰ δὲ ταῦτα Μακεδόνων ἀπὸ τῆς Μακέσσης Ἡμαθίας τε λεγομένη ἐξῆς Νέα πόλις ἐστὶ καὶ νῆσος Θάσος. Τὸ πρῶτον ὁμοῦ ὄνομα τῆς πόλεως ἐξικολουθεῖ νὰ ὑφίσταται εἰς δύο ἐπιγραφὰς τῶν Δελφῶν τῶν ἐτῶν 220-175 π. X. SGDI II, 2600, 2580, 76 Παρά T. Lín. XLIII, 7, 10 καὶ XLIV 49, 56 ἀναφέρεται ὡς Emathia. Στράβων Γεωγρ. VII, 329 ἀπόσπ 11 ὅτι Ἡμαθία ἐκαλεῖτο πρότερον ἢ νῦν Μακεδονία. ἦν καὶ πόλις Ἡμαθία πρὸς θαλάσση. Στέφ. Βυζ. λ. Οἰσούμη πόλις Μακεδονίας. Θουκυδίδης τετάρτη ἢ νῦν Ἡμαθία. Τὸ ἐθνικόν. Οἰσυμῆος ταύτην Ὀμηρος ἔφη Αἰσούμην. Ὁ ἴδιος λ. Ἡμαθία πόλις καὶ χωρίον Ἐφορος παρ' Ἀρποκρ. λ. Οἰσούμη. Τὰ σχόλια εἰς Πτολ. Γεωγρ. III, 12, 7 (Müller 406) Οἰσούμη ἢ Ἀνακτορούπολις = Ἀνακτορόπολις (I. Κατακουζηνός IV, 17 ὅστις ταυτίζει ταύτην πρὸς τὴν Ἡΐονα βλ. M. Δήμητρα Γεωγραφίαν σ. 557. Collart Philippes σ. 82 ἐξ

³ Οὕτω ἐκαλεῖτο ἢ ἀπὸ Καλαμίτσας (Ἀντισάρας) μέχρι τῶν Ἐλευθερῶν χώρα τῶν προπόδων τοῦ Συμβόλου Στέφ. Βυζ λ Βιβλίνη Χώρα Θράκης. Ἀπὸ ταύτης. ὁ βιβλίνος οἶνος. Ἀθήναιος I, 31 α. FHG IV, 339 ἀπόσπ 6. Ἀρμενίδας δὲ τῆς Θράκης φησὶν εἶναι χώραν τὴν Βιβλίαν, ἣν Ἀντισάρην καὶ Οἰσούμην προσαγορευθῆναι, ὅπου σαφῆς συμφορμὸς τῶν ὀνομάτων τῶν πόλεων καὶ τοῦ τῆς χώρας ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔκειντο. Ἐπίσκοπος παρ' Ἡσυχίῳ βιβλίνα ὄρη, βιβλίνας, βιβλίνας ποταμὸς Νάξου Μεγ. Ἐτυμ. σ. 197. 39. Βιβλίνη ἐκαλεῖτο καὶ εἶδος ἀμπέλου, Ἴππυς παρ' Ἀθην. I, 31. Ἀχιλλεὺς Τάτιος 2. 2 Ἡσιόδου Ἔργα καὶ Ἡμέραι 589 βιβλίνας οἶνος ἐκδ. Ζωγραφείου βιβλιοθήκης Γ' Κ. Σίττλ. σ. 289 σημ. 589. Ἀθήναιος I, 31 α (F. C. G. 321 ἀπόσπ. 7) Θεόκρ. Εἰδύλλ. 14, 15 βιβλίον εὐώδη τετῶρων ἐτέων. Εὐρ Ἴων 1195, ἀνώνυμος κωμικὸς Μεγ. Ἐτυμ. 197, 32. Collart ἔ. ἀ. σ. 89.

ἦτο περίφημος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀντικρούζομεν ἐπὶ τέλος μετὰ χαρᾶς τὸ πρῶτον σφράγισμα, τὸ ὁποῖον ἀμιλλᾶται εἰς μοναδικότητα πρὸς τὸ μόνον ὡσαύτως μέχρι σήμερον γνωστὸν χάλκινον νόμισμα τῆς πόλεως, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ [O] ΣΥΜΑΙΩΝ ¹.

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι τὰ μελλοντικὰ εὐρήματα θὰ εἶναι πλουσιώτερα καὶ διαφωτιστικώτερα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΑΚΑΛΑΚΗΣ

¹ Head Hist. num⁷ σ. 892. Collart ἔ. ἀ. σ. 85 πίν. XXIII 6.

8. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΝΕΟΛΙΘΙΚΩΝ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΩΝ ΑΚΡΟΠΟΤΑΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΥΣΤΥΛΟΥ

Ἡ ὑπαρξὶς προϊστορικῶν συνοικισμῶν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων ἦτο γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1919 ὅποτε ὁ F. B. Welch ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ BSA (τόμ. XXIII, σελ. 44-50) ὄστρακα καὶ εἰδώλια, προερχόμενα ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ συνοικισμοῦ τοῦ Δικελὶ Τάς. Προϊστορικοὶ συνοικισμοὶ ὅμως εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Νέας Πιερίας δὲν ἔχουσι μέχρι τοῦδε σημειωθῆ. Τρεῖς τοιοῦτους συνοικισμοὺς σημειοῦμεν ἤδη κειμένους εἰς τὰς φυσικὰς τῆς κοιλά-

Εἰκ. 1. Νεολιθικὸς συνοικισμὸς Ἀκροποτάμου.

δος ταύτης ἐξόδους πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὸν συνοικισμὸν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Ἀκροποτάμου, τὸν συνοικισμὸν τοῦ Ὀρφανίου καὶ τὸν συνοικισμὸν τῶν Λακοβικίων, παρὰ τὴν ὁδόν, τὴν φέρουσαν ἀπὸ Ποδοχωρίου εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Σρυμόνος παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν¹. Ἐκ τῶν συνοικισμῶν τούτων ἠρευνήσαμεν διὰ δοκιμαστικῆς σκαφῆς τὸν παρελθόντα Ἰούλιον τὸν συνοικισμὸν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Ἀκροποτάμου²,

Ὁ συνοικισμὸς οὗτος κεῖται ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου λόφου περὶ τὸ ἓν χιλιόμετρον πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ χωρίου Ἀκροποτάμου, τέως Μπόμπλιανης.

¹ Πλήρη κατάλογον τῶν συνοικισμῶν τῆς περιφερείας Καβάλας θὰ δημοσιεύσῃ προσεχῶς ὁ κ. Γ. Μπακαλάκης.

² Ἡ σκαφὴ αὕτη ἐγένετο ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Washington University τοῦ St. Louis.

Ὁ λόφος εἶναι φυσικὸς καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ τῶν πολλῶν πηγῶν, αἱ ὁποῖαι καὶ σήμερον ἀκόμη παρέχουσιν ἄφθονον ὕδωρ, ἦτο καταλληλότατος δι' ἐγκατάστασιν προϊστορικῶν φύλων. Ἐν ὄλῳ ἠνοῖξαμεν τέσσαρας τάφρους εἰς διάφορα αὐτοῦ σημεῖα, αἱ τάφροι δ' αὐταὶ ἔφερον εἰς φῶς λείψανα, ἀναγόμενα εἰς τὴν νεολιθικὴν περίοδον καὶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος.

Ἡ νεολιθικὴ ἐπίχωσις εὐρέθῃ ἔχουσα μέσον πάχος 0,95 τοῦ μέτρου καὶ ἦτο βαθυτέρα κατὰ τὸ ΒΑ τοῦ λόφου ἄκρον. Ἐλάχιστα ἴχνη οἰκημάτων ἀνευρέθησαν εἰς τὴν ἐπίχωσιν ταύτην, ἀν καὶ εἰς τὸ ἄκρον τῆς τάφρου Α ἀνεσκάφη πλήρης ἱπνὸς κατεσκευασμένος ἐκ πλίνθων. Πλουσία ὅμως ὑπῆρξεν ἡ συγκομιδὴ ὄστράκων. Ἐκ τούτων τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ γραπτὰ καὶ δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τοὺς Θεσσαλικοὺς ῥυθμοὺς τοῦ Τσοῦντα καὶ τοῦ Wace καὶ Thompson¹. Χαρακτηριστικὰ τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων εἶναι ἀγγεῖα (καλυκώσχημοι φιάλαι ἰδίως), φέροντα καμπυλόγραμμον καὶ σπειροειδῆ διακόσμησιν, γεγραμμένην διὰ στιλπνοῦ μελανοῦ χρώματος ἐπὶ λαμπροῦ ἐρυθροῦ πεδίου (εἰκ. 2, 1-8). Ταῦτα εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ ἀγγεῖα τοῦ Θεσσαλικοῦ ῥυθμοῦ Β³α (2). Ὅστρακα τοῦ ῥυθμοῦ τούτου ἀνευρέθησαν ἄφθονα καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐπιφανείας τοῦ λόφου. Τῶν κατωτέρων στρωμάτων χαρακτηριστικὰ εἶναι ἀγγεῖα, φέροντα ἐπὶ τῆς ὑποκιτρίνου αὐτῶν στιλπνῆς ἐπιφανείας γραμμικὴν διακόσμησιν, γεγραμμένην διὰ στιλπνοῦ χρώματος μελανοῦ πρὸς τὸ καστανὸν (εἰκ. 3, 1-4). Καὶ τὰ ἀγγεῖα τοῦ εἴδους τούτου δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὸν Θεσσαλικὸν ῥυθμὸν Β³ε. Ἀλλὰ καὶ ὄστρακα τοῦ ῥυθμοῦ Β³α (3) (εἰκ. 2, 9-10 καὶ εἰκ. 3, 5-7), καὶ τοιαῦτα μὲ τρίχρωμον διακόσμησιν ῥυθμοῦ Β³β, ὡς καὶ ὄστρακα μὲ γραπτὴν χονδροειδῆ γραμμικὴν διακόσμησιν ῥυθμοῦ Β³δ (εἰκ. 3, 8-10), ἀπαντῶσιν εἰς ὅλα τὰ στρώματα. Ἐκ τῶν ἀγράφων τὰ σπουδαιότερα εἶναι, τὰ ἔχοντα στιλπνὴν μελανὴν ἐπιφάνειαν (ῥυθμὸς Α⁵γ), τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐν χρῆσει εἰς ἐποχὴν ἀρχαιότεραν ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν χαρακτηρίζουσι τὰ ἀγγεῖα τοῦ ῥυθμοῦ Β³α. Καὶ ἡ τεχνολογία τῶν ἐγγαράκτων ἀντιπροσωπεύεται δι' ἀρκετῶν ὄστράκων, ἀνηκόντων εἰς μικρὰ τριποδικὰ - τριγωνικὰ ἀγγεῖα, ὅμοια τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν εἰς τὴν Ὀλυνθον, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν Φωκίδα, εἰς τὸ Δικελὶ Τὰς καὶ ἄλλαχού².

Εἰς τὴν νεολιθικὴν ἐπίχωσιν ἐκτὸς τῶν ὄστράκων ἀνευρέθησαν καὶ ἀρκετοὶ πελέκεις, δυνάμενοι νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τοὺς τύπους Β, ΒΓ καὶ Γ, τοὺς γνωστοὺς ἐκ τῶν Θεσσαλικῶν συνοικισμῶν καὶ ἐκ τῆς Ὀλύνθου³ (εἰκ. 5,

¹ Πρβ. Τσοῦντα, Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου, σ. 157 ἐξ. καὶ Wace καὶ Thompson, Prehistoric Thessaly, σ. 13 ἐξ.

² Mylonas The Neolithic Settlement of Olynthus, 6. 40 ἐξ. εἰκ. 60-63 καὶ Grundman ἐν Ath. Mitt. 57, 1932, σ. 114 καὶ ὑποσημ.

³ Τσοῦντα, ἔ. ἀ., σ. 307 ἐξ. καὶ Mylonas, ἔ. ἀ., σ. 64 ἐξ.

Εἰκ. 2. Γραπτὰ δοτράκα ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ Ἀκροποτάμου Β³α (2) = 1·8 Β³α (5) = 9·10.

7-11, 13-14, 18-20). Ἐπίσης ἀνευρέθησαν καὶ τρία εἰδώλια πῆλινα τοῦ γνωστοῦ γυναικείου στεατοπυγικοῦ τύπου (εἰκ. 5, 1-3). Ἐν τούτων φέρει ποικίλην ἐγγάρακτον διακόσμησιν, ἕτερον δὲ μαστοειδεῖς τριγωνικὰς ἀποφύσεις εἰς τοὺς γλουτούς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠδύνατο νὰ στηρίζηται. Εἰς τὰ εἰδώλια πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ δύο πῆλινα ὁμοιώματα ποδῶν (εἰκ. 5, 6). Τὸ ἕτερον τούτων φέρει γραπτὴν διακόσμησιν καὶ κατὰ τὸ ὀπίσθιον μέρος

Εἰκ. 3. Γραπτὰ ὄστρακα ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ Ἀκροποτάμου Β^ε = 1-4
Β^α (3) 5-7 Β^δ = 8-10.

τῆς πτέρνης διάτρητον θηλήν, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ πούς ἠδύνατο νὰ ἀναρτηθῆ ὡς περίαπτον. Ἄξιον ἐπίσης ἰδίας μνείας εἶναι καὶ μέγα μέρος μαρμαρίνης φιάλης. Μετὰ τῶν ὄστράκων καὶ εἰδωλίων ἀνευρέθησαν καὶ πολλὰ ὄστᾶ μικρῶν ζώων, προφανῶς αἰγῶν καὶ χοίρων, μερικὰ τῶν ὁποίων εἶχον χρησιμοποιηθῆ ὡς καρφίδες, ὡς στιλβωτῆρες καὶ ὡς περίαπτα.

Ἡ ἔξετασθεῖσα ἐπίχωσις, ἡ ἀναγομένη εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, εἶχεν ἐλάχιστον βάθος, κατὰ μέσον ὄρον 20 ἑκατοστομέτρων, οὐδὲν δὲ σημαντικὸν προσέφερε πέραν τῆς ἀποδείξεως τοῦ οἰκισμοῦ τοῦ λόφου τούτου ἴσως κατὰ

τὸν Δ'. π. Χ. αἰῶνα. Μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν μελαμβραφῶν καὶ ἀγράφων ὀστράκων, τῶν εὐρεθέντων εἰς τὴν ἐπίχωσιν ταύτην, καταλέγεται καὶ οὗς ἀγράφου ὀξυπυθμένου ἀμφορέως, φέρον ἐπὶ τοῦ ὤμου του σφραγίδα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΜΙΚΙ/ΩΝΟΣ. Ἐπὶ γειτονικοῦ λόφου, χωριζομένου διὰ χαράδρας τοῦ συνοικισμοῦ, ἀνευρέθη νεκροταφεῖον ἀνήκον ἀσφαλῶς εἰς τὸ χωρίον τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Κατὰ κανόνα οἱ τάφοι τοῦ νεκροταφεῖου τούτου εἶναι

Εἰκ. 4. Ἐγχάρακτα Νεολιθικὰ ὄστρακα Ἀκροποτάμου 1-6 Πολυστύλου 7 - 10.

κιβωτιόσχημοι, εἶναι κατεσκευασμένοι ἐκ πλακῶν καθέτως τεθειμένων, ἔχουσι πολὺ μικρὰς διαστάσεις καὶ εὐρίσκονται εἰς ἐλάχιστον ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας βάθος¹ (εἰκ. 6). Ὡς ἐκ τούτου σχεδὸν πάντες οἱ ἐξερευνηθέντες τάφοι εἶχον ἤδη συληθῆ ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Εἰς τὸ μέσον περιῖπου τοῦ νεκροταφεῖου καὶ εἰς βάθος 40 ἑκατοστομέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ λόφου ἀνευρέθη πλάξ, καλύπτουσα τὸ στόμιον μελαμβραφοῦς κρατῆρος, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου δὲν εἶχε διαταραχθῆ (εἰκ. 7). Μετὰ τῆς σποδοῦ καὶ τῶν ὀλίγων ὀστῶν, τὰ

¹ Αἱ διαστάσεις ἐνὸς τῶν τάφων τούτων, τοῦ μᾶλλον χαρακτηριστικοῦ, εἶναι: μῆκος 0,85, πλάτος 0,30 καὶ βάθος 0,35 μ.

Εἰκ. 5. Νεολιθικά εἰδῶλια καὶ πελέκειες Ἀκροποτάμου 1-3, 6 καὶ 7-11, 13-14
18-20 Πολυστύλου 4-5 καὶ 12, 15-17.

Εἰκ. 6. Κιβωτόσχημος τάφος νεκροταφείου Ἀκροποτάμου.

ὅποια δὲν εἶχον τεφροποιηθῆ πλήρως, ἀνευρέθησαν καὶ δύο αἰχμαὶ λογχῶν ἐκ σιδήρου, τεμάχια σιδηρᾶς μαχαίρας, ἔλασμα χαλκοῦν, φέρον διάκοσμον ἐξ ὑελομάζης καὶ τεμάχια στρεπτοῦ χαλκίνου ἐλάσματος. Ἐξω δὲ τοῦ κρατήρος ἀνευρέθησαν μικρὰ ἀντικείμενα ἐκ χαλκοῦ, χαλκοῦς δακτύλιος καὶ τεμάχια ἀγγείων. Καὶ ὁ κρατῆρ καὶ τὰ εὑρήματα δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὸ τέλος τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος καὶ εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους πρέπει νὰ ἀναχθῆ καὶ τὸ νεκροταφεῖον ὡς καὶ ὁ συνοικισμός, εἰς τὸν ὅποιον τοῦτο ἀνήκει. Οἱ χρόνοι οὗτοι συμφωνοῦσι καὶ πρὸς τοὺς ὑποδεικνυμένους ὑπὸ τῆς σφραγίδος τοῦ Μικίωνος. Καὶ οἱ χριστιανικοὶ χρόνοι ἀντιπροσωπεύονται ἐπὶ τοῦ λόφου διὰ τοῦ ἐκκλησιδίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εὐρισκομένου εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλαγιάν. Πέντε κίονας τοῦ ἐκκλησιδίου τούτου ὡς καὶ τρία κιονόκρανα ἐκαθάρισαμεν ἀπὸ τὴν περιβάλλουσαν ταῦτα βλάστησιν. Τὰ σπουδαιότερα ὅμως λείψανα τοῦ λόφου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀσφαλῶς εἶναι τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν, ἐκ τούτων δὲ τὰ γραπτὰ ἀγγεῖα εἶναι τὰ χαρακτηριστικώτερα.

Εἰκ. 7. Μελαμβαφῆς κρατῆρ ἐκ τοῦ νεκροταφείου Ἀκροποτάμου· (α) κάλυμμα κρατήρος.

Τὰ ἀγγραφα μονόχρωμα ὄστρακα εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ ἐνὸς τῶν συνοικισμῶν τῆς πεδιάδος τῶν Φιλίππων, τῆς «Τούμπας» τοῦ Πολυστύλου. Ἡ μαστοειδὴς κατὰ τὸ σχῆμα Τούμπα αὕτη κεῖται κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ ὁμωνύμου χωρίου, τὸ ὅποιον εὐρίσκεται πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ἀπὸ Καβάλας εἰς Δράμαν ὁδοῦ καὶ κατὰ τὸ 12^{ον} χιλιόμετρον. Ἡ Τούμπα, ὕψους

τεσσάρων μέτρων, ἐσηματίσθη καθ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ ἐπάλληλα λείψανα ἀρχαιοτάτων οἰκισμῶν. Τὰ δύο πρῶτα ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς μέτρα ἔχουσιν ἐπίχωσιν τετραγαμένην καὶ χαρακτηρίζονται ὑπὸ προϊστορικῶν ἀλλὰ καὶ Ῥωμαϊκῶν καὶ Βυζαντινῶν ὄστράκων. Τὰ ὑπολειπόμενα δύο μέτρα σηματούζονται ἀπὸ καθαρὰν νεολιθικὴν ἐπίχωσιν. Ἐκ ταύτης προέρχονται ἀφθονα ὄστρακα κυρίως ἄγραφα. Τούτων τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἔχοντα μελανὴν

Εἰκ. 8. Γραπτὰ ὄστρακα συνοικισμοῦ Πολυστύλου.

στιλπνὴν ἐπιφάνειαν, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν ῥυθμὸν Α^βγ, γνωστὸν ἐκ τῶν λοιπῶν συνοικισμῶν τῆς βορειοτέρας Ἑλλάδος. Τὰ ἀγγεῖα τοῦ ῥυθμοῦ τούτου, εἰς τὰ κατώτερα στρώματα παρουσιάζουσι μονόχρωμον μελανὴν ἑξωτερικὴν ἐπιφάνειαν. Εἰς τὰ ἀνώτερα ὁμως στρώματα ἡ ἐπιφάνειά των γίνεται πολύχρωμος. Εἶναι μελανὴ στιλπνὴ μέχρι τοῦ ὤμου τοῦ ἀγγείου καὶ ἐρυθρὰ στιλπνὴ ἢ ἀμαυρὰ ἀπὸ τοῦ ὤμου τοῦ πυθμένου¹. Ἐπίσης εἶναι συνήθη τὰ μονόχρωμα ἀγγεῖα μὲ ἰριδίζουσαν ἐπιφάνειαν, τὰ ὑπὸ τῆς Κ^α L. Walker

¹ Πρβ. καὶ Mylonas, ἔ. ἀ., σ. 37 ἐξ. διὰ παραδείγματα ἐξ Ὀλύνθου καὶ διὰ τὴν τεχνολογίαν τῶν ἀγγείων τούτων.

Κοσμοπούλλου ὀνομασθέντα rainbow-ware. Φιάλαι μετὰ ἢ ἄνευ βάσεως, κύπελλα, μικραὶ καὶ μεγάλαι πρόχοι καὶ σκύφοι εἶναι τὰ συνηθέστερα σχήματα ἀγγείων.

Μικρὰ τριποδικὰ ἀγγεῖα τοῦ γνωστοῦ τριγωνικοῦ σχήματος μετὰ ποικίλης ἐχχαράκτου διακοσμήσεως δὲν εἶναι ἄγνωστα μολονότι σπανίζουσι (εἰκ. 4, 7-10). Τὰ γραπτὰ εἶναι πολὺ ὀλίγα καὶ ἐκ τούτων τὰ περισσότερα φέρουσι μᾶλλον ἀμελῆ καὶ πρωτόγονον γραμμικὴν διακόσμησιν χρώματος καστανοῦ πρὸς τὸ μελανόν, γεγραμμένων ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐπιφανείας τοῦ πηλοῦ (εἰκ. 8). Ἐν καὶ μόνον ὄστρακον τοῦ ῥυθμοῦ Δικελὶ Τὰς ἀνευρέθη, μολονότι ὁ συνοικισμὸς ἐκεῖνος καὶ σύγχρονος ἦτο καὶ εἰς μικρὰν τοῦ Πολυστύλου ἀπόστασιν ἔκειτο.

Ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ τοῦ Πολυστύλου ἔχομεν καὶ δύο πῆλινα γυναικεῖα εἰδῶλια τοῦ γνωστοῦ νεολιθικοῦ τύπου (εἰκ. 5, 4-5), ἀρκετοὺς πελέκεις τῶν τύπων Δ, Β καὶ Γ (εἰκ. 5, 12, 15-17), ὀστεῖνα ἐργαλεῖα καὶ δύο τεμάχια μαρμαρίνων βραχιόνων. Καὶ εἰς τοὺς δύο συνοικισμοὺς ἀνευρέθησαν ὀλίγοι σχετικῶς πεσσοὶ σφενδονῶν καὶ σφονδύλια τοῦ γνωστοῦ κωνικοῦ τύπου.

Τὰ ἐκ τῶν συνοικισμῶν τοῦ Ἀκροποτάμου καὶ τοῦ Πολυστύλου προερχόμενα λείψανα παρουσιάζουσιν ἀρκετὸν ἐνδιαφέρον, θὰ συμβάλωσι δὲ κατὰ πολὺ εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Μακεδονίας, διὰ τὸν ὁποῖον ἐλαχίστας σχετικῶς ἐξηκριβωμένας πληροφορίας ἔχομεν παρὰ τὰς πολυπληθεῖς τούμπας, αἱ ὁποῖαι πλημμυροῦσι τὰς πεδιάδας τῆς περιοχῆς ἐκείνης τῆς Ἑλληνικῆς γῆς τῆς τόσον σημαντικῆς διὰ τὴν Ἑλληνικὴν προῖστορίαν.

Γ. Ε. ΜΥΛΩΝΑΣ, Γ. ΜΠΑΚΑΛΑΚΗΣ

9. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ

Ἐφέτος ἀπεκάλυψα διὰ σκαφικῆς ἐρεῦνης δλόκληρον τὸν νάρθηκα καὶ τὸ αἶθριον τῆς μεγάλης βασιλικῆς τῆς Νικοπόλεως τῆς κειμένης κατὰ τὸ μέσον τῆς Ἰουστινιανείου πόλεως καὶ δεξιὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Πρεβέζης-Ἰωαννίνων, τὸ κύριον σῶμα τῆς ὁποίας ἀνεσκάψαμεν πέρυσι μετὰ τοῦ κ. Ὁρλάνδου (ΠΑΕ 1937 σ. 78 ἔ). Πλὴν τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ αἵθριου ἀπεκάλυψα καὶ μέγα μέρος τῆς πρὸ τοῦ αἵθριου στοᾶς, ἣτις πιθανώτατα περιβάλλει τὸ ὅλον συγκρότημα τῆς βασιλικῆς μετὰ τῶν προσκτισμάτων αὐτῆς.

Εἰκ. 1. Γλυπτὰ μέλη τῆς κεντρικῆς πύλης τοῦ νάρθηκος.

Πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐκκαθαρίσεως ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐπιχωματώσεων χώρου 50 περίπου μέτρων μήκους καὶ 35 πλάτους ἐνίσχυσε καὶ ἔφετος ὁ Δῆμος Πρεβέζης τὴν παραχωρηθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας δαπάνην διὰ 25.000 δραχμῶν.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργηθείσης ἐφέτος ἀνασκαφῆς ἦσαν ἱκανοποιητικώτατα.

1) **Νάρθηξ.** Ἀπεκαλύφθη πρῶτον ὁ νάρθηξ τοῦ μεγάλου ναοῦ, εἰς ὃν ὄδηγοῦσι πέντε πύλαι μὲ εὐρυτέραν καὶ μεγαλοπρεπεστέραν τὴν μέσην πύλην ἐκ τοῦ διακόσμου τῆς ὁποίας διεσώθησαν: τὸ κατώφλιον παισιούμενον διὰ γλυφῆς (διακρίνονται εἰσέει καὶ οἱ τόρμοι) καὶ τὰ μεγάλα μαρμάρια

μετὰ γλυφῶν περιθυρώματα εἰς τεμάχια, ὧν ἓν διακρίνεται παρὰ τὸ κατώφλιον εἰς τὴν (εἰκ. 1). Τὸ σχῆμα τοῦ νάρθηκος τούτου εἶναι ἱκανῶς πρωτότυπον, καθ' ὅσον ἐκτείνεται ἐκατέρωθεν τοῦ σώματος τοῦ ναοῦ, ἀνοιγομένων τριβήλων εἰσόδων, διακοσμεῖται δὲ καὶ ἡ κυρία πύλη τοῦ ναοῦ διὰ τετρακιονίου.

Εἰκ. 2. Γενικὴ ἄποψις τοῦ ἀποκαλυφθέντος νάρθηκος τῆς μεγάλης βασιλικῆς τῆς Νικοπόλεως.

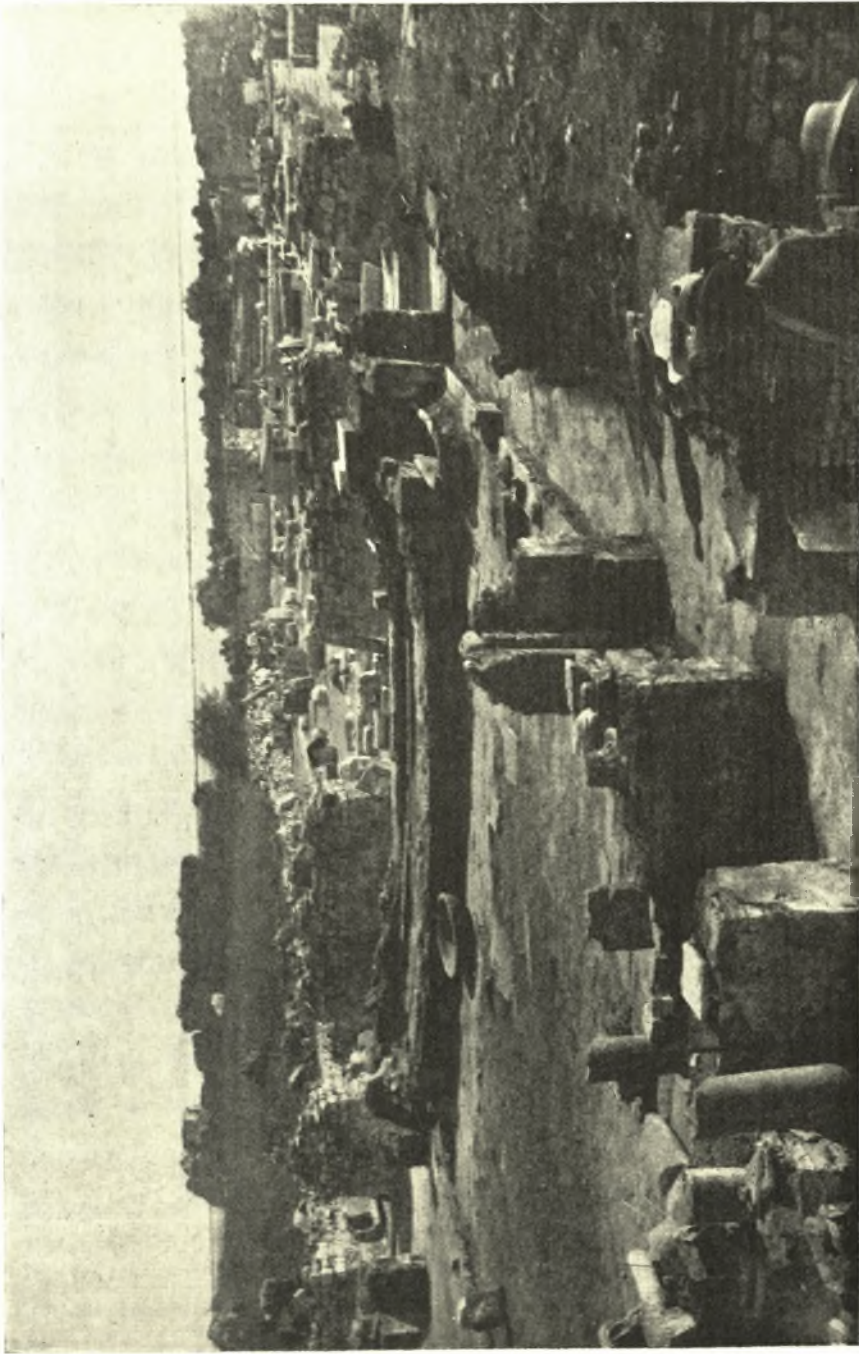
Ἄριστερὰ ἐκτείνεται προσέτι μικρὸν διαμέρισμα, πιθανῶς τὸ κάτω μέρος κλιμακοστασίου τῶν ὑπερέφων τοῦ ναοῦ (εἰκ. 2). Ἡ τριμερὴς αὕτη διαίρεσις τοῦ νάρθηκος καὶ τὸ πρὸ τῆς κυρίας πύλης τετρακιόνιον πλὴν τοῦ διακοσμητικοῦ χαρακτῆρος εἶχε πιθανώτατα καὶ πρακτικώτερόν τινα σκοπὸν. Ὡς

γνωστόν, πλὴν τῶν κατηγουμένων, ὑπῆρχον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ αἱ τάξεις τῶν προσκλαιόντων, ὑποπιπτόντων κ. ἄ., ἦτοι τῶν ὑποκειμένων εἰς δημοσίαν μετάνοιαν διὰ βαρέα ἁμαρτήματα· εἰς τούτους δὲν ἐπιτρέπετο ἡ εἴσοδος ἐν τῷ ναῷ ἀλλὰ παρέμενον, ὡς καὶ οἱ κατηγούμενοι, εἰς τὸν νάρθηκα. Ὡς ὑπόθεσιν ἐκφέρω ὅτι ἡ διαίρεσις αὕτη τοῦ νάρθηκος ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὰς ἀνωτέρω τάξεις.

Τὸ δάπεδον τοῦ νάρθηκος εἶναι ὁλόκληρον ἐπεστρωμένον διὰ μωσαϊκῶν διατεταγμένων οὕτω: τὸ ὅλον ψηφιδωτὸν περιβάλλουσι δύο παρυφαί, ἐξ ὧν ἡ πρώτη πλατυτέρα, πληρουμένη διὰ τόξων βαινόντων ἐπὶ κομφῶν κιονίσκων καὶ ἐνὸς μεγάλου φύλλου κισσοῦ εἰς ἕκαστον τόξον, ἡ δὲ δευτέρα στενωτέρα, ἔχουσα ἐναλλάξ τετράγωνα καὶ στρογγύλα σχήματα μετὰ μικρῶν σταυρῶν. Αἱ παρυφαί αὗται περικλείουσι γεωμετρικὰ κοσμήματα, συγκείμενα ἐκ τετραγώνων (διαστάσεις ἔχει ἕκαστη πλευρὰ 1 μ.) περιβαλλομένων διὰ πλοχμῶν καὶ πληρουμένων μὲ διαγωνίους ἢ ἰσοσκελεῖς σταυρούς, σχηματιζομένους διὰ μεγάλων λογχοειδῶν φύλλων κοσμουμένων καὶ διὰ μικρῶν κισσοφύλλων μὲ φολιδωτὰ ἢ ζικ-ζακ κοσμήματα, ρόμβους μὲ πλέγματα κ. λ. π. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν τέχνην των, τὰ διαγράμματα τοῦ ψηφιδωτοῦ τούτου διακόσμου εἶναι μαῦρα ὡς καὶ οἱ σταυροί, τὰ χρώματα δὲ τῶν γεωμετρικῶν διακοσμήσεων ἀπλᾶ (λευκά, δύο ἀποχρώσεις ἐρυθροῦ, πράσινα καὶ φαιά).

Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν τοῦ νάρθηκος ἀνευρέθησαν πλεῖστα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἦτοι μεγάλα μαρμάρινα περιθυρώματα μὲ γλυφὰς (πρβ. εἰκ. 1) κορμοὶ κίωνων (ὧν οἱ τοῦ τετρακιονίου τῆς μεσαίας πύλης τέσσαρες ραβδωτοί, εἰλημμένοι ἐκ ρωμαϊκῶν κτισμάτων), πέντε κιονόκρανα Κορινθιακὰ ρωμαϊκῶν χρόνων (καὶ ταῦτα εἰλημμένα ἐκ παλαιότερων κτισμάτων), γέῖσα κ.λ.π. ἅτινα εἶχον καταπέσει ἐπὶ τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου καὶ προξενήσει εἰς αὐτὸ μεγάλα ρήγματα καὶ καθιζήσεις.

2) *Αἶθριον καὶ περίβολος*. Μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ νάρθηκος ἀνεσκάφη τὸ αἶθριον τοῦ ναοῦ. Ἡ ἔρευνα αὐτοῦ ἔφερεν εἰς φῶς ἀξιολογώτατον αἶθριον παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς μὲ ἀληθῶς πρωτότυπα γνωρίσματα. Ἀντιθέτως πρὸς τὰ συνήθη αἶθρια τῶν βασιλικῶν, τοῦτο σχηματίζει ἑκατέρωθεν τοῦ ὑπαίθρου χώρου δύο στοὰς διὰ δύο κιονοστοιχιῶν, ἕκαστη τῶν ὁποίων ἔχει ὀκτὼ κίονας καὶ ἑτέρους δύο ἐπικεκολλημένους εἰς τὰς παραστάδας τῶν κιονοστοιχιῶν, ἐν ᾧ ἡ δυτικὴ κιονοστοιχία ἐξ ἑπτὰ κίωνων συνενούται μὲ τὴν πρὸ τοῦ αἰθρίου στοὰν (εἰκ. 3). Ἡ στοὰ αὕτη (ἣς ἀπεκαλύψαμεν ἱκανὸν τμήμα πρὸ τοῦ αἰθρίου) εἶναι εὐρὺς διάδρομος, σχηματιζόμενος διὰ τόξων καὶ σταυροθολίων, ὡς δεικνύουσιν αἱ παραστάδες τοῦ ἐσωτερικοῦ του, καὶ εἰς μέρη τινὰ διὰ κιονοστοιχιῶν παρὰ τοὺς τοίχους. Μεγαλοπρεπῆς πύλη δεξιὰ (ἣς διεσώθησαν τὰ μαρμάρινα κατώφλια καὶ αἱ

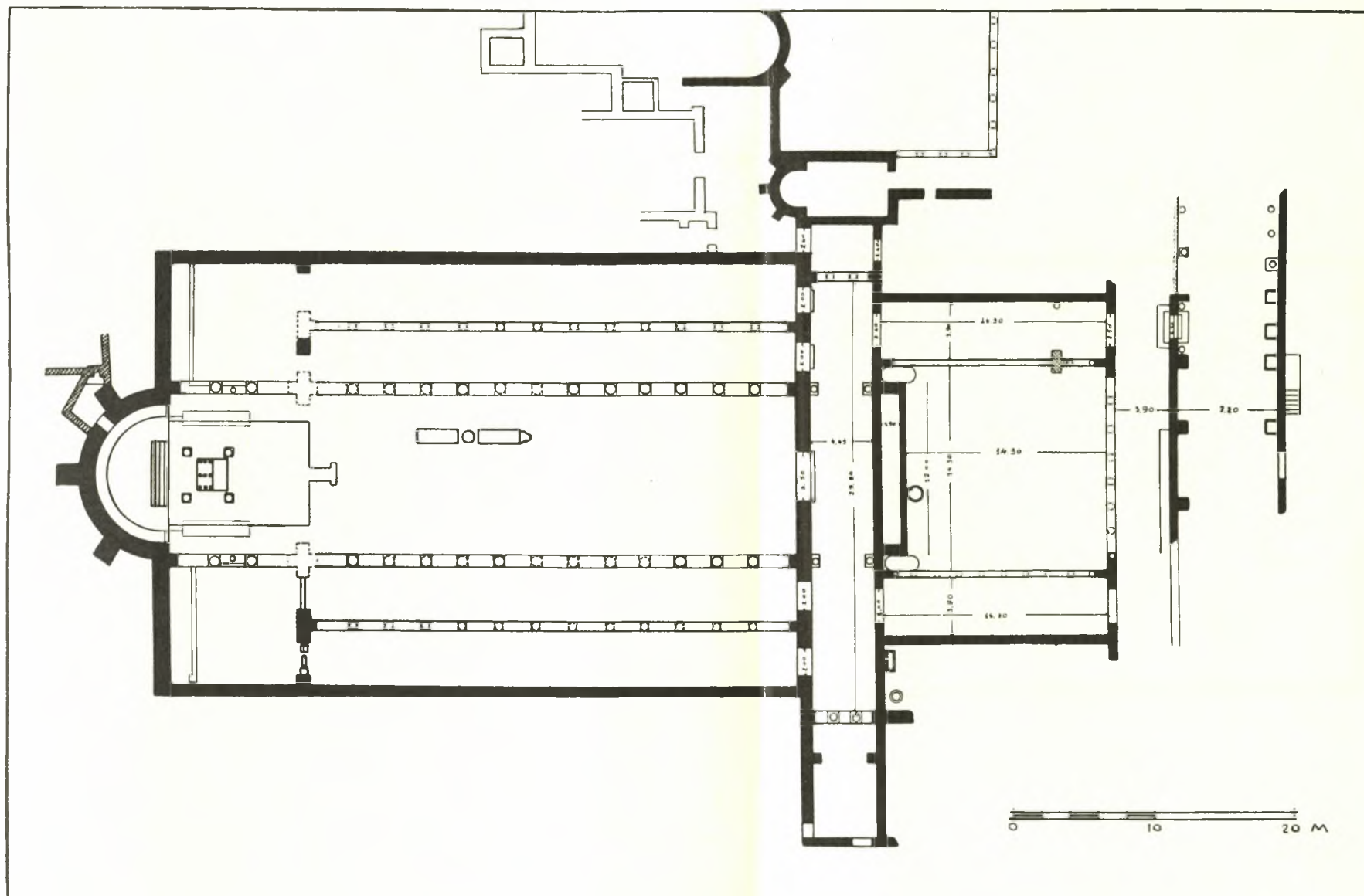
Είχ. 3. Γενική άποψη του άποκαλυφθέντος σιθρίου τής μεγάλης βασιλικής τής Νικοπόλεως
(άνατολικώς ή φιάλη έχουσα έκατέρωθεν λουτήρας).

δύο βαθμίδες) κοσμουμένη δια δὺο κιόνων ἑκατέρωθεν, ὀδηγεῖ εἰς τὸ αἶθριον, ἀνταποκρίνεται δὲ πρὸς πύλην τῆς δεξιᾶς στοᾶς τοῦ αἶθρίου, ὅπερ ἔχει ὁμοίαν πύλην καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν στοᾶν. Ἀπὸ τοῦ αἶθρίου πάλιν εἰς τὸν νάρθηκα ὀδηγοῦσιν αἱ δύο ἀνατολικαὶ πύλαι τῶν στοῶν, καταλαμβάνει δὲ ὁλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν πρόσοψιν τοῦ αἶθρίου ἢ ὅλως πρωτό-τυπος *φιάλη*.

3) *Φιάλη καὶ λουτήρες*. Αὕτη συνίσταται ἐκ κτιστῆς ἀποθήκης ὕδατος ἐπεστρωμένης δια πλίνθων καὶ κορασανίου (διασωθὲν ὕψος 1,10 μ.) καὶ ἐκτεινομένης εἰς μῆκος 12 μέτρ. μὲ πλάτος 1,50 μέτρ. Ἐπὶ τοῦ μαρμαροστρώτου δαπέδου τοῦ ὑπαίθρου χώρου τοῦ αἶθρίου ὑπῆρχε κάτωθεν τῆς φιάλης σειρά μεγάλων στρογγύλων μαρμαρίνων λεκανῶν (διεσώθη μία ἀκεραία διαμέτρου ἑνὸς μέτρου, ἀνευρέθησαν δὲ καὶ τινὰ τμήματα ἐξ ὁμοίων λεκανῶν), δι' ὧν δύναται νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ σχῆμα τῆς φιάλης, ἣτις φαίνεται ὅτι εἶχεν εἰς τὴν ἀποθήκην τοῦ ὕδατος κρουνοὺς (πιθανῶς μεταλλίνοὺς σωλήνας μετὰ στροφάλων), δι' ὧν ἐχύνετο τὸ ὕδωρ πρὸς ἀπόνυψιν χειρῶν καὶ ποδῶν, (εἰκ. 3). Τὸ τοιοῦτον μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων (βλέπε Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν 10, 40 «εἶσω δὲ παρελθόντι πυλῶν οὐκ ἐθῆς ἀφῆκεν ἀνάγνοις καὶ ἀνίτοις ποσὶ τῶν ἔνδον ἐπιβαίνειν ἁγίων» πρβ. καὶ κατωτέρω: «ἱερῶν δὲ ἐνταῦθα (ἐν τῷ αἶθρίῳ) καθαρῶν ἐτίθει σύμβολα, κρήνας ἄντικρυς εἰς πρόσωπον ἐπισκευάζων τοῦ νεὸ πολλῶ τῷ χεύματι τοῦ νάματος τοῖς περιβόλων ἱερῶν ἐπὶ τὰ ἔσω προοῖοσι τὴν ἀπόρρυψιν παρεχομένης» (ἐν ἐκδ. Schwartz Leipzig, 1910, σ. 380). Τὸ πρωτοτυπότερον ὅμως σημεῖον εἶναι ὅτι ἑκατέρωθεν τῆς φιάλης καὶ παρὰ τὰς κιονοστοιχίας ἦλθον εἰς φῶς δύο μεγάλοι μαρμαρίνοι λουτήρες (μῆκους 2,80 καὶ πλάτους 1,10 μ.), χρησιμεύοντες πιθανώτατα δια ἱαματικὰς λούσεις (εἰκ. 3). Τὸ τοιοῦτον δὲν παρατηρήθη μέχρι τοῦδε εἰς αἶθρια ἐτέρων χριστιανικῶν βασιλικῶν, καθόσον τοῦλάχιστον γνωρίζω.

Τέλος ἀριστερὰ καὶ ἔξω τοῦ αἶθρίου ἀνευρέθη κατὰ χώραν μεγάλη μαρμαρίνη σκάφη καὶ παρ' αὐτὴν φρέαρ, οὗτινος τὸ μαρμαρίνον στόμιον διατηρεῖται καλῶς.

Τὸ δάπεδον τοῦ αἶθρίου ἔχει τὸν μὲν ὑπαίθρον χῶρον μαρμαρόστρωτον, τὰς στοᾶς δὲ δια μωσαϊκῶν, ὁμοίων σχεδὸν κατὰ τὴν τέχνην πρὸς τὸ ἀνωτέρω περιγραφέν ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ νάρθηκος. Ἐκ τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου αἶθρίου τῆς βασιλικῆς τῆς Νικοπόλεως διασφύζονται ἐλάχισται βάσεις κιόνων κατὰ χώραν, ἱκαναὶ ὅμως νὰ ἀποκαταστήσωσι τὰς κιονοστοιχίας,

ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΩΨΙΣ ΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥΔΕ ΑΝΕΥΡΕΘΕΝΤΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ (ΗΠΕΙΡΟΥ).

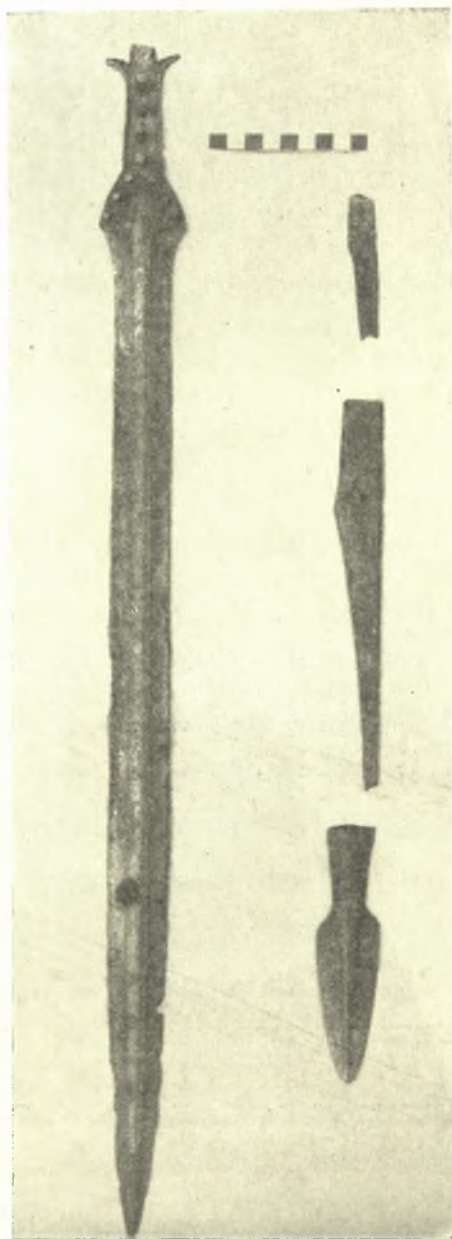
παρατηροῦνται δὲ καὶ ἐπισκευαὶ αὐτῶν, ὡς ἡ προσθήκη ἰσχυροῦ πεσσοῦ εἰς τὴν δεξιὰν κιονοστοιχίαν (πρβ. εἰκ. 3) κ. ἄ.

Τὴν ἀνωτέρω περιγραφεῖσαν διάταξιν νάρθηκος, αἰθρίου καὶ περιβόλου μετὰ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνευρεθέντων προκτισμάτων εἰκονίζει ἡ προσαγομένη γενικὴ κάτοψις εἰς τὸν παρατιθέμενον πίνακα.

Οὕτω διὰ τῶν ἐφετεινῶν ἀνασκαφῶν συνετελέσθη ἡ ἀποκάλυψις τῶν μερῶν τῆς μεγάλης βασιλικῆς τῆς Νικοπόλεως, ἣτις μετὰ τοῦ νάρθηκος τοῦ αἰθρίου καὶ τῆς πρὸ αὐτοῦ στοᾶς ἔχει μέγιστον μῆκος 80 περίπου μέτρων καὶ ἣτις ἦτο προφανῶς ἡ Μητροπόλις τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης τῆς Ἑπείρου. Διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἐρέυνης τῆς βασιλικῆς ὑπολείπεται νῦν ἡ ἀποκάλυψις τῶν ἐχόντων ὁμοίως μεγάλην σπουδαιότητα προσκτισμάτων τοῦ ναοῦ εἰς ἓν τῶν ὁποίων εἶχε πρὸ ἐτῶν ἀνευρεθῆ ἡ ψηφιδωτὴ ἐπιγραφὴ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλκίσοнос, ἔνεκα τῆς ὁποίας ὀνομάζομεν τὴν βασιλικὴν ταύτην «*Βασιλικὴν τοῦ Ἀλκίσοнос*», ὡς ὀνομάζεται καὶ ἡ πλησίον ἐπὶ ὑψώματος ἀνευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Φιλαδελφῆως βασιλική, ἔνεκα τῶν ἐπιγραφῶν τῶν σπουδαιωτάτων μωσαϊκῶν τῆς δαπέδων, «*Βασιλικὴ τοῦ Δουμετίου*». Αἱ δύο αὗται χριστιανικαὶ βασιλικαὶ τῆς Νικοπόλεως, ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Ὁρλάνδου ἀνευρεθεῖσα πέρυσι ἄριστερὰ τῆς δευτέρας μικρὰ βασιλική, μετὰ τὰ μωσαϊκὰ τῶν δάπεδα, τὸν γλυπτικόν των διάκοσμον, τὴν ἰδιόρρυθμον ἓν πολλοῖς διάταξιν τῶν μερῶν των, καθιστῶσι νῦν τὴν Νικόπολιν ἀξιολογώτατον τόπον σπουδῆς καὶ μελέτης, πρέπει δὲ νὰ καταβληθῆ φροντὶς συντηρήσεως αὐτῶν, ἀποστελλομένων ἐκεῖ, ὅσῳ τὸ δυνατὸν ταχύτερον, συγκολλητοῦ καὶ ἐτέρου εἰδικοῦ τεχνίτου διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

10. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΩΝ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΧΑΪΑΣ

Καὶ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1938 ἐξηκολούθησα τὴν ἔρευναν τοῦ Μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου, τὸ ὅποιον καθώρισα ὡς ἀνήκον εἰς τὴν τρίτην προϊστορικὴν πόλιν τῶν Πατρῶν, τὴν Ἄνθειαν. (ΠΑΕ τοῦ 1933 σελ. 90-93 καὶ τοῦ 1936 σ. 90-99 καὶ τοῦ 1937 σ. 84-93).

Ἠρεύνησα περὶ τοὺς τέσσαρας τάφους ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λόφου, ἐφ' οὗ εὔρον καὶ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη, ἐπὶ τοῦ κτήματος τοῦ Ἄντωνίου Σκόντρα, παρὰ τὰ ἐργοστάσια τοῦ Klauss καὶ εὔρον ἐν αὐτοῖς, ὡς καὶ πρότερον, πληθὺν ἀγγείων ὑστερομυκηναϊκῶν παντοίων σχημάτων καὶ ποικίλου μεγέθους.

Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἀτυχῶς μένουσι μέχρι σήμερον ἀκαθάριστα καὶ ἀσυγκόλλητα τὰ ἐξ αὐτῶν τεθραυσμένα, δι' ὃ δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀποστείλω φωτογραφίας αὐτῶν καὶ λεπτομερεστέραν αὐτῶν περιγραφὴν.

Ἐκ τῶν ἐξεχόντων εὐρημάτων ἀναφέρω μόνον τὴν εὔρεσιν χαλκῶν ἀντικειμένων, ξίφους, αἰχμῆς δόρατος καὶ λεπίδων μαχαίριων μικρῶν καὶ μεγάλων, ὧν εἰκόνα παραθέτω, διότι κομίσας ταῦτα εἰς Ἀθήνας πρὸς καθαρισμόν ἠδυνήθην νὰ λάβω φωτογραφίαν αὐτῶν.

Ἐκ τούτων τὸ ξίφος εἶναι

ἀρίστης διατηρήσεως καὶ ἔχει μῆκος 0,65 μ. καὶ μέγιστον πλάτος 0,05 μ. Ἡ λαβὴ ἦτο πιθανώτατα ἕξ ὄστοῦ καὶ προσηρμόζετο δι' ἤλων, οἵτινες πάντες σφύζονται ἄριστα.

Ἐλπίζομεν, ὅτι τὰ εὑρήματα ταῦτα μετὰ τῶν τυχόν εὑρημάτων τῆς προσεχοῦς ἀνασκαφῆς θέλομεν δημοσιεύσει εἰς τὴν ἔκθεσιν περὶ αὐτῆς, ἐὰν κατορθώσωμεν νὰ καθαρίσωμεν, συγκολλήσωμεν καὶ φωτογραφήσωμεν τὰ εὑρήματα ἡμῶν.

Αἱ νέαι θέσεις, αἷς μέλλομεν νὰ ἀνασκάψωμεν κεῖνται ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἀρχαίᾳ Ἀχαΐᾳ¹, εἰς τὸ κατ' ἔξοχὴν δηλ. κέντρον τῶν Ἀχαιῶν, αἵτινες ὀνομάζονται «Ἀχλαδιές» «Χαιζῆ» «Μαμουσά».

Δεκέμβριος 1938

Ν. ΚΥΠΑΡΙΣΣΗΣ

11. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΣΙΚΥΩΝΟΣ

Αἱ κατὰ τὸ 1938 ἐνεργηθεῖσαι ἐν Σικυῶνι ἀνασκαφαὶ ἐστράφησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν περαιτέρω ἀπελευθέρωσιν τοῦ σκάμματος τοῦ Γυμνασίου ἀπὸ τῆς καλυπτούσης αὐτὸ παχείας ἐπιχώσεως. Διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως νέου

Εἰκ. 1. Ἡ νοτιὰ πλευρὰ τοῦ Βουλευτηρίου.

ὄγκου χωμάτων ἐφάνη πλέον εὐκρινῶς ἢτε βόρειος κρήνη καὶ ἡ μέση κλίμαξ καὶ τὸ ἀνάλημμα, τὸ μεταξὺ τοῦ κάτω καὶ τοῦ ἄνω ἀνδῆρου. Δυστυχῶς κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν ταύτην οὐδὲν ἐγένετο εὑρημα πλὴν ἀσημάτων τινῶν τεμαχίων κεράμων. Ἴνα μὴ δ' ὀλόκληρον τὸ διαθέσιμον χρηματικὸν ποσὸν διατεθῆ εἰς τὴν ἀποχωμάτωσιν, διέκοψα ταύτην διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἐτράπη δ' εἰς τὴν ἐκ νέου σκαφὴν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ὑποστύλου κτίσματος, ὅπερ ἀνασκαφὴν ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ κ. Φιλαδελφέως τῷ 1926, ἐχαρακτηρίσθη ὀρθῶς ὑπ' αὐτοῦ ὡς Βουλευτήριον¹. Καὶ δὴ πρῶτον μὲν ἐξέχωσα ἐκ νέου τὴν νοτιὰν πλευρὰν τοῦ οἰκοδομήματος (εἰκ. 1),

¹ Ὅρα πρόχειρον αὐτοῦ δημοσίευσιν ἐν BCH 1926 σ. 174 ἑ.

βληθέντος κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους εἰς λουτρόν, ὡς ἀποδεικνύει ἡ παρουσία δύο λουτήρων καὶ τῶν σχετικῶν ὀχετῶν. Ἐκ τῶν λίθων τῶν δύο ἄνω στρώσεων οἱ μὲν τῆς κάτω εἶναι περίπου ἰσοῦψεῖς πρὸς τοὺς ὑπὲρ τὴν εὐθυνητήριαν (0,43) φέρουσι δὲ πέραξ λεῖαν ταινίαν, οἱ δὲ τῆς ἄνω ἔχουσι πάντες καταπέσει. Ὡς δ' ἡ μελέτη τῶν τε ἀναθυρώσεων καὶ τῶν συνδέσμων τῶν λίθων ἀπέδειξεν, ἀπήρτιζον οὗτοι ὀρθοστάτας ὕψους 0,935, οὓς προσεχῶς θέλομεν ἀνασηλώσει, θὰ ἐμφανισθῇ δ' οὕτω ὁ νότιος τοῖχος τοῦ οἰκοδομήματος, διατηρῶν τέσσαρας στρώσεις ὄλικοῦ ὕψους 1,81 μ.

Κατὰ τὴν σκαφήν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς εὐρέθησαν δύο μεγάλα τεμάχια πηλίνων σιμῶν τομῆς μεγάλου λεσβίου κυματίου, φέροντος ἐξωτερικῶς ἔγχρωμα ἀνθέμια.

Ἐτέρα μικρὰ δοκιμαστικὴ σκαφή δυτικῶς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἀπεκάλυψε τὰ θεμέλια στωικοῦ οἰκοδομήματος, βαίνοντος παραλλήλως πρὸς τὴν δυτικὴν τοῦ ναοῦ πλευράν, ἧς ἀπέχει περὶ τὰ 23 μέτρα. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἔχει μῆκος 25 μ. φέρει δὲ κατὰ τὸ νότιον αὐτοῦ πέρασ ἐξέχουσαν πτέρυγα, ὅπισθεν δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἡμικυκλικὴν ἐξέδραν. Ἐκατέρωθεν τῆς ἐξέδρας ὑπῆρχον δωμάτια εἰς δύο σειρὰς τεταγμένα. Ἡ ἐργασία τῶν θεμελίων φαίνεται ἀρκούντως ἐπιμελής. Ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα δυστυχῶς δὲν εὐρέθησαν ἀλλὰ καὶ ἡ σκαφή δὲν ἐπερατώθη εἰσέτι.

Διευθετουμένον τοῦ νοτίως τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος χώρου ἀπεκαλύφθη μαρμαρινὴ βάσις (εἰκ. 2) μήκους 1,35 σφζ. πλάτους 0,65 καὶ πάχους 0,23. Ἐπὶ τῆς ἄνω αὐτῆς ἐπιφανείας φέρει βαθεῖαν λάξευσιν ἐν σχήματι, πέλματος καὶ δύο ἄλλας ὀπὰς, ἐξ ὧν εἰκάζεται ὅτι ἤτο ποτε ἐπ' αὐτῆς ἰδρυμένον χαλκοῦν ἄγαλμα. Ποῖον δὲ ἦτο τὸ ἄγαλμα τοῦτο ὑποδηλοῖ ἡ ἐπὶ τῆς προσθίας στενῆς πλευρᾶς τῆς βάσεως ἐπιμελῶς κεχαραγμένη ἐπιγραφή ἔχουσα οὕτω:

L.(ucius) CORNELIVS L(uci) F(ilius) SVLLA IMPER(ator)
MARTEI

Εἰκ. 2. Μαρμαρινὴ ἐνεπίγραφος βάσις ἀγάλματος.

Εἰκ. 3. Ψηφιδωτὸν δάπεδον οἰκίας.

Πρόκειται λοιπὸν πιθανώτατα περὶ ἀγάλματος τοῦ Ἄρεως, ἀνατεθέντος ὑπὸ τοῦ Σύλλα. Ἐπειδὴ δ' οὗτος φέρει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τὸν τίτλον τοῦ Ἀυτοκράτορος, ὃν ἔλαβε μετὰ τὸ 82 π. Χ., ἔπεται ὅτι καὶ τὸ ἄγαλμα ἀνιδρύθη μετὰ τὸ 82 π. Χ.

Τελευταῖον δὲ τῆς ἐφεινῆς σκαφῆς εὗρημα ἐγένετο ἐν τῷ ἀνατολικῶς τοῦ Βασιλικοῦ, παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου, τμήματι τῆς ἀρχαίας Σικυῶνος. Ἐνταῦθα ἐντὸς σταφιδαπέλου ἀπεκαλύφθη ψηφιδωτὸν δάπεδον διαστάσεων 3.50 × 3.50 κατεστραμμένον ἐν μέρει δι' αὐλακος ἀνοιχθείσης ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ ἀμπελῶνος. Τὸ δάπεδον τοῦτο, ὅπερ μετεκομίσθη ἤδη καὶ ἀνιδρύθη εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Σικυῶνος (εἰκ. 3), εἰκονίζει ἐντὸς κυκλικῆς ζώνης ἕξ κενταύρους, (ὧν σήμερον σφάζονται μόνον οἱ τέσσαρες) καλπάζοντας καὶ διώκοντας ἀλλήλους. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατοῦσι κλαδοφόρα ξύλα, οἷα συχνάκις βλέπομεν νὰ κρατῶσι κένταυροι ἐπὶ ἀγγειογραφῶν, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς χειρονομοῦσιν. Ἡ ζώνη τῶν Κενταύρων περιβάλλει κύκλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται αἶγαρος, γρῦψ καὶ ἄλλο τι κατεστραμμένον ζῶον, διώκοντα καὶ πάλιν ἄλληλα. Τέλος κατὰ τὰς γωνίας, αἵτινες καταλείπονται μεταξὺ τοῦ κύκλου καὶ τοῦ τετραγώνου, εἰκονίζονται καλλίγραμμα ἀνθήμια. Τὸ ψηφιδωτὸν εἶναι κατεσκευασμένον διὰ θαλασσίων μικροῦ μεγέθους ψηφιδῶν, λευκῶν καὶ ὑπομελαίνων. Ἡ ἀκρίβεια τοῦ σχεδίου καὶ τῆς ἀνατομικῆς διαπλάσεως τῶν ζώων, ἡ ἀλήθεια καὶ ζωηρότης τῶν κινήσεων καὶ τὰ ὄραϊα ἐσχεδιασμένα ἀνθήμια τῶν γωνιῶν πείθουσιν, ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος ἀρχομένου ἢ ἴσως καὶ αὐτοῦ τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου}. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ λείψανα τοῦ προπερυσιν εὗρεθέντος ψηφιδωτοῦ ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος εἰς ὃ καὶ τὸ νέον κατ' ἀσφαλεῖς δὲ πληροφορίας ὑπάρχουσι κάτωθι τῶν γειτονικῶν ἀμπελώνων καὶ ἄλλα ψηφιδωτὰ δάπεδα μετὰ παραστάσεων, συμπεραίνω ὅτι πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ μεταθέσεως, ἡ πόλις (τοῦ 4^{ου} αἰῶνος) θὰ ἔκειτο ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν προβούνων τοῦ ὄροπεδίου, ἐφ' οὗ ἰδρῦθη ἡ Νέα Σικυῶν.

ΑΝΑΣΤ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

12. ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΣΠΕΤΣΑΙΣ

Ἐφέτος συνεπλήρωσα τὴν ἀνασκαφὴν τῆς ἀνευρεθείσης πέρυσι εἰς θέσιν «ὁ μῦλος τοῦ Βρούστη» βασιλικῆς διὰ τῆς ἐρεῦνης τοῦ δυτικῆς αὐτῆς μέρους. Ἦλθεν εἰς φῶς ὁλόκληρος ὁ νάρθηξ τῆς βασιλικῆς, ἔκτεινόμενος καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ναοῦ. Τὸ μήκος τοῦ νάρθηκος ἐσωτερικῶς εἶναι 3,50 μ. τὸ πάχος δὲ τοῦ τοίχου 0,60 μ. Ὁ νάρθηξ ἔχει δυτικῶς κεντρικὴν πύλην ἑκατέρωθεν δὲ εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς πυλίδας πλάτους 1 μ. Δυτικῶς τοῦ νάρθηκος ἐκτείνεται πλακόστρωτον δι' ἀκατεργάστων λίθων, ἤτοι ἀλλή ἀντὶ τοῦ αἰθρίου τῶν μεγάλων βασιλικῶν (βλ. κάτωσιν εἰκ. 2).

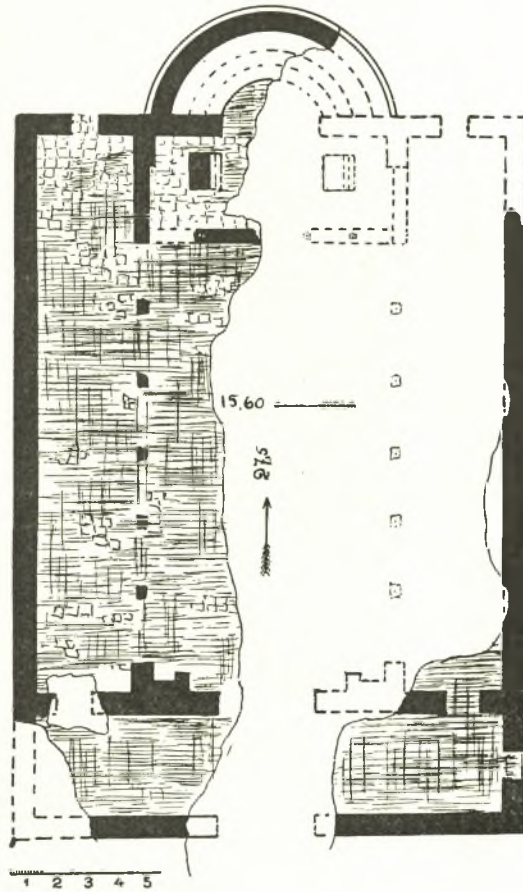
Εἰκ. 1. Κορινθιακὸν κιονόκρανον τεθραυσμένον τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, ἀνευρεθὲν ἐν Σπέτσαις.

Οὕτως ἔχομεν πρὸ ἡμῶν παλαιохριστιανικὴν βασιλικὴν ἐπαρχιακοῦ τύπου, διαιρουμένην ἐσωτερικῶς διὰ δύο κιονοστοιχιῶν ἐκ πέντε κίωνων καὶ ἔχουσαν μέγιστον μῆκος μετὰ τῆς ἀψίδος καὶ τοῦ νάρθηκος 27 μ. καὶ πλάτος 15,60 μέτρα.

Τὸ ἀνευρεθὲν ἐν Σπέτσαις μνημεῖον ἐν τῇ περυσινῇ μου ἐκθέσει ἐχρονολόγησα εἰς τὸ δευτέρον ἡμισυ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, κυρίως ἔνεκα τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ του τύπου καὶ τοῦ σχήματος τῆς ἀψίδος, ὅπου βλέπομεν τὴν συνύπαρξιν τοῦ ἡμικυκλικοῦ συνθρόνου μὲ τρεῖς βαθμίδας καὶ τῶν ἐπιμήκων ἔξωθεν αὐτοῦ βάθρων τῶν πρεσβυτέρων, περιοριζομένων εἰς τὸ ἐλάχιστον, ἤτοι εἰς μικρὸν βάθρον μὲ μίαν μόνον βαθμίδα, ὡς βλέπομεν τοῦτο εἰς ἑτέραν μορφήν καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν τῆς Λοκρίδος.

Τὴν χρονολογίαν ταύτην στηρίζει καὶ ἡ ἀνεύρεσις ἐφέτος πολλῶν τεμαχίων ἐκ θωρακίων καὶ τμημάτων ἐκ κιονοκράνου, δυναμένων ἀσφαλέστερον νὰ χρονολογήσωσι τὸν ναὸν εἰς τὸν 5^{ον} αἰῶνα. Τὰ θωράκια ταῦτα εἶναι ἀμφιπρόσωποι μαρμάρινοι πλάκες μετ' ἀναγλύφων σταυρῶν (ἀπλῶν ἐντὸς τετραγώνων πλαισίων μετὰ γλυφῶν ἢ ἐντὸς ἀναγλύφων στεφάνων) ἐκ τῶν συνήθων θωρακίων τοῦ 5^{ου} αἰῶνος (εἰκ. 3). Ὅμοίως τὸ τμήμα τεθραυσμένου Κορινθιαζόντος κιονοκράνου μετ' ἀναγλύφου στεφάνης κατὰ τὴν βᾶσιν εἶναι χαρακτηριστικὸν δείγμα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς (εἰκ. 1).

Πλὴν τούτων περισυνελέγη ἐκ τῆς πλησίον συνοικίας τῆς Ἀναλήψεως καὶ μέγα τμήμα ἐκ μαρμαρίνου ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπιστεγάσματος μετὰ τεσσάρων φατωμάτων πληρουμένων διὰ ροδάκων, χρησιμοποιηθέντος δὲ τῷ 1857 ὡς ἐπιτυμβίου πλακὸς τοῦ ἱερέως τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναλήψεως Γεωργίου Μανούσου ὡς ἀναγράφει ἡ ἀριστερὰ κεχαραγμένη ἐπιγραφή. Ἡ πλὰξ αὕτη (εἰκ. 4), εἰλημμένη προφανῶς ἐκ μιᾶς τῶν ἀνευρεθεισῶν βασιλικῶν, προδίδει ὑπαρξιν προχριστιανικῶν ρωμαϊκῶν κτισμάτων ἐν τῇ νήσῳ, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς διακόσμησιν τῶν χριστιανικῶν βασιλικῶν, ὡς παρατηρεῖται τοῦτο ἐν τοῖς χριστιανικοῖς μνημείοις τῆς Νικοπόλεως καὶ τῆς Ἡλείρου καὶ ἀλλαχοῦ. Τέλος ἀνευρέθησαν καὶ νομίματα (τεσσαράκοντανούμια τῶν περὶ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνων), ἠγοράσθη δὲ παρ' ἑμοῦ παρὰ γυναικός, κατοικούσης παρὰ τὴν παραλίαν κάτωθεν τῆς ἀνασκαφείσης βασιλικῆς (ἀνευρεθὲν ὑπ' αὐτῆς εἰς βράχον τῆς παραλίας ἐπικεκολλημένον) χρυσοῦν νόμισμα, εἰκονίζον ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως προτομὴν τοῦ Ἀυτοκράτορος Ἰουστίνου τοῦ Α' (518-527) καὶ ἐπὶ τῆς ἐτέρας Νίκην ἔχουσαν ἐκατέρωθεν τὸ μονογράφημα τοῦ Χριστοῦ ἔχον τὸν τύπον Ϙ.

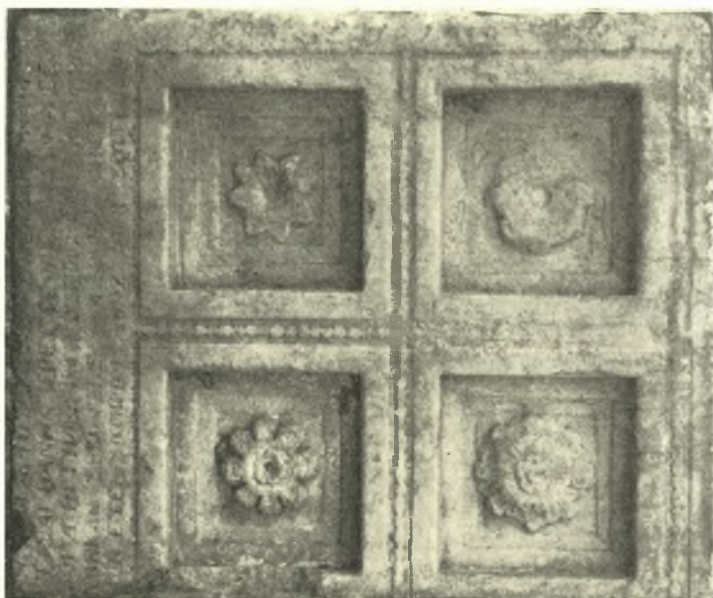

Εἰκ. 2. Κάτοπις τῆς βασιλικῆς εἰς θέσιν «ὁ μῦλος τοῦ Βρούστη» ἐν Σπέτσαις.

Πάντα τ' ἀνωτέρω μετέφερον καὶ ἐταξινόμησα εἰς τὴν καταρτισθεῖσαν ἐν διαμερίσματι τοῦ δωρηθέντος μεγάρου Μέξη ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν.

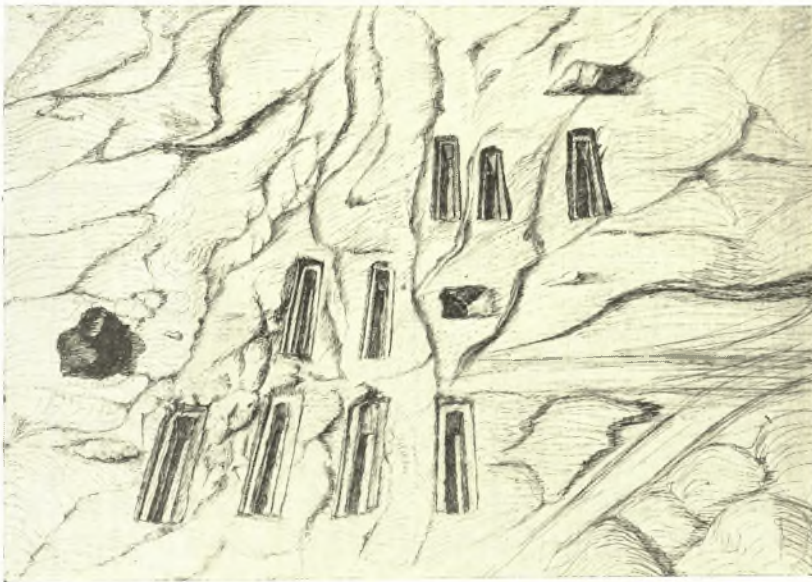
Εἰκ. 3. Ἄνευρεθέντα τμήματα παλαιοχριστιανικῶν θωρακίων.

Εἰκ. 4. Μαρμάρινα φατνώματα περισυλλεγένητα ἐκ τῆς συνοικίας
Ἐναλήψεως παρὰ τὸν χώρον τῆς ἀνασκαφῆς.

Περὶ τοῦ Μεγάλου Μέξη καὶ τῆς καταλληλοτέρας χρησιμοποίησεως αὐτοῦ ὑπέβαλον ἰδίαν ἔκθεσιν εἰς τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον.

Ἐτέραν σκαφικὴν ἔρευναν ἐνήργησα εἰς θέσιν δυτικῶς τῆς συνοικίας Ἀναλήψεως μεταξὺ τῶν οἰκιῶν: Ἀγγελῆ Κουτρομπῆ καὶ Κ. Καλογεροπούλου, ἔνθα διεκρίνοντο ἐπὶ πωρίνου ἐδάφους τάφοι. Ἡρεύνησά τινες τούτων ἀπὸ μακροῦ σεσυλημένους καὶ πλήρεις χωμάτων (εἰς δύο τούτων ἀνευρέθησαν τεταραγμένα ὄστᾶ) καὶ προσδιώρισα τὸ σχῆμά των (βλ. σχέδιον εἰς εἰκ. 5).

Εἰκ. 5. Σχεδιογράφημα τοῦ ἀνευρεθέντος νεκροταφείου ρωμαϊκῶν χρόνων ἐν Σπέτσαις.

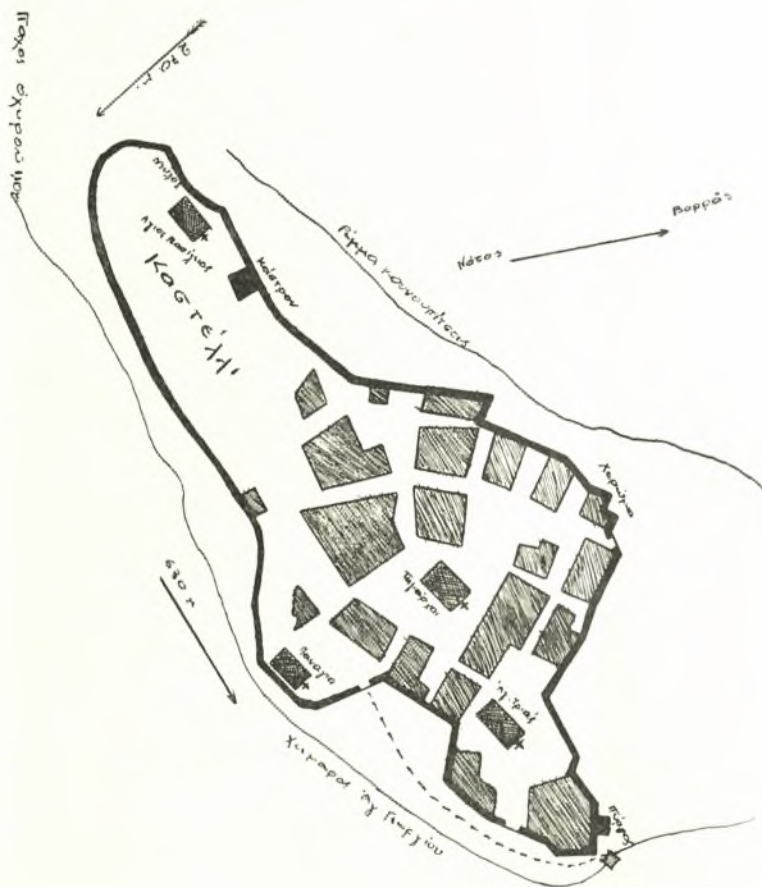
Οἱ τάφοι ἔχουσιν ἐπιμελῶς λαξευθῆ ἐπὶ τοῦ πώρου ($1,80 \times 0,72$ μ. καὶ βάθος $0,56 \times 0,60$ μ), σχηματίζουσι δὲ χεῖλος ($0,20$ μ.) ἄνω (εἰς βάθος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους $0,15$ μ.) οὕτως, ὥστε ν' ἀφίνεται πλάτος τοῦ τάφου $0,50$ μ. Οἱ τάφοι οὗτοι ἕνεκα τοῦ σχήματός των δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς ἢ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους. Ἡ θέσις τοῦ νεκροταφείου ὑποβοηθεῖ νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἔκτασιν τῆς παλαιοχριστιανικῆς πόλεως τῆς νήσου.

Συντελεσθείσης οὕτω πρὸς τὸ παρὸν τῆς ἐρεύνης τῶν παλαιοχριστιανικῶν μνημείων τῆς νήσου ἔστρεψα τὴν προσοχήν μου εἰς τὴν ἀνεύρεσιν ἰχνῶν τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς.

Πλήν περιορισμένου ἀριθμοῦ τεμαχίων ἐκ βυζαντινῶν ἀγγείων δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀνεύρω ἴχνη συνοικισμοῦ τῶν κυρίων βυζαντινῶν χρόνων (ἀπὸ τοῦ 9^{ου} αἰῶνος μέχρι τῆς Ἀλώσεως).

Τοῦτο ἄγει εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἐνωρὶς ἡ νῆσος, ἔνεκα βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, παρέμεινε ἔρημος. Τὰ πρῶτα ἴχνη ζωῆς τῆς νήσου κατὰ τοὺς

Εἰκ. 6. Σχεδιάσμα τοῦ μεταβυζαντινοῦ συνοικισμοῦ εἰς τὴν νῆσον τῶν Σπετσῶν.

χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας συναντῶνται τὸν 16^{ον} αἰῶνα, ὅτε βλέπομεν μεταβυζαντινὸν συνοικισμὸν «εἰς θέσιν Καστέλλι», πολὺ ἀπέχοντα τοῦ λιμένος καὶ ἐκτεινόμενον ἐπὶ βουνοσειρᾶς κειμένης βορειοδυτικῶς τῆς νήσου παρὰ τὴν συνοικίαν τῆς Κουνουπίτσας, διασφύζοντος δὲ εἰσέτι καὶ τὸ ὄνομα (=Καστέλλι), βάσεις πύργου ἀνατολικῶς τοῦ ναυδρίου τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἐπὶ τῆς

κορυφῆς ἐνὸς τῶν λόφων, θέσιν καλουμένην νῦν «*Χέρωμα*» (ὄχυρωμα). Ἀκολουθήσας τὴν διαδρομὴν τῆς παλαιᾶς ταύτης συνοικίας τῆς πόλεως τῆς νήσου ἀναπαριστῶ διὰ τοῦ συνημμένου σχεδίου τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ προεπαναστατικοῦ τούτου συνοικισμοῦ (εἰκ. 6)¹.

Ὁ συνοικισμὸς οὗτος ἐκτείνεται μεταξὺ δύο χειμάρων παρὰ τοὺς ναοὺς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (μεταβυζαντινοῦ μετὰ τρούλλου ναοῦ τοῦ τέλους τοῦ 16^{ου} αἰῶνος διασφζοντος καὶ μέγα μέρος τῶν τοιχογραφιῶν του) καὶ τοὺς ναοὺς τῶν Ταξιαρχῶν καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀναγομένους ἐξ ἐπιγραφῆς εἰς τὸν 18^{ον} αἰῶνα. Σήμερον ἐλάχιστα τμήματα τοῦ περιβόλου τούτου ὑφίστανται, ἰδιαίτατα παρὰ τὸν χεῖμαρον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὅπου ὑπάρχει καὶ ἡ γέφυρα, ἣτις ἄλλοτε ἀνεσύρετο ἐν καιρῷ πολιορκίας καὶ ἔναντι αὐτῆς Πύργος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου πλακόστρωτος ὁδὸς ἄγει εἰς τὸν ἀρχαιότερον ναὸν τῆς νήσου, τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. Ἐγκαταλειφθέντος τοῦ συνοικισμοῦ τούτου εἰς τοὺς προεπαναστατικούς χρόνους (ὁπότε ἔνεκα τῆς συμμετοχῆς τῶν Σπετσιωτῶν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὁρλώφ κατεστράφη οὗτος ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1769) καὶ ἐκταθείσης τῆς νέας πόλεως εἰς τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ πολισματος τῆς νήσου παρὰ τὸν λιμένα καὶ μάλιστα περὶ τὴν ἀνακαινισθεῖσαν τῷ 1801 παλαιὰν μονὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου, τὴν σημερινὴν Μητρόπολιν τῆς νήσου, παρέμειναν ἐλάχισται οἰκίαι, χρησιμοποίησασαι ὡς στηρίγματα τμήματα τοῦ περιβόλου τοῦ παλαιοῦ συνοικισμοῦ. Οὕτω δύναται νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἀρχαιολογία τῆς ἡρωϊκῆς νήσου ἀπὸ τῶν ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

¹ Τὰ σχεδιογραφήματα τῶν εἰκ. 2, 5 καὶ 6 ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου καὶ καθηγητοῦ τῆς Ἀναγυρείου σχολῆς κ. Βύρωνος Κεσσέ, ὅστις πολλαχοῦ ἐβοήθησεν ἡμᾶς κατὰ τὰς ἐρεῦνας τῆς νήσου.

13. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΑΜΝΙΣΟΥ (ΚΡΗΤΗΣ)

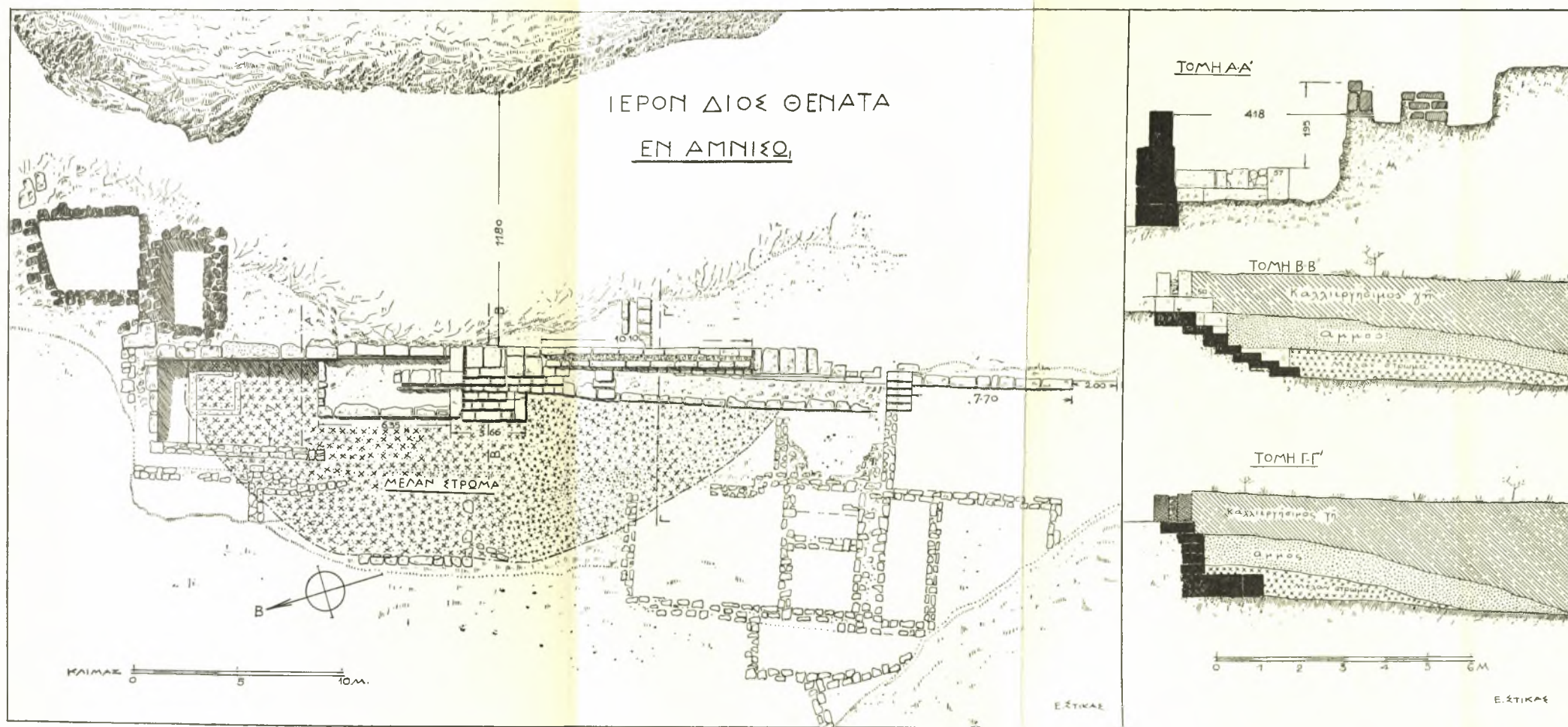
Αἱ κατά τὸ ἔτος 1938 ἐν Ἀμνισῷ ἀνασκαφαὶ ἤρχισαν, κατόπιν βραχείας προπαρασκευαστικῆς ἐργασίας, κατὰ τὴν 12^{ην} Σεπτεμβρίου καὶ διεκόπησαν κατὰ τὴν 19^{ην} Ὀκτωβρίου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τούτων ἐπόπτευσεν καὶ ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κ. Χρ. Πέτρου, ἀπὸ δὲ τῆς 27^{ης} Σεπτεμβρίου καὶ ὁ ἔκτακτος ἐπιμελητὴς κ. Ἰω. Ρίζος. Ἐπίσης ὁ Διευθυντὴς τῆς

Εἰκ. 1. Ἀμνισός. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀφ' ὕψους.

Ἀνασθηλώσεως κ. Ἀναστ. Ὀρλάνδος ἐπισκέφθη ἐπὶ τινος ἡμέρας τὰς ἀνασκαφὰς μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ε. Στίκα, ὅστις καὶ ἐξεπόνησε τὰ σχέδια. (Πρβ. παρένθετον πίνακα).

Ἐφέτος εἶχομεν τὴν καλὴν τύχην, χάρις εἰς τὴν πρόθυμον καὶ εὐγενῆ συνδρομὴν τοῦ ἐργολάβου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κ. Ἐμμ. Δερμιτζάκη, νὰ δυνηθῶμεν νὰ διαθέσωμεν μηχανικὰ μέσα πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπιχώσεων. Δύο σιδηροτροχιαὶ ἐγκατεστάθησαν, μήκους περὶ τὰ 60 μ., τὰ δὲ χῶματα καὶ λίθοι διὰ σιδηρῶν βαγονίων μεταφέροντο καὶ ἀπερρίπτοντο πρὸς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης. Ἐκ τῶν βαθέων στρωμάτων βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκομισθοῦν διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὰ χῶματα, διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποιήθησαν ἐκ παρ᾽ αὐτῶν καὶ ἐργάτιδες μεταφέρουσαι ταῦτα διὰ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΤΟΜΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ ΑΜΝΙΣΟΥ ΥΠΟ Ε. ΣΤΙΚΑΕ.

δοχείων ἐπ' ὤμου. Ὅπως δὴποτε ὅμως, τὰ βαγόνια παρέσχον μεγάλας ὑπερρεσίας καὶ ἡ παρουσία των ἐπέτρεψεν εἰς ἡμᾶς νὰ μεταφέρωμεν μεγάλους ὄγκους ἐπιφανειακῶν ἐπιχώσεων. Ἐκαθαρίσθη σχεδὸν ὀλόκληρος ἡ ἀνασκαπτέα περιοχή μέχρι βάθους ἑνὸς μέτρου, πραγματοποιηθείσης οὕτω σημαντικῆς μελλοντικῆς οἰκονομίας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον διετέθησαν καὶ οἱ πλεῖστοι πόροι τῆς ἀνασκαφῆς εἰς ἀπομάκρυσιν τῶν ἐπιχώσεων.

Εἰς ὅσα μέρη ἐπροχωρήσαμεν μέχρι πραγματικῆς σκαφῆς, ἀνεφάνη ἡ ἐκ τῶν παλαιότερων ἐτῶν γνώριμος ἤδη εἰκὼν τῶν ἀρχαιολογικῶν στρω-

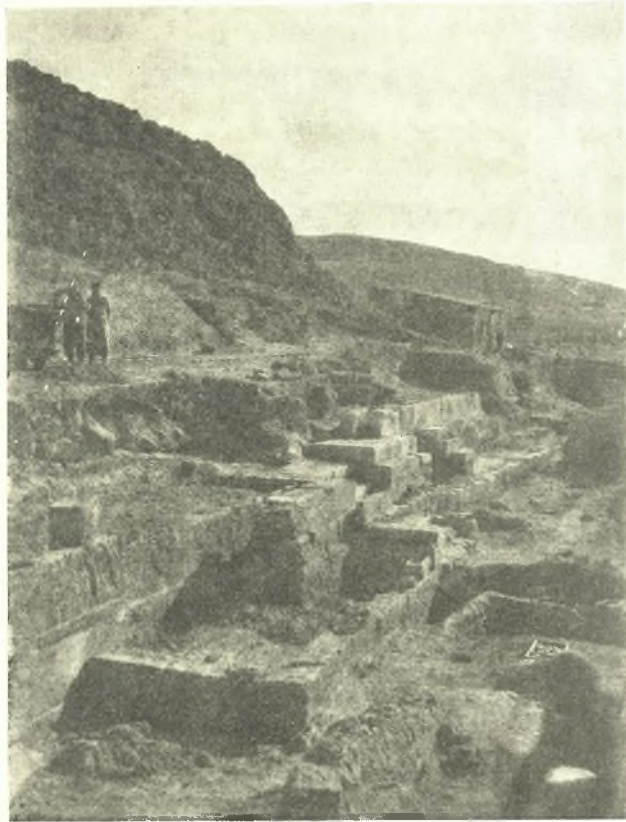
Εἰκ. 2. 'Αμνισός. Ὁ Μινωϊκὸς τοῖχος ἐκ ΝΔ.

μάτων : Μέχρι βάθους 1 μ. κατὰ μέσον ὄρον, ἐπιχώσις περιέχουσα οἰκοδομήματα ῥωμαϊκῆς καὶ πιθανῶς πρωίμου χριστιανικῆς ἐποχῆς, ἐκτισμένα ἐκ παλαιότερου ὑλικοῦ. Ἀκολουθεῖ στρῶμα καθαρᾶς ἄμμου, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶναι ἐν μέρει θεμελιωμένα τὰ ἐν λόγῳ οἰκοδομήματα. Ἐπεται τέλος τὸ μελανὸν στρῶμα, περιέχον ἀφθονίαν τεμαχίων ὀστῶν κεκαυμένων καὶ ἀκαύτων.

Ὁ μέγας Μινωϊκὸς τοῖχος παρηκολουθήθη ἐφέτος περαιτέρω κατὰ τὴν φορὰν τοῦ ἐκ Β πρὸς Ν μέχρι 44 μέτρων ἐν συνόλῳ, χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι συνηγήσαμεν τὸ ἀναμφισβήτητον τέλος του. Ἡ περίεργος αὕτη καὶ σκοτεινοῦ πάντοτε προορισμοῦ οἰκοδομὴ εἶναι ἐφωδιασμένη κατὰ διαστήματα διὰ κλιμάκων (εἰκ. 2). Πάντως ἐφ' ὅσον ὁ τοῖχος βαίνει πρὸς Νότον, ἐπὶ τοσοῦτον

ἡ κατασκευή του ἀποβαίνει εὐτελεστέρα καὶ οἱ λίθοι εἶναι μικρότεροι. Ὑλικὸν ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι πάντοτε ὁ πῶρος λίθος.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφετεινῆς ἀνασκαφῆς τείνουν ν' ἀποδείξουν, ὅτι ὁλόκληρος οὗτος ὁ τοῖχος ἀνήκει εἰς τὴν Μινωικὴν ἐποχὴν. Ἀκόμη καὶ ἐν

Εἰκ. 3. Ἀμνισός. Ὁ Μινωικὸς τοῖχος ἐκ Δ.

εἶδος μικροῦ περιβόλου, πλησίον τῆς πρώτης (ἀπὸ Βορρᾶ) κλίμακος φαίνεται νὰ εἶναι Μινωικόν. Πάντως εἶναι θεμελιωμένον ἐντὸς Μινωικοῦ στρώματος (εἰκ. 3). Εἶναι πιθανόν, ὅτι τὸ βορειότατον τμῆμα τοῦ μεγάλου τούτου τοῖχου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκτισμένον διὰ πελωρίων πωρίων (εἷς λίθος ἔχει μῆκος 2,80, εἷς ἕτερος 2,10) ἀνήκει εἰς τὴν Μεσομινωικὴν ἐποχὴν. Ἡ συνέχεια φαίνεται νὰ εἶναι προσκτίσματα τῆς Ὑστερομινωικῆς περιόδου καὶ ἐν μέρει ἴσως τῆς ὑστατῆς τοιαύτης.

Ἐπὶ τοῦ Μινωικοῦ τούτου κτηρίου ἐκτίσθη κατὰ τὴν πρῶτον ἑλληνιστικὴν περίοδον (ἴσως μάλιστα καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα) εἰς τοῖχος ἀποκλίνων ἐλαφρότατα τοῦ Μινωικοῦ τοιοῦτου (εἰκ. 4). Σύγκειται ἐξ ἐπιμελῶς πελεκημένων πωρίων, φερόντων ἀκόμη τὸ ἕξεργον τὸ ὅποιον ἐχρησίμευε πρὸς μετακίνησιν των. Μία μόνον σειρὰ τῶν λίθων τούτων ὑπάρχει, φέρουσα ἐν μέρει μόνον ὑποδομὴν μιᾶς δευτέρας σειρᾶς, ἣτις ἐχρησίμευεν ἀπλῶς, ὅπως ὁμοῦ μετὰ τῶν σφζομένων Μινωϊκῶν λίθων σχηματίζει κανονικὴν εὐθυνητήριαν.

Εἰκ. 4. 'Αμνισός. Ὁ ἑλληνικὸς τοῖχος ἐπικαθήμενος τοῦ Μινωικοῦ.

Ἡ ἐργασία τοῦ τοίχου τούτου εἶναι ἐπιμελεστάτη, ἀλλ' ἡ χρῆσις του σκοτεινὴ, διότι οὐδαμοῦ φέρει συνέχειαν ἢ γωνίας, ἵνα ὑποτεθῇ ὅτι ἀνήκεν εἰς ναὸν ἢ συναφὲς οἰκοδόμημα. Ἡ ὁμοιότης τοῦ σκοποῦ του πρὸς τὸν τοῦ ὑποκειμένου Μινωικοῦ οἰκοδομήματος εἶναι οὕτω προφανής, διότι ἀποτελεῖ μίαν εὐθεῖαν γραμμὴν, ἔχουσαν ὀπισθεν μὲν τὸν λόφον τῆς Παλαιοχώρας, ἔμπροσθεν δὲ τὴν ἀνασκαπτομένην ἐπιφάνειαν, ἣν κατελάμβανεν ὁ μέγας ὑπαίθριος χῶρος θυσιῶν (εἰκόνες 1-4). Πάντα ταῦτα εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὰ διὰ τὴν συνέχειαν τῆς παραδόσεως (καὶ τῆς λατρείας προφανῶς) ἀπὸ τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἑλληνικῆς.

Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν πρὸ τοῦ μεγάλου τούτου τοίχου ἑκτασιν ἀναφαί-

νονται τὰ ἴχνη τοῦ μεγάλου ὑπαιθρίου βωμοῦ ὑπὸ τὸ στρώμα τῆς ἄμμου, ἀλλ' ἡ καρδία τοῦ βωμοῦ ἀντεστοίχει πρὸς τὴν βορειότεραν καὶ σπουδαιότεραν κλίμακα εἰκ. 2 καὶ ἔξετείνεται κατὰ τι βορειότερον. Κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην ἀνεκαλύψαμεν ἐφέτος μερικά τοιχάρια πρόχειρα, συγκείμενα ἐκ μιᾶς μόνης σειρᾶς λίθων καὶ φέροντα πρόσωπον μόνον ἔξωθεν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἦσαν ἀναλήμματα πρόχειρα πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων τοῦ βωμοῦ, καταχωσθέντα βραδύτερον ὑπὸ τὰ διαρκῶς ἀξανάμενα στρώματα τῆς τέφρας, ὁστῶν καὶ λοιπῆς ἐπιχώσεως τῶν θυσιῶν. Κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην ἀνεύρομεν καὶ ἐφέτος μερικά χαρακτηριστικὰ ἀναθήματα. Χαλκᾶ μὲν κυκλωτέρως τεμάχιον ἐκ γεωμετρικοῦ τρίποδος, ἕτερα ἄμορφα τεμάχια, ἕτερον τεμάχιον ἐκ τρίποδος καταλήγον εἰς ἔλικα, ἀκέφαλον εἰδώλιον γυμνῆς γυναικός, πῆλινα δὲ μικρὸν πτηνόν, τὸ ἥμισυ διπλοῦ πελέκεως καὶ μικρὸν ἀναθηματικὸν ἀσπίδιον μετὰ προτομῆς λέοντος ἐν τῷ μέσῳ, ὡς τὰ ἐκ τοῦ Ἰδαίου ἀντροῦ καὶ ἔξ ἄλλων μερῶν μνημειωδέστερα παραδείγματα.

Εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ μελανοῦ στρώματος εὐρέθησαν γεωμετρικὰ ὄστρακα καὶ τινα σχεδὸν ἀκέραια μικρὰ ἀγγεῖα, μικρὸς χρυσοῦς ρόδαξ, ἀντικείμενα ἐκ χαλκοῦ, φαγεντιανῆς καὶ ὑαλομάζης, εἰδῶλια κολοβά, κατὰ δὲ τὰ δυτικὰ ἄκρα τοῦ στρώματος, ἐκεῖ ὅπου λήγει ἡ περιοχὴ τοῦ βωμοῦ, πλῆθος Ἑλληνιστικῶν ἀρυβαλλοειδῶν ληκυθίων.

Τὰ μεταγενέστερα οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἰδρυθῆ ἐπὶ τῆς περιοχῆς τοῦ βωμοῦ, ἀφοῦ οὗτος προηγουμένως εἶχε καλυφθῆ ὑπὸ τοῦ στρώματος τῆς ἄμμου, φαίνονται ἐν μέρει ἐπὶ τῆς εἰκ. 1, ἥτις ἐλήφθη ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ παρακειμένου λόφου τῆς Παλαιοχώρας. Τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦσαν ἄλλο τι ἢ κατοικίαι, τοῦλάχιστον κατὰ μέγα μέρος. Ὁ τρόπος τοῦ κτισίματος τῶν τοίχων ὡς καὶ τὸ ὕλικόν εἶναι λίαν ἀνομοιομερῆ καὶ εἶναι προφανὲς ὅτι τὰ διαμερίσματα ἐκεῖνα ἐκτίζοντο βαθμηδὸν καὶ συνετελέσθησαν εἰς διάστημα ἀρκοῦντως μακροῦ χρόνου. Κατὰ κανόνα οἱ τοῖχοι εἶναι λίαν ἀμελῶς ἐκτισμένοι, πολλάκις δὲ ἐντελῶς πρόχειροι καὶ κακότεχνοι, δὲν φαίνεται δὲ πιθανὸν νὰ εἶναι προγενέστεροι τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς εἰς οὐδὲν σημεῖον τῆς ἀνασκαφῆς.

Τὰ ἐν τῷ στρώματι τούτῳ σημειωθέντα εὐρήματα εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ τῶν προηγουμένων ἐτῶν, ἥτοι πλῆθος λύχνων, ἀγγείων ἀχρῶμων ἢ καλυπτομένων ὑπὸ ἀραιῶν γανώματος, πρόχων καὶ χυτρῶν ὁμοίων πρὸς τὰς δημοσιευθείσας ἤδη ἐν ΠΑΕ 1935 202 εἰκ. 5, τεμαχίων ἐξ ὄραιας ἀρρετινῆς κεραμεικῆς μετ' ἀναγλύφου διακοσμῆσεως, διαφόρων χαλκῶν μικρῶν ἀντικειμένων κλπ. Ἰδιαίτερος δέον νὰ σημειωθῆ ἑλεφάντινον μικρὸν ἀντικείμενον ἐν σχήματι ἀνθρωπίνου σκέλους (μέχρι τοῦ γόνατος) φέροντος εἶδος ἐνδρομίδος. Λόγω ἐγκοπῆς ὑπαρχούσης κατὰ τὴν ὀπισθίαν ἐπιφάνειαν καὶ ὀπῆς διατηρούσης ἔτι λείψανον τοῦ ἥλου, οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία,

ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν μικρὸν πολυτελὲς «κονδυλομάχαιρον» (κοινῶς σουγιάν). Ἄξιονμνημόνευτον ἐπίσης εὔρημα εἶναι πώρινος ἀετός, οὗ ἀνεκαλύφθη καὶ ἡ βάσις, καταλήγουσα εἰς ἔλικα. Ὁ ἀετός εἶναι σχεδὸν ἀκέραιος καὶ μεγέθους περίπου φυσικοῦ. Εὐρέθη ἐπίσης ἕτερον τεμάχιον ὁμοίου πτηνοῦ, τὸ ὁποῖον προσαρμόζεται ἐπὶ θραύσματος ἀνακαλυφθέντος κατὰ τὰς προηγουμένας ἀνασκαφικὰς περιόδους. (Ὅρα ΠΑΕ 1934 131 εἰκ. 3).

Παρὰ τὸν μνημονευθέντα ὠραῖον Ἑλληνικὸν τοῖχον ἐκ πελεκητῶν λίθων ἀνεκαλύφθη στενώτατον διαμέρισμα περικλειόμενον ἐντὸς δύο μικρῶν τοίχων, ὅπερ ἦτο πλήρες μικρῶν τεμαχίων κεκαυμένων ὀστῶν ἐξ ἑριφίων ἢ ἀρνίων γαλαθηνῶν (οἱ ἀστράγαλοί των μικρότατοι). Εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα εὐρέθησαν σειρὰ μικρῶν μονῶτων κοτυλίσκων καὶ ἄλλα τεμάχια ἀγγείων, ἔτι δὲ μολύβδινος μικρὸς ὀβελίσκος. Ἀναμφιβόλως πρόκειται περὶ βόθρου θυσιῶν, ὃν τὰ εὔρηματα χρονολογοῦσιν ὡς Ἑλληνιστικόν. Πανταχοῦ ὅπου ἐσκάψαμεν κάτωθεν

Εἰκ. 5. Πώρινος ἀετός.

τοῦ μελανοῦ στρώματος τοῦ μεγάλου βωμοῦ ἀνεύρομεν ὄστρακα μόνον Μινωικῆς ἐποχῆς, ἅτινα ἀρχίζουν εὐθὺς ὑπὸ τὸ μελανὸν στρώμα. Οὐδεμία ἀπομένει ἀμφιβολία περὶ τῆς ἄνευ διακοπῆς τῆς λατρείας ἐγκαταστάσεως τοῦ μεγάλου ὑπαιθροῦ βωμοῦ ἀμέσως ἐπὶ τῶν Μινωϊκῶν στρωμάτων.

Εἰς ἓν σημεῖον (ἀκριβῶς πρὸ τῆς μεγάλης κλίμακος) ἐσκάψαμεν ὀρθογώνιον δοκιμαστικὸν λάκκον διὰ μέσου τῆς Μινωικῆς ἐπιχώσεως, προωθηθέντα μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου. Οὗτος ἀνεκαλύφθη εἰς βάθος 4,40 ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγροῦ. Πρόκειται περὶ συμπαγοῦς βράχου ὁμοίου πρὸς τὰ πετρώματα τοῦ γειτονικοῦ λόφου τῆς Παλαιοχώρας, ἰσοπεδωμένου

ὄμως τεχνητῶς καὶ διατεταμένον ὑπὸ τεχνητῶν ἀντακώσεων, ὧν ὁ προορισμὸς εἶναι εἰσέτι ἄγνωστος. Αἱ ἀντακώσεις εἶναι 0,15 μ. πλατεῖαι καὶ ἐξ ἴσου βαθεῖαι. Ἐντὸς αὐτῶν εὐρέθησαν ὀλίγα ὄστρακα ἐξ ἑνὸς τυπικοῦ ΜΜ I ἀγγείου (περὶ τὸ 2.000 π. Χ.), ὅπερ ἦτο πρόχους μετὰ τριφύλλου στομίου καὶ τριῶν λαβῶν. Φέρει γραμμικὴν διακόσμησιν δι' ἐρυθροῦ βαθέος χρώματος ἐπὶ τοῦ μελαμβανοῦς ἐδάφους. Τὸ συνολικὸν πάχος τοῦ Μινωικοῦ στρώματος εἶναι ἐνταῦθα 1,10 μ. περίπου, περιέχει δὲ Μεσομινωικὰ ὄστρακα εἰς τὸ βαθύτερον τμήμα του καὶ Ὑστερομινωικὰ ὄλων τῶν ὑποδιαίρέσεων εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος, ἅτινα εἶναι πολλῶ ἀφθονώτερα τῶν Μεσομινωικῶν.

Ἐφέτος εὐρέθη ἐπὶ τέλους ἢ ἀπὸ τόσων ἐτῶν ἀναμενομένη ἐπιγραφή, ἣτις προσεδοκᾶτο νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς περὶ τῆς λατρευομένης ἐν Ἀμνισῶ θεότητος. Εἰς τὰς δεκάδας τῶν εὐρεθεισῶν ἤδη ἐπιγραφῶν κατὰ τὰς προηγουμένας ἀνασκαφικὰς περιόδους προσετέθησαν ἐφέτος ἐπτά, πᾶσαι τοῦ αὐτοῦ γνωστοῦ ἤδη τύπου, ἀναφέρουσαι μόνον ὀνόματα κόσμων. Μία ἐξ αὐτῶν ἔχει ὡς ἑξῆς:

Οἱ κόσμοι οἱ σὺν Ὑπε
ργένει τῷ Κ
οίχιος Τηνὶ Θε
νάτα.

Ἦδη κατὰ τὸ 1935 (14^{ον} Αὐγούστου) εἶχε εὐρεθῆ ἐπιγραφή «Ἐπὶ κόσμων τῶν σὺν Ὑπεργένει τῷ Κοίχιος τὸ δεύτερον» (ὄρα ΠΑΕ 1935 σ. 202). Κατὰ τὴν παροῦσαν περίσθον ἀνευρέθη ἐπομένως ἡ ἐπιγραφή τῆς πρώτης «ἀρχηγίας» τῶν σὺν Ὑπεργένει, ἣτις εἶναι πολυτιμοτάτη δι' ἡμᾶς ὡς ἀναφέρουσα τὸν λατρευόμενον θεὸν καὶ συγχρόνως μνημονεύουσα ἐπωνυμίαν τούτου πρωτοφανῆ: Ζεὺς Θενάτας. Νῦν μόνον καθίσταται νοητὴ μία ἐπιγραφή ἐπὶ τεμαχίου μαρμαρίνου ἀγγείου, εὐρεθέντος ἤδη τῷ 1934, ἣτις ὄμως τότε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατανοηθῆ (ΠΑΕ 1934 σ. 132) καὶ ἣτις δέον προφανῶς νὰ ἀναγνωσθῆ:

Τηνὶ] Θενάτα
ΠΑΙΔΕΡΩΣ ?

Καὶ ἀκολουθίαν πιστεύεται διὰ δύο ἐπιγραφῶν τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ὑπαίθριον ἱερόν τοῦ Ἀμνισοῦ ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὸν Δία Θενάταν. Τὸ ἐπώνυμον ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας συνάπτεται πρὸς τὰς Θενάς, πόλιν τῆς Κρήτης, περὶ ἧς ἀναφέρει Στέφανος ὁ Βυζάντιος: «Θεναί, πόλις Κρήτης τὸ ἐθνικὸν Θεναῖος...» Ἔτι δέ: «Ὀμφάλιον τόπος Κρήτης πλησίον Θεῶν καὶ Κνωσοῦ». Κατὰ ποῖον τρόπον αἱ δύο αὗται μαρτυρίαι συνάπτονται πρὸς ἀλλήλας θὰ διδάξωσιν ἡμᾶς δύο ἕτερα χωρία. Τὸ ἐν εὐρίσκειται παρὰ Διοδώρῳ (V, 70, 4): «Φερομένου μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν Κουρήτων αὐτοῦ (sc. τοῦ Διὸς) νηπίου φασὶν ἀποπεσεῖν τὸν ὀμφαλὸν περὶ τὸν ποταμὸν τὸν καλούμενον Τρίτωνα καὶ τὸ χωρίον... Ὀμφαλὸν προσαγορευθῆναι καὶ τὸ περικείμενον πεδίον ὁμοίως Ὀμφάλιον». Τὸ ἕτερον καὶ σπουδαιότερον εἶναι ὁ ὕμνος τοῦ Καλλιμάχου εἰς Δία (42 ἐξ.):

Εὔτε Θεὸς ἀπέλειπεν ἐπὶ Κνωσοῖο φέρουσα,
 Ζεῦ πάτερ, ἡ νύμφη σε (Θεναὶ δ' ἦσαν ἐγγύθι Κνωσοῦ)
 Τουτάκι τοι πέσε, δαῖμον, ἄπ' ὀμφαλός, ἔνθεν ἐκεῖνο
 Ὅμφάλιον μετέπειτα πέδον καλέουσι Κύδωνες.

Κατὰ ταῦτα αἱ Θεναὶ συνήπτοντο πρὸς τὸν Δία, διότι ἐμυθολογεῖτο ὅτι παρὰ τὴν πόλιν ταύτην ἀπέπεσεν ὁ ὀμφαλός του καθ' ὃν χρόνον νήπιον μετεφέρετο. Θενάτας ἀντὶ Θεναῖος ἔχει γλωσσικῶς ὡς τὸ ἐπιγραφικῶς πιστούμενον Φιδάτας παρὰ τὸ Ἴδαϊος.

Ἡ πιστοποιήσις αὕτη, προκειμένου περὶ ἑνὸς ἱεροῦ, ὅπου ἡ λατρεία πιστοῦται ὡς ἀδιάπτωτος συνέχεια ἀπὸ τῆς Μινωικῆς μέχρι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐνέχει δι' ἡμᾶς μεγάλην σπουδαιότητα. Τὸ ἐπώνυμον Θενάτας καὶ αἱ

Εἰκ. 6. Ἄμνισός. Ἡ τοποθεσία Μέσα Καρτερός. Ὅμφάλιον πεδῖον.

ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι σχετικαὶ παραδόσεις καθιστῶσι βέβαιον, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ νηπίου, ἧτοι τοῦ Κρηταγενοῦς καλουμένου Διός, ὅστις εἶναι μία Μινωϊκὴ ὑπόστασις οὐδεμίαν ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὸν Ἰνδογερμανικὸν Δία τῶν Ἑλλήνων.

Ἐὰν καὶ κατὰ πόσον προάγεται καὶ ἡ τοπογραφία τῆς Κρήτης διὰ τῆς πιστοποιήσεως τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διὸς Θενάτα ἐν Ἄμνισῳ, εἶναι ζήτημα τὸ ὁποῖον δεόν νὰ ἐξετασθῇ λεπτομερέστερον. Τὰς Θενάς ἐτοποθέτησαν εἰς πολλὰ μέρη πέριξ τῆς Κνωσοῦ οἱ διάφοροι συγγραφεῖς. Τελευταία ἡ Μ. Guarducci, βάσει τῆς διηγήσεως περὶ ἑνὸς θαύματος τοῦ Ἁγίου Μύρωνος, ἐπισκόπου τῆς Ραύκου, τοποθετεῖ τὸν Τρίτωνα πρὸς Δυσμὰς τοῦ Ἡρακλείου (ἐπομένως καὶ τοῦ Ἄμνισοῦ), ἀναγνωρίζει δ' αὐτόθι καὶ τὸ Ὅμφάλιον πεδῖον. (Historia 8, 1934, 627 ἑξ.). Ἡ παρατήρησις εἶναι ὁμολογουμένως εὔστοχος, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης περιέργον τὸ ἀκόλουθον γεγονός: Εἰς τὸ ἐνδότερον μέρος τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄμνισοῦ (σήμερον λεγόμενον «Μέσα Καρτερός») ὑψοῦται ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου βραχῶδες ἔξαρμα, κατελιμμένον σήμερον ὑπὸ μερικῶν οἰκοδομῶν (εἰκ. 6), ὅπερ ἄριστα καὶ οἰονεὶ φυσιολογικῶς θὰ ἦδύ-

νατο νὰ ὀνομασθῆ Ὁμφαλὸς καὶ νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ σχετικοῦ μύθου. Ἡ ἀνακάλυψις δὲ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διὸς Θενάτα εἰς ἀπόστασιν ἑλάσσονα τοῦ χιλιομέτρου ἐκείθεν, συνδυαζομένη πρὸς τὰς ἄκρως ἀσαφεῖς καὶ ἀντιφατικὰς τοπογραφικὰς τῶν ἀρχαίων εἰδήσεις περὶ Κρήτης, θὰ ἐπέτρεπε νὰ ἐξετασθῆ τὸ ζήτημα, μήπως αἱ Θεναὶ ἦσαν πολίχνην παρὰ τὸν Ἀμνισόν. Τρίτων θὰ ἦτο τότε ὁ αὐτὸς ποταμὸς, ὅστις παραδίδεται καὶ ὡς Ἀμνισὸς κατὰ συνωνυμίαν πρὸς τὴν ὄλην τοποθεσίαν.

Πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην θὰ συνεφάνει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀμνισὸς πάντοτε (καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ὀδυσσεΐας, τ 188-9 καὶ πολὺ μεταγενέστερον ἀκόμη) ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς τύπος προσορμίσεως τῶν ἐρχομένων, ὅταν ἰδίως ἐπρόκειτο νὰ μεταβοῦν πρὸς τὴν Κνωσόν. Ἐπομένως ἡ νύμφη Νέδα, ἥτις ἐκόμιζε κατὰ Καλλίμαχον τὸ θεῖον νήπιον ἐξ Ἀρκαδίας «ἐπὶ Κνωσοῖο», φυσικὸν ἦτο νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἐπίνειον τῆς Κνωσοῦ, τὸν Ἀμνισόν. Ἐὰν ὁ Τρίτων ἦτο ὄντως ὁ ποταμὸς τοῦ Ἀμνισοῦ, ἐκεῖ ἔκειτο, παρὰ τὰς πηγὰς του ἔν ἄλλο παμπάλαιον ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς, θεότητος Μινωικῆς καταγωγῆς, ἥτις ἐπιστεύετο γεννηθεῖσα ἐκεῖ. Ὁ Διόδωρος βεβαιοῖ, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ὑπῆρχεν ἀκόμη «παρὰ τὰς πηγὰς ταύτας ἱερὸν ἅγιον τῆς θεοῦ» (Διόδ. V, 72, 15). Πιθανώτατα ἦτο τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τῆς «Ἀθηνᾶς Μινωίδος», ὅπερ ἐμυθολογεῖτο ὅτι ἔκτισαν οἱ Ἀργοναῦται, οὔτινες καὶ οὗτοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσήγγισαν ἀλλαχοῦ ἢ ἐν Ἀμνισῷ. (Ἀπολλ. Ροδ. IV, 1689). Ὅποια σύμπτωσις ὡς πρὸς τὴν ἐπωνυμίαν «Ἀθηνᾶ Μινωίς», ἥτις προλαμβάνει κατὰ εἰκοσι καὶ δύο πού αἰῶνας τὴν ὀρολογίαν τοῦ Sir Arthur Evans!

Ὁ Διόδωρος ἀναφέρει καὶ ἕτερον ἱερὸν «ἐν τῇ Κνωσίῳ χώρᾳ» παρὰ τὸν Θήρηνα ποταμὸν, ὅπου ἔλαβε χώραν ὁ ἱερὸς γάμος τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, καὶ ὅπου μέχρι τῶν ἡμερῶν του συνετελοῦντο ἅγαι θυσίαι ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καὶ ἐγένετο μίμησις τοῦ ἱεροῦ δράματος τῶν γάμων, «καθάρπερ ἐξ ἀρχῆς γενέσθαι παρεδόθησαν» (Διόδ. V 72, 20).

Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ὑπαιθρίου ἱεροῦ τοῦ Διὸς Θενάτα, δεικνύοντος ἀδιάπτωτον τὴν συνέχειαν τῆς λατρείας ἀπὸ τῶν Μινωικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ πρώτου χριστιανισμοῦ, ἐνώπιον ἐνὸς πελωρίου ἀναλημματικοῦ τοίχου, ὅστις ἔχει τὰ παράλληλά του μόνον ἐν τῇ Μινωικῇ περιόδῳ, μᾶς δίδει μίαν ἰδέαν καὶ τῶν ἀνωτέρω μνημονευμένων ἱερῶν. Αἱ μαρτυρίαι αὗται μᾶς παρέχουν συγχρόνως βασίμους ἐλπίδας, ὅτι τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς Θενάτα δὲν εἶναι τὸ μόνον ὑπάρχον καὶ ὅτι ἕτεροι τοιοῦτοι ἱεροὶ χώροι μέλλουν νὰ ἀνακαλυφθοῦν, οὔτινες θὰ πιστώσουν τὴν ὑπαρξίν ἀκαταλύτου τῆς λατρείας τῶν Μινωικῶν θεοτήτων διὰ μέσου τῆς Ἑλληνορρωμαϊκῆς ἀρχαιότητος ἐν Κρήτῃ.

Ἀθῆναι, Δεκέμβριος 1938.

ΣΤ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Δωρεαί. Εὐχαρίστως ἀναγράφοντες κατωτέρω τὰ πρὸς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἶτε ὑπ' αὐτῶν τῶν συγγραφέων εἶτε ὑπ' ἄλλων φίλων αὐτῆς ἀποσταλέντα κατὰ τὸ ἔτος 1938 βιβλία, καθῆκον ἡμῶν θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ἐνταῦθα πρὸς πάντας τοὺς φιλόφρονας δωρητὰς τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν.

[Εἰς τὸ τέλος τοῦ τίτλου ἐκάστου βιβλίου τίθεται ἐντὸς παρενθέσεως τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ. Ὅπου δὲν ὑπάρχει παρένθεσις, δωρητὴς εἶναι ὁ συγγραφεύς].

1. **L'Acropole.** Table générale des t. 1-10 (1926-1935) Monaco 1935 (Ch. Vellay).
2. **Ἀμαριώτου, Μαρία:** Ἰω. Π. Κοκκῶνης ὁ πρῶτός μας παιδαγωγός. Ἀθῆναι 1937. (Ἀλ. Ι. Κοκκῶνης).
3. **Ἀγγελάκι, Ἐμμ. Σ.:** Ἡ «φυλλάδα γιὰ τῆς Τούρκους τῆς Κρήτης». Ἀθῆναι 1938. Ἀπ.: «Ἐπ. Ἐτ. Κρητ. Σπ.» Τ. 1.
4. **Antonsson, Oscar:** The Praxiteles marble group in Olympia. (Stockholm: 1937) (Diss. In.).
5. **Ἀποστολάκι, Ἄννης:** Εἰκῶν τοῦ Ἀράτου ἐπὶ ὑφάσματος. Ἐν Ἀθ. 1938 (Μουσεῖον Μπενάκη) (Ἀντ. Μπενάκης).
6. **Ἀπουλιῆτου, Λουκίου:** Ἔρωσ καὶ Ψυχὴ. Μετάφρ. Παλιμύρας Χονδροδήμου. Ἀθῆναι 1936. (Ἀ. Φιλαδελεφεύς).
7. **Ἀρχεῖον Πόντου.** Τ. 8: Ἀθῆναι 1938 (Ἐπιτροπὴ Ποντιακῶν Μελετῶν).
8. **Ἀριστόφρονος, Π.:** Πλάτωνος Ἀκαδήμεια: Ὁμολογία ἐπὶ τῇ ἀνακαλύψει τοῦ Περιπάτου. Ἐν Ὁξφόρδῃ 1937.
9. **Βαγενᾶ, Θ. Κ.:** Ἰω. Ἀναγνώστης Κοντάκης, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Κυνουρίας Ἀθῆναι 1938.
10. **Bezdeih, St.:** La genèse des «Bacchantes» d'Euripide. (Paris 1931) Ἀπ.: «L'Acropole» 1931.
11. **Blegen, C. W.:** Prosymna 1-2: Cambridge 1937.
12. **Χατζῆ, Ἀντ. Χ.:** Μεθοδολογικά. Κοιτῶ-κοιτάζω καὶ τὸ praecceptum aureum τοῦ Scaliger. Ἀθῆναι 1938. Ἀπ. «Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλοσ. Σχ. Πανεπ. Ἀθ.» 2. 1938.
13. **Χουδαβερδόγλου, Σ. Α.:** Beiträge zur Geschichte der Kurzschrift. Ἀπ.: «Archiv f. Schreib- u. Buchwesen», Tübingen 1937.
14. **Μικρασιατικὰ Χρονικά.** Τ. 1: Ἀθῆναι 1938 (Ἐνωσις Σμυρναίων).
15. **Collart, P.:** Philippes, ville de Macédoine. [Texte]. [καὶ] Planches. Paris 1937 (Γαλλ. Ἀρχ. Σχολή).
16. **Δαυῖδ, Ἐμμ. Ι.:** Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ Ἐρσοῦ 1937. Ἀπ.: «ΑΕ» 1936.
17. **Δεκαετηρίς** τοῦ Ἐθν. Συνδέσμου 1926-1936. Ἐν Ἀθ. 1938 (Ἐθν. Σύνδεσμος).
18. **Ἀρχαιολ. Δελτίον.** Τ. 13, 1930-31: Ἐν Ἀθ. 1933 [2 ἀντίτ.] [καὶ] Τ. 15, 1933-35: Ἐν Ἀθ. [2 ἀντίτ.] (Ἰ. Υπουργ. Ἐθν. Παιδείας).

19. **Δημητριάδου, Δ. Α.:** Ἀπάνθισμα βιογραφικῶν τῶν ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου ἐκλιπόντων τὸν βίον καθηγητῶν αὐτοῦ 1837-1916. Ἀθήνησι 1916 (Πανεπιστ. Ἀθηνῶν).
20. **Ἐπιστημονικὰ δημοσιεύματα** τοῦ Ἐργαστηρίου Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1923-1938. (Ἀθῆναι 1938) (Πανεπιστ. Ἀθηνῶν).
21. **Doerpfeld, W.:** Der Spielplatz des griechischen Theaters. Ἀπ.: «Festschrift Arthur Kutschers gewidmet, σ. 75-81.
22.   »   »   » Zum Tempel der Athena, der Schutzherrin von Athen (Ἀθηνᾶ, Ἀθηνῶν Μεδέουσα) Berlin (1937) Ἀπ.: «Jahrb. d. D. A. Inst.». Bd 52, 1937.
23. **Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.** Ἔτ. 13, Ἀθῆναι 1937. (Ἔτ. Βυζ. Σπ.).
24. **Κυνουριακὴ Ἐπιθεώρησις.** Τ. 1, 1937-38. Ἀθήνα. (Θ. Βαγενᾶς).
25. **Ἐπιστημονικὰ ἔρευναι** γινόμεναι ἐν τῷ Ἐργαστηρίῳ Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κατὰ τὰ 15 πρῶτα ἔτη τῆς λειτουργίας αὐτοῦ 1923-1938. Ἐν Ἀθ. 1938 (Πανεπιστ. Ἀθηνῶν).
26. **Εὐριπίδου.** Μῆδεια. Μετάφρ. Μυρτιώτισσας. Ἀθήνα 1933. (Α. Φιλαδελφεύς).
27. **Exploration Archéologique de Délos.** Fasc. 18. [Texte καὶ] Planches. Paris 1938 (Γάλλ. Ἀρχαιολ. Σχολή Ἀθ.).
28. **Forschungen in Ephesos.** Bd 3: Wien 1923 (Αὐστρ. Ἀρχ. Σχολή).
29. **Froedin, O. - Persson W.:** Asine, the results of the Swedish excavations 1922-1930, Stockholm 1938.
30. **Ἐορτασμοὶ** εἰκοσιπενταετηρίδος ἐλευθερίων Χίου Ἀθῆναι (Α. Τ.: Ἡ Χίος ἐλευθέρα) Ἀθῆναι 1937 (Ὁ «Κοραῆς») (Φιλολ. Τμ., Ἀρ. Ἐκδ. 3) (Ὁ «Κοραῆς») [2 ἀντίτ.].
31. **Καλφαρέντζου, Εὐάγγ. Γ.:** Ἡ ἄφεςις τῶν δρομέων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ἀθῆναι 1938.
32.   »   »   » Τὸ ἄλμα τοῦ ἀρχαίου πεντάλθου. Ἀθῆναι 1938.
33.   »   »   » Οἱ ἀρχαῖοι Ὀλυμπιονικαὶ 760 π. Χ. - 217 μ. Χ. Ἀθῆναι 1938.
34. **Kanellos, B.:** Hellenic festival. (Chicago 1938).
35. **Καταστατικὸν** τῆς ἐν Ἀθ. Ἀδελφότητος τῶν ἀπανταχοῦ Δημητσανιτῶν «Γρηγόριος ὁ Ε'». Ἐν Ἀθήναις 1933. (Γ. Π. Οἰκονόμος).
36. **Κεραμοπούλλου, Ἀντ. Δ.:** Ἐπιγραφαὶ ἐκ Βοιωτίας 1937. Ἀπ.: «ΑΕ» 1936.
37. **Κολοκοτσᾶ, Εὐάγγ. Δ.:** Αἱ πρῶται ὑπὸ Ἑλλήνων ἔρευναι τῶν διαλέκτων τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Ἀθ. 1935. (Διδακτ. διατριβή). Ἀπ.: Ἀκαδήμεια».
38.   »   »   » Τὸ πρωτογενὲς σατυρικὸν δράμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τὸ σατυρικὸν δράμα «Ἄγῆν» Ἀθῆναι 1938.
39.   »   »   » Ἡ πρωτογενὴς τραγωδία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀθῆναι 1938.
40. **Κονιδάρη, Γ. Ι.:** Συμβολὴ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1938 (Θεολογ. Βιβλιοθήκη εἰς μνήμην τοῦ καθηγ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Ἀριθ. 3).

41. **Κονιδάρη, Γ. Ι.**: Ἐπίτομος ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος (49/50-1938). Ἐν Ἀθ. 1938. Ἀπ.: «Θρησκ. καὶ Χριστιαν. Ἐγκυκλοπαιδεία».
42. **Kossina, Gustav** zum Gedächtnis von seinen Freunden u. Schülern. Leipzig 1932. Ἀπ.: «Mannas» Bd. 24.
43. **Lacroix, Léon**: La faune marine dans la décoration des plats à poissons. Vervirers (Belgique) (1937).
» » Noms de poissons et noms d'oiseaux er. Grec ancien. Bruxelles 1937. Ἀπ.: «Antiquité classique» T. 6.
44. **Lambrino, M. F.**: Les vases archaïques d'Histria. Bucaresti 1938.
45. **Λαμέρα, Κ. Γ.**: Οἱ ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας ἀγῶνες τῆς νήσου Τήνου. Ἀθῆναι 1929 [2 ἀντίτ.] (Μ. Ἀσπιώτης).
46. **Lavachery, H.**: Easter island, Polynesia. Washington 1937. Ἀπ.: «Smithson Rep.» 1936. (Smithson. Institution).
47. **Λαζαρίδου, Α. Α.**: Ἀδράστεια ἦτοι ὕμνοι πρὸς τὰς πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐκδ. 2.: Ἀλεξανδρούπολις 1931.
48. » » » Le conte grec. P. 1: Athènes 1938. [2 ἀντίτ.]
49. **Λυκουδῆ, Στυλ. Ἐμμ.**: Ὀλίγα τινὰ διὰ τὸν μέγαν τοῦ ναυτικοῦ μας εὐεργέτην, τὸν ποτὲ Λεωνίδα Χ. Παλάσκαν. Ἀπ.: «ΠΑΑ» 13, 1938 (2 ἀντίτ.).
50. » » » Ἐπὶ ἀρχαιοτάτου τινὸς προτύπου ναυτικοῦ διάρματος. Ἐν Ἀθ. 1938. Ἀπ.: «Πραγματ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», T. 1, Ἀρ. 1.
51. **Μακαρόνα, Χ. Ι.**: Ἐκ τῆς Ἑλμείας καὶ τῆς Ἐορδαίας ἀρχαιολ. συλλογὴ Κοζάνης. 1937. Ἀπ.: «ΑΕ» 1936 [2 ἀντίτ.]
52. **Makryjannis, I.** Général: Histoire picturale de la guerre de l'indépendance hellénique [Texte καὶ Planches] Genève. Paris: (1926) (Ἄντ. Ε. Μπενάκης).
53. **Μαλτέζου, Κ.**: Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ παρ' ἡμῖν παλαιοῦ συστήματος μέτρων καὶ σταθμῶν. Ἀθῆναι 1938. Ἀπ.: «Πραγματεῖαι Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», T. 7, ἀρ. 2.
54. **Mathiassen, Th.**: The Eskimo archeology of Greenland. Washington. 1937 Ἀπ.: «Smithson. Rep.» 1936 (Smithson. Institution).
55. **Meritt, B. D.**: Documents on Athenian tribute. Cambridge, Mass., 1937.
56. **Μιχαηλίδου, Νουάρου, Μ. Γ.**: Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου. Ἀθ. 1928 (Μιχαηλίδου Ν., Μ. Γ.: Καρπαθιακὰ μνημεῖα, 1).
57. » » » Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Καρπάθου. T. 2: Ἀθ. 1934.
58. **Μιτσοῦ, Μ.**: Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἀρκαδίας, Ἐπιδαυρίας καὶ Κορινθίας 1937. Ἀπ.: «ΑΕ» 1936 [2 ἀντίτ.]
59. **Μωῦσείδου, Μ.**: Εὐγονικὴ καὶ παιδοκομία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν. Ἀθ. 1925.
60. » » Ἡ ἔκτρωσις κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα Ἐν Ἀθ. 1928. [2 ἀντίτ.]
61. **Μπακαλάκη, Γ.**: Ἀρχαία εὐρήματα ἐκ Νέου Σκοποῦ (Σερροῶν) 1937. Ἀπ.: «ΑΕ» 1936.
62. » » Περὶ Ἀλμώπων καὶ Ἀλμωπίας θεᾶς. Ἀπ.: «ΠΑΑ» 1937.

63. **Οἰκονόμου, Γ. Π.:** Ἐκθεσις περὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1936 ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας πεπραγμένων. Ἐν Ἀθ. 1937 [2 ἀντίτ.].
64. » » » Ἐκθεσις περὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1937 ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας πεπραγμένων. Ἐν Ἀθ. 1938 [2 ἀντίτ.].
65. **Ὀρλάνδου, Ἀναστ.:** Ἐπιγραφαὶ Σικυωνίας. Ἀθῆναι 1938. Ἀπ.: «Ἑλληνικά», 10.
66. **Pace, B.:** Arte e civiltà della sicilia antica V. 2 Milano 1938.
67. **Pallat Ludwig:** Ματιακοὶς ὑδάτεσι γηγῶς γείτων ἀγαθοῖσιν, ... οἱ δε Ἑλληνες ἐτίμησαν Παλλάδιον τὸν ἑβδομηκοντούτην Boehm, Busch [κ. ἄ. πολλ.]. [Zum 70. Geburtstag v. Ludwig Pallat].
68. **Παπαδάκη, Ν. Γ.:** Ὕμνος τοῦ Δικταίου Διός. Χανιά 1938.
69. **Papadimitriou, J.:** Ausgrabungen auf Skyros. Ἀπ.: «Jahrb. d. D. Arch. Inst.» Arch. Anzeiger, 1936.
70. » » Fr. Triersch und die Gründung der Athener Universität. Ἀπ.: «Jahrb. d. D. Arch. Inst.» Archäol. Anzeiger, 1937.
71. **Παπαδοπούλου, Ν. Π.:** Ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος καὶ ὁ «Ἱερός Σύνδεσμος». Ἀθῆναι 1938. Ἀπ.: «Ἱερ. Σύνδεσμος» 1938.
72. **Paribeni, R.:** Architettura dell'oriente antico. Bergamo (1937).
73. **Φιλαδελφέως, Α.:** Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους. [Ἀθῆναι] ἄ. ἔ.
74. » » The Museums of Athens. Athens 1935.
75. » » La réorganisation et l'extension du Musée National Archéologique. [Paris] 1935. Ἀπ.: «L'Acropole» 1935.
76. » » Nicopolis. Athènes 1938.
77. **Φωτεινοῦ, Γ. Θ.:** Ὁ προορισμὸς τοῦ φοιτητοῦ. Λόγος ἐκφων. τῇ 20 Νοεμβρίου 1937 ὑπὸ τοῦ Πρυτάνεως Γ. Θ. Φωτεινοῦ πρὸς τοὺς πρωτοετείς φοιτητὰς καὶ ἡ προσφωνήσις τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως Ι. Μεταξά. (Πανεπιστ. Ἀθηνῶν).
78. **Πολίτη, Α.:** Χαλκῆ ὑδρία ἐξ Ἑρετρίας. 1937. Ἀπ.: «ΑΕ» 1936. [2 ἀντίτ.].
79. **Πρακτικὰ Συνεδριῶν (Ἑλλην. Ἀνθρωπολ. Ἐταιρείας) 1936-37.** Ἀθῆναι (Ἑλλ. Ἀνθρωπολ. Ἐταιρεία).
80. **Προβελεγγίου, Ἀριστομ.:** Ἱριγένεια ἐν Αὐλίδι. Ἀθῆναι 1936 (Α. Φιλαδελφεύς).
81. **Ros, Jan.:** Die metabole (variatio) als Stilprinzip des Thukydides. Paderborn, 1938 (Rhetor. Stud. hrsg v. E. Drerup, Ergänzungsbd. 1).
82. **Schrader, H.:** Zu den Kopien nach dem Schildrelief der Athena Parthenos. Ἀπ.: «Corolla Lud. Curtius dargebr.» Stuttgart 1937.
83. **Segall, Berta:** Katalog [der Goldschmiede-Arbeiten ([des] Museum[s] Benaki Athen) Athen 1938 (Ἀντ. Ε. Μπενάκης).
84. **Σμπαρούνης, Ἀθαν. Ι.:** André M. Andréadés. Necrologie. Ἀπ.: «Bull. de l'Inst. Intern. de statistique» T. 29 [2 ἀντίτ.].
85. » » André M. Andréadés, fondateur de la science de finances en Grèce. Paris 1936.
86. **Σοφοκλέους Αἰ Τραγίαι.** Μετάφρ. Παλμύρας Χονδροδήμου. Ἀθῆναι 1936 (Α. Φιλαδελφεύς).
87. **Sotiriades, G.:** Le lion de Chéronée. Ἐν: «Messenger d'Athènes» 7 Août 1938.
88. **Στεργιανοπούλου, Π.:** Ἀρχαῖκόν δωρικὸν κιονόκρανον 1937. Ἀπ.: «ΑΕ» 1936.
89. **Steward J. H.:** Petroglyphs of the United States. Washington, 1937. Ἀπ.: «Smithson. Rep.» 1936 (Smithson. Institution).

90. **Γενικὸν Συμβούλιον Βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑλλάδος.** 14-15: Ἑλλην. Βιβλιογραφία. Τχ. 7-8. Ἐν Ἀθ. 1937-38 (Γ. Σ. Β. Ε).
  91. **Tanaka, H.:** Lexicon sententiarum Graecarum et Latinarum.[Kyoto: 1938].
  92. **Thiersch, H.:** Die Athena Areia des Phidias und der Torso Medici in Paris, Göttingen 1938. Ἀπ.: Nachr. v. d. Gesellsch. d. Wiss. 2, Gött., Phil. - hist. Kb. N. F. Bd. 2.
  93. **Θρακικά.** Τ. 9: Ἐν Ἀθ. 1938 [καὶ] Τ. 10: Ἀθήναι 1938 («Θρακ. Κέντρον»).
  94. **Ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος.** Ἀθήναι 1938 (Ἡ Διοίκησις).
  95. **Wilbur, C. M.:** The history of the crossbow illustrated from specimens in the Un. St. National Museum. Washington 1937. Ἀπ. «Smithson. Rep.» 1936. (Smithson. Institution).
  96. **Zervos Skévos:** Inauguration de la statue d'Hippocrate offerte à l'Académie par Skévos Zervos. Paris (1937).
- Ἀγοραὶ καὶ Ἀνταλλαγαί.** Εισήχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1938 ἕξ ἀγορᾶς 147 νέοι τόμοι καὶ ἕξ ἀνταλλαγῆς 121.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1938

Τῇ 10^ῃ Ἀπριλίου 1938 ἡμέρα Κυριακῆ καὶ ὥρα 5 1/2 μ. μ. συνήλθον οἱ ἑταῖροι εἰς τακτικὴν συνέλευσιν, ἵνα συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 32 τοῦ Ὁργανισμοῦ ἐκλέξωσι τὸ τε Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπεῖαν διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος 1938 ἀκούσωσι δὲ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπεῖας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ 1937, ὡς καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ 1937.

Παρήσαν ἑταῖροι τεσσαράκοντα τρεῖς. Γενομένης φανεραῆς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν: Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ὁ κ. Παναγιώτης Πουλίτσας, Ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Κωνστ. Μέρμηγκας, Α΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου καὶ Β΄ Γραμματεὺς ἡ Δ^{ῖς} Εὐανθία Δουκάκη.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως κ. Κωνστ. Δ. Παπακωνσταντίνου ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπεῖας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως κατὰ τὸ ἔτος 1937 ἢ δὲ Συνέλευσις ὁμοφώνως ἐνέκρινε τὴν διαχείρισιν ταύτην. Εἶτα διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπεῖας διὰ τὸ ἔτος 1938 οἱ κ. κ. Β. Αἰγινήτης, Ε. Κρητικός, Γ. Παπαϊωάννου, Μιλτ. Πουρῆς καὶ Ἄγγελος Σταυρόπουλος.

Διακοπέισις μετὰ ταῦτα τῆς συνεδρίας καὶ ἐπαναληφθείσης τὴν 6 1/4 ὁ Γραμματεὺς τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας κ. Γεώργιος Π. Οἰκονόμος ἀνεκοίωσε τὴν ὑπ' αὐτοῦ συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1937 μετὰ προβολῶν φωτεινῶν εἰκόνων ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας γενομένων ἀνασκαφῶν.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1938

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ
ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Κύριε Πρόεδρε,

Οί υπογεγραμμένοι αποτελοῦντες τὴν Ἐξελεγκτικὴν Ἐπιτροπείαν τῆς Ἑταιρείας διὰ τὸ ἔτος 1938, προσκληθέντες διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 23 τῆς 18 Μαρτίου 1939 ἐγγράφου τοῦ κ. Προέδρου ἐπελήφθημεν τοῦ ἐλέγχου τῆς οικονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας τοῦ λήξαντος ἔτους 1938, ἐκ τῶν λογιστικῶν καὶ ταμιακῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἐξάγονται τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα:

Α' Χρηματικόν.

Ταμείον.

α) Χρέωσις:

1) Ὑπόλοιπον μετρητῶν εὑρεθὲν ἐν τῷ Ταμείῳ τὴν 31 ^{ην} Ἰανουαρίου 1938	Δρχ.	21.275.95
2) Ἐισπράξεις ἀπὸ ἔσοδα γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ χρήσεως 1938	»	2.460.440.05
3) Ἀκίνητα κτήματα	»	16.529.50
4) Ἀναλήψεις ἐκ τῶν ἐπ' ἀνοικτῶν λογαριασμῶν καταθέσεων τῆς Ἑταιρείας παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ	»	3.334.250.30
5) Ἐπιστροφαὶ χρημάτων	»	165.—
6) Κεφαλαιοποιήσις ἀντιτίμου ἐκ πωλήσεως ἀκινήτων	»	16.529.50
Σύνολον	Δρχ.	<u>5.849.190.30</u>

β) Πίστωσις:

1) Πληρωμαὶ εἰς ἔσοδα γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ χρήσεως 1938	Δρχ.	1.585.702.25
2) Καταθέσεις εἰς τὸν ἐπ' ἀνοικτῶν λογαριασμῶν παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ λογαριασμὸν τῆς Ἑταιρείας	»	2.150.834.30
3) Ἀκίνητα κτήματα	»	<u>16.529.50</u>
Εἰς μεταφορὰν	Δρχ.	3.753.066.05

	Ἐκ μεταφορᾶς . . Δρχ.	3.753.066.05
4. Ὁμολογίας Ἐθν. Δανείου 1914, 5 %, τῶν 500 ἑκατομ.	»	379.134.—
5. Μετοχὰς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος	»	751.665.50
6. Ὁμολογίας Δαν. Κτηματικῆς, 1930	»	556.664.60
7. Ὁμολογίας Δαν. Κτηματικῆς, 1927	»	371.110.40
8. Ἐπιστροφὰς χρημάτων, τὰ μεταφερθέντα εἰς ἀνασκαφὰς γεν. προϋπολογισμοῦ	»	165.—
Ἐπίλοιπον μετρητῶν εὔρεθὲν ἐν τῷ ταμείῳ τῆ 15/2/39	»	37.384.75
	Σύνολον . . Δρχ.	<u>5.849.190.30</u>

Ἀνάλυσις Ἐσόδων καὶ Ἐξόδων

α) Ἐσοδα.

1) Ἀπὸ μερίσματα καὶ τόκους	Δρχ.	553.884.05
2) » μισθώματα	»	30.650.—
3) » ἀντίτιμον δημοσιευμάτων	»	140.472.—
4) » εἰσφορὰς ἑταίρων	»	3.255.—
5) » δικαιώματα ἐκ τοῦ λαχείου τοῦ Στόλου καὶ τῶν Ἀρχαιοτήτων	»	500.000.—
6) » φωτογραφίας καὶ φωτογραφικὰ δελτάρια κλπ.	»	203.489.—
7) » καθαρὸν κερδὸς πωλῆσεως φωτ. δελταρ. χρ. 1937	»	23.157.—
8) » ἔκτακτον χορηγίαν τοῦ Δημοσίου, πρὸς ἑορτασμὸν τῆς 100οῦς	»	1.000.000.—
9) » πώλησιν ἀχρήστου ὑλικοῦ καὶ ἐξ ἄλλων ἀπρο- βλέπτων ἐσόδων	»	5.533.—
	Σύνολον . . Δρχ.	<u>2.460.440.05</u>

β) Ἐξοδα.

1) Εἰς μισθοὺς, ἐπιδόματα καὶ συντάξεις	Δρχ.	200.640.—
2) » ἔξοδα γραφείων	»	78.799.50
3) » ἔξοδα βιβλιοθήκης	»	83.931.—
4) » ἐπισκευὰς καὶ ἐπιπλώσεις	»	46.606.—
5) » κατασκευὴν 3 προτομῶν κλπ.	»	65.000.—
6) » ἀνασκαφὰς καὶ μελέτας	»	183.558.50
7) » » Ἰω. Μαρκοπούλου	»	— —
8) » δημοσιεύματα	»	68.947.50
9) » » «Ἀρχαιολογικοὶ Τόποι καὶ Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος»	»	— —
	Εἰς μεταφορὰν . . Δρχ.	<u>727.482.50</u>

	Ἐκ μεταφορᾶς . . . Δρχ.	727.482.50
10)	Εἰς προμήθειαν χάρτου ἰλλουστρασιῶν τῆς Ἀρχαιο λογικῆς Ἐφημερίδος . . . . . »	27 500.—
11)	» ποσοστὰ συγγραφέων «Ἀρχαιολογικοὶ Τόποι καὶ Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος» . . . . . »	2.252.—
12)	» συνδρομὰς εἰς περιοδικὰ καὶ βιβλία ἀρχαιολογικὰ »	5.100 —
13)	» διδασκαλίαν . . . . . »	975 —
14)	» φωτογραφίας καὶ φωτογραφικὰ δελτάρια . . . »	129.952.—
15)	» ἀμοιβὰς φυλάκων Μουσείων Ν. 4823 . . . . . »	7 345.—
16)	» σύστασιν καὶ πλουτισμὸν βιβλιοθηκῶν Μουσείων κλπ. Ν. 4823 . . . . . »	967.—
17)	» ἀπόδοσιν καθαρῶ προϊόντος ἐκ φωτ. δελτ. 1938 »	23.157.—
18)	» διάφορα ἔξοδα . . . . . »	42.921.55
19)	» ἔξοδα διὰ ἀρχαιολογικὰς σπουδὰς ἐν Ἑσπερίᾳ . »	5.000.—
20)	» ἔξοδα δι' ἑορτασμὸν τῆς 100ρίδος τῆς Ἑταιρείας ἐκ τοῦ Ταμείου τῆς . . . . . »	83 118.—
21)	» ἑορτασμὸν τῆς 100ρίδος ἐκ τοῦ δημοσ. ταμείου »	518.240 50
22)	» διάφορα ἔξοδα παρελθουσῶν χρήσεων . . . . . »	11.691 70
	Σύνολον . . . Δρχ.	1.585.702 25
	Περίσσευμα ἐσόδων καὶ ἔξόδων χρήσεως 1938 . . . »	874 737 80
	Σύνολον . . . Δρχ.	<u>2 460 440 05</u>

Γ' Γενικὸς Ἰσολογισμὸς.

Α' Ἐνεργητικόν.

Τὸ Ἐνεργητικὸν τῆς Ἑταιρείας τῇ 15 ^ῃ Φεβρουαρίου 1939 ἀνήρχετο εἰς . . . . . Δρχ.	<u>5.738.829 80</u>
ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:	
1) Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ . . . . . Δρχ.	37.384.75
2) » τὸ μέγαρον τῆς Ἑταιρείας . . . . . »	259.863.80
3) » ἀκίνητα κτήματα . . . . . »	17.847.50
4) » 70 μετοχὰς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς . . . . . »	157.190 25
5) » 405 ὁμολογίας Ἐθν. Δαν. 1889, 4% Πάγιον . »	88.154 25
6) » 75 » » » 1890, 5% Σιδ. Λαορ. »	20.193 75
7) » 121 » » » Ἀμύνης, 1907, 5% . »	8.315 20
8) » 235 » » » 500 ἑκατ. 1914, 5% . »	546.601.65
Εἰς μεταφορὰν . . . Δρχ.	<u>1.135.551,15</u>

		Ἐκ μεταφορᾶς . . Δρχ.	1.135 551.15
9)	Ἀπὸ 1 ὄμολογίαν Κεφαλαιώσεως, 1893, 5%, μετὰ μιᾶς ἀποδείξεως φράγκ. 140 . . . . . »		640.—
10)	» 30 ὄμολ. Δανείου Πατριωτικοῦ . . . . . »		25.—
11)	» 25 » Ἐθν. Δαν. Προσφυγικοῦ 1924, 7% . . . . . »		183 047.50
12)	» 4098 » » » Ἀναγκαστ. 1922, 6 1/2 % κληροδοτήματος Ἰω. Μαρκοπούλου . . . . . »		329 095.15
13)	» καταθέσεις ἐπ' ἀνοικτῶ λ/σμφ παρ' Ἐθν. Τραπέζῃ »		871.165.80
14)	» προκαταβολὰς . . . . . »		1.932.—
15)	» 180 μετοχὰς Κτηματικῆς Τραπέζης . . . . . »		180.000.—
16)	» 210 » Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος . . . . . »		1.299.609 20
17)	» 150 ὄμολογ. Δαν. Ἑλληνοβουλγαρ. Μεταν. 1923 »		52.733.60
18)	» 150 » Ἐθν. Δαν. Κτηματ. 1930 . . . . . »		1.313 920.—
19)	» 40 » » » Κτηματικῆς, 1927 . . . . . »		371.110.40
		Σύνολον . . Δρχ.	<u>5 738 829 80</u>

Β' Παθητικόν.

Τὸ δὲ Παθητικὸν τῆς Ἑταιρείας τῆ 15 ^η Φεβρουαρίου 1939 ἀνήρχετο εἰς . . . . . Δρχ.		<u>5 738 829.80</u>
ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:		
1)	Ἐκ τοῦ Κεφαλαίου τῆς Ἑταιρείας . . . . . Δρχ.	4.350 186.55
2)	Ἐκ τῆς Μερίδος ὑπὲρ τῶν Μουσείων Ν. 4823 . . . . . »	98.490 05
3)	Ἐκ τῆς Κεφαλαιοποιήσεως ἀντιτίμου πωλήσεως ἀκινήτων »	1.290.153.20
	Σύνολον . . Δρχ.	<u>5.738.829 80</u>

Δ' Περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ἡ περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῆ 15 ^η Φεβρουαρίου 1939, ἀνήρχετο εἰς . . . . . Δρχ.		<u>5.738.829 80</u>
ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἑξῆς στοιχείων:		
1)	Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ . . . . . Δρχ.	37.384.75
2)	» τὸ μέγαρον τῆς Ἑταιρείας . . . . . »	259.863.80
3)	» ἀκίνητα κτήματα . . . . . »	17.847.50
4)	» 70 μετοχὰς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης . . . . . »	157.190 25
5)	» 405 ὄμολογίας Ἐθν. Δαν. 1889, 4% Πάγιον . . . . . »	88.154 25
6)	» 75 ὄμολογίας Ἐθν. Δαν. 1890, 5% Σιδ. Λαορ. »	20 193.75
	Εἰς μεταφορὰν . . Δρχ.	580.634.30

		Ἐκ μεταφορᾶς . . Δρχ.	580 634.30
7)	Ἀπὸ 121 ὀμολ. Ἐθν. Δαν. Ἀμύνης, 1907, 5%	»	8 315 20
8)	» 235 » » » 500 ἑκατ. 1914, 5%	»	546.601.65
9)	» 1 » Κεφαλαιώσεως, 1893, 5% μετὰ μιας ἀποδείξεως φράγκ. 140		640.—
10)	» 30 ὀμολ. Δανείου Πατριωτικοῦ	»	25.—
11)	» 25 » Ἐθν. Δαν. Προσφυγικοῦ 1924, 7%	»	183.047 50
12)	» 4098 » » » Ἀναγκαστ. 1922, 6 1/2 %, κληροδοτήματος Ἰω. Μαρκοπούλου	»	329.095.15
13)	» καταθέσεις ἐπ' ἀνοικτῶ λ/σμφ παρ' Ἐθν. Τραπέζῃ	»	871.165.80
14)	» πρακαταβολὰς	»	1.932.—
15)	» 180 μετοχὰς Κτηματικῆς Τραπέζης	»	180.000.—
16)	» 210 » Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος	»	1.299.609 20
17)	» 150 ὀμολογ. Δαν. Ἑλληνοβουλγαρ. Μεταν. 1923	»	52.733.60
18)	» 150 » Ἐθν. Δαν. Κτηματ. 1930	»	1.313.920.—
19)	» 40 » » » » 1927	»	371.110.40
		Σύνολον . . Δρχ.	<u>5.738 829.80</u>

Περαίνουσα τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἡ Ἐπιτροπεὶα προτείνει εἰς τὴν Συνέλευσιν, ὅπως ἐγκρίνη τὴν προκειμένην διαχείρισιν, ὡς ὀρθῶς ἔχουσαν καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν τε Ἰσολογισμόν καὶ Ἀπολογισμόν τοῦ λήξαντος ἔτους 1938.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Μαρτίου 1939.

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεὶα

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΙΓΗΝΙΤΗΣ
 ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΡΗΤΙΚΟΣ
 ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
 ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ ΠΟΥΡΗΣ
 ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ

ΠΡΟΫΠΟ- ΛΟΓΙΣΜΟΥ		Είδος εσόδων	Προϋπο- λογισθέντα	Εισπρα- χθέντα	Διαφορὰ		
Κεφάλ.	Αριθμ.				Επί πλέον	Επί ἔλαττον	
Α'	1-1-31	Μερίσματα και τόκοι	585498	553884	05	31613	95
»	2-1	Μισθώματα	40000	30650	—	9350	—
»	3-1	Ἀντίτιμον δημοσιευμάτων	40000	140472	—	100472	—
Β'	1-1	Εἰσφοραὶ ἐταίρων	3000	3255	—	255	—
»	2-1	Δικαιώματα ἐκ τοῦ Δαχ. τοῦ Στόλου και Ἀρχαιοτήτων	500000	500000	—	—	—
Γ'	1-1	Φωτογραφίαι και Φωτογρα- φικά δελτάρια	127000	203489	—	76489	—
»	1-2	Ἐκ πωλήσ. φωτ. δελτ. καθα- ρὸν κέρδ. (Ν. 4823) χρ. 1937	23157	23157	—	—	—
»	2-1	Ἐκτακτος χορηγία τοῦ Δημο- σίου πρὸς ἐορτασμὸν τῆς 100ρίδος	1000000	1000000	—	—	—
»	2-2	Ἐκ πωλήσεως ἀχρήστου ὑλι- κοῦ, και ἄλλων ἀπροβλέ- πτων ἐσόδων	60000	5533	—	—	54467
Σύνολον			2378655	2460440	05	177216	95

Ἀνάλυσις τοῦ Κεφαλαίου Α', ἄρθρου 3.

Ἀντίτιμον δημοσιευμάτων.

1) Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς	Δραχ. 118920.—
2) Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας	» 2960.—
3) Β. Λεονάρδου. Ἡ Ὀλυμπία. 1901	» 200.—
4) Comptes rendus des congrès international d'archéol. 1905	» 90.—
5) Χ. Τσουντα. Αἱ Προϊστορικαὶ Ἀκροπολεις Διμηνίου και Σέσκλου. 1908	» 600.—
6) Γ. Παπαβασιλείου. Περί τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχ. τάφων. 1910.	» 150.—
7) Βαλ. Σταη. Τὸ Σούνιον και οἱ Ναοὶ τοῦ Ποσειδῶνος και Ἀθηνᾶς. 1920	» 150.—
8) Ἀντ. Κεραμοπούλλου. Ὁ Ἀποτυμpanισμός. 1923	» 80.—
9) Γ. Μυλωνᾶ. Νεολιθική Ἐποχή. 1928	» 450.—
10) Ἀπ. Ἀρβανιτοπούλου. Γραφταὶ Στήλαι Δημητριάδος Πυγασιῶν. 1928	» 2400.—
11) Γ. Σωτηρίου. Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931	» 1000.—
12) Ἰωσ. Χατζηδακ. Ἱστορία τοῦ Κρητικῆς Μουσείου. 1931	» 120.—
13) Ἀντ. Κεραμοπούλλου. Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. 1935	» 9008.—
14) Κ. Κουρουνιώτου. Ὁδηγὸς Ἐλευσίνος. 1936	» 4164.—
15) Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. 1938	» 180.—
Σύνολον	Δραχ. 140472.—

Ἐν Ἀθήναις τῆ 28 Φεβρουαρίου 1939.

Ο ΤΑΜΙΑΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1938

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ		Είδος εξόδων	Προϋπο- λογισθέντα	Δαπανη- θέντα	Διαφορά	
Κεφαλ.	Αριθ.				επί ἔλαττον	επί πλεόν
A'	1-1-7	Μισθοί και ἐπιδόματα	200640	200640	—	—
»	2-1	Ἐξοδα γραφείων	90000	78799 50	11200 50	—
»	3-1	Ἐξοδα βιβλιοθήκης	120000	83931	36069	—
»	4-1	Ἐπισκευαί και ἐπιπλώσεις	59670	46606	13064	—
»	4-2	Διά τήν κατασκευήν 3 προτομῶν κλπ.	65000	65000	—	—
B'	1-1	Ἀνασκαφαί και μελέται	2100000	183558 50	26441 50	—
»	1 2	» Ἰω. Μαρκοπούλου	19000	—	19000	—
»	2 1	Δημοσιεύματα	120000	68947 50	51052 50	—
»	2 2	» Ἀρχαιολ. τόποι και Μουσ. Ἑλλάδ	40000	—	40000	—
»	2-3	Διά τήν προμήθ. χαρτου Illustration AE	27500	27500	—	—
»	2-4	Ποσοστά συγγραφέων « Ἀρχαιολογ. τόποι και Μουσεία τῆς Ἑλλάδος »	15000	2252	12748	—
»	3-1	Συνδρομαί εἰς περιοδ. και βιβλία ἀρχαιολ.	10000	5100	4900	—
»	4-1	Διδασκαλία	3000	975	2025	—
Γ'	1-1	Φωτογραφίαι και φωτογραφικά δελτάρια	130000	129952	48	—
»	1-2	Ἀμοιβαί φυλάκων Μουσείων. Νόμος 4823	8000	7345	655	—
»	1-3	Πρὸς σύστασιν και πλουτισμὸν Βιβλιο- θηκῶν Μουσείων κλπ. Νόμος 4823	62688	967	61721	—
»	1-4	Πρὸς ἀπόδ. καθ. προτόντ. ἐκ φ.δ. χρ. 1937	23157	23157	—	—
»	2-1	Διάφορα ἔξοδα	43000	42921 55	78 45	—
»	3-1	Ἐξοδα δι' ἀρχαιολ. σπουδὰς ἐν Ἑσπερία	30000	51 00	25000	—
»	4-1	» δι' ἐφορτασμὸν 100ριδος τῆς Ἑταιρείας	100000	83118	16882	—
»	4 2	» δι' ἐφορτασμὸν 100ριδος ἐκ τοῦ Δημο- σίου Ταμείου	100000	518240 50	481759 50	—
»	5-1	Διάφορα ἔξοδα παρελθουσῶν χρήσεων	45000	11691 70	33308 30	—
Σύνολον			2421655	1585702 25	835952 7	—

Ἄνάλυσις τοῦ κεφ. Β' ἄρθρου 1.

Ἀνασκαφαί.

	Πιστώσεις	
	Διατεθένται	Ἀδιάθετοι
1) Νέας Ἀγχιάλου	20000	—
2) Δυτ. Μακεδονίας	20723 50	—
3) Ἀρχαίας Ἀχαΐας	15000	—
4) Σικυῶνος	20000	—
5) Μεσσηνίας	—	15000
6) Νικοπόλεως	35000	—
7) Ἀμνισσοῦ Κρήτης	15000	—
8) Ἐλευσίνος	25000	—
9) Καβάλας	10000	—
10) Ἱερᾶς Ὀδοῦ	6000	—
11) Θεσσαλονίκης	10000	—
12) Ἐλευθερῶν	4000	—
13) Νάξου	—	15000
14) Σπετσῶν	3000	—
15) Μαραθῶνος	—	10000
Σύνολον	1837 3 50	40000

Σύγκρισις πραγματοποιηθέντων ἐσόδων και ἐξόδων.

A' Ἐσοδα	Δρ. 2.460440 05
B' Ἐξοδα	» 1.585702 25
Περίσσειμα	Δρ. 874737 80

Διαχείρισις Φωτογρ. Δελταρίων δυνάμει τοῦ Νόμου 4823.

Προκίψαν καθ. κέρδος	Δρ. 73537.—
Ἐξ αὐτοῦ: (N. 4823)	
ὑπὲρ τῶν φ. Μουσ. 10% Δρ. 7353 70	
» τῶν Μουσείων 50% » 36768 50	
» τῆς Ἀρχ. Ἑταιρ. 40% » 29414 80	Δρ. 73537.—

Σημ. Ἡ ἐμφανιζομένη διαφορὰ ἐκ δραχμῶν 43 0 0 — μεταξὺ τῶν κονδυλίων προϋπολογισθέντων ἐσόδων και ἐξόδων προέρχεται ἐκ συμπληρωματικῶν πιστώσεων.

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Α. ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς 1936	εἰς σώματα	500
2) " " " Ἀ' μέρος 1937	" "	1000
3) Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 1837	" "	800
4) Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837 - 1937	" "	1500

Β. ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς				1) Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς			
Σειρὰ τόμων	Πωληθέν- τες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθέν ποσόν	Σειρὰ τόμων	Πωληθέν- τες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθέν ποσόν
1937 α'	39	1000	—	39 000	—		
1936	72	500	—	35 750	—		
1934-1935	8	500	—	3 750	—		
1933	6	500	—	2 750	—		
1932	7	500	—	3 250	—		
1931	4	500	—	2 000	—		
1930	4	500	—	1 855	—		
1929	6	500	—	2 855	—		
1927-1928	4	500	—	1 855	—		
1925-1926	3	500	—	1 355	—		
1924	2	500	—	1 000	—		
1923	2	500	—	1 000	—		
1922	2	500	—	1 000	—		
1921	2	500	—	1 000	—		
1920	2	500	—	1 000	—		
1919	1	500	—	500	—		
1918	1	500	—	500	—		
1917	1	500	—	500	—		
1916	1	500	—	500	—		
1915	2	500	—	1 000	—		
1914	2	500	—	1 000	—		
1913	1	500	—	500	—		
1912	1	500	—	500	—		
1911	1	500	—	500	—		
1910	1	500	—	500	—		
1909	1	500	—	500	—		
1908	1	500	—	500	—		
1907	1	500	—	500	—		
1906	1	500	—	500	—		
1905	1	500	—	500	—		
1904	1	500	—	500	—		
1903	1	500	—	500	—		
1902	1	500	—	500	—		
1901	1	500	—	500	—		
1900	1	500	—	500	—		
1899	1	500	—	500	—		
1898	1	500	—	500	—		
1897	1	500	—	500	—		
1896	1	500	—	500	—		
1895	1	500	—	500	—		
1894	1	500	—	500	—		
1893	1	500	—	500	—		
Εἰς μεταφ.			—	113920	—		
				Ἐκ μεταφ.			
				1892	1	500	—
				1891	1	500	—
				1890	1	500	—
				1889	1	500	—
				1888	1	500	—
				1887	1	500	—
				1886	1	500	—
				1885	1	500	—
				1884	1	500	—
				1883	1	500	—
				Ἄθροισμα			113920
2) Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας							
				Σειρὰ τόμων	Πωληθέν- τες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθέν ποσόν
				1937	6	80	—
				1936	14	80	—
				1935	6	80	—
				1934	1	80	—
				1933			—
				1932			—
				1931	1	80	—
				1930	1	80	—
				1929	1	80	—
				1928	1	80	—
				1927	1	80	—
				1925-1926	1	80	—
				1922-1924	1	80	—
				1921	2	80	—
				1920			—
				1916-1919			—
				1915			—
				1875	1	80	—
				Ἄθροισμα			2960

3) Διάφορα δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.					
Ἀριθμὸς ἀριθμὸς	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωληθέντα σώματα	Τιμὴ σώματος	Εἰσπραχθέν ποσόν	
1	Β. Λεονάρδου: Ἡ Ὀλυμπία. 1901	2	100 —	200	—
2	Comptes rendus du congrés international d'archéologie 1905.	1	90 —	90	—
3	Χρ. Τσουντά: Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. 1908	1	600 —	600	—
4	Γ. Παπαβασιλείου: Περί τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων, 1910	1	150 —	150	—
5	Βαλ. Στάη: Τὸ Σούνιον καὶ οἱ Ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. 1920	3	50 —	150	—
6	Ἄντ. Κεραμοπούλλου: Ὁ Ἀποτυμpanισμός. 1923	1	80 —	80	—
7	Ἄπ. Ἀρβανιτοπούλου: Γραπταὶ στήλαι Δημητριάδος - Παγασῶν. 1928	2	1200 —	2400	—
8	Γεωργ. Μυλωνᾶ: Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. 1928	2	225 —	450	—
9	Γ. Σωτηρίου: Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931	2	500 —	1000	—
10	Ἰωσ. Χατζηδάκι: Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου. 1931	2	60 —	120	—
11	Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας. 1938	2	90 —	180	—
	Ἄθροισμα	19		5420	—
12	Ἄντ. Κεραμοπούλλου: Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. 1935	179	—	9008	—
13	Κ. Κουρουνιώτου: Ὁδηγὸς τῆς Ἑλευσίνος ἀγγλιστί. 1936	84	—	4164	—
	Ἄθροισμα	282		18592	—
Ἀνακεφαλαίωσις.					
1	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς			Δρ. 118920.—	
2	Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας			2960.—	
3	Διάφορα δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας			18592.—	
	Σύνολον			Δρ. 140172.—	

ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς.		2) Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας	
Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων
1934/35	1	1925/26	1
1936	156	1927	1
1937	94	1928	1
		1929	1
		1930	1
		1931	1
		1932	1
		1933	2
		1934	2
		1935	3
		1936	4
		1937	95
		Σύνολον	113
Σύνολον	251		
3) Τὸ Ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837-1937 σὺμ. 154			

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1938.

Ο ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΤΗΣΙΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡ. ΔΕΛΤΑΡΙΩΝ

ΕΤΗΣΙΑ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ -

ΕΝ ΤΟΙΣ

ΕΘΝΙΚΟΝ - ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ - ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ - Μ. ΔΑΦΝΙΟΥ - ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ - ΔΕΛΦΩΝ

Δαπανηθέντα		Δραχ.	Λ.	
Είς 5540	Φωτ. Δελτ. Μουσείου Ἐθνικοῦ	9695		
» 4675	» » » Ἀκροπόλεως	8181	25	
» 1695	» » » Βυζαντινοῦ	2966	25	
» 3085	» » » Δαφνίου	5398	75	
» 12858	» » » Δελφῶν	22501	50	
» 1275	» » » Μυκόνου	2231	25	
» 2100	» » » Σπάρτης- Μυστρά	3675	—	
» 2860	» » » Ἐλευσίνας	5005	—	
» 7839	» » » Ὀλυμπίας	13718	25	
» 225	» » » Σουνίου	393	75	73766.—
» 6462	Φωτογραφίας Νο 1	32310	—	
» 117	» » Νο 2	2853	—	
» 78	Ν. πλάκες φωτογραφ.	3900	—	39063.—
» 6	ἀνάγλ. Κεφ. Θεοῦ	420	—	112829 —
»	Ἄνάγλ. δελτ. 1, 2, 3, πίνακας, Album	3910	—	
» 181	Λευκάματα Ἀθηνῶν	4800	—	
» 20	Ἀρχαιοτήτων Perillas	900	—	
»	Διάφορα ἔξοδα (Βιβλίον Καθολικόν)	1675	—	
»	Φωτογρ. Πολυτελ. Β. Παπαϊωάννου	4119	—	
»	Διαχειριστικὸν ἐπίδομα εἰς φύλακας	1300	—	17124.—
				124953.—
	Κέρδος καθαρὸν — Πρὸς ἐξίσωσιν			73536.—
	Διανομὴ κέρδους — Ν. 4823.			
	50% Ὑπέρ τῶν Μουσείων δρχ.	36768.—		
	40% » τῆς Ἀρχ. Ἐταιρ. »	29414.40		
	10% » τῶν Φυλάκ. τῶν Μ. »	7353.60		
	Κέρδη καθ. δρχ.	73536.—		
	Σύνολον δρχ.			203489.—

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΕΛΤΑΡΙΩΝ ΚΑΠ.

ΜΟΥΣΕΙΟΙΣ

- ΜΥΚΟΝΟΥ - ΣΠΑΡΤΗΣ - ΟΛΥΜΠΙΑΣ - ΣΟΥΝΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1938

Είσπραχθέντα	Δραχ.	Λ.
*Από 4783 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου 'Εθνικού</i>	19132	—
» 194 » Ν° 1	1552	—
» 179 » Ν° 2	2685	—
» 9 'Ανάγλ. Ν° 1	54	—
» 140 » Ν° 2	1680	—
» 2 » Ν° 3	30	—
» 16 » Πίνακες	640	—
» 2 » Κορνίζ.	40	—
» 14 Album 'Αθηνών	700	—
» 20 »	800	—
» 3 » Μοργαρίτου	45	—
» 3 » Perillas	180	—
» 4 'Ανάγλυφον Κεφ. Θεοῦ	400	—
» 3 Φωτογρ. Πολυτελ. Ν° 1	120	—
» 2 » » Ν° 2	90	—
» 2 » Καρτ	40	—
» 3 'Εκμαγεία	140	28328.—
» 4714 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου 'Ακροπόλεως</i>	18856	—
» 428 » Ν° 1	4280	—
» 68 » Ν° 2	996	—
» 37 Album 'Αθηνών	1850	—
» 114 » » τῶν 40	4560	—
» 333 » Δελ. 'Αναγλ. Ν° 2	3330	—
» 21 » » Ν° 3	252	—
» 17 Πίνακ. 'Αναγλ.	680	—
» 22 Album Perillas	1320	—
» 3 'Αγαλμ. Κ Θεοῦ	300	36424.—
» 799 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Βυζαντινοῦ</i>	3196	—
» 6 » Ν° 1	60	3256.—
» 1570 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μονῆς Δαφνίου</i>	6280	—
» 73 Φωτογρ. Ν° 1	584	—
» 32 » Ν° 2	480	7344.—
» 11436 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Δελφῶν</i>	45744	—
» 994 » Ν° 1	9940	55684.—
» 1235 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Δήλου-Μυκόνου</i>	4930	—
» 1000 » Ν° 1	8000	12930.—
» Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Σπάρτης-Μυστρά</i>	5807	5807.—
» Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου 'Ελευσίνος</i>	8910	8910.—
» 5599 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου 'Ολυμπίας</i>	22396	—
» 2241 » Ν° 1	22410	44806.—
Σύνολον δραχ.		203489.—

'Αθήναι τῇ 31 Δεκεμβρίου 1938.

'Ο Διευθυντῆς τοῦ Γραφείου
Μ. Ι. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

ΚΙΝΗΣΙΣ ΑΠΟΘΗΚΗΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΕΛΤΑΡΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1938
ΕΝ ΤΟΙΣ ΜΟΥΣΕΙΟΙΣ ΚΑΙ ΤΩ ΓΡΑΦΕΙΩ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Χρονολογία προμήθειας	Φωτογρ. δελτάρια										Φωτογραφίαι			Διάφορα		Παρατηρ.	
	M. Εθν.	M. Ακρ.	M. Βυζ.	M. Δαφν.	M. Δεσφ.	M. Ολυμ.	M. Μικρόν.	M. Σπάρ.	M. Έλευσ.	M. Σουν.	M. Βολ.	No 1	No 2	No 3	Φωτ. Καστορ.		Φωτ. Βοτσανας
Υπόλοιπα τῆ 31/12/1937	8333	13172	1700	3637	1944	—	333	1255	473	—	12	2918	695	6	130	60	601
Προμήθεια κατά τὸ 1938	5540	4675	1695	3085	12858	7839	1275	2100	2860	225	—	6462	317	—	—	—	78
Σύνολον	13873	17847	3395	6722	14802	7839	1608	3355	3333	225	12	9380	1012	6	130	60	679
Πωλήσεις κατά τὸ 1938	4783	4714	799	1570	11436	5599	1235	1452	2455	—	—	4936	279	—	—	—	—
Υπόλοιπα τῆ 31/12/1938	9190	13133	2596	5152	3366	2240	373	1905	878	225	12	4444	733	6	130	60	679
*Εκ τῶν ὡς ἄνω ὑπολοίπων																	
α) ἐν τῆ ἀποθ. τοῦ Γραφ.	1110	8691	1507	4588	—	160	—	—	—	—	12	581	106	1	60	—	679
β) ἐν τοῖς Μουσείοις . .	8080	4442	989	1561	3766	2080	711	1910	917	255	—	3363	627	5	70	98	—
	9190	13133	2496	6152	3766	2240	711	1900	917	255	12	4444	733	6	130	93	679

* Αθήναι τῆ 31 Δεκεμβρίου 1938.

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Γραφείου
Μ. Γ. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
(1837 - 1939)

1. *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς* 1837-1937 (ΑΕ 1-75: πρβ. πινάκιον παρὰ *Δραχμαὶ*
(Β. Λεονάρδω), Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος λεύκωμα, σ. 1-3). Σχῆμα 4ον.
(Περίοδος Α'): τόμος 1-16 (1837-1860).
1-7 (1837-1843): τεύχη α'-ιβ', ιγ' (καὶ ιδ'), ιε' (τεύχος ιϚ' ἴδιον δὲν ἐξε-
δόθη), ιζ' - κθ' 8-16 (1852-1860): τεύχη λ'- νέ: πωλοῦνται τάδε τὰ
τεύχη: α', β', γ', δ' ἕκαστον τεύχος . . . . . 45.—
Περίοδος Β': τόμος 17-21 (1862-1874).
17 (1862): τεύχη α'-ιβ' (τὰ τεύχη θ'-ιβ' ἐξεδόθησαν τῷ 1863): ἕκαστον τεύχος. 45.—
18-21 (1869): τεύχος ιγ' 19 (1870): τεύχος ιδ' 20 (1872): τεύχη ιε' καὶ ιϚ'
(τὸ ιϚ' ἐξεδόθη τῷ 1873) 21 (1874): τεύχος ιζ'. ἕκαστον τεύχος . . . 45.—
Περίοδος Γ': τόμος 22-62 (1883-1923).
22-62 (1883-1923): εἰς τόμος κατ' ἔτος, ἕκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος:
ἕκαστος τόμος. . . . . 500.—
Περίοδος Δ': τόμος 63 κέ. (1924 κέ.).
63-75 (1924-1937): 1924, 1925-1926 (εἰς ἕνα τόμον), 1927-1928 (εἰς ἕνα
τόμον), 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934/35 (εἰς ἕνα τόμον) 1936, εἰς
τόμος κατ' ἔτος μετὰ μονοστήλου κειμένον: ἕκαστος τόμος . . . . . 500.—
76 (1937) πανηγυρικός τόμος τῆς ἑκατονταετηρίδος εἰς δύο τεύχη ἑκατὸν
περίπου τυπογραφικῶν φύλλων. Ἐκαστον τεύχος . . . . . 1000.—
2. *Ἐνρρητήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου* ὑπὸ Ἀλε-
ξάνδρου Δαμπροπούλου: τόμος 1ος: 1883-1887. Σχῆμα 4ον, σελίδες
η + στήλαι 550. 1902 . . . . . 80.—
3. *Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας* 1837-1937 (ΠΑΕ 1-92: πβ. πινά-
κιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77-79).
(Περίοδος Α'): τόμος 1-13 (1837-1848 9).
1-3 (1837, 1837/8, 1838, 9): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν <τῆς Α'—Γ' συνεδριά-
σεως> τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. (<Ἐκδοσις 1η>).
Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Δὲν πωλεῖται). —
4 (1839/40): Πρακτικὰ τῆς Δ' συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολο-
γικῆς ἑταιρείας. (<Ἐκδοσις 1η>). Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον,
σελίδες 77. 1840. (Δὲν πωλεῖται). . . . . —
5 (1840/41) Πρακτικὰ τῆς Ε' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις
Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (<Ἐκδοσις 1η>). Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί.
Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Δὲν πωλεῖται). . . . . —
6 (1841/42): Πρακτικὰ τῆς Ζ' (γράφε: Γ') Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν
Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (<Ἐκδοσις 1η>). Ἑλληνιστί καὶ
γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842 . . . . . 50.—

7-11 (1842/43-1846/47): Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαιτέρως.	πραγματῆ
1-11 (1837-1846/7): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α' — ΙΑ' Γενικῆς συνεδριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν Ἀθηναίων. ("Ἐκδοσις 2α.) Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πίναξ 1. 1846 (1847). (Δὲν πωλεῖται)	—
12 (1847/48): Πρακτικά τῆς ΙΒ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 31. 1848	50.—
13 (1848/9): Πρακτικά τῆς ΙΓ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849	50.—
(Περίοδος Β'): τόμος 14-25 (1858 9-1869.70).	
14 (1858/59): Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α' + 43. 1859	50.—
15-25 (1859,60-1869/70): Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἑταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας: 1859/60, 1860/1, 1861/2, 1862/3 (ἐξεδόθη τῷ 1864). 1863/4, 1864/5 (δὲν πωλεῖται), 1865/6, 1866/7, 1867/8, 1868/9, 1869/70. Σχῆμα 8ον. ἕκαστον τεύχος	50.—
(Περίοδος Γ'): τόμος 26 κέ. (1870/71 κέ.).	
26-74 (1870/71-1919): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1870/71 (δὲν πωλεῖται), 1871 2, 1872/3, 1873/4, 1874/5, 1876. 1877 κέ.—1902, 1903 κέ.—1909 (δὲν πωλοῦνται), 1907 κέ.—1915, 1916—1919 (εἰς ἓνα τόμον). Σχῆμα 8ον. ἕκαστος τόμος	80.—
75-93 (1920-1938): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1920, 1921, 1922/4 (εἰς ἓνα τόμον), 1925/6 (εἰς ἓνα τόμον), 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938. Σχῆμα 8ον. ἕκαστος τόμος	80.—
3Α. Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Τεύχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 16. 1848. (Τεύχος 2ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 8. 1876. (Τεύχος 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24, 1894. (Τεύχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1896. (Τεύχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεύχος 6ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1912. (Δὲν πωλοῦνται).	—
4. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Φυλλάδιον 1ον: 1851 (σελίδες 12, πίνακες 15' δὲν πωλεῖται), 2ον: 1852 (σελίδες ια' + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον: 1855 (σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον. τὸ φυλλάδιον ἐκάτερον	50.—
5. Πρακτικά τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπείας ἢ ἀναγραφὴ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Σχῆμα 4ον, σελίδες 21, πίνακες 8. 1853. (Δὲν πωλεῖται)	—
6. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι. Φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν ἐξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + 34, πίνακες 9. 1860	50.—
6Α. Ὁ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὸν ἐγκύκλιοι ὑπουργικαὶ καὶ ἄλλα τινά, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας πρὸς χρῆσιν τῶν κατὰ τὸ Βασιλεῖον ἀρχῶν καὶ αὐτῶν τῶν πολιτῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 43. 1872	—

7. **Εὐθύμιος Καστόρης**: Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς τῷ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευταῖου. Σχῆμα 8ον, σελίδες F + 130. 1879 . . . . . 45.—
- 7A. Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Τεύχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 124, 1887. (Τεύχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126, 1906. (Δὲν πωλοῦνται) . . . . . —
8. **H. G. Lolling**. Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐπιγραφικοῦ μουσείου τόμος 1ος: Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεῦχος α': Ἀρχαῖκαί ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 152+η', πίναξ 1. 1899 . . . . . 180.—
9. **Π. Καββαδίας**: Τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἷς τοπογραφικός. 1900. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
10. **Π. Καββαδίας**: Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900. Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900 . . . . . 45.—
- 10A. (Βαλέριος Στάης): Τὰ εἰρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθήρων (=ΑΕ 1902, στήλῃ 145-173 4), εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθετοι) + 11 . . . . . 75.—
11. *Comptes rendus du congrès international d'archéologie, 1ère session: Athènes 1905*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905 . . . . . 90.—
12. *Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος*: τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάκται: **Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Λεονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters**). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + στήλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1-33). 1906 . . . . . 400.—
13. **P. Cavvadias + G. Kawerau**: *Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890*. — **Π. Καββαδίας + Γ. Καβερᾶν**: Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ. Σχῆμα φύλλοι, στήλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906/7 . . . . . 600.—
14. **Χρήστος Τσούνας**: Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμητρίου καὶ Σέσκλων. Σχῆμα 4ον, στήλαι ιΓ' + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908 . . . . . 600.—
15. **Γεώργιος Α. Παπαβασιλείου**: Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν. Σχῆμα 4ον, στήλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910 . . . . . 150.—
16. **Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης**: Κατάλογος τοῦ μουσείου Λιανοσοῦρας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 . . . . . 60.—
- 16A. (Βασίλειος Λεονάρδος): Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος ἀναγραφὴ. Σχῆμα 4ον, σελίδες 4. 1912. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
- 16B. (Βασίλειος Λεονάρδος): Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες 8. 1912. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
17. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**: Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας τεῦχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915 . . . . . 60.—
18. **Γεώργιος Κ. Γαρδίκας**: Μελετήματα ἀρχαιολογικά. Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915 . . . . . 15.—
19. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**: Τοπογραφία τῶν Δελφῶν τεῦχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912-1917 . . . . . 50.—
20. **Βαλέριος Στάης**: Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920 . . . . . 50.—

21. **Georgios P. Oikonomos**: *De profusionum receptaculis sepulchralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921 . . . . . 60.—
22. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**: Ὁ ἀποτυμπανισμός, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ὄν 7 παρένθετοι. 1923 . . . . . 80.—
23. **Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος**: *Γραφταὶ σιῆλαι Δημητριάδος—Παγασῶν*. Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἔγχρωμοι 10. 1928 . . . . . 1200.—
24. **Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς**: *Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928 . . . . . 225.—
25. **Ἰωάννης Γ. Γεννάδιος**: Ὁ Λόρδος Ἑλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνά τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς 1440-1837. Σχῆμα 8ον, σελίδες κF+ 257, πίνακες 5. 1930 . . . . . 250.—
26. **Ἰωσήφ Χατζιδάκης**: *Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρήτῃ*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 74. 1931 . . . . . 60.—
- 26 A. **Γεώργιος Σωτηρίου**: *Χριστιανικαὶ Θῆβαι*. (= ΑΕ 1929). Σχῆμα 4ον, σελίδες 256, εἰκόνες 270 πίνακες 5. 1931 . . . . . 500.—
27. [**Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**]: *Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτῃν αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837-1937, ἐν ἀλφαβητικῇ διατάξει*. 100.—

Νέα σειρὰ ἐκδόσεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὸν τίτλον:
Ἀρχαῖοι τόποι καὶ μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος.

- Ἀριθ. 1. **Α. Δ. Κεραμόπουλλος**: *Ὁδηγὸς τῶν Λεφῶν* σελ. 144 εἰκ. 100 Χάρται 3 Σχῆμα 16ον 1935 . . . . . 65.—
- Ἀριθ. 2. **Κ. Κουρουνώτης**: *Ὁδηγὸς τῆς Ἑλευσίνος*, Ἀγγλιστί, σελίδες 127 εἰκόνες 71. Χάρτης 1. Σχῆμα 16ον 1936. . . . . 60.—

Ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πωλοῦνται καὶ τὰ ἑξῆς συγγράμματα:

1. **Βασίλειον Λεονάρδου**: *Ἡ Ὀλυμπία*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2. 1901 . . . . . δραχμαὶ 100.—

Αἱ ἀνωτέρω τιμαὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἰσχύουσι διὰ τὴν πώλησιν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (Λεωφόρος Πανεπιστημίου 20) περὶ δὲ τῆς ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ φροντίζωσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.

Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (93ος) τόμος τῇ 30ῃ Σεπτεμβρίου 1939.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ,, ΜΑΪΣΝΕΡ & ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ 8446 - ΑΘΗΝΑΙ

ΜΕΤΑΛΛΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ: ΕΥΑΓΓ. ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΓ. ΜΑΡΚΟΥ 14 - ΑΘΗΝΑΙ

3